

ARISTOTELIS

DE REIP. BENE ADMINISTRANDÆ RATIONE, LIBRI OCTO, A

Dionys. Lambino Monstroliensi, litterarum Græcarum Lutetiæ doctore Regio, Latini facti.

AD ERRICVM VALESIVM, Errici II. Gallorum regis F. Karoli IX. Gallorum regis Fratrem, Andium ducem.

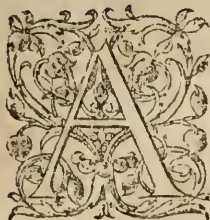
Βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.

LVTETIAE, CIↃ. IↃ. LXVII.

Apud Ioannem Bene natum.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

AD ERRICVM VALESIVM, ERRICI II. GALLORVM REGIS F. KAROLI. IX. Gallorum Regis Fratrem, Andium ducem, D. Lambini. Monstroliensis Præfatio.

LEXANDRVM Magnum, regem Macedonum, ferunt audito primùm Timotheo, præstanti & claro tibicine, cùm modum quendam cecinisset non mollem, neque remissum, neque imbellem, sed fortem, & incitatum, & militarem: (Orthium appellant Græci) quem sciebat ille eius ingenio & moribus maximè conuenire, vsque adeò commotum esse, vt continuò, quasi afflatu quodam diuino concitatus, ad arma exsilierit, eáque arripuerit: & primum quemque sibi oblatum vltro lacessierit, ac prouocarit. tanta fuit cùm cantus illius, tum artificis præstantia, tum ingenij Alexandri ad cantum illum suscipiendum facilitas, atque opportunitas. Verùm Alexandro, regi bellicoso natura, neque Timotheo, neque alio quoquam simili artifice, qui eum ad arma excitaret, opus erat: sed aliquo pacis suasore potius, otiíque præcone ac buccinatore, qui eum, ad bellum sponte sua satis procliuem ac propensum, ad animi moderationem, ad iustitiam, ad pacis arteis denique, atque ad pacem ipsam reuocaret. Namque omnino, quod de Lacedæmonijs traditum est, omnem Lacedæmoniorum indolem ac naturam cupiditate vincendi esse inflammatam, idem de regibus generosis dici potest. ferè enim in omnium regum animis, nisi sint Sardanapáli, & Heliogábali similes, gloriæ militaris amor innatus est: à pacis studio autem, artiúmque ad pacem accommodatarum cognitione plerumque abhorrent vel natura, vel consilio, & instituta ratione vitæ: quasi verò ars militaris sola sit regalis. Facilè porrò nos quoque, qui mille ducentos fere annos regibus paruimus, quorúmque maximè interest, reges esse iustos, temperanteis, moderatos, clementeis, sapienteis, omni denique virtute præstanteis, belli, præsertim domestici, atque intestini hortatoribus carere possemus: neque desunt nobis hodie, qui bellicum assiduè canant, quamuis ipsi ignauissimi sint, sperantes fore scilicet, vt sint huius fabulæ spectatores tantùm, non etiam actores, & vt sine suo periculo dimicetur: quibus vtinam deus immortalis meliorem mentem daret. Tantùm igitur abest, vt talium tibicinum, seu tubicinum potius, pænuria laboremus, vt etiam eorum multitudine & turba vrbes redundēt, eorúmque voce tecta omnia personent. Illorum hominum magna vbique gentium pænuria est, qui regum Christianorum animos ad studium pacis & concordiæ, earum denique artium, quibus in pace maximè opus est, cohortentur. Præclarè enim dictum est à Platone, regem illum esse veluti mancum ac debilem, qui bellum quidem gerere sciat, pacem autem agitare nesciat. Itaque & hic, & eius auditor Aristoteles Lycurgum grauiter reprehendunt, quòd Lacedæmoniorum leges omneis, quarum ille scriptor & auctor fuit,

ad bellum, & ad bellicam virtutẽ retulerit, nullas fere ad vitã in otio, ac pace degendam compararit: & quòd reip. administrandæ formam constituerit, ciuibus, quandiu quidẽ militabant, & arma tractabant, facilem, commodam, opportunam, atque expeditam: inermibus verò & bello defunctis difficilem, incommodam, ineptam, atque impeditam. Itaque tantisper dum bellum gerebant, atque in castris, & sub pellibus erant, remp. suam bene administrabant, fortunáque secunda florebant: vbi verò bellum gerere desierant: partim otio diffluebant, partim discordiis intestinis conflictabantur, partim superbia, & iniustitia socios ac fœderatos à se alienabant: neque tamen id ipsum, ad quod eos scriptor legum erudierat, in quo eos exercuerat, in quo denique illi non ceteris modò populis præstabant, sed etiam seipsis superiores erant, potuit eos admodum diu incolumeis conseruare. Ad extremum enim cùm Cleombrotus temerè cùm Epaminonda conflixisset, eorum opes funditus corruerunt. Ita neque artes vrbanæ, pacísque & otij propriæ, quas non didicerant: neque externæ & bellicæ, quæ sine alteris claudicant, eos ab interitione vindicarunt. Quòd si populus ille, cuius tanta erat priuatim & publicè parsimonia, frugalitas, & continentia: tam seuera domi non solùm in viris, & senibus, verùm etiam in pueris disciplina: tanta militiæ fortitudo, durities, & laborum tolerantia, non potuit sine pacis artibus suam remp. diutius incolumem tueri ac retinere: quæ spes est fore, vt populus rebus secundis ferox, & omnium rerum vbertate circumfluens, fortunáque dulci (vt poëta quidam loquitur) ebrius, sine institutione ad pacem agitandam, otiúmque rectè ponendum apposita diu incolumis permanere posit? Nam si homo singularis priuatus, qui non primùm eximia quadam naturæ bonitate præditus, deinde egregia institutione, atque accurata educatione expolitus sit, non facilè potest se regionibus officij continere, & res secundas ferre: quid de ciuitate fortunata, & gente opulenta sentiendum, in qua quo maior est multitudo, hoc plureis homines esse insolenteis, contumeliosos, & petulanteis credibile est? Omnino insigni quadam iustitia, & temperantia, & moderatione animi, & sapientia ijs opus est, qui res suas optimè gerere, summáque prosperitate frui videntur. Quòd si qui populi (vt est in fabulis) reapse fortunatas insulas incolerent, in eísque omnium rerum, quæ in bonis ducuntur, copia abundarent: tamen quo beatiores essent, eo præstantiore virtute, maioréque sapientia ad suas res moderatè ferendas, otiúmque suum rectè ponendum eis opus esset. Nam sine tali virtute, talique sapientia hæc rerũ secundarum magnitudo breui tempore vel rerum omnium perturbationem ijs importaret, quæ hanc omnem felicitatem horribili calamitate, & miserabili clade funestaret: vel viuendi genus in ciuitatem induceret seruile, miniméque liberale, neque ciuile, & vix homine dignum, sed plane beluinum. Quid enim humanitatis esset, nedum libertatis, atque ingenuitatis in hominum vita assiduè potantium, semper epulantium, sine intermissione saltantium, perpetuò bacchantium quotidie rebus venereis operam dantium? numquam siccorum, numquam sobriorum, numquam rem aliquam seriam aut cogitantium, aut agentium? Itaque cùm in rebus secundis maxime virtus requiratur: res aduersæ autem vel ignauissimos, ac nequissimos homines exacuant, atque exsuscitent: & ad pietatem, ceterásque virtutes acerrimos stimulos admoueant: pacis tempus porrò, &

otium publicum cum rebus secundis maximè sit coniunctum, neque ab ijs facilè diuelli queat: non est satis reip. moderatori, legúmque scriptori ad id, vt resp. rectè administretur, & ciues sint fortunati ac beati (quod munus est boni reip. gubernatoris) operam dare, vt sui ciues sint in arte militari exercitati: sed eius hæc præcipua cura esse debet, vt ijs artibus sint instructi, quibus in pace viuere, & rectè otiari possint. Hæ autem artes sunt iustitia, temperantia, moderatio, clementia, prudentia, sapientia, & similes. Verissimè autem à Platone dictum est. quales sunt principum & magistratuum, taleis eorum, qui imperio párent, esse mores. Quoniam igitur omnium reip. administrandæ generũ, sententia Aristotelis, cuius nunc libros politicos interpretati sumus, regnum est optimum: hodie autem ciuitates, & nationes fere omnes regibus, aut regulis párent: (de tyrannide verò, quæ deterrima est reip. administrandæ forma, & de tyrannis, qui, cùm ipsi miseri sint, nunquã eæ, quibus iniustè imperant, ciuitates, erunt beatæ, nihil attinet dicere) si volunt reges præclarè suum munus explere, & opus suis omnibus numeris ac partibus absolutum efficere: eas arteis didicerint necesse est, sine quibus otium recte collocari nequit. Nam si erunt ipsi iniusti, intemperantes, libidinosi, auari, crudeles, importuni; nõ est sperandum, eorũ ciueis, iustos, temperanteis, continenteis, liberaleis, humanos, clementeis futuros. Iã verò si quis rex hoc vno contentus erit, atque hoc vnũ regale munus esse existimabit, scire bellũ gerere, pacem autẽ agitare, & in pace se, suósque ciueis regere nesciet: similis erit illi medico, qui, vt corpus sit in speciem decorum & venustum, fuco assequitur: vt sit validum autem ac robustum, & à morbo, quoad eius fieri potest, tutum, ac sincerum, arte medendi perficere non potest, sed id vel mala scabie erodi, vel diuturna tabe liquescere, vel morbo acuto repente exanimari sinit: aut illi pastori, qui lupũ quidem à grege arcere potest, gregem verò bene pascere nescit: sed vel propter incuriam, & negligentiam suam, vel propter inscientiam macrescere, contabescere, atque interire patitur. Quamquam si reges tum denique belli gerendi consilium caperent, cùm lacesserentur: reprehendendi non essẽt, immò verò laudandi. nunc autem cùm otium cum dignitate coniunctum, pacémque honestam consecuti, pacis bono vti frui, otiúmque sibi oblatum rectè ponere nesciant, sæpéque nulla iniuria accepta imperij propagandi cupiditate inflammati populis quiescentibus vltrò bellum inferant: grauissimè à clarissimis philosophis, meritóque accusantur: vt taceam quòd interea non modò neque suæ, neque suorum tranquillitati consulunt, neque suo bono vtuntur, sed interdum suas opes. suúmque imperium in summum discrimen adducunt, sibíque & alijs molestias struunt. Quod Cineam illum, suæ ætatis hominum eloquentissimũ, ac prudentissimum virum, Pyrrhi regis familiarem, vidisse, eíque prudenter & acutè demonstrasse, atque ostendisse ferunt. Cùm enim Pyrrhus bellum Romanis inferre cogitaret, ille autem eum ab hac sententia demouere cuperet: tempore captato, quo tempore Pyrrhus & vacuus, & solus esset: Bellicosi, inquit, Pyrrhe, Romani dicuntur esse, multarúmque gentium bellicosarum compotes: verumtamen si deorum beneficio superiores viris illis discesserimus, quid nobis hæc victoria proderit? Rem, inquit Pyrrhus, haud sanè ad respondendum difficilem, & valde in promtu positam rogas. Romanis enim superatis ac subactis, nulla iam neque barbariæ, neque Græciæ ciuitas nobiscum pe-

dem conferre audebit, sed tota Italia continuò nostra erit: cuius magnitudinem, & vbertatē, & potentiā quemuis potius quàm te, ignorare decet. Tū Cineas aliquanto tempore intermisso, At posteaquàm Italiam ceperimus (inquit) Pyrrhe, quid faciemus? ibi Pyrrhus nondum quid sibi Cineas vellet, quóue intenderet, videns, Sicilia (inquit ille) non longo ab ea distans interuallo, manus nobis porrigit, insula cùm fortunata, & bonis omnibus referta, & hominibus frequens, tum ad expugnandum, & capiendum facilis. seditionibus enim & discordijs intestinis tota conflictatur, & imperij vacuitas est in ciuitatibus, & leuium populi ductorum acrimonia in dicendo, ad populos huc & illuc impellendos accommodata est. Agathocle mortuo. Probabilia sunt quæ dicis, inquit Cineas, Sed si ita est, erít ne nobis expeditionum & castrorum finis Siciliæ expugnatio? Dij faciant (inquit Pyrrhus) vt victoria potiamur, rémque bene geramus. Hæ enim prolusiones nobis ad res magnas aditum patefacient. Quis enim iam se ab Africa & Karthagine aggredienda ac petenda continuerit, vt quæ iam, pæne dicam, manu tangi & prehendi possit? quam Agathocles, cùm ex Sicilia clam profugisset, & paucis nauibus in eam trauectus esset, propemodum cepit? Iam vero cui dubium est, quin, vbi nos harum rerum potiti fuerimus, eorum hostium, qui nunc nobis insultant, ac molesti sunt nullus nobis obsistere ausurus sit? Nemini, inquit Cineas. Perspicuum enim est, nobis tantam potentiam nactis expeditum ac facile fore & Macedoniam recuperare, & cunctæ Græciæ sine controuersia imperare. At cùm omnia in nostram potestatem, ditionémque redacta fuerint quid faciemus? Tum Pyrrhus ridens, cessabimus inquit, atque otiabimur, & dies festos, & conuiuia agitabimus, & compotabimus, totámque reliquam ætatem hilariter & iucundè traducemus. Cùm Cineas Pyrrhum huc adduxisset: & quid nos vetat, inquit, Pyrrhe nunc, si velimus, otiari, & conuiuia agitare, & compotare, præsertim cùm hæc iam habeamus, cúmque ea nobis sine vlla molestia, vllóque periculo suppetant, ad quæ multo humano sanguine profuso, & magnis laboribus susceptis, periculísque aditis perueniendum nobis est, posteaquàm & nos ipsos, & alios magnis detrimentis illatis vexauerimus? Hac oratione Cineas Pyrrhum (vt historici memoriæ prodiderunt) offendit potius, quàm de sententia sua deduxit. Sic sunt reges: (de insipientibus regibus loquor) oratione dulci magis, quàm vera, delectantur: & assentatores libentius audiunt, quàm veros amicos. Quod non oportebat: sed contrà, ijs qui liberè, quod rectè sentiunt, & quod salutariter cogitant, apud eos loquuntur, præmia decernere: ijs verò, qui oratione non solùm vana, verùm etiam perniciosa aureis eorum demulcere conantur, pœnam constituere. Sic rex ille regum Agamemnon, quamquam non vsquequaque perfectus, neque omni ex parte laudabilis, Diomedē liberè apud se loquentē, tamen libenter audiebat: neque senis Nestoris modò consiliū prudentiæ plenū admirabatur, & sequebatur, verū etiā Diomedis iuuenis libertatē fidelē simul & animosam approbabat. eodem apud Priamum loco Antenor fuit, apud Hectorem Polydamas, apud Cyrum Chrysantas, apud Xerxē Artabazus, apud Philippum Parmenio, apud Alexandrum Callisthenes, apud alios alij: quamuis non semper quod illi dixerunt, regibus probarunt. Nam neque Antenor, cùm Priamo suaderet, vt Helenam Græcis redderet, ei fidem fecit: neque Polydamas Hectorem, ne

in stationem nauium fossa & vallo munitam irrumperet, deterrere potuit: neque Artabazus Xerxi *exercitum in* Græciam *adornāti, persuasit quod suadebat, cùm illum ab incepto reuocaret: neque* Callisthenes Alexandrum Magnum Asia*iam potitum, & multis secundis prœlijs elatum, Macedonica, & patria instituta mutare cogitantem, cùm ei dissuaderet ne faceret, de sua sententia demouit.* Itaque & Priamum, & Hectorem, & Xerxem, & Alexandrum *suæ temeritatis & contumaciæ pœnituit.* Aut *eximia igitur in regibus sapientia inesse debet, vt eis ipsis, quod opus sit, veniat in mentem, si futurum est, vt probè suo munere fungantur, & ciuitates eæ, quæ eorum imperio parent, sint beatæ: aut tali certè ingenio, iudicióque præditos esse optabile est, vt sapientium virorum rectè suadentium consilijs obtemperent.* Quare *hoc quoque, vt pleraque alia, præclarè dictum est à* Platone, *tum demum ciuitates & nationes, beatas futuras, cùm aut philosóphi, hoc est sapientes, rerumpub. erunt moderatores, aut rerumpub. moderatores, erunt sapientes.* Neque *verò quemquam existimare oportet regnum esse aut excellentiam secundæ fortunæ, aut copiam fruendarum voluptatum, aut ingenteis auri atque argenti aceruos: sed præstantiam virtutis.* Euenire *enim casu aliquo potest, vt priuatus aliquis homo ampliores opes, vimque pecuniæ maiorem habeat, aut plus auri possideat, aut plureis ac maiores voluptates corporis percipiat, quàm rex aliquis generosus ac legitimus, idémque virtutibus omnibus ornatus: neque iccirco tamen ille, rex erit dicendus.* Contrà *neque* Midas *rex* Phrygiæ, *qui optauit, vt, quicquid tangeret, aurum fieret: neque* Polycrates Samius, *cui vsqueadeò fortuna fauit, vt, cùm de* Amasis *sententia placare* Nemesim *vellet propter multitudinem & magnitudinem rerum secundarum, eáque gratia gemmam sibi carissimam, & qua maximè delectabatur, in mare deiecisset, eam paullo pòst in piscis ad se delati ventre repererit: neque* Sardanapálus, *aut* Heliogábalus, *qui assidue in voluptatibus volutabantur, quorum alter perpetuò cum mulierculis versabatur, & lanam digitis carpebat colúmque tractabat: alter, cùm eum voluptatum virilium odium cepisset, muliebreis contra naturalem vsum consectabatur: reapse illi reges fuerunt, sed regum laruæ, atque adeò portenta naturæ.* Regum *igitur institutio tanto accuratior sit oportet, quanto eum, qui alios homines consilio & prudentia regere debet, ceteris omnibus, quibus præfuturus est, virum meliorem esse par est.* Nam *quî fieri potest, vt, qui non fuerit optimè institutus, alios regat, cùm ne se ipse quidem regere possit?* Quamuis *enim regum filios credibile sit ingenio & natura alijs præstare, nulla tamen naturæ bonitas vsqueadeò excellit, vt disciplinæ adiumenta non requirat.* Nam *si pueros in domo priuata natos ac sublatos, neque admodum interdum rebus ad victum necessarijs instructos, quantumuis licet naturæ bono valeant, sæpe tamen deprauant domesticorum & familiarium sermones, hominúmque vitiosorum consuetudo, nisi summa diligentia in eis instituendis, & ab improborum congressu arcendis adhibeatur, quid regijs pueris futurum est, qui ab incunabulis mollitia & luxu imbuuntur? quibus in omni genere deliciarum quotidie versari licet? quibus omnes fere blandiuntur, & palpantur? aduersari audent pauci, ac vix præceptores? ad quos faciliorem sibi rerum iucundarum ministri, quàm virtutis & doctrinæ magistri patère accessum volunt?* Atque *hæc intelligi velim esse dicta de stultorum,*

non de nostrorum regum filijs. Nam vt omittam de superioribus nostris regibus dicere, pluribúsque verbis demonstrare, quanto semper studio doctißimos viros exquisierint, quibus filios suos erudiendos traderent, quod testantur Fabri Stapulenses, Maini, Theocreni, Danesij, alij, quorum nomina longum sit referre: regi nostro Karolo fratri tuo, adolescenti egregia ad omneis virtutes indole prædito, atque ad res maximas nato, ingenio acerrimo, iudicio subtilißimo, præceptor contigit singulari doctrina ornatus, Iacobus Amiotus, magnus eius eleemosynarius, & diui Cornelij cœnobiarcha. Tu quoque, fratérque tuus minor natu, dux Alenconensium, pari vterque indole præditus, paríque ingenio natus, præceptores doctißimos consecuti estis: & tibi quidem Io. Paullus Selua, nuper episcopus ecclesiæ diui Flori creatus: fratri tuo verò duci Alenconensium, primò quidem P. Valla, antistes ecclesiæ Sagiensis, vir omnium laudatarum atque ingenuarum artium, duarúmque linguarum eruditarum, Græcæ & Latinæ, & præterea Syriacæ peritißimus: deinde eo morte immatura exstincto, Robertus Furnerius Ambianensis, homo eloquentißimus, & theologus acutißimus ac politißimus contigerunt: ita vt verendum non sit, ne non vos ad omneis liberaleis & regias disciplinas dociles, ideoneíque natura, partim ingenij vestri bonitate freti, partim talium virorum opera, diligentiáque directi atque adiuti, taleis in bonis litteris ac doctrinis progressus faciatis, vt nemo vos ignorantiæ, atque inscientiæ meritò arguere queat: quæ notæ cùm in omni homine indecoræ sunt, tum in principibus viris eo sunt deformiores, quo turpius eis est labi, falli, errare: quæ mala ex ignoratione fere atque inscientia nascuntur. Iam verò cùm homines vel natura, vel consuetudine, vel ratione, seu disciplina boni fiant: natura porrò & consuetudo nobis sint cum alijs animantibus communes: disciplina autem & ratio solius hominis sit propria: optabile hoc quidem est, vt hæc tria in rege, qui ceteris omnibus hominibus, quibus imperat, antecellere debet, conspirent atque concurrant: sed si hoc non contigerit, videndum est, vt consuetudo & institutio vitia naturæ, si qua sunt, sanent & corrigant. Institutione autem regia continentur sex potißimum virtutes, pietas in deum Opt. Max. iustitia, fortitudo, temperantia, clementia, liberalitas. Ac pietas quidem in deum, eò regibus colenda est, quia, quem regem ciues pium esse existimant, hunc maximè verentur, deóque carißimum esse arbitrantur. quare cùm ei libentius párent, tum minus audent rebus nouis contra eius voluntatem studere, quem sibi persuaserunt deo immortali in rebus suis omnibus adiutore & custode niti: iustitia verò, quia hic talis non modò nemini iniuriam inferet, verùm etiam ab altero alteri illatam propulsabit ac defendet: fortitudo autem, quia talem virum nullius aut laboris fuga, aut periculi metus à fortibus consilijs deterrebit: temperantia, quia qui temperans est, non est metuendum ne qua ab eo domus, vlla infamiæ, aut turpitudinis macula per stuprum ac libidinem aspergatur: clementia, quia talem principem nihil durius aut immanius iracundia incitatum in quemquam ciuem statuturum, aut omnino facturum credibile est: liberalitas, quia qui talis sit, non solùm ciueis bonis aut labore atque industria partis, aut patrijs atque auitis non est spoliaturus, verùm etiam in viros bonos de se, & de rep. benè meritos beneficus & benignus est futurus. Ita præterquàm quòd præclara suis ciuibus ad imitandum exempla proponet,

duo

duo etiam mala maximè regibus horrenda, ac pertimescenda declinabit, odium & contemtum. Nam cùm ceteræ virtutes omnes multitudinis beniuolentiam conciliant, tum maximè iustitia & liberalitas: pietas autem & fortitudo, maximè vindicant à contemtu. Omnium porrò præsidiorum, quibus regum opes stabiliri possunt, firmißimum, & validißimum est beniuolentia ciuium, & bona eorumdem de suo rege existimatio: quemadmodum contrà nihil ad tyrannicam potentiam euertendam acriores stimulos admouet, quàm odium & contemtus. Declarant hoc quod dico, interitus tyrannorum, Sardanapáli, Dionysij superioris, Phalaridis, Alexandri Pheræi, Demetrij, Iulij Cæsaris, Neronis, aliorum innumerabilium: à quo periculo cùm longè absunt regna omnia, hoc est imperia iusta ac legitima, tum longißimè abest regnum Galliæ propter incredibilē videlicet illā, qua sæptum ac munitum est, populi in suum regem, beniuolentiam. Itaque cùm ceteri reges custodia corporis externa potius, quàm domestica & ciuili vtantur, suisque ciuibus diffidant, neque se nudos atque inermos eis committere audeant: regi Gallorum per totam suam Galliam inermo inter suos armatos sine vllo metu ac periculo iter facere licet. Nam quòd etiam Heluetios hodie stipatores sui corporis habet, id ab illo primùm tempore institutum atque inductum est, postquàm illi nobiscum belli societate & fœdere iuncti fuerunt: antea centum nobilium virorum, & aliquot sagittariorum Gallorum præsidio tectus ac sæptus incedebat. Atque vtinam, vt reges Galliæ & olim custodia corporis domestica contenti erant, & nunc contentis eis esse licet: ita & ciuilibus copijs niterentur, exercitúque externo carere possent. quod assequerentur, si non solùm suis omnibus præterquàm agricolis, & ceteris, quibus vacatio militiæ concessa est, vsum armorum, exercitationémque rei militaris permitterent, verùm etiam eos præmijs ad hoc studium inuitarent. hoc si fieret, nulla vis, nulla iniuria externa regno Gallico metuenda esset. Nunc autē ea omnia, quæ eos circumuenire solent incommoda, qui in exercitus externi robore præsidium suum collocant, nos quoque persequuntur. primùm ingens pecuniæ vis in eum insumitur, quam ille bello finito secum è Gallia nostra exhausto fisco, exhaustis priuatorum loculis exportat. deinde non potest simili animi alacritate pro regis incolumitate, Galliæque salute decertare, atque ciues. præterea non sine periculo ei creditur. accidere enim potest, vt maiore pecunia ab hostibus ostentata ac promissa, sese repente illis adiungat, victoriámque adiudicet. præterea si quod flagitium militare in se admittat, non facilè in eum animaduerti potest. tum fit quodammodo regnum Gallicum nationibus illis, quarum præsidio & subsidio vti cogitur, vectigale ac stipendiarium. præterea alienantur à principe ciuium animi cùm vident maiorem fidem haberi alienigenis, quàm sibi: se spoliari atque exhauriri, illos ornari, ac locupletari. deinde non contenti illi interdum suis stipendijs vrbeis & agros Galliæ diripiunt, atque expilant. postremò cùm accidere posit, vt repente bellum nobis inferatur, hoc est non antè indictum neque denuntiatum, & ita præter spem, opinionémque nostram & nobis imparatis hostes in fineis regni irrumpant, illorum autem aduentum, auxiliúmque exspectare longum sit: ciues in arte militari non exercitati, neque armis assuefacti iniuriā externam repellere nequibunt. ita poterit in summum discrimen vocari respublica, vt pote & à subsidio externo nu-

**

da, atque inermis: & domestico præsidio non satis instructa. Nam quòd in nobilibus solis totius belli robur, & firmamentum collocamus: cùm hi fere omnes sint equites, equitatus autem sine peditatu in acie & prœlio parum valeat: intelligere licet, copias & vireis Gallicas, nisi alij quoque ciues præter nobileis, arma tractent, artémque militarem exerceant, inualidas atque imbecillas esse. Quòd si etiam illis arti militari operam dare liceret: gens Gallica primùm ipsa suis opibus polleret: deinde omnibus alijs nationibus esset formidolosa, horribilis, atque inuicta. Nunc autem dum ceteram iuuentutem à studio rei militaris auocamus, atque arcemus, nobis ad externa auxilia necessariò confugiendum est: vnde ea mala, quæ paullo antè à nobis commemorata sunt, multaque alia, quæ doctissimi, clarissimique viri collegerunt, litterísque mandarunt, oriuntur: quæ quando neque huius loci, neque mei instituti est hac de re disputare, prætermitto. Verùm cùm Aristotelis libros de optima reip. administrandæ ratione in Latinum sermonem à multis claris quidem illis, & eruditis viris iam antè conuersos, sed tamen illi suo, ego meo more, meóque arbitratu conuertissem: in quibus hic philosophus regnũ omnibus reip. administrandæ formis anteponit: voluissémque in hac mea ad te siue epistola, siue totius operis præfatione, huius philosophorum principis sententiam, & quasi vestigia secutus, eorum, quæ de regno, regníque firmamento, quod in beniuolentia ciuium potissimùm ait consistere, & de artibus pacis & belli, quarum alteræ domi, & ad otium rectè collocandum, alteræ foris, & ad externam iniuriam repellendam sunt vtiles, prudentissimè disserit, semina quædam spargere: me in eam, quam dixi, de beniuolentia ciuium orationem ingressum, quam sciunt omnes nationes Gallis erga reges suos esse singularem, ita vt sine externa custodia, amore suorum & fide septi totam suam Galliam tutò perlustrare ac peragrare possint, prouexit rei similitudo, vt adderem illud, quod à sapientissimis (vt paullo antè dixi) clarissimisque viris, ijsque Gallis, Gul. Bellaio Langæo, nobiliss. viro, rei militaris peritiss. imperatoréque optimo: Clandio Sessello. doctiss. & prudentiss. viro, regis Lodouici XII. consiliario, & ad extremũ ecclesiæ Massiliensis antistite facto, & sæpe in senatu disputatum, & litteris mãdatum est, regnum Galliæ suis domesticis copijs satis esse ab omni externa iniuria munitum, si reges non solùm equitatu, verùm etiam peditatu Gallico, sine externo, vti vellēt: neque vel tempora reip. vel temporum ipsorum inclinationes aliud consilium sequi coëgissent. Hæc mihi huius sermonis ansa data est: quo prætermisso, redeo ad hos Aristotelis de optima reip. administrandæ ratione libros: quos tibi potissimùm, Errice, non temere (nisi fallor) dicandos esse existimaui. Quamuis enim scirem, te ad hanc ciuilem, quam politicam appellant Græci, scientiam assiduo vsu, & quotidiana exercitatione erudiri, vt pote quem Karolus frater tuus senatui, consilióque suo ei, in quo de summa rep. quotidie agitur, præposuit: putaui tamen me tibi gratum facturum, si, quæ tu quotidie sparsim, & confusè, & singillatim audis, & cognoscis, & tractas, ea vniuersa ab Aristotele his libris comprehensa, & quasi sub vno aspectu posita, & incredibili docendi via ac ratione tradita, atque explicata, & à me Latina facta, tibi donarem. Sæpe enim audisti, opinor, à Io. Paullo Selua, viro doctissimo, ecclesiæ diui Flori episcopo, præceptore tuo, neque parcius à Francisco Carnaualeto, equite aurato, custode

& rectore tuo, homine militari quidem illo, & artium bellicarum peritißimo, sed tamen ita bonarum litterarum, & omnis liberalis doctrinæ studioso, vt & in his studijs totam superiorem ætatem contriuisse videatur, & quotidie meliores diei horas in eisdem consumat: ab his igitur sæpe audisti, quantus sit philosophus Aristoteles, *quàm elegans scriptor, quàm acutus, quàm subtilis, quàm aptus ad docendum, quàm copiosus, quàm omnium rerum cognitione refertus.* Neque *tamen me fugit nonnulla esse apud eum partim difficilia atque obscura, (quemadmodum & apud omneis scriptores) partim à nostris temporibus & moribus aliena.* Sed *quod ad prius illud attinet, nulla est difficultas aut obscuritas, quæ non improbo labore, & acri studio, & crebra lectione peruincatur: qua tamen opera & molestia (si legere ac discere molestum est, & non potius iucundum,) te* Selua, & Carnaualetus *tui leuabunt.* Si *qua autem à nostra consuetudine in his libris reperientur abhorrere, nihil tamen ferè erit, quod non ingeniosus & prudens lector ad hæc tempora atque ad vsum nostræ reip. accommodare possit.* Reliquum *est vt te duo orem atque obsecrem,* Errice: *primum vt ne inducas in animum, quod quibusdam nobilibus hominibus, qui tamen nihil habent nobile præter nomen inutile, & iactantiam verborum inanem, & prædicationem generis ventosam, persuasum est, quódque habent aßiduè in ore, litteras & doctrinam ad artem militarem nihil conferre, atque etiam ad animos effœminandos valere.* Numquam *scilicet de* Pallade *armata, numquam de* Marte *togato quicquam audierũt: quæ quid aliud significant, quàm neque sapientiã & doctrinã sine armis & viribus multùm, neque vireis & arma sine sapientia & doctrina quicquam posse?* Itaque *magni & præstantes imperatores, doctrina exculti & eruditi fuerunt,* Epaminondas, Alcibiades, Alcæus, Xenophon, Dion, Philippus Macedo, *eius filius* Alexãder Magnus, Scipio Africanus, L. Lucullus, Cn. Pompeius, Iulius Cæsar, M. Brutus, Asinius Pollio, A. Hircius, *&, ne longè exempla petantur,* Bellaïus Langæus, *& qui tibi vnus instar multorũ esse debet,* Franciscus Valesius, *hoc nomine* Rex Gallorũ *primus, auus tuus, bellator acerrimus, idemque litterarũ parens, & omnis liberalis doctrinæ instaurator cognomento dictus.* Contrà *nõ pauci laudes imperatorias, & gloriam ex arte militari partam, siqua forte parta sit, ignoratione litterarum inquinarunt, & propterea quòd non habuerunt adiumenta doctrinæ, permulta peccarunt.* Caue *igitur,* Errice, *te auferant praua talium hominum consilia, caue te commoueant voces ad speciem quidem fortes, & viriles, & magnificæ, & vtiles, atque opportunæ: sed reapse molles & muliebres & humiles, & capitales, & perniciosæ, litteras ab arte militari alienas esse.* Quin *exemplo clarißimorum & præstantißimorum imperatorum, exemplo aui tui,* Francisci *primi, doctrinam cum scientia rei militaris, & imperatoria virtute coniunge: atque hoc tibi persuade, litteras non ad artem militarem tantùm, verùm etiam ad actiones omneis humanas, esse veras, certas, & fideleis duces: contrà sine his eos, qui alioqui ingenio & natura valent, in rebus gerendis plerumque fœdißimè labi atque errare.* Alterum *est, quod abs te etiam, atque etiam peto, vehementérque contendo, contendit collegium professorum regiorum ab auo tuo* Francisco *primò institutum: contendit denique vniuersa hæc schola* Parisiensis, *vt rectarum disciplinarum, bonarúmque litterarum, atque artium quas*

olim auus tuus Franciscus I. intermortuas ac sepultas propè ab inferis excitauit, atque in tota Gallia sua instaurauit: pater tuus Erricus II. cōstanter retinuit, ac stabiliuit: quæ nunc partim ab ijs hominibus, qui maiorũ tuorum beneficio eruditi, doctrinísque exculti, ad magnos honores, amplasque diuitias per litteras viam sibi munierunt, aditúmque sibi patefecerunt: partim ab ijs, qui tam promta & parata discendi facultate neglecta ac repudiata per omnem vitam summo suo cum dedecore rudes, atque indocti, quàm doctrinis ornati, litterísque expoliti esse maluerunt, acerrimè oppugnantur: quæ nunc orbæ relictæ solitudinem suam lugent, vicemque miserabilem queruntur: harum te fidelem tutorem profitearis. Hoc cùm facies, primùm maiorũ tuorum monumentum gloriosissimum tueberis, & conseruabis: deinde Karolum regem, fratrem tuum, tui facti approbatorem, & M. Hospitalem, cancellarium, virum doctiss. sapientiss. atque integerrimum, adiutorẽ habebis: deinde gratos homines, & qui beneficiũ abs te acceptum verbis amplissimis commemorare, ac prædicare poterunt, tibi obligabis: postremò iuuentutis Gallicæ à litteris prope iam alienatæ propterea quòd non modò nullus eis nunc habetur honos, verùm etiam turpissimæ ignominiæ timor denuntiatur, periculúmque intentatur, animum iacentem ac languentem reficies atque excitabis. Vale: Lutetiæ, idibus Iunijs, Anno à gente humana seruata,

CIↃ IↃ. LXVII.

LECTORI.

Obsecro te, lector, vt priusquàm legere incipias, aliquot errata, quæ humana natura parum cauit, ita corrigas, quemadmodum in calce libri, indicaui esse corrigenda. Vale, & vtere.

ARISTOTELIS DE REIP. administrandæ ratione liber primus.

DIONYS. LAMBINO INTERPRETE.

QVANDOQVIDEM videmus, omnem ciuitatem, ſocietatem quandam eſſe, omnémque ſocietatẽ, boni alicuius gratia coiri: (eius enim, quod boni ſpeciem præ ſe fert, cauſa agunt omnes omnia) appâret omneis quidem ſocietates, bonum aliquod, veluti ſcopum, petere, ac deſtinare: eam verò, quæ eſt omnium maximè princeps ac domina, quæq; ceteras cõtinet, id ſibi bonum propoſitum habere, quod ſit omnium ſummum ac præſtantiſſimum. hæc autem eſt ea, quæ ciuitas appellatur, & ſocietas ciuilis. Ii igitur omnes, qui exiſtimant, politicum, id eſt, virum ad ciuitatem moderandam idoneum: & hominem ad regalem poteſtatem aptũ, quem baſilicum Græci nominant: & eum, qui rei familiaris tuendæ facultate ſit præditus, quẽ œconomicum: & eum, qui ſeruis imperare ſciat, quẽ deſpoticum, eundem eſſe, minus rectè dicunt. Putant enim vnũquemque horum multitudine & paucitate, non genere, aut ſpecie differre: verbi gratia, ſi paucis præeſſe atque imperare poſſit, eſſe deſpoticum, hoc eſt, ad herile imperium ido-

neum natura: si pluribus, œconomicum: si aliquanto pluribus, vel politicum, id est, ad ciuitatem moderãdam aptum: vel basilicum, hoc est, ad regalem potestatem idoneum: quasi verò nihil intersit inter magnam domum, & paruã ciuitatem, & cùm ipse quidem solus ciuitati præest, ad regalem potestatem idoneum: vbi verò ex rationibus talis scientiæ vicissim imperat, ac pâret, politicum. Sed hæc non sunt vera. atque id, quod à nobis dicitur, iis planum fiet, qui hoc spectabunt ex ea institutione, ac docendi ratione, quam nos antea secuti, atque ingressi sumus. Quemadmodum enim in aliis rebus compositum vsque ad simplicia, & compositionis expertia, diuidere necesse est: (hæ enim sunt particulæ totius minimæ) sic &, si, quibus ex partibus cõstet ciuitas, videamus, eadẽ opera & quid hæc inter se differant, cognoscemus, & fierine possit, vt quippiam, quod sub artẽ cadat in vnoquoque eorum, quæ dicta sunt, sumamus, intelligemus. Itaque si quis à principio res orienteis ac nascẽteis inspexerit, quemadmodum in aliis, sic & in his hoc modo optimè rei veritatẽ perspexerit. Necesse igitur est primùm, eos coniungi, & copulari, quorum alter sine altero esse non potest, vt marem & fœminam procreationis causa: atque hoc non ex consilio proficiscitur, sed, quemadmodum & in aliis animantibus, & stirpibus, naturale est, tale alterum, quale ipsum sit, cupere relinquere. Copulantur autem etiam natura id, quod imperat, & id, quod imperio pâret, propter salutẽ. Nam quod mentis agitatione prouidere potest, imperãdi ius habet natura, & dominatur natura. quod autẽ potest corpore imperata facere, id imperio alterius parêre, & seruire debet natura. Quapropter domino & seruo idẽ expedit. Fœmina igitur & seruus distincta sunt natura. ni-

hil enim tale efficit natura, quale fabri ferrarij, gladium Delphicum, parcè, tenuiter, & angustè, sed singula ad singulos vsus. sic enim absolutissimum & perfectissimum fuerit vnumquodque instrumētum, si non multis operibus, sed vni asseruiat. Apud barbaros autem fœmina & seruus eodem sunt ordine & loco. Cuius rei causa est, quòd non habent quod imperet natura, sed eorū societas ex seruo & ancilla constat. Quocirca par esse aiunt poëtæ, barbaris Græcos imperare, proinde quasi idem sint barbarus ac seruus, natura. Ex his igitur duabus societatibus prima domus constituitur: rectéque Hesiodus scripsit,

Esto domus primùm, & mulier tibi, bos & arator.

bos enim pauperibus pro seruo est. Societas igitur in omneis vitæ dies constituta, naturæ conueniens & consentanea, domus est: cuius societatis participes & consortes, ὁμοσιπύοις *Charondas appellat: id est, ex eodem panario, seu ex eadem apotheca victum sumēteis, nos conuictores appellemus: Epimenides autem Cretensis,* ὁμοκάπνοις, *id est, vno & communi foco, seu fumo vtenteis: dicamus, si placet, contubernaleis. Societas autem prima ex pluribus domibus conflata, nō diurni vsus gratia, vicus est, seu vicinitas. Maximè verò videtur esse naturæ consentanea vicinitas, veluti quædam domus colonia, quos nōnulli collactaneos appellant, & filios, & filiorum filios. Itaque & principio ciuitates sub regum imperio erant, & nunc etiam gentes, quia ex iis, qui sub regno viuebant, conuenerunt. Omnis enim domus, eius, qui ætate antecedit, regno subiecta est. ergo & coloniæ, id est familiæ plures, quæ ab vna domo fluxerunt, propter cognationem. atque hoc illud est, quod ait Homerus,*

-iura autem vxoribus vnus

Quisque dat, & natis. *Nam hoc modo fusi per agros & dispersi primis illis temporibus vitam colebāt. Atque idcirco omnes aiunt, deos sub regno ætatem agere, quia partim ipsi quoque etiam nunc, partim primis illis & priscis temporibus sub regibus erant. quemadmodum enim formas, ita & viuēdi genera deorū, sibi similia faciūt homines.*

2 *Perfecta autem societas, ex pluribus vicis conflata, ciuitas est, quæ ad summum iam, vt ita dicam, omnis copiæ bonis omnibus cumulatæ, nihílque præterea requirentis culmen peruasit, oriens quidem viuendi causa, constans autem bene viuendi gratia. Quapropter ciuitas omnis natura cōstat, siquidem & primæ societates constant natura. Finis enim illarū hæc est. At natura finis est. Quale enim quicque est ortu eius absoluto atque perfecto, hāc cuiusque naturam esse dicimus, vt hominis, equi, domus. Præterea id cuius gratia res fit, & cuiusque rei finis, optimum quiddam est. At copia ipsa suis opibus pollens & contenta, & nihil extra se desiderans, finis est, & optimum. Ex his igitur perspicuum est, ciuitatem in iis rebus, quæ natura constant, esse numerandam: & hominem, ciuile animal esse natura, & eum, qui naturę impulsu, non fortunæ culpa, ciuitatis sit expers, aut esse improbum, aut homine meliorem: vt is, in quem ab Homero hoc maledictum coniectum est,*

Cui neq; curia, nec lex est, neq; Vesta, Laréſque.

Non enim potest quisquam talis esse, quin vno, eodémque tempore sit & belli cupidus, vtpote qui nullum iugum ferre velit, quemadmodum cōtingit in quibusdam volatilibus. Hominem autem esse animal ciuile magis, quàm quamuis apem, & quoduis animal congregabile, perspicuum est. Nihil enim frustra facit natura, vt dicimus. Homini autē so-

li ex animantibus sermo tributus est. vox igitur iucũdi & molesti signum est. Quapropter etiam aliis animantibus suppetit. Nam huc vsque progressa est earum natura, vt molestum & iucundum sentiant, & inter se hæc significent. Sermo autem ad id, quod prodest, & id, quod nocet, declarandum, valet. ergo etiam ad id, quod iustum, atque ad id quod iniustũ est. Hoc enim præter ceteras animanteis hominis est proprium, vt solus boni & mali, iusti & iniusti, & aliorũ similium sensum habeat. At horum societas & communio domum facit & ciuitatem. Prius igitur est ciuitas, quàm domus, & vnusquisque nostrûm. Totum enim parte prius esse necesse est. Nam si homo, qui totum quiddam est, intereat, neque pes, neque manus erit, nisi ex communione nominis, non rationis, quemadmodum siquis manum lapideam, manum esse dicat. corrupta enim manus, talis erit. Omnia autem opere definita ac distincta sunt, & potestate. Quare posteaq̃ talia esse desierunt, non iam sunt re aut forma eadẽ dicenda, sed homonyma, id est, nominis communitate tãtùm similia. Ciuitatem igitur singulis hominibus esse priorem, perspicuum est. Si enim singuli separati, & seiuncti, nõ sunt instructi copia per se suis bonis cumulata, & nihil præterea requirente: similiter atque aliæ partes à suo toto separatæ, ad ciuitatem, quæ est totum, erunt affectæ. Qui autem non potest res suas communicare, aut societatem contrahere cum aliis, aut qui non eget communicatione, propterea quòd ipse suis pollet opibus, suísque bonis contentus est nihil præterea desiderans, nulla pars ciuitatis est. Itaque aut fera, aut deus est. Omnes igitur ad hanc societatem omni animi impetu feruntur natura. Qui autem primus eam instituit, maximorum bonorum auctor & causa fuit. Quemadmodũ enim

homo suis omnibus numeris absolutus, animal est animalium optimum: ita à lege, & iure semotus ac seiunctus, omnium deterrimum. Sæuissima enim & asperrima iniustitia est armis instructa. At homo armis instructus nascitur, prudentia & virtute: quibus ad res contrarias maximè vti licet. Quapropter sceleratissimũ, & immanissimum animal est sine virtute, & ad res Venereas, cibúmque profligatissimum. Iustitia verò, ciuilis res est. Nam iudicium, societatis ciuilis ordo est. iuris autem disceptatio, iudiciũ est.

3 Quando autem perspicuũ est quibus ex partibus constet ciuitas, necessariò de domo prius dicendum est. Omnis enim ciuitas ex domibus & familiis componitur. domus porrò partes sunt, ex quibus domus constituitur. At domus perfecta atque integra, ex seruis & liberis constat. Quoniã autem primum quicque in vna quaque re explicanda vel in minimis quærendum est, ab iísque initium ducendum: primę autem & minimæ domus partes sunt dominus & seruus, vir & vxor, pater & liberi: de his tribus, quid & quale vnumquidque esse debeat, considerandũ videatur. Sunt autem hæc, herilis ratio, seu disciplina seruis præcipiendi atque imperandi: & nuptialis, (nomine enim vacat vxoris & viri coniugatio) & ea, quæ ad imperium patris in liberos à se procreatos pertinet. nam neque huic proprium nomen impositum est. Atque hæ tres rationes sunto, quas diximus. Est porro quædam præterea pars, quæ videtur aliis quidẽ rei familiaris administratio, aliis verò pars eius maxima. quomodo autem res se habeat, posterius erit cognoscendum: dico autem de ea, que appellatur reï nummariæ parandæ, seu pecuniæ quærendæ ratio, quæ à Græcis chrematistica nominatur. Sed primùm de domino & seruo dica-

mus, vt & quæ ad necessarium vsum pertinent, videamus; & siquid ad ea cognoscēda melius consequi possimus, quàm quæ nunc in communi hominum existimatione atque opinione versantur, experiamur. Quibusdam enim scientia quædam videtur esse domini imperium, seu herilis potestas: eadémque domus administrādæ ratio, & herilis potestas, & ciuilis, & regia, quemadmodum initiò diximus: aliis præter naturam esse in alterum dominari. lege enim alium esse seruum, alium liberum: natura autem nihil interesse. quocirca neque iustum esse, quia sit violentum. Quoniam igitur rerum siue partarum & quæsitarum, siue etiam relictarū possessio pars domus est, ergo & ratio rei quærendæ; rationis rei familiaris administrādæ pars est. nā sine rebus ad victū necessariis neq; viuere, neq; benè viuere fas est. Quemadmodū autē in artibus definitis, ac terminatis, instrumēta cuique arti accommodata suppetere necesse est, si futurum est vt opus ab artifice absoluatur: ita & rei familiari administrandæ rationi sua præstò debent esse instrumenta. Iam instrumentorum alia sunt inanima, alia animata: verbi gratia, nauis gubernatori, clauus quidem instrumentum est inanimum: proræ præfectus verò animatum. minister enim artibus similitudinem quandam, speciémque gerit instrumenti: sic & res aliqua parta & quæsita, siue etiam relicta, instrumentum est ad vitam degēdam comparatum: rerum autem partarum, seu relictarum possessio, multitudo instrumentorum est: & seruus, res quædam possessa animata est: & minister omnis veluti instrumentum est instrumēta antecedens. Nam si, vt ferunt Dædali simulacra, aut Vulcani tripodas, quos ait poëta, Diuinum vel sponte sua certamen inisse: *ita & vnumquodque instrumentorum vel*

artificis, domini que iussu, vel præsentiens domini voluntatem, & vltro; suum opus posset absoluere: & si radij textoris per se texerent, & plectra citharam pulsarẽt: non opus esset neque opificibus opera ministrorum, neque dominis seruorum. Instrumenta igitur quæ appellantur, instrumenta sunt ad efficiendum valentia: res parta & possessa verò, ad agendum valet. Nam à radio aliud quiddam efficitur præter vsum eius: ex veste autem & lecto vsus duntaxat proficiscitur. Præterea, quoniam effectio & actio inter se specie differũt, & vtrique instrumentis opus est, necesse etiam est hæc eodem modo inter se differre. Vita porrò, actio, nõ effectio est. Quocirca & seruus, eorum, quæ ad actionem pertinent, minister est. Iam res possessa sic dicitur, vt & pars. Nam & pars non solùm alterius est pars, sed etiã simpliciter alterius est. & res possessa similiter. Quapropter dominus serui quidẽ dominus est tantùm, sed illius nõ est. Seruus autẽ non modò domini seruus est, sed etiã absolutè & omnino illius est. Quæ sit igitur serui natura, quæq; vis ac potestas, ex his perspicuum est. Nam qui non est suus natura, sed alterius, & præterea verò homo est, hic seruus est natura. alterius porrò homo est, qui cùm homo sit, res possessa est. Iam verò res possessa, instrumentum est ad agẽdũ accommodatũ, & separabile. Vtrùm autẽ sit aliquis talis natura, nécne, & vtrúmne præstet, & iustũ sit alicui seruire, nécne, sed potius omnis seruitus sit præter naturam, posterius erit cõsiderandũ. Verumtamẽ nõ est difficile etiam ratione hoc contemplari, & ex iis, quæ fiũt, intelligere. Imperare enim & imperio parêre nõ solùm ex numero rerum necessariarũ sunt, verùm etiam ex vtilium. Et statim ab ortu primo nonnulla inter se distiterunt, alia vt parérent imperio,

perio, alia vt imperarent. Tum plura ſunt & imperantium, & imperio ſubiectorum genera: ſempérque id melius imperium eſt, quod obtinetur in res imperio ſubiectas meliores ac præſtantiores: verbi gratia, melius eſt imperium in hominē, quàm in feram. Nam quo vnumquodque opus ex melioribus abſoluitur, eo eſt melius. vbi autem aliud imperat, aliud imperio pâret, aliquod horum opus exſtat. Quæcunque enim ex pluribus conſtant, & vnum quiddam commune fiunt, ſiue ex continuis, ſiue ex diſiunctis, in eis omnibus elucet atque appâret id, quod imperat, & id, quod imperio ſubiectum eſt. atque hoc ex omni natura in animatis ineſt maximè. nam etiā in iis, quæ ſunt vitæ expertia, aliquod imperium eſt, verbi gratia, in concentibus, ſeu harmoniis. Sed hæc fortaſſe minus ſunt huius quæſtionis propria, atque aliquanto alieniora, & extra rem. Animal autem primùm ex animo & corpore conſtat: quorum alter imperium gerit natura, alterum imperio pâret. Oportet autem in iis, quæ naturæ conueniunt & congruunt, ſpectare naturæ vim, non in corruptis ac deprauatis. Quare contemplari debemus hominem & animo & corpore optimè affectum: in quo hoc appâret. Nam vitioſorum, & vitiosè affectorum ſæpenumero videatur corpus animo præeſſe atque imperare, propterea quòd malè, & præter naturam affecti ſunt. Licet igitur, quemadmodum dicimus, in animali primùm cernere & herile imperium, & ciuile. Animus enim in corpus imperium herile obtinet: mens autem in appetitum, ciuile & regium. in quibus perſpicuum eſt, conſentaneum eſſe naturæ, atque expedire & corpori, animo ſeruire: & ei animi particulæ, quæ ad motus ſuſcipiendos valet, mentis, eiúſque particulæ, quæ ratione prædita eſt, imperio parêre: iuris æqualitatem

autem, aut contrarium eius, quod diximus, omnibus esse detrimentosum. Rursum in homine, & in aliis animantibus similiter se res habet. Cicures enim bestiæ, feris sunt meliores natura. his autem omnibus melius est hominis imperio subiectas esse. ita enim salutem adipiscuntur. Præterea mas cum fæmina comparatus, melior est: hæc autem deterior. & ille quidem imperare, hæc autem imperio parêre debet. Eodem modo se res habeat etiam in omnibus hominibus necesse est. Quicunque igitur tãto ceteris hominibus sunt inferiores ac deteriores, quanto animus corpori, & homo feræ præstat (tales autem sunt ij, quorum opus in vsu corporis positum est, quorúmque hoc vnum est, quod ab eis optimum proficisci potest) hi sunt serui natura, quibus melius est huic imperio parêre: siquidem & iis, quæ suprà dicta sunt. natura enim seruus est is, qui alterius esse potest: ideóque & alterius est: & qui eo vsque rationis est particeps, quoad eam sentiat quidem ille, sed nõ habeat. Nam alia animalia cùm rationem non sentiãt, affectibus inseruiunt. Et verò seruorum, & animantium mutarum vsus parum admodum inter se differt. ab vtrisque enim, à seruis, & à bestiis cicuribus, ad res necessarias adiumenta corpore afferuntur. Vult igitur natura quidem etiam corpora liberorum & seruorum dißimilia efficere: hæc quidem ad vsum necessarium valida: illa autem erecta, & ad taleis operas inutilia, sed ad vitam ciuilem vtilia atque opportuna: atque hæc etiam diuisa est in vsum pacis & belli: accidit autẽ sępenumero etiam contrarium, nempe alios quidem corpora, alios autem animos habere liberorum. Nam hoc quidem in promtu est, siqui nascantur tanto aliis corpore excellentiores, quanto simulacris hominum antecellũt deorum imagines, reliquos ab

omnibus dignos pronuntiatum iri, qui his seruiant. Quòd si in corpore hoc verum est, multo iustius est hoc in animo definitum esse. Sed non æquè facile est, animi pulchritudinem, atque corporis cernere. Esse igitur nonnullos alios liberos, alios seruos natura, perspicuum est: quibus expediat, quósque iustum sit seruire.

Eos autem, qui contrà dicunt, quodammodo rectè dicere, non est difficile videre. Duobus enim modis dicuntur seruire, & seruus. Est enim aliquis lege seruus, & homo seruiens. Lex enim pactum conuentum quoddam est, qua lege bello capta, eorum, qui vicerunt, eáque ceperunt, esse dicunt. Hoc igitur ius multi ex iis, qui in legibus versantur, tanquam rhetorẽ, vocant in iudicium & crimen rogationis cõtra leges latæ, quasi graue sit, miniméque ferendũ, si ei, quod vim afferre possit, quódque viribus antecellat, seruum & subiectum erit id, cui vis allata fuerit. Atque his quidem ita videtur, illis aliter, & ex numero quidem sapientum. Huius autẽ controuersiæ causa, & quod facit rationes variare, est, quia cùm quodammodo virtus commeatu instructa, & adiumẽtis freta vim afferre maximè possit: tum id, quod victoria potitur, bono aliquo semper antecellit: quo fit vt non sine virtute vis esse, sed de iure tantùm ambigi videatur. Propterea enim aliis ius videtur esse bonarum legum cõstitutio: aliis hoc ipsum ius esse, vt, qui viribus sit superior, ac potẽtior, is præsit atque imperet. Nam dissidentibus, & pugnantibus inter se his rationibus, neque firmum quicquam, neque probabile habent alteræ rationes, quin oporteat, id, quod virtute præstat, dominari atque imperare. In summa autem nonnulli iure quodam, vt arbitrantur, nitentes (lex enim ius quoddã est) seruitutẽ bellicam statuunt 4

esse iustam. sed simpliciter & absolutè iustam esse negant. Nam primùm contingere potest, vt principium bellorũ non sit iustum: deinde indignum qui seruiat, nemo vllo modo dixerit esse seruum. Alioqui eueniet, vt, qui honestißimo, & clarißimo lòco nati existimentur, serui sint, & ex seruis nati, si fortè acciderit, vt capti venierint. Quapropter non eos dicere seruos volũt, sed barbaros. Atqui cùm hoc dicunt, nihil aliud quærunt, quàm natura seruum: qua de re nobis initio sermo institutus est. Necesse enim est fateri aliquos esse alios vbique locorum seruos, alios nusquam. Eodem autem modo & de nobilitate sentiendum. eos enim non solùm domi nobileis, sed vbique gẽtium claros arbitrantur: barbaros verò domi tantùm, proinde quasi aliquid sit simpliciter nobile & liberum, aliud non simpliciter: quemadmodum ait & Theodectæ Helena.

Diuina ab vtraque stirpe prognatã, quis hanc
Seruam vocare non iniquum censeat?

Cùm autem hoc dicunt, nullà alia re, quàm virtute & vitio seruum & liberum, nobileísque, & ignobileis definiunt. Par enim esse cẽsent, vt ex homine homo, & ex feris fera nascitur, sic ex bonis bonũ nasci. natura autem vult illa quidem hoc facere: sed sæpenumero non potest. Huius igitur cõtrouersiæ rationem esse aliquam, vtrùm sint alij natura serui, alij liberi, nécne, ex iis, quæ suprà explicata sunt, intelligere licet. Ne hoc quidem obscurum est, hoc in quibusdã sese definitum ac distinctum: quorum huic quidem expedit seruire, illi autem imperare: & iustum est, atque oportet hunc imperio alterius parêre: illum, imperium obtinere, id imperium scilicet, quod vtriusque naturæ conuenit: ergo & dominari: malè autem imperare, id est non eiusmodi imperiũ.

ad quod vterque ſit aptus natura, exercere, eſt vtrique inutiliter imperare. Idem enim expedit parti & toti, idémque corpori & animo. at ſeruus, pars quædam domini eſt, veluti animata quædam corporis, ſed tamen ſeparata pars. Quare etiam vtilitas quædam & amicitia ſeruo & domino inter ipſos intercedit, iis, quibus hæc contigerunt natura. Iis autem, qui nō ita dominantur & ſeruiunt, ſed lege & vi coacti, contraria. Perſpicuum eſt autem etiam ex his nō idem eſſe dominium, ſeu herile imperium, atque ciuilem principatum: neq; omnia imperia inter ſe eſſe paria, aut eadem, quēadmodum aiunt quidam. Ciuilis enim principatus, eſt liberorum natura: herile imperium verò, ſeruorum: & domeſticum quidem imperium, monarchia, id eſt, vnius principatus, eſt. Domus enim omnis vnius imperio regitur: ciuilis principatus autem, liberorum, & æqualium imperium eſt. Dominus igitur non appellatur ex eo, quòd ſciētiam habeat, ſed quòd talis ſit: itémque ſeruus & liber. ſcientia tamen aliqua eſſe poſsit & herilis, & ſeruilis. Seruilis quidem, qualis ea, quam ludimagiſter ille, qui Syracuſis commorabatur, tradebat. Illic enim quidam mercede accepta pueros vſitata & vulgaria miniſteria docebat. Poſsit autē etiam latius manare talium miniſteriorum diſciplina, vt ea, quæ ad opſonia coquenda, atque apparanda pertinet, & cetera huiuſmodi miniſterij genera. Sunt enim munera alia aliis honoratiora, alia magis neceſſaria, & (vt eſt in prouerbio)

Dominus domino, ſeruúſq; præferēdus eſt Seruo.

Tales igitur ſunt omnes ſcientiæ ſeruiles: herilis autem, ſeu domino conueniens ſcientia eſt, quę ad vſum ſeruorum pertinet. Dominus enim non in poſſeſsione, ſed in vſu ſeruorū cernitur. hæc porrò ſcientia nihil habet magnum, nihil am-

plum. Nam quę seruum scire facere oportet, hæc illum scire præcipere cónuenit. Quapropter quibus licet hac molestia solutis & vacuis esse, apud eos curator rei domesticæ has parteis agit, atque hoc onus gerit. ipsi autem domini remp. administrant, aut philosophantur. Ars porrò rei quærendę ab vtraque harum differt, vt quę sit veluti quædam ars rei militaris iusta, aut ars venãdi. De seruo igitur & domino hoc
5 modo explicatum sit. Vniuersè autem de omni rei familiaris possessione, reíque nummariæ quęrendę ratione, quẽadmodum instituimus, videamus: quandoquidem etiam seruum rerum partarum possessionis partem quandam esse diximus. Primùm igitur dubitauerit aliquis, vtrùm ratio pecunię quęrendæ eadem sit, atque rei familiaris tuẽdę ratio, an pars aliqua, an eius administra: & si administra, vtrùm vt ars conficiendorum radiorum, textorię, seu textrinę, an vt ars æraria, statuarię. non enim eodem modo asseruiunt ac ministrant: sed illa quidẽ arti textorię instrumenta prębet, hæc statuariæ materiam. materiam autem appello, rem subiectam, vnde opus aliquod efficitur atque absoluitur: vt est textori quidem lana, statuarum autem fictori, æs. Non esse igitur idem, rationem tuendæ rei familiaris, atque artem pecuniæ quærendæ, hinc licet intelligere. huius enim est suppeditare, illius vti. quæ enim alia erit ars, quæ vsura sit rebus domesticis, præter rationem tuendæ rei familiaris? sed vtrùm pars eius sit, an alia forma, seu species, controuersia est. nam si est eius, qui ad pecuniam quærendã aptus sit, vnde pecunia, & prædia, rerúmque partarum & quæsitarum possessio suppetat, prouidere: rerum autem partarum possessio, & diuitiæ multas parteis complectuntur: ergo quærendum est primùm, vtrùm agricultura, & vniuersè vtrùm

curatio in victu parando occupata, & rerum quærēdarum studium, pars aliqua sit rationis tuendæ rei familiaris, an alia quædam species. Atqui multa sunt victus, seu alimēti genera. quapropter etiam multæ sunt vitæ colendæ rationes & in multis animantibus, & in hominibus. sine alimento enim & pabulo viui non potest. Itaque alimenti, victúsque differentiæ, vitæ colendæ rationes in animantibus effecerunt dissimileis ac diuersas. Bestiarum enim aliæ gregatim, aliæ sparsim, & vagè viuunt, vtrocunque modo eis ad pastum expedit, propterea quòd earum aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omni pabuli genere vescuntur. Itaque ad facilitatē, commoditatémque victus, & harum rerum electionē, earum vitæ genera natura distinxit. Quoniam autem non est idem cuique iucundum natura, sed alia aliis: etiam bestiarum tum earum, quæ animantibus vescuntur, tum earum, quæ fructibus, viuendi genera inter se distant: itémq; hominum. multis enim rebus differunt horum vitæ genera. Omnium autem pigerrimi ac desidiosissimi sunt pecuarij, quos Græci nomadas appellant. victus enim ab animantibus cicuribus sine labore eis contingit, & cessantibus. Cùm porrò necesse sit pecoribus locum mutare propter pascua, ipsi quoque vnà sequi coguntur, veluti viuæ agriculturæ operam dantes. Alij ex venatione viuunt: sed alij ex alia, exempli gratia, hi ex latrocinio, illi ex piscatu, quicunque lacus, & paludes, & fluuios, aut mare piscationi opportunū accolunt. Alij ex aucupio, aut præda ferarum bestiarum. Plerique autem homines è terra viuunt, & ex fructibus māsuetis. Viuendi igitur genera, quæ quidem opera natiua constent, & non permutatione, aut cauponatione victū suppeditent, hæc fere sunt, pecuarium, in agro colendo occupa-

ium, in latrocinãdo positum, piscatorium, venaticum. Nonnulli porrò hæc inter se miscentes iucundè viuunt, ut quæque vita egentissima est, ita eam qua parte ei aliqua desunt, supplentes, vt sint ipsi omnibus copiis cumulati, ac referti, nihilque præterea desiderent: verbi gratia, hi pecuariam vitam cum latrocinio coniungũt: illi agriculturam cum venatione: itémque alia vitæ genera, quemadmodum vsus flagitauerit, tractant ac persequuntur. Talis igitur rerũm parãdarum ratio ab ipsa natura videtur omnibus tribui, vt statim ab ortu primo, sic & iam adultis ac perfectis. Etenim principiò, & ab ipsa origine prima aliæ quidem animantes tantum victum vnà cum fœtu pariunt, vt satis esse possit ad alendum id, quod natum est, donec ipsum sibi suppeditare alimentum possit: exempli gratia, quæcunque vermeis, aut oua pariunt. quæcunque verò animal edunt, ea genitis alimentum in seipsis continent vsque ad aliquod tempus, eius, quod lac appellatur, naturam. Itáque similiter atque fœtuum recentium ac tenerorum gratia aliquid à natura comparatum est, vnde alantur, existimare oportet scilicet etiam animalium causa stirpeis ac plantas esse natas, & hominum gratia cetera animalia; mãsueta quidem tum propter vsum, tum propter victum: fera autem & agrestia, si non omnia, at certè plurima, victus, & ceteri subsidij atque adiumenti causa, vt & vestitus, & alia instrumenta ex iis comparentur. Si igitur natura nihil neque imperfectum, neque frustra facit, necesse est ea omnia hominum causa fecisse naturam. Quapropter etiam scientia rei militaris, ars erit quodammodo ad quærendum ac parandum apposita natura. Venatoria enim, pars eius est, qua vtendum est & in feras, & in eos homines, qui ad parendum imperio natura facti, parêre

rêre nolunt, tanquam hoc bellum iustum sit natura. Vna igitur species artis ad quærendum comparatæ, quæ naturæ congruat, rationis tuendæ rei familiaris pars est: cui quidem aut suppetere oportet res necessarias, aut ipsam suppeditare, vt eæ pecuniæ suppetant ac præstò sint, quæ recondi, ac reponi solent, tanquam ad vitam degendam necessariæ, & ad communionem ciuitatis, aut domus vtiles. Et verò ex his veræ diuitiæ videntur cõstare. Talis enim rerum partarum & quæsitarum copia bonis omnibus cumulata, nihílque pręterea desiderans, ad bene viuendum non est infinita, quemadmodum ait Solon hoc versu,

Nulla homini finis certa hæret diuitiarum.

hæret enim diuitiis certus aliquis finis, quemadmodum & aliis artibus. nullum enim cuiusquam artis instrumentum, neque multitudine infinitum est, neque magnitudine immẽsum. Diuitiæ autem instrumentorum domesticorum, & ciuilium sunt multitudo. Esse igitur genus aliquod artis quærendi naturæ congruentis, & iis, qui rei domesticæ tuendæ rationem tractant, & iis, qui remp. administrant, & propter quam causam, ex superioribus intelligere licet.

Est autem genus aliud artis quærendi, quam appellant 6 *maximè, & meritissimò artem pecuniæ quærendæ, propter quam nullus videtur diuitiarum, & rerum quæsitarum finis esse: quam vnam & eandem esse, atque eam, quæ à nobis modò dicta est, multi existimant propter similitudinem ac vicinitatem. Sed neque eadem est atque ea, quam diximus, neque longo ab illa distat interuallo. Constat autem earum altera natura, altera non natura, sed vsu quodam potius, & arte tractatur, atque exercetur. Atquè hinc de ea disputãdi exordiũ sumamus. Vniuscuiusque rei, quæ paratur ac possi-*

detur, duplex vsus est. Vterque autem per se quidem est, verùm non similiter per se: sed alter rei accommodatus, ac proprius: alter alienus, neque proprius: verbi gratia, calceũ induere, & calceum permutare. vtroque enim modo calceo vti licet. Nam etiam qui calceum nummo, aut victu permutat cum eo, qui eget calceo: vtitur ille quidem calceo, qua ratione calceus est: sed non ex vsu proprio. Non enim permutationis causa factus calceus est. idémque de aliis rebus, quæ parantur, ac possidentur, sentiendum. Nam permutandi ratio omnibus in rebus locum habet: eáque primùm quidem duxit initium ex eo, quod est naturæ consentaneum, quia homines aliarum rerum maiorem, aliarum minorem copiam, quàm satis esset, habebant. Ex quo licet intelligere, cauponariam, seu mercaturam sordidam, quam profitẽtur, atque exercent ij, qui ab aliis emunt, quod pluris reuendant, non esse partem artis pecuniæ quærendæ natura. Nam quoad eis satis esset, eatenus rerũ commutationẽ necessariò facerent. In prima igitur societate, hoc est in domo, perspicuum est, commutatione non opus esse, sed tum denique cùm iam maior societas est. inter illos enim eorũdem omnium erat communio. hi autem à multis semoti ac seiuncti, rursus etiam alia communia inter se habebant: quæ pro cuiusque egestatibus necesse erat inter se impertiri, quemadmodum etiam nunc multæ faciunt barbaræ nationes. ipsa enim vtilia cum vtilibus commutant, nihil amplius: vt vinum pro frumento dantes, & accipientes: & vnumquicquid aliud tale. Talis igitur permutandi ratio neque auersa à natura est, neque vlla est artis pecuniæ quærendæ species. ad supplendã enim copiam suis opibus instructam & cumulatam, naturæ consentaneam, valebat. Ex hac tamen nata illa est conuenienter

rationi. Cùm enim subsidium illud fieret magis ac magis externum ac longinquum, partim supportandis iis, quibus egebant, partim exportandis, quibus abundabant: necessario nummi vsus comparatus est. Non enim facilis est ad portandũ vnaquæque earum rerũ, quæ sunt necessariæ natura. Quapropter ad res contrahendas tale quiddam de communi sententia constituerunt inter se dare & accipere, quod cùm esset è numero rerum vtilium, vsum haberet tractabilem ac facilem ad vitam degendam, quale est ferrum, & argentum, & siquid tale aliud est, primò quidem simpliciter magnitudine & pondere definitum: ad extremum verò etiã ab iis nota signatũ, vt labore metiendi ac ponderandi defungerentur. Nota enim impressa est ad quantum significandũ. Nummo igitur ex necessaria permutatione comparato ac suppeditato, alia species artis pecuniæ quærendæ orta est, mercatura cauponaria, quæ initio quidem fortasse simpliciter factitabatur: postea verò propter vsum & peritiam, callidius iam, atque artificiosius, cùm quæreret vnde, & quomodo permutando plurimum lucri faceret. Quocirca videtur ars pecuniæ quærendæ maximè in nummo versari, & eius esse munus, vnde maxima vis pecuniæ suppetat, videre ac dispicere posse. Existimatur enim diuitiarum, & pecuniarum causa efficiens esse. Diuitias enim sæpenumero statuunt nummorum multitudinem, propterea quòd ars pecuniæ quærendæ, & mercatura cauponaria in hac re versentur. Interdum verò contrà nugatorium quiddam videtur esse nummus, & lege prorsus constare, nullus autem natura, quia vbi qui eo vtuntur, eum immutarunt, nihili est, neque ad vllam rem necessariam parandam est vtilis: & sæpe euenire potest, vt is, qui nummis circumfluit, rebus ad vi

ctum necessariis egeat. Atqui absurdum est taleis esse diuitias, quibus qui abundat, fame periturus est: quemadmodum & Midam illum fabulantur, cùm omnia, quæ ei apponebantur, propter optatũ inexplebile, aurea fierent. Quocirca alias quærunt diuitias, aliámque pecuniæ querendæ rationem: & meritò quærunt. Alia enim pecuniæ quærẽdæ ratio est, aliæq; diuitiæ: nempe naturæ congruentes & consentaneæ. Atque hæc quidem ad rationem rei familiaris tuendæ pertinet: illa autem cauponaria est, quæ pecuniæ effectrix est, non omni modo, sed pecuniæ permutatione: & videtur hæc in nummo versari. Nummus enim elementum, & extremũ est permutationis. Infinitæ igitur sunt hæ diuitiæ, quæ ab hac pecuniæ quærendæ ratione proficiscuntur. Quemadmodum enim medicina sanandi cupida est vsque in infinitum, & vnaquęque ars finem suum expetit in immensum. quàm maximè enim illum consequi, & efficere vult. Ea autem, quæ ad finem pertinent, non persequitur infinitè. omnibus enim artibus, finis est extremum. Ita & huius rationis pecuniæ querendę finis nullum habet extremũ. Eius autem rationis finis sunt tales diuitiæ, & pecuniarum possessio. Rationis autem tuendæ rei familiaris, non rationis pecuniæ querendæ, aliquod est extremum. Non enim est hoc rationis tuendæ rei familiaris munus, rem augere. Quapropter huic quidem necessarius videtur esse omnium diuitiarum terminus. Sed in iis, quæ in vita quotidiana fiunt, contrarium video vsuuenire. Omnes enim ij, qui pecuniæ quærendæ student, nummum augẽt infinitè. Causa autem huius rei est, earum inter se propinquitas & similitudo. alternat enim eiusdem rei vsus, cùm sit vtriusque rationis ad pecuniam quærẽdam pertinentis. Ad eundem enim vsum per-

tinet rerum partarum possessio, verùm non eodem modo: sed huius quidem alius finis est: illius autem, amplificatio. Itaq; videtur quibusdã hoc esse rationis tuendæ rei familiaris munus: & in hac sententia perseuerant, aut seruare, aut augere infinitè rem nummariam oportere. Causa autem huius affectionis est, quòd viuendi studio ducantur, non bene viuendi. Cùm sit igitur infinita cupiditas illa, fit vt etiam efficientia vitæ voluptariæ infinita concupiscant. Quicũque autem etiam ad bene viuendum curam suam conferunt, quęrunt vnde suas cupiditates explere, & voluptatibus corporis perfrui poßint. Itaque quoniam etiam hoc in rerum partarum possessione inesse videtur, omnis eorum opera, atque adeò tota ætas in pecunia quęrenda consumitur: & propter hanc causam altera pecuniæ quęrendæ ratio introducta est. Nam cùm fruendæ voluptatis nullus sit modus, rationem, quæ efficiat immoderationem voluptatum fruendarum, cõquirunt. quod si per artẽ pecuniæ quęrendæ comparare non poßint, alia experiuntur via, vnaquaque facultate ad quæstum abutentes. Fortitudinis enim est non pecuniam conficere, sed fiduciam gignere: neque artis imperatorię, aut medicinę: sed illius quidem victoriam, huius autem bonam valetudinem, seu sanitatem efficere. Homines autem has omneis virtutes ac facultates faciunt pecuniæ quęrendæ rationes, proinde ac si hic sit finis: ad finem autem omnia referri oporteat. De ratione igitur pecuniæ quærendæ tum non necessaria, quæ sit, & quam ob causam eã requiramus: tum necessaria, hanc quidem esse ab ea diuersam: eam autem, quæ ad rem familiarem tuendam pertinet, quæq; in rebus ad victum necessariis parandis occupata est, esse naturæ consentaneam, neq; , vt illam, esse interminatam, atque infinitam,

sed finitam ac terminatam, dictum est.

7 Perspicuum autē est etiam illud, de quo initio quærebatur, vtrùm ars pecuniæ quærendæ sit hominis ad rem familiarem administrandam apti, & viri reip. administrandæ periti, nécne: sed hoc oporteat suppetere ac præstò esse. Quēadmodum enim homines non procreat scientia reip. administrandæ, sed iis à natura acceptis vtitur: ita & victum natura subministret oportet, nempe terra, aut mare, aut aliud quippiam: quomodo autem hæc sint procuranda & tractanda, ad parteis eius, qui rem domesticam administrat, ac procurat, pertinet. Non est enim artis textoriæ lanam facere, sed ea vti, & præterea qualis sit bona, & apta, qualísue mala, atq; inepta, cognoscere ac iudicare. Etenim dubitare possit aliquis, quamobrem ars pecuniæ quærendæ quidem, rei domesticæ administrationis particula sit, medicina autē non sit. Atqui benè valere oportet eos, qui domi sunt: quemadmodum viuere, & aliud quippiam necessarium. Quoniam autē aliquo modo est eius, qui rem domesticam administrat, & eius, qui ciuitati præest, etiam bonæ valetudinis suorum curam habere, aliquomodo non est, sed medici: sic & videre, vt pecunia suppetat, aliqua ratione est eius, qui rem familiarem tuetur atque administrat, aliqua ratione non est, sed artis ministræ, & subseruientis. Maximè autem, quemadmodum antè dictū est, eam præstò esse oportet natura. Naturæ enim munus est, victum ei, quod procreatum est, præbere. Omni enim, eius, vnde oritur, reliquū, vict⁹ est. Quare ea pecuniæ quærendæ ratio, naturæ cōsentanea omnibus est, quæ est à fructibus, & animalibus. Cùm sit autē ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem sit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens: & hæc qui-

dem necessaria sit, & laudetur: illa autē, quæ in permutatione nummi cōsistit, merito vituperetur: (non enim naturæ cōsentanea est, sed in ea alter ab altero lucrū aucupatur:) optima ratione omnibus in odio est ratio fæneratrix, quòd ab ipso nummo quæstus fiat, & non ad quam rem paratus est, vsurpetur. permutationis enim gratia natus est. fænus autem eum auget, & multiplicat: vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit. τόκος enim à pariendo, quod illi dicunt τίκτειν, manauit: (& apud Latinos fænus à fætu) similia enim sunt ea, quæ pariuntur, iis, quæ gignunt, & procreant. In fænore autē pecunia, pecuniæ partus ac fætus est. Quapropter maximè omnium quærendæ pecuniæ rationum abhorret hæc à natura. Quoniam autem, quæ ad cognitionem pertinēt, satis explicauimus, ac distinximus: quæ ad vsum referuntur, persequi nos oportet. Omnia porro hæc huiusmodi, cognitionem quidem & contemplationem habent liberalem, vsum vero atque experientiam necessariam. Sunt igitur rationis pecuniæ quærendæ partes vtiles hæ, primùm vsu atque experientia didicisse, quales res possessæ, sint vtilissimæ, atque opportunissimæ, & vbi, & quomodo: verbi gratia, equorum, aut boum, aut pecorum qualis sit possessio, itémque aliorum animalium. oportet enim vsu didicisse, & quænam horū inter se comparata, sint vtilissima, & qualia qualibus in locis. aliorum enim aliis in locis vbertas & prosperitas est. deinde de agricultura cognouisse, eáque tum nuda, tum consita: & de apum curandarum, aliarúmque animantium aut aquatilium, aut volatilium, ex quibus aliquid opis, aut adiumenti consequi licet, ratione. Artis igitur pecuniæ quærendæ, nobis coniunctissimæ, maximéque propriæ, hæ sunt primæ partes, primáque pri-

mordia. Eius autem pecuniæ quærēdæ rationis, quæ in per-
mutatione poſita eſt, pars prima, & maxima, eſt mercatu-
ra: atque huius partes ſunt tres, vna, quæ fit nauibus: alte-
ra, quæ plauſtris, aut iumentis: tertia, quæ ſine labore, aut
periculo vecturæ, iiſdem in locis, vbi merx nata eſt, facti-
tatur, quam παράστασιν vocant Græci. Differunt autem hæ
inter ſe, quòd aliæ ſint tutiores, minúſque periculoſæ, aliæ
maiorem fructum ferant: ſecunda pecuniæ quærendæ ratio-
nis pars, eſt fœneratio: tertia, operæ locatio, ſiue opera mer-
cenaria. Huius autem duæ ſunt partes, altera artium ſor-
didarum, atque illiberalium: altera earum, quæ ſunt artis
expertes, & corpore duntaxat vtiles ſunt. tertia autem ra-
tionis pecuniæ quærendæ ſpecies, inter hanc & primam in-
teriecta eſt. habet enim & partem aliquam eius, quæ con-
ſentanea naturæ eſt; & eius, quæ permutatione conſtat.
eam dico, quæ pecuniam è terra, atque ex iis, quæ terra na-
ta ſunt, quærit, fructu carentibus quidem illis, ſed tamen v-
tilibus: qualis eſt ſiluæ, ſiue materiæ exciſio, & ars omnis,
quæ ad metallorum effoßionem pertinet. Hæc autem mul-
ta iam complectitur genera. Multæ enim ſunt eorum, quæ
è terra effodiuntur, rerum formæ, multæq; ſpecies. De vna-
quaque porrò harum, dictum quidem eſt vniuersè etiam
nūc. ſubtiliter autem, & tenuiter ſingulas parteis perſequē-
do de iis diſputare, vtile illud quidem eſt ad operas & effe-
ctiones, ſed in eis immorari, ineptum, ac putidum. Sunt au-
tem eæ operæ artificioſißimæ, in quibus minimum fortunæ
relictum eſt loci. ſordidißimæ verò, in quibus corpora maxi-
mè deformantur & corrumpuntur. ſeruilißimæ porrò, in
quibus corporum plurimus eſt vſus. ignobilißimæ denique,
in quibus minimum præterea virtutis requiritur. Quoniā

autem

autem his de rebus à nonnullis scriptum est, vt à Charetide Pario, & ab Apollodoro Lemnio de agricultura tum nuda, tũ consita ac vestita, itémque ab aliis de aliis: hæc quidẽ ex his cognoscat cui ea scire curæ est: prӕterea verò etiam quę disperse dicuntur, quibus aliqui pecuniæ quærendæ studentes, rem suam benè, & ex sentẽtia gesserunt, ea colligere oportet. hæc enim omnia iis vtilia sunt, qui studium pecuniæ quærendæ magni faciunt: cuiusmodi est etiam illud Thaletis Milesij. nam hoc inuentum quoddam acutum est ad pecuniam parandam accommodatum. quamquam illi quidem id propter sapientiam attribuunt. verumtamẽ aliquid est vniuersè fortasse præceptum. Cùm enim ei paupertatem vitio verterent, atque exprobrarent, tanquam sapientiæ studium inutile sit: aiũt eum, cùm ex astrologia intellexisset olearum vbertatem fore, hieme nõdum exacta, paucorum nummorũ copia instructũ, omnia olei cõficiendi loca & quæ Mileti, & quæ in Chio essent, datis arrhabonibus paruo conduxisse, quippe cùm licitator nullus, qui mercedẽ augeret, exstitisset: vbi autem tempus venit, cùm multa simul & subitò quærerẽtur, illis suo arbitratu, & quanti vellet, elocatis & traditis, multis pecuniis coactis, ostendisse, facile esse philosophis, si velint, ditescere: sed hoc non esse, in quod studium suum conferunt. Thales igitur hoc modo dicitur sapiẽtiæ suæ specimen edidisse. Est autem, quemadmodum diximus, vniuersè hoc tale genus ad pecuniam faciẽdam accommodatum, si quis poßit sibi vni singularem vendendi facultatem conciliare. Quare & nonnullæ ciuitates hãc sibi viam ad pecuniã parandam, cùm eius indigent, muniunt. assequuntur enim vt singularem rerum venalium vẽdendarum facultatem solæ habeant. In Sicilia autem quidã num-

mis apud eũ cónditis ac positis ferrũ omne ex ferrariis officinis conuerrit & coëmit. Postea vbi ex mercatibus conuenerunt mercatores: ferrum omne solus vẽdebat, non ita immoderatè aucto pretio. verumtamen talentis quinquaginta expensis, centum lucrifecit. Quod cùm audisset Dionysius, pecuniæ quidem secum exportandæ ei potestatem fecit; verùm Syracusis eum amplius manere vetuit, tãquam qui vias pecuniæ faciẽdæ reperisset suis rebus ac rationibus inutileis. Thaleti tamẽ, & huic, de quo proximè locuti sumus, idem propositum fuit, quod intuerentur ac spectarent. vterque enim callidè excogitauit, & machinatus est, quo pacto solus vendendi potestatem haberet. Vtile autem est hæc cognoscere ciuitatum rectoribus. Multis enim ciuitatibus opus est pecuniæ faciendæ ratione, & talibus rei nummariæ facultatibus; quemadmodum & domui, atque adeò magis. Quapropter nonnulli ex iis, qui ciuitates regunt, ac moderantur, hæc duntaxat in rep. administranda prouident, ac procurant.

8 Quoniam autem treis parteis rationis tuendæ rei familiaris esse diximus, vnam, rationem herilem, seu ad imperium domini in seruos pertinentem, de qua antea dictum est: alteram, patriam, quæ spectat ad auctoritatem patris in liberos: tertiam, nuptialem, quæ refertur ad principatum viri in vxorem: Etenim vir in vxorem, & in filios imperium habet: atque in vtrosque sanè vt in personas liberas, verùm non eodem genere imperij: sed in vxorem quidem ciuiliter, in filios verò, regiè. nam & mas ad principatum obtinendum aptior est, q̃ fœmina natura: nisi fortè ita comparatus est, vt à natura desciuerit: & natu grandior, & iam adultus, atque ætate corroborata, quàm iunior & adolescens:

ætate immatura: In ciuilibus igitur magiſtratibus mutatur, atque alternat id, quod imperat, & quod imperio pâret. ciuis enim æqualis debet eſſe natura, nihílque differre. Veruntamẽ cùm aliud imperat, aliud imperio pâret, poſtulant, vt inter ſe differant & veſtitu, & ſermonibus, & honoribus, quemadmodum is, quẽ hàbuit Amaſis de vaſe, in quo lauabãtur pedes, ſermo declarat. at mas ad fæminã ſemp̱ hoc modo ſe habet. imperiũ autem in liberos eſt regiũ. Nam quod procreauit, tum amoris abundantia, tum temporis antiquitate, debet imperare: quod eſt regij imperij genus. Quocirca præclarè Homerus Iouem hoc nomine appellauit, his verbis, hominum pater atque deorum: *qui horum omnium rex eſt. Regem enim natura quidem differre oportet, ſed genere eundem eſſe, quod áccidit grandiori natu cum eo, qui iunior ſit, comparato: & ei, qui procreauit, cũ filio. Perſpicuum igitur eſt, domus adminiſtrationem plus ſtudij ponere, maiorémque diligẽtiam adhibere debere in hominibus, q̃ in inanimorum poſſeſſione: & in horum virtute, quàm in poſſeſſionis, quas diuitias appellamus: & in liberis, quàm in ſeruis. Primùm igitur de ſeruis dubitare poſſit aliquis, sítne ſerui virtus aliqua alia præter eas, quæ ad inſtrumenta, & quæ ad miniſteria pertinent, his honoratior: verbi gratia, tẽperãtia, & fortitudo, & iuſtitia, & aliquis ex aliis talib⁹ habitib⁹, an verò nulla ſit, præter miniſteria ad corpus pertinẽtia. Dubitationẽ porrò habet vtrumcũque dixeris. Nam ſiue eſt, quid à liberis different? ſiue non eſt, cùm ſint homines, & rationis participes, dictu abſurdum eſt. Propemodũ autem idẽ eſt, quod quęritur in vxore, & filio, vtrùm etiam horum ſint virtutes, & oporteátne vxorem eſſe temperantem, & fortem, & iuſtam: & vtrùm puer ſit intemperans,*

& temperans, nécne. Et vniuersè igitur hoc est considerandum de eo, qui pâret imperio natura, & eo, qui præest atq; imperat, vtrùm sit eadem vtriusque virtus, an alia. Nam si vtrumque oportet præstantis probitatis esse participem, quamobrem oporteat modis omnibus, & perpetuò hūc præesse, illum imperio subiectum esse? Neque enim fieri potest, vt eo inter se differant quòd magis, & minus probitatis sint participes. Parêre imperio enim, & imperare, specie differunt: magis & minus autem nihil specie differunt. Quòd si, alterum quidem probitatis esse participem oportet, alterum non oportet: dictu mirum. Nam siue is, qui debet imperare, non erit temperans & iustus, quomodo bene imperabit? siue qui imperio subiect⁹ esse debet, nō erit, quomodo imperio benè parebit? Cùm sit enim intemperās & nequā, nihil faciet eorum, quæ facere cónuenit. Perspicuum igitur est, necessariò vtrumque virtutis participem esse debere: sed eius esse quasdam differentias, quemadmodum ij, qui præsunt natura, & subiecti sunt imperio natura, inter se differunt. atque hoc statim in anima promtum atque explicatum est. in ea enim alterum est, quod præsit natura: alterum, quod imperio subiectum sit: quorum virtutes dispares inter se ac dißimileis esse dicimus, videlicet eius, quod rationis est compos: & eius, quod rationis expers est. Licet igitur intelligere ita rem se habere etiam in aliis. Quare complura imperant natura, & imperio parent. Alio enim modo liber seruo præest, & mas fœminæ, & vir puero. & in omnibus insunt animi particulæ: sed dißimili modo insunt. Seruus enim omnino, & vniuersè non habet consultandi facultatem: fœmina habet illa quidem, sed irritam & imbecillam: puer habet ille quidem, sed imperfectam. Similiter igitur & in virtutibus mo-

ralibus rem se habere necesse est: atque existimandum est, omneis quidem earum participeis esse oportere, verùm non eodem modo, sed quantum quisque postulat ad munus suum obeundum. Quapropter eũ quidẽ, qui præesse debet, virtute morali perfecta præditũ esse oportet: eius enim munere fungitur simpliciter & absolutè, qui aliis præcipit, ac præscribit quod faciant: ratio autem præcipiendi & præscribendi ius obtinet. aliorum verò vnumquemque tanta, quanta in eos cadit, quantáque ad eos peruenire potest. Itaque perspicuum est, ad eos omneis, qui à nobis dicti sunt, virtutem moralem pertinere: neque eandem mulieris & viri esse temperãtiam, neque fortitudinem, neque iustitiam, quemadmodum putabat Socrates: sed hanc quidem esse ad imperandum accommodatam, illam ad parendum ac ministrandum. Similiter porrò se res habet & in aliis. hoc autem iis erit in promtu, & patebit, qui singillatim potius, & in partibus rem considerabunt. nam qui vniuersè dicunt, virtutẽ esse bonũ animi habitũ, aut rectam rationẽ, aut aliquid tale, ij se ipsi fallunt. Multi enim, qui virtutes enumerant, quemadmodum Gorgias, melius dicunt, quàm qui hoc modo definiunt. Quapropter existimare oportet, quemadmodũ de muliere dixit poëta, item rem se habere de omnibus. Affert decus omni fœminæ silentium. *sed non iam hoc idem viro cónuenit. Quoniam autem puer imperfectus est, huius virtus scilicet non in ipso ad ipsum relata cernitur, sed ad perfectum, seu adultum, & eum, qui ei præfectus, & custos appositus est: itémque virtus serui ad dominum refertur. Posuimus autẽ seruum ad res necessarias esse vtilem. Ex quo intelligere licet ei exigua virtute opus esse, nimirum tanta, quanta fretus neque propter intemperãtiam, neque propter ignauiam*

munus ſibi à domino aßignatum defugiat, aut minus cumulatè expleat. Dubitare autem poßit aliquis, ſi id, quod à nobis eſt dictum, verum eſt, vtrùm etiã artifices virtute præditos eſſe oporteat, nécne. ſæpenumero enim propter intemperantiam minus accuratè munus ſuũ explẽt. An plurimum inter hos intereſt? nam ſeruus quidem vitæ ſocius eſt. ille autem diſtat longius, & tantum ad eum virtutis attinet, quãtum & ſeruitutis. Nam ſordidus, & illiberalis artifex definitam, & terminatam quandam ſeruit ſeruitutem. Tum ſeruus ex eorum numero eſt, quæ natura conſtant. At nullus ſutor, neque quiſquam alius artifex, natura eſt artifex. Perſpicuum igitur eſt, talis virtutis effectorem & cauſam ſeruo dominum eſſe oportere, non quemquam, qui habeat ſciẽtiam quandam herilem, ad docenda munera ſeruilia accommodatam. Quapropter non rectè dicunt, qui ſeruos ratione ſpoliant, & domini præceptum ſequi, nihil præterea, fatentur. Monendi enim ſunt ſerui, multo magis, quàm filij. Sed hæc quidem hoc modo diſtincta, atque explicata ſint. De vxore autem, & viro: de liberis, & patre, & cuiuſque eorum virtute, & quo modo alter cum altero verſari, & congredi debeant, quid pulchrè, quid non pulchrè fiat, & quo pacto virtutem quidem perſequi atque expetere, vitium autem fugere, atque aſpernari oporteat, in eis, quæ ad rerumpub. formas pertinent, neceſſe erit diſputare atque explicare. Quoniam enim domus quidem omnis, pars ciuitatis eſt: hæ autẽ domus partes: partis autem virtutem ad totius virtutẽ intueri oportet: neceſſe eſt magiſtratus ad ciuitatis ſtatum intuenteis, pueros & mulieres erudire, ſiquidem aliquid réfert ad id, vt ciuitas bona, & benè morata ſit, tum pueros bonos eſſe, tum mulieres bonas. At neceſſariò réfert. Nam mulie-

res quidem hominum liberorum pars dimidia sunt. Ex pueris verò participes & socij fiunt reip. & ciuitatis administrationis. Quare quoniam de his quidem explicatum ac distinctum est, de reliquis autem in aliis libris dicendum est, omissa hac disputatione, tanquam absoluta, atque ad finem perducta, aliud dicendi initium faciamus: & primùm eorũ, qui aliquid de optimo reip. administrandæ genere dixerunt, aut tradiderunt, sententiam videamus.

LIB. 2.

QVoniam consilium, atque institutũ nostrum est, de societate ciuili cõsiderare, quæ nã sit omniũ optima iis, qui possunt quàm maximè ex sententia viuere: oportet nos etiã alias reip. administrandæ formas inspicere, & quibus vtuntur nonnullæ ciuitates, quæ benè moratæ, bonísque legibus temperatæ dicuntur, &, si quæ fortè aliæ, aut ab aliquibus dictæ sint, aut videantur esse bonæ, primùm vt & id, quod rectum, & id, quod vtile est, sit in promtu, atque in oculis omnium positum: deinde vt aliquid ab iis diuersum quærere, non prorsus hominum sapientiam, & ingenium suum ostentare volentium esse videatur: sed propterea quòd hæ, quæ nunc sunt, minus bonæ ac rectæ sint, iccirco hanc disputationem suscepisse atque instituisse videamur. Sumẽdum autem initium est, quod est huius disputationis maximè proprium natura. Necesse igitur est, aut ciueis omneis omniũ rerum esse participeis ac socios, aut nullius, aut quorumdam esse, quorumdam nõ. Atque vt nullius quidem rei inter eos sit communio, fieri non posse in promtu est. ciuitatis enim, aut reip. administrandæ ratio, quam politíam Græci nominant, societas quædam est. Ac primùm sanè necesse est, loci

inter eos esse communionem. Locus enim vnius ciuitatis vnus est. At ciues, vnius vrbis ac ciuitatis participes & socij sunt. Sed vtrùm præstat, quorumcũque communitas esse potest, ea omnia esse communia in ea ciuitate, quæ sit bonis institutis vsura, ciueísque bonos, ac beatos habitura, an aliqua esse, aliqua non esse melius est? Fieri enim potest, vt liberi, & vxores, & possessiones sint ciuibus inter ipsos communes, quemadmodum in reip. administrandæ forma Platonis. Ait enim ibi Socrates oportere, liberos, & vxores, & rei familiaris facultates ac fortunas esse communeis. Hoc igitur vtrùm, vt nunc vsurpatur, ita esse melius est, an ad legem in libris Platonis de legibus scriptam accommodatè? Cùm multas autem alias habeat difficultates vxorum inter omneis ciueis communitas, tum id, propter quod ait oportere Socrates huiusmodi legem esse latam, non efficitur, neque éuenit ex rationibus. Præterea ad eum finem, quem ait ciuitatibus propositum esse oportere; quemadmodum nunc quidem dictum est, hoc institutum nullo modo peruenire potest. quomodo autem hoc sit distinguendum, quóue modo intelligendum, nihil est definitum, neque explicatum. dico autem, vnam esse totam ciuitatem, proinde quasi res sit longè optima. hoc enim supponit, & à se suppositum sumit Socrates. Atque perspicuum est, ciuitatem longius progressam, & magis ac magis vnam effectam, ne ciuitatem quidem futuram. Multitudo enim quædam est ciuitas natura. Quòd si magis fiat vna: & ex ciuitate domus, & ex domo homo exsistet. domũ enim magis vnam, quàm ciuitatem, & hominem magis vnum, quàm domũ, dixerimus. Itaque quamuis possit aliquis hoc efficere, non est faciẽdum tamen. ciuitatem enim tollet, funditúsque delebit. Non enim solùm ex pluribus

bus

bus hominibus constat ciuitas, verùm etiam ex hominibus specie, id est, ordine, & fortuna, & instituto vitæ differentibus. Nã non fit ciuitas ex similibus. aliud enim est belli societas, aliud ciuitas. illa enim magnitudine & numero vtilis est, etiam si specie sit eadem. auxilij enim causa belli societas comparata est natura, quemadmodum si maius pondus plus trahat atque auferat. Tali autem re differet & ciuitas à gente, vbi vnius gentis multitudo non per vicos diuisa erit, sed Arcadum more dispersa. Ex quibus autẽ rebus vnum fieri oportet, eæ res specie inter se differũt. Quapropter æqualitas mutua & reciproca ciuitates tuetur & cõseruat incolumeis, quemadmodũ in libris de Moribus antea dictum est: quoniam & in liberis hominibus atque æqualibus necesse est hoc inesse. Fieri enim non potest, vt simul gerãt magistratus, sed aut singuli annuos, aut alio quodã ordine, aut tempore. Atque hoc modo éuenit, vt omnes reip. præsint, gerántque magistratum, quemadmodum si sutores, & fabri inter se alternarent: & non semper sutores essent, & fabri. Quoniam autem præstat artifices omneis ita esse, vt sunt: in iis quoque, quæ ad societatem ciuilem pertinent, nimirum satius est, eosdem semper præesse, si fieri possit. apud quos autem hoc fieri non potest, quia omnes sunt æquales natura, simúlq; quia iustum est, siue bonũ, siue malũ sit reip. præesse, & magistratum gerere, omneis eius esse participeis: apud eos præstat vicissitudinem imitari, vt ęquales vicissim cedant nouis magistratibus similiter atq; ij, qui initiò præfuerunt, aliis concesserunt. alij enim gerunt magistratum, alij parent vicißim, veluti alij facti. Ad eundem igitur modum eorum, qui reip. præsunt, alij alios magistratus gerunt. Licet igitur ex his intelligere, neque ciuitatis naturam fer-

re, vt ita fiat vna, quemadmodum dicunt quidam: & id, quod ab illis quàm maximum bonum in ciuitatibus dictum est, ciuitates perdere ac delere. Atqui cuiusque rei bonũ, vnamquamque rem conseruat. Perspicuum etiam ex alia ratione est, studere ciuitatem plus nimio vnam facere, non esse vtilius. Domus enim res quædam est suis ipsa copiis magis contenta, quàm homo vnus: ciuitas quàm domus. Et verò videtur tum demum propriè ciuitas esse, cùm éuenit, vt multitudinis societas suis ipsa opibus & copiis cumulata, atque contenta viuat. Si igitur quod suis ipsum opibus magis contentum est, optabilius eo est, quod est minus: ergo & quod minus est vnum, eo, quod est magis, optabilius est.

2 *Neque porrò si demus hoc esse optimum, societatem esse quàm maximè vnam, hoc ea ratione videtur demonstrari, si omnes simul dicant meum, & non meum. Hoc enim signum atque argumentum esse putat Socrates, ciuitatem perfectè esse vnam. nam vox* omnes, *duobus modis intelligi potest. si igitur ita accipiatur, vt singuli, seu vnusquisque, fortasse magis id fuerit, quod vult efficere Socrates. vnusquisque enim filium suum dicet eundem, & vxorem suam, eandẽ: & de facultatibus ac fortunis, déque iis, quæ hominibus euenire solent, similiter sentiet. Nunc autem non ita dicent, qui communibus vxoribus, & liberis vtuntur: verùm omnes quidem dicent, sed non singuli: itémque rem familiarem omnes quidem suam esse dicent, sed non vnusquisq; eorũ singulatim. Eße igitur fallacẽ ratiocinationẽ in voce* omnes, *appâret. omnes enim, & vtrumque, paria & imparia sunt, propterea quòd dupliciter dicuntur: & in disputationibus ac sermonibus rationes gignunt litigiosas ac fallaceis. Quapropter omneis idem dicere, eandémque vo-*

cem mittere, vno quidem modo præclarum est, sed nõ est fas: altero autem modo nihil valet ad concordiam cõciliandam. Præterea aliud malum inest in eo, quod à Socrate dicitur. nam quod plurimorum commune est, in eo procurando minima diligentia adhibetur. rerum enim propriarum maximam curam habent, communium aut minorem, aut quanta ad quemque attinet. Nam præter alias causas, eò sunt in rebus communibus negligentiores, ꝙ eas aliis curæ esse existiment, quemadmodum euenire solet in ministeriis vernalibus ac seruilibus. multi enim famuli interdum deterius famulantur ac ministrant, quàm pauciores. Fiũt autem vnicuique ciui mille filij: atque hi nõ vt cuiusque filij sunt, sed cuiuslibet quilibet æquè fili⁹ est. Itaq; omnes similiter liberos negligẽt. Præterea vnusquisque ciuem siue bene rem suam gerentem, siue male gerentem, quotuscumque numero sit, filium suum esse dicit, verbi gratia, hic filius meus, aut illius, aut illius est: atq; hoc modo appellat vnumquemque ex mille ciuibus, aut quotquot ciuibus constat ciuitas: idque dubitans & hæsitãs. Obscurũ enim est cui acciderit, vt procreatus ab eo sit filius, & cùm ꝓcreatus est, fuerit seruat⁹. Atqui vtrùm melius est ita meũ dicere vnumquemque, idem appellanteis, quod sit vnum de duobus hominum millibus, aut de decies mille hominibus, an potius vt nunc in ciuitatibus meum dicunt? Alius enim filium suum, alius fratrem suum, eundẽ appellat, alius patruelem, seu cõsobrinũ, aut alio quodam cognationis, seu propinquitatis nomine, vel ex sanguine, vel ex alia coniunctione, & affinitate primùm sua, deinde suorum. Præterea alium curialem, aut tribulem. Satius est enim aliquem mihi priuum ac proprium cõsobrinum esse, quàm hoc modo filium. Verumtamen ne hoc quidem effu-

gi potest, quin nõnulli existiment suos fratres esse, & filios, & patres, & matres. Ex similitudinibus enim filiorum cum parentibus necesse est eis fidem fieri mutuæ cognationis ac propinquitatis. Quod etiam fatentur quidam eorum, qui terræ circuitus studiosè tractant, euenire. Esse enim, quibusdã superioris Libyæ gentibus communeis vxores tradiderunt: filios porrò natos diuidere inter se ex formarum similitudinibus. Sunt autem nonnullæ etiam aliarum animantium fæminæ, vt equæ, & vaccæ, quæ valde simileis patribus filios edere solent suapte natura, quemadmodum equa illa Pharsalica, quæ iusta appellata est. Præterea etiã huiusmodi incommoda & difficultates non est facile vitare iis, qui hanc communitatem comparant, verbi gratia, verbera contumeliosa, & cædeis, alias inuitè admissas; alias sponte, & maledicta: quorum aliquid fieri in patres & matres, & eos, qui non longè absunt à cognatione, & communione sanguinis nefarium est, non item in eos, qui longius remoti sunt. Quin etiam necesse est huiusmodi facinora esse crebriora apud eos, qui inter se ignorant, quàm apud eos, qui inter se noti sunt: & cùm admissa sunt, apud eos quidem, qui inter se noti sunt; natura rerum fert, vt expiationes & satisfactiones vsitatæ, legibúsque ac moribus receptæ fiant: apud eos verò, qui inter se ignoti sunt, nulla. Absurdum verò est, eum, qui filios fecit communeis, concubitum solum amantibus ademisse: neque amandi licentiam, & alios vsus, aliásque consuetudines patri cum filio, fratríque cum fratre & sorore, omnium maximè indecoras, quoniam & amare solum turpissimum est, vetuisse ac prohibuisse. Absurdum illud quoque, concubitum quidem abstulisse, nullam aliam ob causam, quàm quòd acris & valida ex re venerea nascitur.

voluptas: vtrùm autem hic ſit pater, aut filius, nécne: vtrùm hi fratres inter ſe, nécne, nihil referre exiſtimaſſe. Videtur porrò expedire, agricolis potius communeis eſſe inter ipſos vxores, & liberos, quàm cuſtodibus. Minus enim contrahetur inter eos amicitia, ſi communes ſint liberi & vxores. At taleis oportet eſſe eos, qui imperio ſubiecti ſunt, vt pareant magiſtratibus, & ne rebus nouis ſtudeant. Omnino autem neceſſe eſt contrarium earum rerum, quarum effectrices cónuenit eſſe leges rectè conſtitutas, contrariúmque eius cauſæ, propter quam cauſam Socrates putat oportere ea, quæ ad liberos & vxores pertinent, ita eſſe edicenda, ac ſtatuenda, ex tali lege euenire. Nam & amicitiam, bonorum maximum eſſe ciuitatibus arbitramur. ſic enim ad ſeditionem faciendam minimè impellantur: & ciuitatem eſſe vnam maximè laudat Socrates: quod & videtur, & ille dicit eſſe amicitiæ munus, quemadmodum in ſermonibus amatoriis ſcimus dicere Ariſtophanem, amanteis, propterea quòd vehementer amant, cupere coagmentari & cooleſcere, & ambos ex duobus vnum effici. Neceſſe igitur eſt, hîc quidem vel ambos, vel vnum interiſſe: in ciuitate verò amicitiam quaſi nimia aqua dilutam eſſe, propter talẽ communionem: miniméque dicere aut meum filium, patrem: aut meum patrem, filium. Quemadmodum enim exiguum dulce ad multam aquam admixtum, temperationem efficit incognitam, & ſub ſenſum non cadentem: ſic éuenit, vt propter coniunctionem & propinquitatem mutuam ex his nominibus proficiſcẽtem, minimam curam habeat in tali reip. adminiſtrandę forma, aut pater tanquam filiorum, aut filius tanquam patris, aut fratres tanquam fratrum, cùm ſit hoc tamen neceſſarium. Duo enim ſunt, quæ homines ad curã-

dum, atque amandum maximè impellūt, proprium aliquid eße, & vnicum: quorum neutrum iis ſuppetere poteſt, qui in rep. ita inſtituta verſantur. Iam verò de filiis, qui naſcūtur, aliis quidem ab agricolis & opificibus ad cuſtodes, aliis autem à cuſtodibus ad opifices transferendis, magnam habet confuſionem ac perturbationem, quónam modo hoc ſit futurum. Tum neceße eſt eos, qui tradunt ac transferunt, quibus quos tradant non ignorare. Præterea quæ iam pridem dicta ſunt, in his magis eueniant neceße eſt, nempe inhoneſta & contumelioſa verbera, amores, cædes. nō enim amplius fratres, & liberos, & patres, & matres appellant ij, qui aliis ciuibus traditi ſunt, puta cuſtodibus: neque rurſus ij, qui apud cuſtodes nati ſunt, aliis ciuibus traditi, vt vereantur, aut caueant, ne quid tale admittant propter cognationem. De liberorum igitur & vxorum communione hoc modo diſtinctum atque explicatum ſit.

3 Sequitur deinceps, vt de ciuium bonis ac facultatibus rei familiaris videamus, quomodo eas conſtitui oporteat iis, qui optima reip. adminiſtratione vſuri ſunt, vtrùm communeis, nécne. Poſſit autem hæc aliquis etiam ſeorſum ab iis, quæ ſunt de liberis & vxoribus lege Socratis ſancita, conſiderare: ea dico, quæ ad facultates & fortunas pertinent: vtrùm etiam ſi propria & ſeparata ſint illa de vxoribus & liberis, quemadmodū nunc ſunt apud omneis, poſſeſſiones & vſum fructū communeis eße melius ſit, verbi gratia agros et fundos ſeorſum poſſideri, fructus autem in commune collatos conſumi, quod nonnullæ nationes faciunt: an contrà, agros quidem eße communeis, & arari communiter, fructus autem diuidi ad proprios cuiuſque vſus: (dicuntur autem nōnulli barbari etiam hoc modo inter ſe res communicare) an

& fundos, & fructus esse communeis. Si igitur alij sint, qui agros colant, alius modus fuerit, isque facilior atque expeditior. sin ipsi sibi colant, & laborem perferant in iis, quæ ad agros, & ceteras possessiones pertinent, plureis hoc afferat difficultates. Nam cùm in fruendo, & in opere faciendo, laboréque sufferendo non est æqualitas, sed inæqualitas, necesse est criminationes & querelas oriri aduersus eos, qui fruuntur quidem multis, aut percipiunt multa, paruos autem labores capiunt, ab iis, qui pauciora quidem percipiũt, plureis autem labores sufferunt. In summa, cùm vnà viuere, & rerum omnium humanarum communionem habere difficile sit, tum maximè talium. idque declarant eorum, qui vnà peregrinantur, communitates. propemodum enim plurimi dissidentes de rebus ante pedes positis, & paruis, graueis inter se offensiones atque inimicitias suscipiũt. Præterea verò in eos famulos maximè offendimur, quorum operis ad ministeria vsitata & quotidiana plurimùm vtimur. Bonorum igitur, quæ à quoque possidentur, communicatio & has, & alias habet difficultates: quo modo autem nunc viuitur, hoc si & bonis moribus ornatum, atque in ordinem adductum, & rectis legibus temperatum fuerit, non paullo præstiterit. habebit enim id, quod ex vtroque proficiscitur, commodi. Commodum autem ex vtroque proficiscẽs dico, & quod ex bonorum communione, & quod ex proprietate oritur. Oportet enim bona quodam modo esse communia; simpliciter & vniuersè propria. Curationes enim bonorum diuisæ, criminationes & querelas inter eos non gignent, sed potius illa amplificabuntur & crescent, vnoquoque tanquam rei propriæ affixo atque incumbente. propter virtutem verò ad vtendi facultatem bona, vt est in prouerbio, amicorum erunt.

communia. Cùm autem etiam nunc in quibusdam ciuitatibus huiusmodi consuetudinis informata descriptio est, quasi hoc non fieri non possit, tū verò maximè in vrbeis celebreis, & ciuitates, quæ benè gubernantur, partim huiusmodi viuendi consuetudo introducta est; partim introduci possit: proprio enim quisque & priuato iure bona possidens, partim ea commendat amicis, partim iis vtitur, vt communibus: exempli gratia etiam Lacedæmone & seruis vtitur alter alterius, pæne dicam, vt suis: & præterea equis, & canibus, & viatico, si quis fortè in agris inanis & minus instructus opprimatur. Perspicuum igitur est, esse commodius ac præstabilius, bona quidem esse propria, vsum autem eorum communem. Quomodo autem ciues sic animati reddi possint, hæ sunt partes latoris legum. Præterea nemo dicendo consequi possit, quantum referat ad voluptatem, existimare aliquid esse propriè suum. non enim frustra ipse erga se amicitiam vnusquisque gerit: sed hoc à natura est insitum. Esse autem sui amantem, quod dicunt Græci φίλαυτον εἶναι, meritò vituperatur. At non est hoc seipsum amare, sed magis, quàm oporteat, amare, quemadmodum pecuniæ esse amantē. Namque amant ferè omnes vnumquicque taliū rerum. verumtamen munificentiam conferre in amicos, éisque opem ferre, aut hospitibus, aut sodalibus, iucundissimum est: quod tum fit cùm bona propriè à singulis possidentur. hæc igitur iis non contingunt, qui ciuitatem nimis vnam faciūt. Et præterea duarum virtutum munera perspicuè tollunt: quod ad vxores quidem attinet, temperātiæ: honesta enim actio est, ab ea, quæ aliena est, propter temperantiam se abstinere: quod ad fortunas autem, liberalitatis. nam neque apparebit quis sit liberalis, neque vllam actionē expromet libe-

liberalem. In vsu enim bonorum, quæ poßidentur, liberalitatis munus situm est. Huius igitur legis rogatio speciosa quidem, & humana videri poßit. nam qui eam audit, libenter & cupidè amplectitur atque approbat, existimans admirabilem quandam omnibus inter omneis amicitiam futuram, præsertim vbi quis mala, quæ nunc sunt in his reip. administrandæ formis accuset, quasi ex eo nascantur, quòd non sint omnium ciuium facultates communes: dico autem liteis & controuersias inter ipsos de rebus contractis, & falsorum testimoniorum iudicia, & diuitum assentationes: quorum nihil fit propterea quòd bonorum non sit communicatio, sed propter improbitatem. Nam etiam eos, qui bona communiter poßident, atque inter se communicant, multo magis inter se dißidere videmus, quàm qui seorsum facultates habent. Sed paucos spectamus ex communicatione bonorum inter se dißidenteis, cum multis propriè rem familiarem poßidentibus comparantes. Præterea verum est, non solùm quot malis cariturі sint, qui bonorum communicationem fecerint, sed etiam quot bonis, exponere. Videtur autem prorsus fieri non posse, vt hic vitæ cultus cõsistat. Caussam autem & originem fraudis atque erroris Socrati fuisse existimare oportet id, quod ab eo suppositum est, quasi verum ac rectum, cùm aliter sit. Debet enim quadam ex parte, & quodammodo vna esse & domus, & ciuitas, sed non omni ex parte, neque omnibus modis. Futurum enim est aliquo modo, vt longius progressa non sit ciuitas: aliquo modo erit illa quidem ciuitas, sed cùm parum ab eo afuerit, vt non sit ciuitas, deterior erit ciuitas: quemadmodum siquis concentum ex multis vocibus constantem, quam symphoniam vocant Græci, eò redigat, vt sit vnius vocis sonus: & ser-

monem numerosum, vt sit pes vnus. Verùm oportet ciuitatem, cùm sit multitudo, quemadmodum antea dictum est, disciplina, & institutione communem, atque vnam efficere. Et verò eum, qui disciplinam sit introducturus, existimās eius opera, atque adiumento ciuitatem bonam futuram, absurdum est sperare se talibus institutis eā corrigere, & meliorem facere posse: & non moribus, & philosophia, & legibus, quemadmodum quæ ad fortunas, & rem familiarem pertinent, Lacedæmone, & in Creta conuiuiis ac sodalitiis scriptor legis communia fecit. Ne hoc quidem ignorare oportet, ad longum tempus, & ad multos annos, in quibus, si hæc rectè essent statuta, non fuisset obscurum, animum esse attendēdum. Omnia enim propemodum reperta sunt quidem illa, sed alia non sunt in vnum collecta: aliis, cùm ea collegerint, & cognouerint, non vtuntur. Maximè autem tota res in promtu sit, si quis talem reip. administrandæ formam re constantem, & vsu receptam cernat. Non enim poterit, nisi bona partiatur & separet, aliáque in sodalitia, & conuiuia publica, alia in curias, & tribus diuidat, facere ciuitatem. Itaque eueniet, vt nihil aliud lege Socratis sit institutū, nisi vt ne custodes agros colant: quod & nunc Lacedæmonij facere conantur. Verumenimverò, quis totius reip. administrādæ modus sit futurus, bona omnia inter se communicantibus, neq; exposuit Socrates, neque facilè explicari potest. Atqui multitudo ciuitatis, ex ciuium, qui inter se differunt, multitudine conflatur, de quibus nihil distinctum, neque decisum est, vtrùm etiam agricolis inter ipsos communeis esse facultates oporteat, an singillatim proprias. Et præterea, vtrùm vxores & liberos esse proprios, an communeis. Nam si eodem modo communia erunt omnium omnia, quid

agricolæ different à custodibus? aut quid præmij consequentur qui gerunt magistratum? aut qua spe, quóue pretio adducti magistratum gerent? nisi fortè aliquid tale callidè excogitent, quale Cretes. Illi enim cetera eadem seruis concedentes ac permittētes, duntaxat eis exercitationum vsu, & armorum possessione interdixerunt. Quòd si qualia in aliis ciuitatibus, talia etiam apud illos erūt, quis erit communionis modus? In vna enim ciuitate duas esse ciuitates erit necesse, eásque inter se aliquantum contrarias. Facit enim custodes quidem veluti præsidiarios milites & propugnatores: agricolas autem, & artifices, & alios, ciueis. Criminationes autem, & querelæ, & iudicia, seu actiones, & quæcunque alia in ciuitatibus hærere mala dicit, ea omnia in his quoque hærebunt. Atqui ait idem Socrates, suis ciuibus paucis omnino legibus opus futurum propter disciplinam, atque institutionem, verbi gratia, ædilitiis, & forensibus, & ad res venaleis pertinentibus, & aliis talibus, cùm disciplinam tribuat custodibus tantùm. Præterea verò agricolas bonorum, & possessionum sinit esse dominos, dum modò vectigal impositum pensitent. At multo probabilius est, eos asperos, & elatos, & superbos fore, quàm apud Lacedæmonios elotéas, apud Thessalos penestéas, & similia apud alios seruitia. Sed enim vtrùm sint hæc æquè necessaria, nécne sint, nunc quidem nihil ab eo definitum est. Tum neque de ceteris proximis & deinceps sequentibus, quæ sit horum reip. administrandæ ratio, & disciplina, quę leges. neq; est autem ad inueniendum facile, neque parum réfert, quomodo sint conformati ad custodum communitatem tuendam & conseruandam. Iam porrò si mulieres quidem faciet communeis, possessiones autem & facultates proprias, etiam si sint com-

munes agricolarum possessiones, atque vxores, quis rem familiarem administrabit, ac procurabit, quemadmodum rem rusticam earum viri administrant? Absurdum autem etiam est, facta cum bestiis comparatione, probare, eadem studia sequi, eadémque munera obire mulieres, atque viros oportere, cùm ad bestias nullum rei domesticæ studium pertineat. Periculosa porrò est etiam magistratuū creandorum ratio, quo modo quidem Socrates creat. perpetuò enim vult ab eisdem obtineri magistratus. At hinc seditionis causa oritur etiam apud homines cōtemtissimos, atque abiectissimos: multo magis apud animosos & bellicosos viros. Necesse autem esse eum, perpetuos & semper eosdem facere magistratus, perspicuum est. Non enim nunc horum, nunc illorum animis admistū est aurum illud diuinum: sed semper eorumdem. Ait autem deum aliis statim nascentibus aurum admiscuisse, aliis argentum: æs autem & ferrum iis, qui futuri sunt artifices, & agricolæ. Præterea verò cùm beatitudinem custodibus adimat, ait latorem legis totam ciuitatem efficere beatam oportere. Atqui fieri non potest, vt tota ciuitas sit beata, nisi aut plurimi, aut omnes, aut nonnulli beatitudinem sint cōsecuti. Non enim eorumdem est beata vita, quorum numerus par. Cōtingere enim potest, vt totum quidem aliquod, sit numerus par: neutra verò eius pars, sit numerus par: sed vt totum aliquod sit beatum, partes autem eius non sint beatæ, fieri non potest. At si custodes non erunt beati, quínam alij erunt? non enim artifices, & opificum illiberalium, ac sordidorum multitudo. Reip. igitur administrandæ ratio, quam exposuit Socrates, taleis habet dubitationes, ac difficultates inexplicabileis, & his alias non pauciores.

4 *Propemodum autem similiter se habet legum, quæ poste-*

rius scriptæ sunt, descriptio. Quapropter & de reip. administrandæ forma hîc expressa, pauca considerare præstiterit. Nam in libris de rep. de paucis omnino decîdit Socrates, nempe de vxorum & liberorum communione, quo modo se res tota habere debeat, & de facultatib⁹ communicãdis, & de tota rep. ordinanda. Diuidit autẽ in duas parteis habitatorum multitudinem, alteram agricolarũ, alteram propugnatorum: tertiam ex his sumsit, eam, quæ consultat, quæ totius ciuitatis dominatum, & potestatem obtinet. de agricolis autẽ & artificibus, vtrùm nullius magistratus, an alicuius sint participes: & vtrùm hos quoque arma gestare, & belli gerendi communiter onus sustinere, nécne, his de rebus nihil distinctè explicauit: sed mulieres quidem existimat vnà cum viris belli munus sustinere, & eiusdem atque custodes, institutionis participeis esse oportere: ceteroqui sermonibus à re alienis disputationem totam refersit, & qualis debeat esse custodum disciplina, exposuit. Libri autem de legibus maxima ex parte leges sunt: pauca in eis de reip. administrãdæ ratione verba fecit. atque hanc dum vult communiorem ciuibus efficere, paullatim eam in aliam reip. formam circumagens flectit, ac detorquet. Excepto enim quòd vxores, & liberos, & facultates vult esse communeis, cetera eadẽ vtrique reip. administrãdæ formæ attribuit. Namque cùm vtrique ascribat eandem disciplinam, tum immunitatem necessariorum dat munerum, vitámque ab omni operis functione vacuam ac solutã, & de conuiuiis ac sodalitiis eodem modo statuit: nisi quòd in hac ait mulierum quoque sodalitia esse oportere: & in illa quidem mille homines, qui arma gerant, esse vult: in hac quinque. Eximium igitur quiddam continent Socratis sermones, & gloriosum, &

magnificum, & nouitatis plenum, & quæstionibus refertũ. Pulchrè autem omnia in eis esse tradita ac descripta, fortasse difficile est. Etenim quòd ad illam, quæ nunc à me dicta est, multitudinẽ attinet, nemini obscurum esse debet, tot hominibus agro Babylonio, aut aliquo alio immenso opus futurum, vnde quinque millia virorum otiosorum alatur, & præter hos altera mulierum & famulorũ turba multis partibus maior. Oportet igitur optatum quoddam supponi, nihil tamen eiusmodi, quod fieri non poßit. Dicitur autem ab eo, latorem legis in scribendis & ferendis legibus duo spectare oportere, locum, & homines. Præterea verò par est addere, etiam loca finitima ac vicina, si ciuitas ciuilem vitæ cultum retinere debet. Non enim necesse solùm est, eam talibus ad bellum gerendum armis vti, quæ in domesticis finibus vtilia sint, verùm etiam quæ in externis locis. Quod si quis talem vitæ rationem neque priuatam, neque publicam & communem ciuitatis probat, nihilo minus tamen formidolosos, & horribileis esse oportet hostibus, non solùm in proprios fineis incurrentibus, sed etiam posteaquam discesserunt. Tum multitudinem bonorum, & magnitudinem rei familiaris videndũ est, num quid melius fuerit aliter definire, hoc est, planius, atque apertius. Tantas enim cuique rei familiaris facultates suppetere dicit oportere, vt frugaliter, & temperanter viuere queat, proinde ac si quis diceret, vt bene viuere queat. Hoc enim magis vniuersum est, & latius patet. Præterea verò licet viuere frugaliter, & tamẽ ærumnosè, & laboriosè. At melior erat definitio, vt frugaliter, & liberaliter viuere queat. Vtrumque enim separatim positum, alterum quidem luxuriam, alterum laboriosam vitam sequetur. Namque hi soli habitus in vsu rei fa-

miliaris sunt optabiles & expetendi: verbi gratia, re familiari non licet leniter vti, aut fortiter: temperanter verò & liberaliter licet. Quare & hos vsus in facultatibus, & pecunia versari necesse est. Absurdum porrò est cùm æquationem bonorum introducat, de iis, quæ ad ciuium multitudinẽ pertinent, nihil statuere, sed liberorum procreationi neque modum constituere, neque finem certum imponere, proinde quasi futurum sit, vt satis exæquetur cum eadem multitudine, quæ initio fuerit, propter orbitates, aut propter liberos non susceptos; quantumuis multi nascantur, quia hoc videtur etiam nunc in ciuitatibus vsuuenire. Sed deberet hæc res longè iustioribus, & accuratoribus ponderibus in ciuitatibus examinari seruata lege Socratis, quàm nunc. Nunc enim nemo egestate laborat; quia bona multitudini diuisa sunt, quantacunque illa sit. Tũc autẽ cùm diuisa non essent, necesse esset eos, qui præter numerum, & extra ordinem accessissent, nihil habere, siue pauciores essent numero, siue plures. Existimarit autem aliquis debuisse procreandis liberis certum modũ constitui magis, quàm facultatibus, vt ne quis plureis filios procrearet. In hac autem multitudine præfinienda; & varios mortis casus considerandos ac spectandos esse, si qui fortè eorum, qui procreati sunt, moriantur, & aliorum ciuium orbitatis habendam esse rationem. hoc verò si cuique relinquatur liberũm ac solutũ, paupertatis causam ciuibus afferat necesse est. At paupertas seditionem in vrbe ingenerat, & maleficium. Itaque Phidon Corinthius lator legum cùm primis antiquus, & domos æqualeis permanere oportere existimauit, & multitudinẽ ciuium: quamuis omnibus ab initio sortitò obtigissent partes bonorum magnitudine inæquales. At in his legibus contrarium est. Sed

his quidem de rebus quónã modo se melius esse habituras arbitremur, posterius erit differendum. Omissa sunt porrò in his legibus & ea, quæ ad magistratus pertinent, quomodo iis, qui sub imperio sunt, præstituri sint. Ait enim quemadmodum ex alia lana fit stamen, quàm subtemen: sic & magistratus, & reip. præfectos ab iis, qui imperio subiecti sunt, differre oportere. Quoniam autem rem omnem familiarem amplificari permittit vsque ad quincuplum, cur non hoc idem in terra valeat aliquatenus? Tum verò verendum etiam est, ne areæ ædificiorum non satis vtiliter, aut accommodatè ad rei domesticæ administrationem diuisæ sint. binas enim ædium areas cuique tribuit, seorsum diuisas, ac distinctas. At difficile est, in binis ædibus vnum habitare. Tota autem reip. descriptio videtur eò referri, vt neque sit potestas popularis, quam democratiam appellant Græci, neque paucorum principatus, quem oligarchiã, sed harum media reip. administrandæ forma, quam politiam nominant, siue remp. siue populi libertatem. Ex his enim constat, qui arma gerunt. Si igitur hanc reip. administrandæ rationem, vt aliarum omnium maximè ciuitatibus communem probat, fortasse rectè dixit: sin vt omnium optimam secundum primam, non rectè. Fortasse enim aliquis Laconicam reip. administrandæ rationem, aut aliquã aliam, in qua magis optimatium principatus vigeat, magis laudarit. Quidã igitur dicunt optimam reip. administrandæ formam omnibus reip. administrandæ generibus permixtam ac temperatam esse oportere. Iccirco Lacedæmoniorum reip. administrandæ rationem laudant. Alij enim aiunt, eam ex paucorum potentatu, seu oligarchia, & vnius dominatu, seu monarchia, & populi potestate, seu democratia constare. regnum

gnum enim esse vnius dominatum: senatorum imperium, esse paucorum potestatem: penes populum autem esse potestatem per Ephororum magistratũ, propterea quòd Ephori quasi tribuni plebis è plebe sumuntur. Alij autem Ephoriam, hoc est Ephororum magistratum, quasi tribunatum plebis, aiunt esse tyrannidẽ: populi potestati autem, imperióque eos subiectos esse per sodalitia, & conuiuia publica, reliquámque uitã quotidianã. In his porrò libris de legibus scriptũ est, optimã reip. administrãdę formã ex populi potestate, & tyrãnide cõstare oportere, quas aut omnino null' reip. administrãdæ formas esse dixerit, aut omnium deterrimas esse pronuntiarit. Dicunt igitur ij rectius, qui plureis inter se permiscent. ex pluribus enim temperata reip. administrandæ forma, præstabilior est. Deinde Socratica ista reip. administrandæ forma nihil, quod ad monarchiam, seu vnius dominatũ pertineat, habere reperitur, sed omnia oligarchiæ, hoc est paucorum principatus, & democratiæ, hoc est popularis potestatis propria: & tamen ad paucorum principatum magis propendere videtur natura. quod ex magistratuum constituendorum ratione intelligere licet. Nam electionem ad sortem reuocari, electósque sorti permitti, vtriusque commune est. sed locupletioribus necesse esse contionibus interesse, & magistratus renuntiare ac declarare, aut aliud aliquod munus ciuile obire: alios esse ab his muneribus liberos, ac solutos, hoc paucorum potentatus proprium est. Hoc etiam ad paucorum potentatum pertinet, quòd vult operam dari, vt maior pars eorum, qui ciuitati præsunt, sumatur ex locupletibus, & vt iis, quorum cẽsus est maximus, magistratus amplissimi mandentur. Facit verò & senatus electionem paucorum principatui consentaneam. Eligunt

enim omnes quidem necessariò, sed primum ex primo censu: deinde iterum æqualeis numero ex secundo, deinde ex iis, qui sunt tertij census: deinde ex classe quarti cēsus, nisi quòd non iis omnibus, qui sunt tertij, aut quarti census imposita necessitas est eligendi, sed ijs, qui sunt quarti census, primis tātum & secundis. Deinde ex his parem ex vnoquoque censu efficere numerum ait oportere. Erunt igitur plures ex maximis censibus, & meliores, quia nonnulli ex popularibus non eligant: non eligunt autem quia non sit eis imposita necessitas eligendi. Talē igitur reip. formam ex populari potestate, & vnius principatu, seu monarchia constare, non esse dicendum, cùm ex his perspicuum sit, tum ex iis, quæ posterius dicentur, intelligere licebit, vbi de tali reip. administrandæ forma erit considerandi & disputandi locus. Iam verò illud, quod ad electionem magistratuum pertinet, vbi electos ad aliam electionem reuocat, periculo non vacat. Si qui enim vel mediocri numero coire, & conspirare volent, semper ex eorum voluntate, & pro eorum arbitratu eligentur. Quæ igitur ad reip. administrandæ rationem in libris de legibus expositam pertinent, huiusmodi sunt.

Sunt autem quædam & aliæ reip. administrandæ formæ, aliæ ab indoctis, aliæ à philosophis, & ciuitatis regendæ peritis inuētæ, atque institutæ: quę omnes propius, quàm hæ ambæ Socraticæ, ad eas, quæ nūc constitutæ sunt, & quibus nunc vtuntur, accedunt. nullus enim neque nouum istud de communione liberorum & vxorum, neque alterum de sodalitiis, & conuiuiis mulierum commentum reperit, sed à necessariis ordiuntur potius. Videtur enim quibusdam esse maximum, id, quod ad facultates rei familiaris pertinet, in ordinem rectum esse adductum. De his enim seditiones ab-

omnibus commoueri dicunt. Quapropter Phaleas Chalcedonius hoc induxit primus. Ait enim ciuium bona æqualia esse oportere. Atque hoc quidē eo statim tempore, quo tempore primùm vrbes conduntur, & habitantur, facere non difficile esse existimabat. conditis autem iam vrbibus, & constitutis ciuitatibus, maioris hoc quidem fore negotij, sed tamen celerrimé facultates ciuium ad æqualitatem redactum iri, si diuites quidem filias suas collocantes dent dotes, ipsi verò vxorem ducentes non accipiant: & contrà, pauperes non dent, accipiant ipsi. Plato verò cùm leges scriberet, quadamtenus existimabat facultates augere sinere oportere: amplius autem acceptas augere, atque amplificare quærendo, quàm vt essent quincuplæ minimarum, nemini ex ciuibus licere, quemadmodū & antea dictum est. Non debēt autem hoc ignorare, qui taleis leges ferunt, quod nunc ignoratur, eos, qui facultatum magnitudinem præfiniunt, etiam liberorum numerum præfinire conuenire. Si enim facultatum magnitudinem superet liberorum numerus, ac multitudo, primùm lex antiquetur necesse est: deinde præter legis antiquationem, multos ex diuitibus pauperes fieri malum est. Difficile enim est taleis homines res nouas non moliri. Bonorum igitur æqualitatem vim aliquam habere ad societatem ciuilem nonnulli ex veteribus vidētur intellexisse: cuiusmodi & Solon legem composuit: & apud alios lex lata est, quæ vetat tantum agri comparare, quantum quisque velit. Itémque rem suam familiarem vendere leges vetant, quemadmodum apud Locros lex sancita est, ne quis patrimonium suum vendat, nisi manifestam calamitatem sibi ostendat accidisse. Præterea verò iubet patrimonia hereditaria antiqua, quæ cuiq; sortitione facta obuenerunt, seruari.

Hoc autem Leucade conuulſum ac ſublatum, Leucadiorum remp. nimis popularem reddidit. Non enim iam amplius eueniebat, vt ex cẽſibus præfinitis, ac deſcriptis ad magiſtratus proueherentur. Sed fieri poteſt, vt bonorum quidem ſit æqualitas: verùm hæc aut ſint nimis multa, vt profusè ac luxuriosè viuant: aut nimis pauca, vt tenuiter, & ſordidè. Perſpicuum igitur eſt, non ſatis eſſe latorem legis bona ciuium æquare, ſed medium animo eſſe deſtinandum. Præterea verò etiam ſi quis certas omnibus rei familiaris facultates deſcripſerit, ac præfinierit, nihil proficiet. Cupiditates enim exæquandæ ſunt potius, quàm facultates. Hoc autem eſſe non poteſt, niſi ciues tantũ, quantũ ſatis eſt, fuerint à legibus eruditi, atq; inſtituti. Sed fortaſſe dicat Phaleas hæc à ſe ipſo commemorari ac prouideri. Exiſtimat enim horum duorum ciuitatibus æqualitatem eſſe oportere, poſſeſſionis, & inſtitutionis. Sed primùm quæ ſit futura inſtitutio, dicendum erat. deinde nihil prodeſt vnam, & eandem eſſe. Fieri enim poteſt, vt vna quidem & eadem ſit: ſed hæc ſit talis tamẽ, vt ex ea facilè conſilium capiant appetendi, ſibíque arrogãdi vel pecunias, vel honores, vel vtraque iuſto ampliora. Præterea ſeditionem ſolent facere ciues propter inæqualitatem non ſolùm bonorum, verùm etiam honorum: ſed contrario vtrũque modo. Vulgus enim propter fortunarum, & rei familiaris inæqualitatem concitatur: politiores & venuſtiores homines de honoribus contendunt & concertant: cum vulgo, ſi ſint æquales: ex quo etiam illud,

Fortis & ignauus parili afficiuntur honore.

Non ſolùm autem propter res ad victum neceſſarias homines iniuriam faciũt, cuius remedium eſſe putat fortunarum æqualitatem, vt ne quem frigore, aut fame coacti, veſtitu, bo-

nísque spolient, verùm etiam propter voluptatem, ac dolorem ex cupiditate manātem: vt & voluptatibus perfruantur, & doloribus cupiditatum careant, libidinésque suas expleant. Nam si cupiditatem maiorem habeant, quàm res necessariæ postulent: vt huic cupiditati medeantur, iniuriam facient: neque propter huius cupiditatis medicinam tantùm ad iniuriam inferendam adducentur, verùm etiam si concupiscant, vt voluptates percipiant dolorum experteis. Quódnam igitur horum trium malorum remedium? illis quidem rem familiarem exiguam habere, & ex labore atque opera quæstum facere: alteris autem temperantia. tertium porrò remedium, siqui per se gaudere velint, non est quòd aliūde, quàm à philosophia requirant. Nam ceteræ voluptates sine hominum opera contingere non possunt. Enimuerò maximas iniurias inferunt homines propter cupiditates immoderatas, & non propter res necessarias: verbi gratia, tyrannidem occupant, populúmque impio dominatu opprimunt, non vt ne algeant, sed vt suas libidines impunè expleant. Iccirco magna præmia proposita sunt non ei, qui furem, sed ei, qui tyrannum occiderit. Quare ad paruas, leueísque iniurias repellendas ac defendendas sòlùm vim habet reip. administrandæ modus à Phalea inuentus. Præterea multa ex iis, quæ ab eo excogitata & inducta sunt, eò spectant, eóque referuntur; vt ciues quidem inter se ciuitatem habeant benè constitutam: sed oportebat etiam aduersùs finitimos, & externos omneis. Nimirū necesse est, omnem reip. administrandæ formam ita esse descriptam, atque ordinatam, vt viribus, & copiis bellicis instructa sit, de quibus ille ne verbum quidem fecit: similiter verò & de facultatibus rei familiaris. non enim satis magnas suppetere oportet ad vsus ci-

uileis tantum, verùm etiam ad pericula externa. Quapropter neque tanta bonorum copia præstò esse debet, vt ea finitimi quidem & potentiores concupiscant: qui habent autem, ab iniuria incurrentium hostium tueri non possint: neque tantæ angustiæ, vt bellum sustinere non queant, ne à paribus quidem & similibus illatum. Ille igitur de his nihil definiuit. At obscurum esse non debet, quantæ rei familiaris cuiusque ciuium copiæ ciuitati conducant. Fortassis igitur definitio fuerit earum optima, non propter facultatum magnitudinem immensam, & immoderatam, finitimorum potentiorum interesse, bellum his inferre, sed rationes illorum postulare, vt his bellum inferant etiam si tantas facultates, & diuitias non habeant: quemadmodum Eubulus cùm Autophradates Atarnea obsidere atque oppugnare cogitaret, suasit ei, vt complexus animo temporis spatium, quod in vrbe capienda consumeret, huius temporis sumtus rationem subduceret. Minore enim pecunia accepta adductum iri, vt obsidionē Atarnei relinqueret. Hac oratione fecit, vt Autophradates re diligenter & attentè considerata, vrbis oppugnandæ finem fecerit, consiliúmque abiecerit. Aliquantùm igitur vtile est, facultates rei familiaris ciuibus inter ipsos æqualeis esse, ne seditionem inter se faciant: non tamen admodum magna hæc vtilitas est, vt id, quod sentio, dicam. nam politi, & virtute aliqua ornati homines hoc indignè ferant, & querantur, quasi digni sint bonis amplioribus, nō æqualibus. Quapropter etiam eos sæpe videmus in alios ciueis inuadere, & seditionem excitare. Præterea verò inexplebile quiddam est hominum improbitas. Ac primùm satis habent duos obolos duntaxat accipere: vbi autem hoc patrium, & auitum fuerit, semper eo amplius desiderant, donec

in immensum progressi fuerint. Infinita enim & immensa est cupiditatis natura: ad quam explendam plerique homines omne studium, atque adeò omneis vitæ rationes conferunt. Talium igitur rerum principium & caput est, eos quidem, qui natura modesti & boni sunt, taleis efficere, vt plus iusto habere nolint: malos autem & improbos, vt non possint, potius quàm bona ciuium exęquare. non poterũt autem si & gradu sint inferiores, & non afficiantur iniuria. Sed ne hanc quidem bonorum æquationem rectè exposuit. Nam in agrorum possessione duntaxat bona vult æquari. Atquin & in seruis, & in pecoribus, & in nummis diuitiæ consistunt: sunt & in multo supellectilis, quæ appellatur, apparatu, multóque instrumento. Aut horum igitur omnium quærenda æqualitas est, aut hæc in aliquem ordinem moderatum redigenda sunt, aut omnia sunt prætermittenda. Videtur autem ex legibus à se positis paruam ciuitatem efficere, siquidem opifices omnes erunt serui publici, neque partis vllius, qua expleatur ciuitas, locum obtinebunt. Quòd si seruos publicos esse oportet eos, qui communia artificia exercent, debet hoc ita se habere, vt Dyrrachij, & vt aliquando Diophantus Athenis instituit. De Phaleæ igitur reip. administrandæ ratione, aliquídne ille rectè dixerit, an secus, propemodum quis ex his intelligere queat.

Hippodamus autem Euryphontis fil. Milesius, qui & ciuitatum, vrbiúmque diuisionem reperit, & Piræeum muro ab vrbe seiunxit, vir primùm in reliqua vita propter ambitionem aliquãto plus, quàm satis esset, rerum superuacanearum, atque exquisitarum studio deditus, vsqueadeò vt nonnullis curiosius, & putidius viuere existimaretur, capillo tũ denso ac promisso, tum composito, & sumtuosè ornato: dein- 6

de in vestitu, cultúque corporis sumtuoso, cùm veste vteretur honorifica illa quidem, & magnifica, sed calida, & pellibus suffulta, non hieme solùm, verùm etiam diebus æstiuis, & solstitialibus temporibus. Hic igitur Hippodamus cùm alioqui in totius naturæ explicatione eruditus esse vellet, primus eorum, qui remp. non administrarunt, conatus est aliquid de optima reip. administrandæ forma dicere. Ciuitatem autem ita componebat, vt ex decem millibus hominum numero constaret, in treis verò parteis esset diuisa. vnam porrò partem efficiebat ex artificibus, alteram ex agricolis, tertiam ex propugnatoribus, & armatis hominibus. Iam verò agrum treis in parteis secabat, vnam sacram, alteram publicam, tertiam priuatam: eam quidem, vnde sacra legitima, & consuetudine recepta diis immortalibus fierent, sacram: eam autem, vnde ciuitatis propugnatores viuerent, communem & publicam: eam denique, quæ agricolis esset attributa, propriam ac priuatam. Existimabat autem etiam tria legum genera duntaxat esse oportere. nam quibus de rebus lites intenduntur, & iudicia fiunt, eas res numero treis esse, contumeliam, damnum iniuria illatum, mortem. Lege autem sua etiam vnum iudicum consessum faciebat, cuius summa esset potestas, & ad quē referri oporteret eas res, quę minus benè iudicatæ viderentur. Hunc autem constituebat ex quibusdam senibus selectis. sententias porrò in foris iudicialibus non per calculos ferri debere existimabat, sed dari vnicuique tabellam, in qua scriberet si planè condemnaret: si absolueret, inanē relinqueret: sin neque damnaret, neq; absolueret, aut partim damnaret, partim absolueret, hoc ipsum scriptura declararet. nūc enim hoc nō rectè legibus esse institutum. cogi enim iudices peierare, cùm aut hanc, aut illam ferre

ferre sententiam iubentur. Legem autem tulit de iis, qui aliquid utile ciuitati inuenirent; vt honore ac præmio afficerẽtur: & vt liberis eorum, qui in bello occubuissent, de publico victus præberetur, quia scilicet nondum hæc lex apud alios esset lata. nunc autem & Athenis, & in aliis ciuitatibus posita est. Tum vt magistratus omnes à populo eligerentur. Populum autem faciebat treis illas parteis ciuitatis. Deinde vt qui lecti essent, curam haberent & rerum ciuitatis communium, seu vrbanarum: & earum, quæ ad peregrinos, & earum, quæ ad pupillos parentibus orbatos pertinerent. Quæ igitur & maxima ex parte, & commemoratu dignissima, ab Hippodamo de rep. ordinãda exposita sunt, hęc sunt. Vocare autem in dubium possit aliquis, primùm quidem ciuium multitudinis partitionem. Nam & artifices, & agricolæ, & qui arma gerunt, omnes reip. sunt participes: sed ita vt agricolæ quidem sint inermes, artifices autem & sine armis sint, & sine agris. quo fit vt propemodum serui sint eorum, qui arma tenent. Quare omnium honorum participes esse non possunt. Necesse enim est ex iis, qui arma tenent, creari & imperatores, & ciuium custodes, quos appellant Græci politophylacas, & summos, pæne dicam, amplissimósque magistratus. Qui autem reip. non sunt participes, quî fieri potest, vt ij beneuolo atque amico in rempub. sint animo? Iam verò superiores sint viribus necesse est ij, qui arma tenẽt, vtraque parte. Hoc autem nõ est factu facile, nisi multi sint. At si hoc erit, quid attinet alios remp. participare, & creandorum magistratuum potestatem habere? Præterea agricolæ qua in re ciuitati sunt vtiles? Nam artifices quidem esse necesse est. Omnis enim ciuitas artificibus eget: & possunt ex artificio suo vitam tolerare, quemadmo-

dum in aliis ciuitatibus. Agricolæ verò, qui ciuibus arma tenentibus victum suppeditat, non immeritò in partibus ciuitatis numerentur. Nũc autem proprios agros habent, & hos priuatim colunt. Præterea, si communeis agros, ex quibus ciuitatis propugnatores victum sument, ipsi milites arabunt, non differat pars ciuitatis militaris ab ea, quæ agris colendis præposita est. At vult lator legis duas dissimileis esse parteis. Quòd si alij quidam erunt præter eos, qui priuatos agros colunt, & ciuitatis propugnatores, quarta rursum hæc erit pars ciuitatis, nullius rei particeps, sed à reip. statu aliena. Quòd si quis eosdem esse ponet, & qui proprios agros colunt, & qui publicos & communeis: tunc fructuũ copia erit angustior, q̃ vt ex iis quisque victum duabus familiis subministrare possit. Tum quamobrem non statim ex eadem terra, & ex iisdem agris, qui sorte cuique obtigerint, & sibi victum sument, & bellatoribus præbebunt? Hæc igitur omnia magnam habent confusionem. Nè lex quidem, quæ est de sententia à iudice pronuntianda, admodum probanda est, postulare vt actione simpliciter instituta atque intenta, in iudicando sententiam diuidat, fiátque ex iudice arbiter. At hoc in arbitrio etiam pluribus de compromisso facto disceptantibus facere licet, & contingere potest. Inter se enim de sententia ferenda communicant. In iudiciis verò non potest. quin etiam multi legum scriptores contrà atque hic, dant operam, ne iudices inter se communicẽt. Deinde verò nónne erit hæc iudicatio turbulẽta, & confusa, si iudex quidem deberi petitori arbitretur, sed non tantũ, quantum petitor sibi deberi dicit? hic enim minas viginti petit: ille autem decem adiudicat: aut hic quidem plus, ille verò minus, alius autem quinque, alius porrò quattuor: atque hos

ſcilicet modo ſententias diuident: aliíque omni ex parte contra petitorem ſententiam ferent, alij nulla ex parte. Quis igitur erit modus ſententiarum dilegendarum, ac diſcernendarum? Præterea verò nemo cogit eum peierare, qui ſimpliciter abſoluerit, aut damnarit, ſi lis ſimpliciter, vt debet, fuerit intēta. non enim qui reum abſoluit, nihil eum debere iudicat, ſed viginti minas non debere. Verùm ille iam peierat, qui non putans reum debere viginti minas, nihilominus eum damnauit. De pręmio autem & honore aliquo iis decernendo, qui aliquid vtile ciuitati repererunt, non eſt tutum legem ferre: ſed eſt auditu plauſibile & ſpecioſum tantùm. Habet enim calumnias, & reip. ſi ita cadat, commutationes, & conuerſiones. Incurrit autem in aliam quæſtionem, & diſputationem. dubitant enim quidam, vtrúmne detrimentoſum, an vtile ſit, leges patrias mouere, & mutare, ſi qua ſit alia melior. Itaque non eſt facile ei, quod dictum eſt de præmio iis decernendo, qui aliquid ex vſu ciuitatis inuenerint, aſſentiri & concedere. ſi non expedit reip. quicquam immutare. Euenire autem poteſt, vt aliqui ſuadeant vel legū abrogationem, vel reip. adminiſtrādæ formæ commutationem, tanquam commune bonum. Sed quoniam in hunc ſermonem incidimus, præſtiterit etiam pauca hac de re diſputare. habet enim, vt diximus, dubitationem. Et videatur ſanè ſatius eſſe commutare. In aliis enim ſcientiis hoc profuit: vt medicina commutata à patriis inſtitutis, & ars corporū exercendorum, quam gymnaſticam Græci appellant, omnes denique artes, & facultates mutatæ magnas rebus publicis vtilitates attulerunt. Quare quoniam & ciuilis prudentia in his numeranda eſt, nimirum de ea quoque neceſſariò idem eſt ſentiendum. Argumentum eorum, quæ dicimus,

ex factis & euentis sumere possit aliquis. Leges enim antiquas valde simplices esse, & barbaricas. Nam & gladios gestare, & vxores alter ab altero emere solebant: reliquáque antiqua instituta, stolida prorsus, & stulta sunt: verbi gratia, lex est Cumis de iis, quæ ad cædem pertinent, siquis accusator aliquem testium numerum produxerit, qui sibi cognati sint, reum cædis pœna teneri. Præterea quærūt omnes non quod est patrium, sed quod bonum. Et verisimile est, primos illos homines, siue terræ filij, & terrigenæ erant, siue ex calamitate, & interitione aliqua salui & incolumes euaserant, simileis fuisse hominum, qui vulgò, casúque nobis occurrunt, & insipientium ac stultorum, quēadmodum de terrigenis dici solet. Quare absurdū sit in horum decretis permanere. Præterea ne leges quidem scriptas relinquere immutabileis, atque immotas præstiterit. Quemadmodum enim se res habet in aliis artibus, sic & in prudētia ciuili, fieri nō posse, vt omnia, quæ ad ordinationē & descriptionē reip. administrādæ pertinēt, subtiliter, & perfectè scripta sint. Vniuerse enim scripta sint necesse est. At actiōes in singularib⁹ versantur. Ex his igitur perspicuū est, & aliquas leges esse mutādas, & aliquādo mutādas. Cōtrà verò si alio modo rē, de qua agitur, consideremus, multę cautionis esse videatur. Vbi enim vtilitas quidē, quæ ad mutandas leges adducit, parua est: assuefacere autē ciueis legibus facilè mutandis, malū: proculdubio nonnulla peccata & latorum legis, & magistratuum ferenda, atque intacta relinquenda sunt. Non enim tanto erit ei mutasse leges emolumento, quanto assueuisse magistratibus non parêre detrimēto. Prętereа fallax & captiosum est illud ab artibus & scientiis exemplū. Nō enim simile est artē, atq; legē commutare. Lex

enim nullam vim habet ad parẽdum impellentem, niſi eam quam à more accepit: hic autem nõ niſi ex temporis longinquitate, annorúmque multitudine naſcitur. Itaque à legibus receptis & vſitatis, ad alias & nouas leges facile migrare, vim legis infirmare, ac debilitare eſt. Præterea, ſi demus eſſe mutandas, vtrùm & omneis, & in omni reip. adminiſtrandæ forma, nécne? & vtrùm à quolibet mutandæ, an à quibuſdam, & à quibúſnã. Magnum enim inter hæc diſcrimen eſt. Quapropter nunc quidem hanc quæſtionem omittamus, atq; in aliud tempus magis propriũ reſeruemus.

De Lacedæmoniorum autem, & Cretum rep. & pro- 7 *pemodum de aliis, duo ſunt videnda, quorum vnum eſt, ſit'ne aliquid in eis rectè, an ſecus, ad optimam reip. adminiſtrandæ deſcriptionem, legibus conſtitutum: alterum, ſit'ne aliquid, ſpectato reip. propoſito & modo, ita conſtitutum, vt repugnet ei reip. adminiſtrandæ formæ, quam ſibi propoſuerunt. Ei igitur ciuitati, cuius adminiſtratio recta ſit futura, neceſſariorum munerum vacationem eſſe oportere, cónuenit inter omneis. ſed quomodo eſſe oporteat, non eſt facile intelligere. Nam & Theſſalorum ſeruitiũ, quam illi peneſtéam nominant, ſæpe in Theſſalos irruit, atque inuaſit: itémque Elotes in Lacedæmonios. Nam perpetuò veluti caſibus eorum aduerſis inſidiantes imminent. Cretenſibus autem nihil dum tale accidit. Cauſa autem huius rei fortaſſe eſt, quòd nulla finitimarum ciuitatum, quamuis inter ſe bellum gerant, præbeat ſe belli ſociã auxiliúmue ferat ſeruis in dominos conſpirantibus, & à ciuitate deficientibus: ideo quòd non ſibi expediat illis auxilium ferre, vt quæ etiam ipſæ populis à ſe alienis cinctæ ſint. Lacedæmoniis autem finitimi erant inimici atque infeſti, Argiui, Meſſenij, Arcades.*

Nam & à Thessalis initio serui desciuerũt, propterea quòd bellum etiam tum cum accolis Achiuis, Perrhæbis, Magnetibus gerebant. Videtur autem etsi nihil aliud, at certè diligentia & cura magni negotij esse, quomodo se aduersus eos gerere oporteat. Nam si agatur cum eis liberalius ac dissolutius, libidinosè ac petulanter viuunt, & cum dominis de dignitate contendunt: sin tractentur asperius, viuántque laboriosè & miserè, in dominos perniciem moliuntur, eósque oderunt. Ex his igitur intelligere licet, eos, qui in hæc mala incidunt propter seruitium, quam Elotiam appellant, non reperisse optimam reip. administrandæ formam. Præterea verò remißio & indulgentia in mulieres, & ad consilium, quod ceperunt de sua rep. administranda, & ad beatitudinẽ ciuitatis, inutilis ac damnosa est. Quemadmodum enim domus partes sunt vir & mulier: ita scilicet & ciuitatẽ existimare oportet in duas parteis equaleis esse diuisam, in virorũ & mulierum multitudinem. Quare quibuscunque in reip. administrãdæ formis id, quod ad mulieres pertinet, malè habet, in eis dimidium ciuitatis existimandum est non esse legibus temperatum: quod illic euênit. Nam cum totam ciuitatem lator legum vellet ad tolerandos & perferendos labores esse fortem ac robustam, in viris quidem perspicuè quod volebat assecutus est: in mulieribus verò negligentem se præbuit. Viuunt enim intemperanter, & luxuriosè, ad omne scilicet intemperantiæ genus solutæ atque effusæ. Itaque necesse est in tali reip. administrandæ forma plurimi fieri diuitias, maximè si viri sub imperium & potestatem mulierum subiuncti sint, quemadmodum multæ militares, & bellicosæ nationes, præter Celtas, & si qui alij palàm consuetudinem, & concubitum cum masculis comprobarunt. Vi-

detur enim is, qui primus fabulas composuit, nō temerè cum Marte Venerem copulasse & coniunxisse. Aut enim ad masculorum congressum, aut ad fæminarum tales homines videntur esse procliues. Iccirco hoc apud Lacedæmonios locum obtinebat, & multa in eorum imperio à mulieribus administrabantur. Atqui quid interest, vtrùm mulieres reip. præsint atque imperent, an reipub. præfecti mulierum arbitratu rempub. gerant? Idem enim vtrinque mali proficiscitur. Cùm autem audacia ad nullam rem quotidianam atque vsitatam sit vtilis, sed si fortè, in bello vsui esse poßit, etiam in rebus bellicis maximo damno fuerunt Lacedæmoniorum fæminæ: idque in incursione Thebanorum declararunt. Nam vtilitatem quidem nullam attulerunt, quemadmodum in aliis ciuitatibus: sed trepidationem & tumultum ciuitati incusserunt maiorem, quàm hostes. Initio igitur non immeritò hanc licentiam videntur Lacedæmonij mulieribus permisisse. Nam procul à domo propter militiā peregrinabantur, nunc bellum Argiuum, nunc rursus Arcadicum, & Messeniacum gerētes. Otium autē & pacem nacti, seipsos quidem propter vitam militarem latori legis quasi præparatos, & flexibileis, facileisque præbebant. multas enim virtutis parteis continet illa vita. Fæminas autem aiunt Lycurgum sub legum iugum adducere conatum, cùm illæ reclamarent, & contrà niterentur, ab incœpto destitisse. Eorum igitur, quæ acciderunt, causam sustinet: quare etiam huius peccati scilicet. Nos autem non hoc quærimus, cui sit ignoscendum, cui non: sed quid sit rectè, quid secus institutum. Verùm ea, quæ ad fæminas pertinent, non benè instituta, videntur, vt & antea dictum est, ipsa per se non solùm remp. dedecorare, & macula quadam aspergere, sed ad im-

moderatum pecuniæ studium aliquid adiuuare. Nam secundùm, & præter ea, quæ dicta sunt, bonorum inæqualitatem quis reprehendere queat. Accidit enim, vt eorum alij rem familiarem amplißimam poßideant, alij tenuißimam, atque angustißimam. Quapropter ad paucos redactus est ager Spartanus. Hoc autem etiã legibus cõstitutum est perperã. Fecit enim lator legis vt patrimonium aut suum vendere, aut alienum emere, haberetur non honestum: atque hoc rectè. Donandi autem, & testamento relinquendi potestatẽ, licentiámque permisit, qui vellent. Atqui idem euenire necesse est & hoc, & illo modo. Iam verò ex quinque totius agri partibus, duæ ferè sunt mulierum, tum quia multæ puellæ orbæ fiunt, ad quas omnium paternorum bonorum peruenit hereditas, tum quia magnæ sunt puellarum nubentiũ dotes. Atqui præstabat vel nullam, vel exiguam, vel mediocrem esse præfinitam. Nunc autem & patri filiam paternorum bonorum heredem futuram, cuilibet in matrimonium collocare licet: & si pater mortuus sit intestatus, aut non expresserit testamento, cui filiam suam collocari velit: quem heredem reliquerit, hic cui velit, collocat. Itaque cùm poßit ager Spartanus mille & quingentos equites, & triginta millia grauioris armaturæ peditum alere, ne mille quidem numero erant. Re autem & euẽtu planum factum est, hoc ab eis perperam esse institutum. Non enim vna plaga huic ciuitati inflicta est, sed ea funditus interiit propter hominum pænuriam. Dicuntur autem superioribus regibus regnum obtinentibus, ius ciuitatis impertiuisse peregrinis, vt ne in hominum pænuriam inciderent, diuturnis bellis conflictati: aiúntque, quondam Spartæ ciueis fuisse vel decies mille. verumtamen siue hæc vera sunt, siue secus, prestat vrbem

bem esse frequentem, & refertam ciuium multitudine per bonorum æquationem. Iam verò lex, quæ ad liberorum procreationem pertinet, huic correctioni aduersatur. Nam cùm vellet lator legis quàm plurimos esse Spartiatas, inuitauit atque allexit ciueis ad quàm plurimos liberos procreãdos. Est enim lex apud eos, siquis treis filios procrearit, eũ vacationem habere præsidij, & custodiæ vrbis: si quattuor, ab omnibus publicis muneribus immunem esse. Atqui perspicuũ est, si multi nascantur, cùm ager ita sit diuisus, necessariò multos pauperes futuros. At porrò etiã ea, quæ ad Ephoriã pertinẽt, minus benè se habent. Cùm enim imperiũ Ephororum ipsum potestatem habeat rerum maximarum, Ephori omnes de plebe creantur. Itaque sæpenumero homines valde pauperes atque egentes insperatò ad hanc potestatem proueuntur: qui propter egestatem nummarij, & venales erãt. Cùm autem sæpe antea hoc declararint, tum verò etiam nuperrime in virorum conuiuiis, quæ Andria appellabant. Corrupti enim pecunia nonnulli Ephori, quantũ in eis fuit, totam ciuitatem perdiderunt: & propterea quòd hic magistratus erat admodum magnus, & cum tyrannide comparandus, etiam reges eorum beneuolentiam blanditiis & assentationibus popularibus colligere, atque aucupari cogebantur: vsque adeò vt hac quoque parte respub. minueretur, detrimentóque afficeretur. Populi enim potentatus, seu democratia ex optimatium principatu, hoc est aristocratia exsistebat. Reip. statum igitur continet hic magistratus. Quiescit enim populus propterea quòd maximi imperij est particeps. Itaque siue latoris legis consilio, siue fortuitò hoc euênit, rationibus ciuitatis conducit. Oportet enim eam reip. administrandæ formam, quæ sit salua futura, velle omneis ciuitatis

parteis & esse, & manere easdem. Reges igitur propter honorem, quo ornati sunt, ita animis affecti sunt: honesti autem & boni viri, propter senatoriam dignitatem. præmium enim virtutis hic magistratus est: Populus verò propter Ephoriam, quasi tribunatum plebis apud Ro. Ex omnibus enim fiunt Ephori. At hunc magistratum dilectu habito deferri oportebat ex omnibus quidem, sed non quo modo nunc. valde enim puerilis est. Præterea rebus maximis iudicandis præsunt, cùm sint homines forte oblati, & nihil ab aliis differentes. Quocirca non suo arbitratu melius erat eos iudicare, sed ex præscripto iuris scripti & legum. Tum Ephororum vitæ cultus non consentit cum voluntate ciuitatis. is enim valdè dissolutus est: in aliis autem rebus duritie & asperitate modum superat, ita vt eam tolerare non possint, sed clam à legibus trāsfugientes corporis voluptatibus cupidè perfruantur. Iam verò neque ea, quæ ad senatorum magistratum pertinent, videntur benè esse eis instituta. Nam si sint viri boni, & tantum quantum satis est, ad honestatem cum probitate coniunctam, præstantémque virtutem eruditi: fortasse quis eos è re ciuitatis esse dixerit: quamquā eos per totam vitam rerum maximarum iudicandarum esse dominos, ambigi potest vtrùm sit vtile, nécne. Est enim sua, vt corporis, sic & mētis senectus. Sed cùm ita sint instituti, vt lator ipse legis eis non omnia credat, tanquā non bonis viris, non est hoc tutum. Reperiuntur autē qui hunc magistratum consecuti sunt, multa ad remp. pertinētia & pretij, & gratiæ causa deserere ac prodere. Quocirca satius erat eos non esse liberos ac solutos iudicio rationum referendarum. Nūc autem soluti sunt. Videatur autem Ephororum potestas omneis magistratus ad iudicium referendarum ra-

tionum apud se subeundum adigere. Magnum autem hoc Ephoriæ munus datum est: & negamus hoc modo referre rationes oportere. Præterea verò cùm dilectu ipso electio senatorum puerilis est, tum eum, qui omnium iudicio dignus magistratu futurus est, petere magistratum non est rectum. Oportet enim eum, qui dignus est magistratu, siue velit, siue nolit, magistratũ gerere. Nunc autẽ id, quod & in alia ciuitatis administrãdę ratione, lator legis hîc facere reperitur. Ciueis enim ambitiosos reddẽs, his vtitur in senatorib⁹ eligẽdis. Nemo enim magistratum petat, qui non sit ambitiosus. Atqui earum iniuriarum, quæ sponte inferuntur, plurimæ aut propter immoderatum honoris studium, aut propter auaritiam & pecuniæ cupiditatem ab hominibus inferuntur. De regno autem vtrùm non præstet ciuitates regibus parêre, an præstet, alius sanè esto disputandi locus. Verumtamen satius fuerit non, quemadmodum nunc fit, sed ex suis factis, & vita, vnumquemq; regum spectari, regnúmque obtinere. Ne ipsum quidem latorem legis autem putauisse posse se eos efficere uiros omni virtute præstanteis in promtu est. iis enim diffidit, neque omnia credit, vt non satis bonis viris. Quapropter vnà cum rege legatos mittere solebant eos, qui cum eo inimicitias gererent: & salutare ciuitati esse existimabãt, reges inter se committere, & concitare. Ne id quidem, quod ad sodalitia, seu conuiuia, quæ Phiditia appellantur, pertinet, ab eo, qui constituit primùm, rectè institutum est. Oportebat enim sumtu publico potius conuentũ illum fieri, quemadmodum in Creta. Apud Lacedæmonios autem vnumquemq; cõferre oportet, etiã si nonnulli valde pauperes sint, neq; hũc sumtũ facere possint. Ita contrariũ éuenit latori legis, atque consiliũ eius est. Vult enim concenationum, &

conuiuiorum inuentum ad formam reip. popularem, seu democratiam pertinere: sed sit minimè formæ reip. populari cōsentaneum, ita à latore legis institutum. Non enim facile est valde pauperibus ea participare. Hic autem reip. finis, & quasi terminus patrius atque auitus constitutus est, vt is, qui hoc vectigal pensitare non potest, ne sit eius particeps. Iam legem de nauium præfectis, quos nauarchos appellant, alij quoque reprehenderūt, idque meritò. seditionis enim causa efficiens exsistit. Classis enim præfectura sempiterna regibus, qui sunt belli duces atque imperatores, addita, alterum propemodum regnum euadit. Hoc verò etiam modo propositum latoris legis reprehēdat aliquis: quod quidem & Plato in libris de Legibus fecit. Tota enim legum descriptio ad vnam virtutis partem, artem militarem, refertur. Hæc enim ad potiundum rerum vtilis est. Itaque salui quidem erant bellum gerentes: interibant autem imperium adepti, quia otiari & quiescere non poterant, neque vllam aliam artem arte militari præstabiliorem, & dominantiorem exercuerant. Hoc autem peccatum non leuius, quòd bona, de quibus dimicant homines, virtute potius, quàm vitio parari putant: atque hoc quidem rectè. quòd autem hæc virtute meliora esse ducunt, nō rectè. Tum ea, quæ ad pecuniam publicam pertinent, perperam sunt apud Lacedæmonios constituta. Nam neque ærarium est apud eos, vbi pecunia publica cóndita seruetur, cùm ciuitas magna bella gerere necessitate cogatur, & tributum malè conferunt. Nam propterea quòd Lacedæmonij latissimos agros possident, quantum quisque tributi conferat, non admodum accuratè inter se exquirunt, neque explorant: & hoc modo contrarium éuenit latori legis, atque ciuitati expedit. Ciuitatem enim fecit nudā,

atque inanem à pecunia: ciueis autem, & priuatos pecuniæ cupidos atque auaros. De Lacedæmoniorum igitur rep. hactenus dictum sit. Hæc enim sunt, quæ quis maximè reprehendat.

Cretensium autem reip. administrandæ ratio ad hanc 8
proximè quidem accedit: sed cùm habeat pauca quædam non deteriora, tum plurima habet minus exculta, minúsque expolita. Videtur enim, & verò ita dicitur, Lacedæmoniorum resp. plerisque in rebus Cretensem esse æmulata. Plurimæ autem res antiquæ minus sunt suis partibus absolutæ, atque articulatæ, quàm recentiores. Aiunt enim Lycurgum, quandiu relicta Charilai regis tutela peregrinatus est, tandiu, idque diutißimè ad Cretam commoratum esse propter cognationem. Coloni enim erant Lyctij à Lacedæmonijs profecti. Arripuerunt autem ij, qui in coloniam deducti sunt, leges & instituta, quibus tum Cretæ incolæ vtebantur. Quocirca etiam nunc qui Cretensibus circumiecti sunt accolæ (periœcœ appellantur à Græcis) eodẽ modo iis vtuntur, quomodo Minos primus legum ordinem descripsit. Videtur autem insula & ad imperium Græciæ facta natura, & pulchrè admodum sita. Omni enim mari propinqua imminet, cùm Græci ferè omnes, oras maritimas incolentes mare cingant. Abest enim hac parte quidem non longe à Peloponneso, illa autem ab Asia, & ab illo, qui est circum Triopium loco, & Rhodo. Quapropter & maris imperium tenuit Minos, & insulas alias cepit, alias frequentauit. Ad extremum autem bello Siciliæ illato, illic ad Camicum exceßit è vita. Cretensis autem reip. descriptio, atque ordinatio Laconicæ proportione quadam respondet. Agros enim colunt his quidem Elotes, illis autem periœci, quos appellant: & concenationes,

ſeu cõuiuia publica fiunt apud vtroſque. Ac priſcis ſanè tem poribus nominabant illa Lacones nõ Phiditia, ſed Andria, quemadmodum Cretenſes: ex quo etiam perſpicuum eſt ab his orta eſſe. Præterea & reip. adminiſtrandæ deſcriptio. Ephori enim eandem Lacedæmone poteſtatem obtinent, atque in Creta ij, qui dicuntur Coſmi: niſi quòd Ephori numero ſunt quinque, Coſmi decem. Senatores autem ſenatoribus, quos Cretes bulam, hoc eſt, conſilium appellãt, numero ſunt pares. Iam verò regibus antea Cretenſes paruerũt: poſtea regalem poteſtatem ſuſtulerunt. Tum Coſmi in bello principem locum, imperiúmque obtinent. Contionis porrò omnes ſunt quidem participes, ſed penes illam nullius rei gerendæ poteſtas eſt, præterquàm earum rerum, quæ à ſenatoribus & coſmis decretæ ſunt, ſuffragio comprobandarum. Verumtamen quæ ad conuiuia publica pertinent, melius ſe habent apud Cretenſeis, quàm apud Lacones. Lacedæmone enim cõfert quiſque per capita id, quod præfinitum ac præſcriptum eſt. quod ſi non faciat, vetat lex eum reip. eſſe participem, quemadmodum & antè dictum eſt. In Creta verò communius. Nam ex omnibus fructibus, & pecoribus naſcentibus, & ex vectigalibus reip. quæ periœci penſitant, pars certa præfinita eſt altera ad res diuinas faciendas, & publicorum munerum functiones: altera ad conuiuia publica, ita vt de publico omnes, & mulieres, & pueri, & viri alantur. Iã verò ad victus parſimoniã, cibíque paucitatẽ, vt rem vtilem, & ad fœminarum diſiunctionem, ne nimis multos filios pariant: maſculorũ conſuetudine introducta, (rectè, an ſecus, alius erit diſputandi locus) multa ſapienter & acutè excogitauit lator legis. Ea igitur, quæ ad cõuiuia publica pertinent, melius eſſe deſcripta atque ordinata apud

Cretenſeis, quàm apud Lacedæmonios, perſpicuum eſt. Sed quæ ad Coſmos ſpectant, ea etiã deterius, quàm quæ ad Ephoros, conſtituta ſunt. Nã quod mali ineſt in Ephororũ imperio, hoc ineſt etiam in horum poteſtate. Creãtur enim homines forte oblati. Quod autem illic ad reip. ſtatũ vtile eſt, hîc non eſt. Illic enim propterea quòd electiò fit ex omnibus, populus, qui imperij maximi ſit particeps, remp. manere ſtudet. Hîc autem non ex omnibus eliguntur Coſmi, ſed ex quibuſdam generibus: ſenatores ex iis, qui coſmico munere functi ſunt: de quibus eadem quis dicere poſſit, ac de iis, qui Lacedæmone creantur. Nam rationum referendarũ iudicio non teneri, & per totam vitam gerere magiſtratum, maior eſt honos, quàm pro eorum dignitate: tum non ex præſcripto iuris ſcripti imperare, ſed ſuo arbitratu magiſtratum gerere, periculoſum eſt. Quòd autem quieſcit populus, etiamſi huius magiſtratus non ſit particeps, nullum eſt argumentum reip. benè ordinatæ. Nã neq; vlla Coſmis, vt Ephoris, quæſtus faciendi ex magiſtratu facultas datur, vt qui in inſula longè abſint ab iis, qui corrupturi ſint. Quam autem adhibent ad hoc erratum corrigendum ac ſanandum medicinam, cùm abſurda ſit, tum ne ciuilis quidẽ eſt, ſed potentiæ vnius, aut paucorum, hoc eſt dynaſtiæ, aut oligarchiæ conſentanea. Sæpenumero enim nonnulli aut ex collegis, aut ex priuatis coitione facta eos exturbant. Licet etiam ei ante tempus abdicare ſe magiſtratu. Hæc igitur omnia præſtat fieri ex lege, quàm ex hominum voluntate. non eſt enim tuta hæc regula. Omnium autẽ remediorũ peſſimum eſt magiſtratus huius ampliſsimi vacuitas, totiúſq; reip. ſtatus perturbatio, quam ſæpenumero potẽtes inducunt, cùm iudiciũ ſubire aut pœnas dare nolũt. Ex quo intelligere licet in hac reip.

administrandæ descriptione, aliquid esse ciuilis reip. administrationis, id est politiæ, non tamen esse ciuilem reip. administrationem, sed potius paucorum potentatum, hoc est oligarchiã, seu vnius potentiam, id est dynastiam. Consueuerunt autem populum, & amicos suos distribuentes ac disponentes; sub vnius imperium totam remp. subiungere, & seditionẽ excitare, & inter se digladiari ac decertare. At quid réfert vtrùm hoc fiat, an interuallo tẽporis nõ sit amplius ciuitas huiusmodi ciuitas, sed dissoluatur, & dirimatur ciuilis societas? Est autẽ tũ periculo proxima sic affecta ciuitas, cùm qui volunt in reip. statũ inuadere, ij etiam possunt. Sed quẽadmodum dictum est, natura loci eam tuetur & seruat. insulæ enim longinquitas peregrinos arcet, atque expellit. Itaque periœci manent in officio apud Cretas. Elotes verò sæpenumero à Lacedæmoniis desciscunt. Nam neque cum vllo principatu externo habent commercium Cretes, & non ita pridem bellum externum in insulam trauectũ est, quod infirmitatem legũ, quæ ibi sunt, patefecit. De hac igitur reip. administrandæ forma, hactenus à nobis dictum sit.

Videntur autem etiam Karthaginiẽses reip. administrãdæ ratione vti recta ac præclara, & multis in rebus eximia atque egregia; si cum aliis comparetur: in nonnullis autẽ Lacedæmoniorum reip. consimili, & pæne gemina. Hæ enim tres reip. administrandæ formæ cùm inter se quodammodo sint similes, tum aliis longè præstant, Cretensis, inquam, & Laconica, & tertia Karthaginiẽsis: multáque eorum, quæ apud Karthaginienseis constituta sunt, præclarè se habent. Argumento autem est hanc remp. bene esse descriptam, quòd cùm populum habeat rerum compotem, maneat in descriptione & ordinatione reip. neque aut seditio vmquam in ea coorta

coorta ſit, memoratu quidem certè digna, aut tyranus exſtiterit. Habet autem hæc Laconicæ reip. ſimilia: primùm ſodalitiorum conuiuia, Phiditiis: deinde centum & quattuor virûm imperium, Ephororum poteſtati, niſi quòd cẽtum & quattuor virûm imperium poteſtate illa melius eſt. Illi enim ex hominibus caſu & ſorte fortuna oblatis conſtant: hi autem ad hoc imperium eliguntur vt quiſque virtute & dignitate præſtat. poſtremò reges & ſenatum habet comparatione & proportione quadam Lacedæmoniorum regibus, & ſenatui reſpondenteis. Et verò ſatius eſt reges neque ex eodem perpetuo genere eſſe, neque ex quouis, & forte fortuna oblato, ſed ex aliquo præſtanti ſumi: neque eos eligi, qui ætate, ſed qui virtute antecellant. Nam magnarum rerum domini & compotes effecti, ſi ſint contemti atque abiecti, nulliúſque pretij, magna damna inferunt, & magna iam intulerunt Karthaginienſium ciuitati. Plurima igitur eorum, quæ reprehenſa ſunt propter. declinationes à recta rep. communia huic fuerunt cum aliis reip. adminiſtrandæ formis, quas commemorauimus. Eorum autem, quæ optimatium principatum, & politiam finem ſibi propoſitum habẽt, hæc quidem ad populi potentiam, illa verò ad paucorum dominatum magis declinant. Reges enim cum ſenatoribus poteſtatem habent aliud ad populum deferendi, aliud non deferendi: & ſi omnium vna ſit in aliqua re decernenda ſententia, id ratum eſt: ſin minus, etiam penes populum arbitrium & poteſtas eſt. Quæ autem hi afferunt ad populum, non modò renuntiant populo vt audiat quæ fuerint à principibus ciuitatis decreta, verùm etiam cuiuis de populo contra ea, quæ afferuntur, dicere licet: quod non eſt in aliis reipub. adminiſtrandæ formis. Quòd autem quinqueuiri, qui ſunt

multarum, magnarúmque rerum compotes, atque arbitri, & à se ipsi leguntur, & centumuirûm magistratū, qui amplissimus est, eligunt: prætereáque quòd hi diutius gerunt magistratum, quàm ceteri: (nam & defuncti magistratu, & antequàm ineant magistratum, reip. præsunt) hoc ad potentatum paucorum pertinet. Quòd autem sine mercede, & sine sortitione fiunt, hoc ad optimatium principatum pertinere statuendum est, & siquid tale aliud est. Tum liteis & controuersias omneis ab iis, qui magistratum gerūt, disceptari, non alias ab aliis, quemadmodum Lacedæmone, hoc quoque optimatium principatum attingit. Deflectit autem maximè ab optimatium principatu ad paucorum potentatum Karthaginiensium reip. constitutio ex quadam cogitatione & opinione vulgi. Non enim ex virtute solùm, verùm etiā ex diuitiis eligi magistratus putant oportere. Fieri enim non posse arbitrantur, vt is, cui desunt rei familiaris facultates, rectè fungatur magistratu, & otietur. Si igitur magistratus ex diuitiis & censu eligi, ad paucorum potentatum pertinet: ex virtute verò, ad optimatium principatum: hæc tertia fuerit reip. administrandæ ratio, ac descriptio, qua Karthaginienses in sua rep. administranda vtuntur. In eligendis enim magistratibus, iisque maximis, regibus scilicet, & imperatoribus, hęc duo spectant. Hæc igitur ab optimatium principatu declinatio, latoris legis peccato, culpáque accidisse existimanda est. Nam statim ab initio hoc in primis videri debet, vt viri optimi otiari possint cum aliqua dignitate, aut certè sine specie deformi atque indecora: idque non solùm publicam personam sustinentes, magistratúmque gerentes, verùm etiam vitam priuatam colentes. Quòd si otij gratia etiam ad facultates & copias rei familiaris at-

tendendus animus est, summos magistratus tamen esse venaleis, regnum, & imperium bellicum, malum est. Efficit enim hæc lex, vt maiore in pretio atque honore sint diuitiæ, quàm virtus, & vt tota ciuitas immoderato pecuniæ studio sit dedita. Quicquid autem honoratum principes ciuitatis, & in rep. dominatum obtinentes existimarint, idem & reliquis ciuibus tale videatur necesse est. Qua autem in repub. non maximo in honore, pretióque virtus est, hæc resp. ad stabilem optimatium principatum nullo modo pertinere potest. Probabile est porrò eos, qui magistratus emerunt, cùm impensam fecerint in magistratum, assuescere quæstum facere. Absurdum enim fuerit, eum, qui pauper quidem sit, sed tamen vir bonus, quæstus faciendi voluntatem habiturum: eum, qui sit improbus, & qui sumtum fecerit, non habiturum. Quapropter oportet, qui optimè præesse reip. possunt, hos præesse. Præstabat autem etsi virorum bonorum facultates & copias rei familiaris deserebat ac prodebat, at certè eũ magistratuum otio consulere, ac prospicere. Malũ autem esse videatur etiam hoc, eundem plureis magistratus gerere: quod quidem apud Karthaginienseis honorificum & gloriosum est. Nam vnum opus ab vno optimè absoluitur. Oportet verò latorem legis vt hoc fiat, videre, atque operam dare, non vt idem & tibia canat, & sutoriam faciat, negotium dare. Itaque vbi non est parua ciuitas, ciuilius est plureis esse magistratuum participeis, & magis populare. Nam cùm hoc communius sit, quemadmodum diximus, tum vnaquæque res & melius fit à singulis, & citius. Licet autem hoc cernere in rebus bellicis & nauticis. In his enim vtrisque per omneis fere permanat imperandi ius, & parendi necessitas. Cùm autem eorum reip. administrandæ ratio ad

paucorum potentatum spectet, optimè tamen hoc incommodum effugiunt, eò quòd semper aliqua pars populi diues est, dum aliquos de populo in oppida minora dimittunt. Hac enim re medentur huic malo, & reip. statum stabiliũt. Sed hoc fortunæ acceptum referendum est. At oportebat eos à seditione munitos ac tutos esse consilio & opera latoris legis, non beneficio fortunæ. Nunc autem si quid aduersi acciderit, & paullo maior numerus ciuium imperio subiectorum defecerit ac discordarit, nullum est in legibus tranquillitatis & quietis retinendæ præsidium. De Lacedæmoniorum igitur reip. administrandæ forma, & de Cretensi, & Karthaginiensi, quæ quidem meritò ab omnibus probantur, & bona existimatione florent, hæc habui, quæ dicerem.

10 Eorum autem, qui de rep. aliquid pronuntiarunt, quidam nullis omnino muneribus ciuilibus functi sunt, sed vitam priuatam perpetuò traduxerunt: de quibus fere omnibus, si quid est sermone dignum, dictum antea à nobis est: quidam verò latores legis fuerunt, alij suis ciuitatibus, alij externis quibusdam populis, ipsi quoque in rep. administrãda versati. Atque horum alij quidem legum auctores fuerunt duntaxat, alij etiam reip. administrandæ rationem tradiderunt; vt Lycurgus & Solon. Hi enim & leges condiderunt, & reip. administrandæ formas descripserunt. De Lacedæmoniorum igitur rep. à nobis dictum est. Solonem autem nonnulli quidem latorem legis fuisse bonum putant. Nam & paucorum dominatũ sustulisse, qui merus erat, at-
2 que immoderatus, & populum seruientem liberasse, & populi libertatem, potentiámque patriam, atque auitam constituisse, aptè collocatis, atque inter se ordine permistis varijs reip. administrandæ generibus. Senatum enim Ariopa-

giticum, ad paucorum principatum, seu oligarchiam pertinere: magistratus electione creari, ad optimatiũ imperium, seu aristocratiam: iudicia, esse popularia. Videtur autem Solon illa quidem, quæ antè fuerant, non sustulisse, senatum, & magistratuum electionem: populi verò libertatem de integro constituisse, rerum iudicandarum omnibus ciuibus, si sortiti essent, potestate facta. Quapropter etiam reprehendũt eũ nonnulli. Alterã enim reip. partem dissoluisse, atque eneruasse, ad iudicium, quod sorti permittitur, omnium rerũ auctoritate, ac potestate delata. Posteaquam enim hoc valuit, populo, tanquam tyranno, gratiæ causa omnia largientes, atque indulgentes, reip. statum, in eam, quæ nunc est, populi potentiam redegerunt. & senatum quidem Ariopagiticum Ephialtes, & Pericles mutilarunt, ac decurtarunt: iudicia autem mercenaria reddidit Pericles: atque hoc sanè modo vnusquisque ex blandis populi ductoribus, populi maiestatem augens, ad eum, qui nunc est, popularis potentiæ statum promouit, ac prouexit. Videtur autẽ hoc non ex cõsilio Solonis natũ esse, sed potius casu euenisse: Nã ꝙ populus imperij, & victoriæ naualis causa bello Persico fuisset, maiores solito spirit⁹ sumsit, & blãdos oratores, quasi ductores ac magistros, cepit improbos ac turbulentos, pro bonis, & moderatis administratoribus. Nã Solõ quidẽ maximè necessariã populo potestatẽ tribuere videtur magistratuũ eligendorũ, & rationum ab eis reposcendarum. Si enim, nę huius quidem rei potestas sit penes populum, præterquam quòd seruus sit, etiam hostis sit. Magistratus autem omneis ex illustribus & locupletibus ciuibus creauit, nempe ex iis, qui quingẽta medimna quotannis ex agris suis perciperent, & ex iis, qui iugo astricti essent, qui Zeugitæ dicuntur, & ex equestri or-

dine, qui tertij census, & tertiæ claßis est. Quartæ autē claßis ciues, mercenarij, & operarij sunt, nullius magistratus participes. Latores porrò legum fuerunt Zaleucus Locris ad occidentem incolentibus, quos EpiZephyrios appellant Græci: & Charondas Cataneus suis ciuibus: & aliis Chalcidicis circum Italiam & Siciliam ciuitatibus. Conantur porrò quidam etiam Onomacritum primum fuisse in legibus scribendis callidum ac sollertem multis argumentis collectis demonstrare: eum autem in Creta exercitatum esse, cùm Locrus esset, in eáque insula peregrinus commoraretur propter diuinandi scientiam: huius autem amicum & sodalem fuisse Thaletem: Thaletis auditorem Lycurgum, & Zaleucum: Zaleuci Charondam. Sed cùm hæc inconsideratius loquuntur, tum tempora repugnant. Fuit & Philolaus Corinthius Thebanis legum auctor. Erat autem Philolaus ex Bacchiadis genere: sed cùm Dioclis eius, qui vicit Olympia, amator esset: ille autem insanum matris Alcyonę amorem aspernatus ac detestatus vrbem reliquisset: Thebis vnà cum eo profectus est, ibíque ambo mortui sunt: atque etiam nunc eorum sepulcra ostendunt, ita posita, vt alterum quidem ex altero facilè conspici possit, sed Corinthiorum agro alterum sit in conspectu positum, alterum non sit. Fabulantur enim eos ita sua sepulcra fieri ac locari iussisse Dioclem quidem propter odium calamitatis acceptæ, vt ne ex sepulcri aggere, ager Corinthius prospici posset: Philolaum vt posset. Habitabant igitur propter talem causam apud Thebanos. Leges autem eis scripsit Philolaus, cùm de quibusdam aliis rebus, tū de procreatione liberorum, quas vocant illi leges positițias, seu, si mihi ita loqui fas est, positiuas. Atque hoc propriè legibus illis constitutum est, vt bonorum, quæ cuique

ſorte obtigiſſent, & hereditatum numerus ſeruetur. Charõdę autem nihil proprium eſt, præter quàm falſorum teſtimoniorum actiones, & iudicia. Primus enim his de rebus accuratè conſiderauit. Exquiſita autem & ſublili legum ſcribendarũ ratione, latoribus legũ iis, qui hodie ſunt, cultior, ac politior eſt. Philolai autem propria eſt bonorum, & rei familiaris inæqualitas. Platonis vxorum, & liberorum, & rei familiaris communitas, & publica mulierũ conuiuia. Præterea lex ad ebrietatem pertinens, vt ſobrij ſint conuiuiorum magiſtri: & lex de exercitatione rerum bellicarum, vt æquimani fiant meditando, quaſi oporteat vtranque manum eſſe vtilem, non alteram vtilem, alteram inutilem. Draconis autem leges quidem ſunt aliquæ, ſed ille conſtitutæ iam reip. leges dedit. Proprium autem in his legibus nihil eſt, quod quidem commemoratione dignum ſit, præter ſęuitiam, & acerbitatem, propter pœnæ magnitudinem. Fuit autem & Pittacus, legum quidem opifex, ſed nõ reip. adminiſtrandæ. Lex autem eius propria eſt, vt ſi quem ebrij pulſarint, grauiores pœnas dẽt, quàm ſi ſicci pulſarint. Propterea enim quòd plures temulenti atque ebrij, petulantes & contumelioſi ſint in alterum, quàm ſicci & ſobrij, non ad ignoſcendi rationem ſpectauit, ebriis magis eſſe ignoſcendum: ſed ad vtile. Fuit & Androdamas Rheginus lator legum Chalcidenſibus Thraciis, cuius exſtant leges de cædibus, & de puellis orbis, ad quas venit omnis paterna hereditas. Nihil tamen quiſquam eius proprium referre poſſit. Quæ igitur ad reip. adminiſtrandæ rationes pertinent, tum eas, quæ hodie ſeruãtur ratæ, tum eas, quæ à quibuſdam expoſitæ & traditæ ſunt, hoc modo ſint à nobis diſputata.

LIB. 3.

EI, qui de reip. administrandæ ratione, quæ, & qualis sit, considerat, primo fere loco quidnam sit ciuitas, videndũ. Nunc enim ambigunt, & in controuersiam vocant, dum alij rem à ciuitate actam ac transactam esse dicunt: alij non à ciuitate, sed à paucis potentibus, aut tyrãno. Hominis autem regendæ ciuitatis periti (quem politicum Græci nominant) & legum scriptoris curam atque operam omnem videmus in ciuitate consumi. Iam uerò reip. seu ciuitatis administrãdæ ratio, quam politiam Græci appellaut, eorum, qui vrbem colunt, descriptio, atque ordinatio est. Quoniam autem ciuitas compositum & concretum quiddam est, quemadmodum & aliquod aliud totum ex multis partibus conflatum, nimirum quærendum antè de ciue est. ciuitas enim ciuium multitudo quædam est. Quare quis ciuis appellari debeat, & quis sit ciuis, videndum. Etenim de ciui sæpenumero ambigitur. Non enim cónuenit inter omneis, eundem esse ciuem. Est enim aliquis, qui cùm in ciuitate libera, seu reip. administrandæ forma populari, quam democratiã appellãt Græci, ciuis sit, in paucorũ principatu, quæ oligarchia ab illis dicitur, sæpenumero non est ciuis. Atque ij quidem, qui aliquo alio modo hanc appellationem consecuti sunt, vt ciues insititij, aut (ut ita dicam) factitij, mißi faciendi sunt. Ciuis autem non eo quòd vrbem aliquam incolat, ciuis est. etenim inquilini, & serui, habitationis sunt participes. neque ij, quibuscum iura ita communicata sunt, vt & iudiciũ accipere necesse habeant, & litem intendere, atque in ius vocare poßint, ciues sunt. hoc enim tribuitur etiam iis, qui tesseris publicè acceptis, & ex publica conuentione inter se iura

ra habent communia, & res contrahunt. his enim hæc quoque ſuppetunt. Quin ſæpenumero neque inquilini horũ omni ex parte ſunt participes. ſed neceſſe eſt eis patronum aliquem dare. Quamobrem imperfectè & quodam modo talis communitatis ſunt participes. Verùm quemadmodum pueri, qui nondum per ætatem in numerum ciuium aſcripti ſunt, & ſenes, qui dimiſsi, & abſoluti ſunt muneribus ciuilibus, dicendi quidem ſunt aliquo modo ciues, non admodum tamen ſimpliciter, & abſolutè, ſed cum adiectione, illi quidem imperfecti, hi autem effæti & viêti, aut aliquid aliud ſimile: nihil enim réfert, quando planum & apertum eſt quod dicimus: quærimus enim eũ, qui ſit ciuis ſimpliciter, & in quẽ nulla talis reprehenſio, ſeu criminatio cadat, quæ correctione egeat: ſic inquilini non ſunt abſolutè ciues appellandi. nam etiã de iis, qui ignominia notati ſunt, & de exſulibus, talia quædam dubitari poſſunt, & talis quadrat diſſolutio, ac reſponſio. Ciuis igitur ſimpliciter nulla alia re definitur magis, quàm quòd ſit iudicatus, & magiſtratus particeps. Magiſtratuũ autem alij quidem tempore ſunt diſtincti, ac diuiſi. itaque nonnullos bis eidem gerere omnino non licet: aut certis, ac præfinitis temporibus licet. alij verò, non definiti. exempli gratia, iudex, & qui in contione deliberat, & conſultat. Fortaſsis autem dixerit aliquis, ne magiſtratus quidem eſſe taleis ciueis, neque propterea imperij participeis eſſe. Atqui ridiculum ſit iis, qui in ciuitate maximè dominantur, plurimúmque poſſunt, imperium denegare. Sed ſtatuamus nihil intereſſe. de nomine enim ſit ſermo. Ea enim poteſtas, quæ iudici cum ſuaſore, ſiue, qui in contione deliberat, communis eſt, nomine vacat, nec ſatis eſt in promtu quo nomine communi hæc duo ciuilia munera ſint appellanda.

Esto igitur, distinctionis causa, magistratus nō definitus. Eos itaque, qui ita reip. sunt participes, ciueis statuimus. Quare ciuis definitio, quæ ad eos omneis, qui ciues appellantur, maximè quadrare possit, talis fere est. Nemini autem obscurū esse debet, quibus in rebus subiecta specie differunt, & eorum aliud est primum, aliud secundum, aliud deinceps subsequens: earum rerum aut nihil prorsus esse commune, qua ratione sunt tales, aut perquàm tenuiter & angustè. At reip. administrandæ rationes differre inter se specie videmus: & earum alias esse priores, alias posteriores. Eæ enim, quæ deprauatæ sunt, quæq; deflexerunt à recto: rectis, miniméque deprauatis posteriores sint necesse est. Degressas autem à recto quomodo dicamus posterius planum fiet. Ergo etiam ciuis in quaque reip. administrandæ ratione sit alius, ac dissimilis necesse est. Quare is, qui suprà à nobis dictus est, in ciuitate libera, in qua penes populum potestas est, maximè ciuis est: in aliis verò euenire potest, vt sit, non tamen necesse est: Nonnullæ enim ciuitates neque populum habent, neque contionem vsu receperunt: sed conuentum ciuium cōuocatorum: & liteis, controuersiásque alias alij cognoscunt ac disceptant: vt Lacedæmone liteis de rebus contractis dirimunt, & diiudicant Ephororum alij alias: senatores autem iudicia de cædibus ac paricidiis exercent: alius porrò aliquis magistratus fortassis alia. itémq; fit Karthagine. quidam enim magistratus rebus omnibus iudicandis præsunt. Sedenim correctionem habet ciuis definitio. nam in aliis reip. administrandæ formis non magistratus infinitus consultator & iudex est, sed pro genere imperij definitus. His enim omnibus, aut nonnullis eorum permissa est consultādi ac iudicandi potestas, aut de rebus omnibus, aut de quibusdam.

Quis igitur sit ciuis, ex his perspicuum est. Qui enim potest magistratus ad consultandum & iudicandum pertinẽtis esse particeps, eum iam huius ciuitatis dicimus esse ciuem: ciuitatem autem, vt simpliciter dicam, taliũ hominum multitudinem tantam, quanta satis sit ad copiam plenam ac refertam, nihílque foris requirentem, rerum ad vitam degendam necessariarum. Definiunt autem quidã ciuem consuetudinem spectantes, qui ex vtroque parente ciui natus est, non ex altero tantùm, vt ex patre, aut matre. Alij autem etiam hoc longius requirunt ac repetũt, verbi gratia, ad auos duos, aut treis, aut plureis progredientes. Cùm igitur ciues sic definiuntur ciuili more, & pingui Minerua, dubitant nonnulli de tertio illo, aut quarto, quomodo ciuis futurus sit. Gorgias igitur Leontinus, partim fortasse dubitanter, partim dissimulanter loquens, dicebat: quemadmodum mortaria sunt, quæ à mortariorum opificibus effecta sunt, sic & Larissæos eos esse, qui à Larissæorum effectoribus procreati sunt. esse enim aliquos Larissæorum effectores, & quasi opifices. Sed hoc est pingue & simplex. Si enim participes erant reipublicæ: ex ea definitione, quam exposuimus, ciues essent: sin minus, non essent ciues. Nam ne fieri quidem potest, vt natum esse ex ciui patre, aut ex ciui matre, ad eos, qui primi vrbem habitarunt, aut condiderunt, accommodetur. Sed fortasse magis de his dubitari potest, qui reip. fuerunt participes, reip. statu immutato: cuiusmodi est id, quod fecit Clisthenes post tyrannos exactos. Multos enim peregrinos, & seruos, & inquilinos in tribus trãstulit. Controuersia autem, quæ de his est, non est quis sit ciuis, sed vtrùm sic factus ciuis, iustè, an iniustè sit ciuis. Atqui de hoc quoque præterea dubitauerit aliquis, vtrúmne qui iustè non

est ciuis, non sit ciuis, quasi idem valeant iniustum ac falsum. Quoniam autem videmus, nonnullos etiam iniustè magistratum, aut imperium gerere, quos magistratum quidem gerere fatebimur, sed non iustè: ciuis autem imperio quodam definitus est: nam qui talis imperij particeps est, ciuis est, vt diximus: in promtu est etiam hos dicendos quidem esse ciueis: iustè autem ciues sint, nécne, ad controuersiam antè à nobis expositam pertinere. Dubitant enim quidam quando ciuitas aliquid egisse dicenda sit, quando non ciuitas: verbi gratia cùm ex paucorum imperio, aut tyrannide, populi potestas exstiterit. Tunc enim neque ea, quæ conuenerũt, quæq; in obligationem deducta sunt, dissoluere volunt, quasi non ciuitas, sed tyrannus pecuniam acceperit: neque multa alia huiusmodi pacta conuenta seruare, proinde quasi nonnulla reip. administrãdæ genera eo quòd vel vnus, vel pauci plus valeant viribus, non vtilitate communi, constent. Quòd si etiam nonnulli homines sub imperio & potestate populi hoc modo ciuiliter viuunt, huiúsque ciuitatis & reip. eæ sunt actiones, quas populus obiit: ergo & huius ciuitatis ac reip. quæ ex paucorum imperio, & tyrannide ciuitas libera facta est, dicendum est eas esse actiones, quæ à paucorum imperio, & tyrannide contractæ sunt.

2 *Videtur autem sermo, in quem nunc incidimus, ad hanc dubitationem accommodatus esse, quónam modo eadem ciuitas sit dicenda, aut non eadem, sed alia. Huius igitur dubitationis ea, quæ maximè in promtu posita est, quæstio in loco, & in hominibus cõsistit. Euenire enim potest, vt locus, & homines diiungantur, & hi quidem alium, illi autem alium locum incolant. Hæc igitur dubitatio lenior, & mitior statuenda est. Nam cùm ciuitas multis modis dicatur, ad*

explicandum facilis quodammodo talis quæstio est. similiter autem & hominum eundem locum incolentium quando vnam esse ciuitatẽ existimare oporteat. non enim muris communibus definiẽda vna ciuitas est. liceat enim Peloponneso murum vnum circumdare. talis autẽ fortasse est Babylon, omnísque, quæ gentis potius, quàm vrbis, aut ciuitatis circumscriptione continetur: qua tertium iam diem capta, partem quandam vrbis non sensisse dicunt. verùm de hac quidem dubitatione vtilius erit disputationem ad aliud tempus reseruari. nam de magnitudine ciuitatis, quanta debeat esse, & vtrùm gentem vnam, an plureis esse expediat, hominem politicum ignorare non oportet. Sed iisdem hominibus in eodẽ loco habitantibus, vtrùm quãdiu sit idem genus hominum in vrbe habitantium, eadẽ ciuitas dicenda est, etiam aliis intereuntibus, aliis nascentibus, quemadmodum & fluuios eosdem dicere solemus, & fonteis eosdem, quamuis alia semper aqua suboriatur, alia diffugiat, atque effluat? an homines quidem iidem esse dicendi sunt propter talem causam; ciuitas autem alia? Nam si ciuitas societas quędam est, & ciuium societas: vbi ciuitatis administrandæ ratio specie fit dispar ac dissimilis, & differt ciuibus, necesse esse videatur etiam ciuitatem non esse eandem: quemadmodum chorum, qui nunc comicus, nunc tragicus est, alium esse dicimus, cùm sæpenumero iidem homines sint. Similiter autem & aliam omnem societatem, aliam dicere debemus, si compositionis species sit alia: veluti harmoniam dissimilem esse dicimus iisdem sonis, si aliàs sit Doria, aliàs Phrygia. Si igitur hoc modo se res habet, perspicuum est eandem ciuitatem maximè esse dicendam, spectata ciuitatis administrandæ ratione: nomine autem vel alio, vel eodem licere eã appellare,

& iisdem in ea habitantibus hominibus, & prorsus aliis. Sítne autem iustum, nécne id, quod ex conuentione debetur, dissoluere, obligationíque contractæ satisfacere, cùm in aliam reip. administrandæ formam ciuitas tràducta sit, non est huius loci disputare.

3 *Iis porrò, quæ nunc exposita sunt, proximum est, vt videamus, vtrùm eandem esse virtutem viri boni, & boni ciuis statuere debeamus, nécne. Verùm enim verò si hoc anquirendũ est, viri boni virtus primùm rudi quadã imagine informata cognoscẽda est. Quemadmodũ igitur nauta, vnus quidã est ex sociis nauigationis: sic & ciuẽ ex iis, qui ciuilis administrationis sunt participes, vnũ esse dicimus. Quamuis autẽ nautæ sint inter se vi & facultate dißimiles (alius enim est remex, alius gubernator, alius proræ prefect⁹, alius tali aliquo quasi cognomine appellatus) perspicuum tamen est vnius cuiusque eorum subtilißimam, ac perfectißimam definitionem, virtutis cuiusque propriam futuram. similiter autem & communem aliquam ad omneis aptè quadraturam. nam salus nauigij, eorum omnium commune munus est. hanc enim, tanquam finem, nautarum vnusquisque expetit. Sic igitur & ciuium cuiusque, quamuis sint inter se dissimiles, societatis & communitatis salus, munus est. Societas autem est, ciuitatis, seu reip. administrandæ forma & ratio, quam politiam Græci nominant. Quocirca virtus ciuis ad ciuitatis administrandæ formam referatur necesse est. Si igitur plura sunt ciuitatis, seu reip. administrationis genera, nimirum fieri non potest, vt boni ciuis virtus sit vna perfecta. At virum bonũ dicimus, virtute perfecta eũ metientes. Euenire igitur posse, vt, qui sit bonus ciuis, eam virtutem non sit consecutus, ex qua vir bonus appellatur, ex his intel-*

ligere licet. Verumtamen etiam alio modo eãdem rationem pertractare & perſequi licet de optima reip. adminiſtrandæ forma dubitantibus. Si enim fieri non poteſt, vt ex omnibus bonis viris conſtet ciuitas: ſuo autem quemque munere probè fungi oportet: hoc autẽ à virtute proficiſcitur: quãdoquidẽ nefas eſt ciueis omneis inter ſe eſſe ſimileis, vna boni ciuis, & boni viri virtus eſſe non poſſit. Nam boni quidem ciuis virtus in omnibus ineſſe debet. ſic enim ciuitas neceſſariò futura eſt optima. boni viri autem virtus in omnibus ineſſe nequeat, niſi neceſſe eſt omneis viros bonos eſſe, qui ſunt in bona ciuitate ciues. Præterea quoniam ex diſſimilibus conſtat ciuitas, quemadmodum, verbi gratia, animans ex animo & corpore: animus humanus ex ratione & appetitione: domus ex viro & vxore: rei familiaris poſſeſſio ex domino & ſeruo: eodem autem modo & ciuitas tum ex his omnibus, tum præterea ex aliis diſsimilibus rerum generibus concreta eſt: neceſſe eſt non vnam eſſe omnium ciuium virtutem, quemadmodum neque ex chori ſaltatoribus, præſultoris, & eius ſaltatoris, qui ei eſt proximus, eſt vna. Boni viri igitur, & boni ciuis virtutem non eſſe eandem ex his cognoſcere licet. Sed vtrúmne alicuius boni ciuis, & boni viri eadem virtus erit, nécne? Dicimus vtique bonum prætorem, bonúmque magiſtratum, eſſe virum bonum, & prudentem. virum autem ciuitatis regẽdæ facultate præditum, neceſſe eſt eſſe prudentem. Tum quidam dicũt eius, qui ciuitati præeſt, inſtitutionem ab inſtitutione priuatorum diuerſam eſſe oportere: quemadmodũ regum filij arte equeſtri & militari erudiri cernuntur. Et Euripides, Ne mi iſta glorioſa, ſed quæ ciuitas deſiderat. *proinde quaſi aliqua ſit eius, qui præeſt, diſciplina. Si igitur boni principis, ſeu ma-*

gistratus, & boni viri virtus eadem est: is etiam autem, qui pâret imperio, ciuis est. non eadem simpliciter & absolutè fuerit ciuis & viri virtus, sed tamē alicuius ciuis. Non enim eadem est eius, qui ciuitati præest, & ciuis. Atque iccirco fortasse Iason se dicebat esurire, quòd non regnaret, tanquam priuatus esse nesciens. Verumtamen laudatur sanè posse & imperare, & imperio parêre. tum probi & spectati ciuis est posse & imperio benè præesse, & imperio rectè parêre. Si igitur boni quidem viri virtutem ad imperandum aptam esse ponimus, boni ciuis autem ad imperandum, & parendum: non fuerit vtrumque similiter laudabile. Quoniam igitur interdum vtrumque horum videtur, nempe & non eadem eum, qui præest, eúmque, qui pâret imperio, discere oportere, & ciuem vtrumque scire oportere, tum præesse, tum imperio parêre, atque vtriusque participem esse debere, hæc ex iis, quæ iam dicētur, intelligere licet. Est enim imperium aliquod domini propriū, quod suprà herile appellauimus. hoc dico, quod versatur ī iis, quę necessaria dicuntur: quę scire facere eū, qui ciuitati præest, necesse nō est, sed vti potius. altera res verò etiā mācipiis cónuenit. dico autē rem alteram, operas præstare seruileis, & officiorum humilium administrum esse posse. Seruorum autem genera plura esse dicimus. operæ enim sunt plures. Vnum genus est eorum, qui operarij, & opifices dicuntur à Latinis, à Græcis chernetes. hi autem sunt, quemadmodum & nomen significat, qui manibus vitam tolerant, quibúsque victum manus suppeditāt: in quibus est illiberalis & sordidus artifex. Quocirca apud quosdam priscis illis temporibus magistratuū non erāt participes opifices, antequàm democratia extrema & deterrima exstitißet. Opera igitur & munera talium ciuium imperio

perio subiunctorum neque virum bonum, neque hominem ad regendam ciuitatem idoneum, neque bonum ciuem discere oportet, nisi forte sua ipsius causa, & vt aliquando sibi ipse vtatur. Non enim iam inter dominum & seruum interesset, neque alius dominus, alius seruus esset. Verùm aliud est imperium, quod qui obtinet, similibus genere & liberis hominibus imperat. Hoc enim ciuile imperium esse dicimus: quod oportet eum, qui ciuitati præest, parendo imperio didicisse: verbi gratia, equitatui præesse debet postea quàm magistro, seu præfecto equitum paruerit: & dux exercitus esse, postquàm miles imperatorem secutus sit, & postquàm tribuno militum paruerit, & manipularis miles fuerit, tribunus militum, & manipuli ductor esse. Quapropter dicitur hoc quoque præclarè, non posse quemquam benè imperare, qui non paruerit imperio. Horum autem virtus quidem diuersa est. Sed oportet bonum ciuem & scire, & posse tum imperio parêre, tum imperare: & hæc ciuis virtus est, imperium liberorum scire in vtramque partem. Tum viri boni est vtrumque, quamuis specie differat temperatia & iustitia eius, qui præest, propria, à temperantia & iustitia eius, qui pâret imperio. Eius enim, qui sub imperio est, & idem liber, in promtu est non posse esse vnam viri boni virtutem: verbi gratia, iustitiam: sed eam duas formas habere, ex quibus imperabit, & imperio parebit: quemadmodum viri & mulieris diuersa temperantia & fortitudo est. Vir enim ignauus esse videatur, si sit ita fortis, vt mulierē fortem esse decet: & mulier loquax, si sit ita temperās & modesta, vt vir is, qui bonus est. Nam & administratio rei familiaris alia est viri, alia vxoris. illius enim munus est quærere, huius custodire. Prudētia autem, eius, qui præest, sola virtus propria

M

est. Alias enim, ut appâret, necesse est esse communeis & imperio subiectorum, & imperantium. Eius autem, qui sub imperio est, virtus non est prudentia, sed opinio vera. nam qui est sub imperio, est tanquam tibiarum opifex: qui praeest autem, tãquam tibicen, qui tibiis utitur. Utrùm igitur eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis, an alia & diuersa, & quomodo sit eadem, & quomodo diuersa, ex his cognoscere licet. Sed quòd ad ciuem attinet, dubitatio quaedam reliqua est, utrùm reuera ciuis sit, qui magistratum capere potest, an etiam ij, qui arteis illiberaleis & sordidas exercent, ciues numerandi sint: Si igitur etiam ij, qui honorum nõ sunt participes, ciues numerandi sunt, fieri non potest, ut omnium ciuium talis sit virtus. hic enim ciuis est. Sin horum nullus ciuis est: quo in loco, quóque in numero quisque locandus est? Neque enim inquilinus, neque peregrinus est. An propter hanc rationem nihil inde absurdi effici dicemus? Nam neque serui, neque liberti quicquam eorũ, quae diximus, sunt. Hoc enim verũ est, non omneis in numero ciuium esse habẽdos, sine quibus ciuitas non facile esse posit. Nam ne pueri quidem eodem modo sunt ciues, atque viri: sed hi quidẽ simpliciter: illi autem ex condicione, & cum adiectione. Sunt enim ciues quidem illi, sed imperfecti. Priscis igitur temporibus apud nonnullos, opifices illiberales ac sordidi, & peregrini, serui erãt. quocirca etiam nunc plebs talis est. Optima autem ciuitas non faciet artificem illiberalem ac sordidum, ciuem. Quòd si etiam hic ciuis est, attamen virtus ea, quam commemorauimus, dicenda est esse non cuiuslibet ciuis, nec liberi tantùm, sed eorum, qui ab operibus necessariis vacui ac soluti sunt. Eorum autem, qui operibus & muneribus necessariis funguntur, ij, qui uni funguntur, serui sunt: qui mul-

tis, & populo, sordidi, ac mercenarij. Perspicuum autem nobis erit ex eo, quod iam dicemus, si paullo diligentius consideremus, quomodo ea sese habeant. hoc ipsum enim in promtu positum, id, quod à nobis dictum est, declarat. Quoniam enim plures sunt reip. administrandæ formæ, etiam ciuis genera sint plura necesse est, & maximè eius ciuis, qui imperio pâret. Itaque in aliqua reip. administrandæ forma artificem illiberalem, & mercenarium, ciueis esse necesse est: in aliquibus non potest fieri vt sint. exempli gratia, siqua est, quam aristocraticam appellant Græci, Latini in qua optimates principatum obtinent, & in qua ex virtute & dignitate honores deferuntur. Non enim fieri potest, vt is, qui vitam colit illiberalem ac sordidam, vitámque mercenariam, in ea, quæ sunt virtutis, studium conferat. In paucorum potentatibus autem, vt quidem mercenarius sit ciuis, contingere non potest. nam ex magno & amplo censu, magistratus imperiáque obtinentur. vt autem artifex illiberalis, potest. plerique enim artifices sunt locupletes. Thebis autem lex erat, ne, qui non decem annos perpetuos sine vlla intermissione mercaturam in foro, & taberna facere desiisset, magistratum capere posset. In multis autem reip. administrandæ generibus lex etiam peregrinos ad ciuitatem allicit atque inuitat. Nam qui ex matre ciui natus est, in nonnullis ciuitatibus, in quibus populus principatum obtinet, ciuis est: eadémque apud multos spuriorum, & eorũ, qui ex iustis nuptiis procreati non sunt, ratio est. Verumtamen quoniam ciuium germanorum pænuria coacti taleis homines ciueis efficiunt: (nam propter hominum paucitatem talibus legibus vtuntur) vbi primùm turba abundare cœperunt, paullatim de ciuitate circumcidunt atque amputant primùm eos, qui

ex seruo, aut ancillà: deinde eos, qui ex fœminis, non etiam è viris ciuibus nati sunt: atque ad extremum eos duntaxat, qui ex vtroque parente ciue orti sunt, cives faciunt. Cùm plura igitur ciuis esse genera ex his intelligere licet, tum etiam hoc, eum maximè dici ciuem, qui honorum est particeps, quemadmodum & Homerus Achillem loquentem fecit.

Tāti ab eo factus, quāti aduena honoribus expers.

est enim tanquam inquilinus atque aduena, qui honorū particeps nō est. Verùm vbi hoc tale occultum atque obscurum est, id fit eorum, qui vnà habitant, fallendorum gratia. Vtrùm igitur alia, an eadem virtus sit habenda, ex qua vir bonus, & bonus ciuis est, ex iis, quæ dicta sunt, perspicuum est: & alicuius ciuitatis eundem esse bonum ciuem, & bonum virum: alicuius alium ac diuersum: illúmque non omnem, sed eum, qui ciuitatis administrandæ scientiam habeat, & penes quem reip. administrandæ sit potestas, aut possit esse potestas, aut solum ac per se, aut cum aliis.

4 *Quoniam autem hæc distinctè explicata sunt, deinceps videndum est, vtrùm vna ciuitatis administrandæ forma statuenda sit, an plures: et si plures, quæ, & quàm multæ, & quæ sint earum differentiæ. Est autem reip. administrādæ forma, quam Græci politiam nominant, ordinatio ac descriptio cùm aliorum ciuitatis imperiorum, tum eius maximè, quòd potestatem atque auctoritatem in ciuitate habet omnium maximam. Administratio enim & gubernatio ciuitatis vbique potestatem atque auctoritatem obtinet. Ciuitatis autem administrandæ forma, quam politiam diximus à Græcis appellari, est administratio seu gubernatio ciuitatis, verbi gratia, inquam, in ciuitatibus liberis, & in quibus*

populus rerum potitur, populus auctoritatem & dominatum obtinet. Pauci contrà in iis reip. administrandæ formis, in quibus penes paucos potestas est, quas oligarchias appellant Græci. Dicimus autem etiam horum reip. administrandæ formam, aliam esse, ac diuersam. Atque hoc idem & de aliis dicemus. Supponendum autem primùm est, cuius rei gratia constiterit ciuitas, & quot sint imperij genera ad hominem, & ad vitæ societatem pertinentis. Dictum igitur est etiam primo libro, in quo de ratione tuẽdæ rei familiaris, & herili imperio explicauimus, hominem animal quidem esse ad ciuilem vitæ cultum aptum natura. quo fit, vt, etiam si mutuo auxilio non egeant, nihilominus societatem, & communitatem vitæ appetant. Verumtamen communis vtilitas eos congregat, & in vnum conduxit, quantum pro sua quisque parte ad honestè viuendi facultatem cõferre potest. Hic igitur maximè propositus finis est & communiter omnibus, & propriè singulis. Conueniunt autem etiam eius ipsius rei causa, vt viuant: fortasse enim in ea inest aliqua honesti particula. Et ciuilem societatem continent, atque conseruant etiam in viuendo tantùm, nisi res aduersæ, ac perpessu asperæ in vita valde modum superent. Perspicuum enim est plerosque homines viuendi cupiditate captos, multas ærumnas, grauésque calamitates toleranter ferre, quasi quædam in eo prosperitas, & dulcedo naturalis insit. Iam verò imperij modos, qui dicuntur esse plures, partitè ac distinctè explicare facile est. Nam etiam in iis libris, quos populariter scribere solemus, quíque versantur in manibus externorum, sæpenumero iis de rebus dilucidè ac definitè disserimus. Domini enim imperium, quamuis reuera natura seruo, & natura domino idem expediat, nihilominus tamẽ in imperando domini

utilitatem spectat per se: serui autem ex euentu. fieri enim non potest, ut seruo intereunte imperium domini sit saluum. imperium autem in liberos, & in uxorem, & in omnem domum, quod appellamus œconomicum, id est rei familiaris administrationis proprium: aut eorum, quibus imperatur, gratia est, aut communem quandam utrorumq; utilitatem spectat: per se quidem eorum, qui parent imperio, quemadmodum & alias arteis videmus, verbi gratia, artem medēdi, & artem corporum exercendorum: ex euentu verò etiam eorum, qui imperāt, fuerit. Nihil enim obstat, quominus is, qui puerorum corpòra exercet, unus sit interdum etiam ipse ex iis, qui exercentur, quemadmodum nauis gubernator semper unus est è numero nautarum. Pædotriba igitur, qui puerorum corpora exercet, aut gubernator, eorum, qui imperio pârent, bonum intuetur. Cùm autem unus ex horum numero est etiam ipse, salutis, & tutæ nauigationis ex euentu est particeps. hic enim nauta est: ille autem eorum, qui exercentur, fit unus, cùm sit pueris exercendis præfectus, seu pædotriba. Quapropter & ciuilia imperia, cùm ciuitas iuxta æqualitatem, & similitudinē ciuium cōstituta est, æquū esse putāt se vicissim magistratū gerere, olim quidē (quo modo natura comparatum est,) æquū esse existimātes se pro sua virili parte munus publicum obire, ac sustinere, & contrà aliquem alium ipsius bonum procurare, quemadmodum ipse antea magistratum gerens, illius utilitati consulebat: nunc autem propter emolumenta, quæ ex rep. & imperio proficiscuntur, perpetuò volunt magistratum gerere. quod genus, si eueniret, ut, qui magistratum gerunt, semper benè valerent, cùm essent infirma valetudine. Tum enim fortasse meritò imperia & magistratus consectarentur. Perspicuum

igitur est, quæcumque reip. administrandæ formæ communem vtilitatem spectant, eas rectas esse, & ei iuri, quod simpliciter ius est, consentaneas: quæcumque verò eorum, qui reip. præsunt, duntaxat vtilitati consulunt, omneis esse deprauatas, & à rectis ciuitatis administrandæ formis detortas. Sunt enim dominorum in seruos imperiis similes. At ciuitas, liberorum societas est.

His autem distinctis atque explicatis, consequens est, vt ciuitatis administrandæ formas consideremus, quot sint numero, & quæ sint: & primùm rectas videamus. His enim explicatis, eæ, quæ à rectis deflexerunt, erunt in promtu. Quoniam autem ciuitatis administrandæ forma, & ciuitatis administrãdæ ratio idem significãt: ciuitatis autem administrãdæ ratio est id, quod in ciuitatibus dominatur, summámque auctoritatẽ obtinet: necesse est autem dominatum atque auctoritatem obtinere aut vnum, aut paucos, aut multos: vbi quidem aut vnus, aut pauci, aut multi spectantes vtilitatem communem ciuitati præsunt, has ciuitatis administrandæ formas, rectas esse necesse est: vbi verò vel vnius, vel paucorum, vel multitudinis vtilitas spectatur, deflexiones, ac degressiones à rectis. Nam aut ciues dicendi non sunt, qui sunt vnius ciuitatis participes, aut vtilitatis inter eos debet esse communitas. Consueuimus autem appellare vnius principatum, eum, qui vtilitati communi consulit, regnum. potestatem autem paucorum virtute præditorum quidem, sed plurium vno, aristocratiam, hoc est optimatium potẽtatum, vel quia optimi viri reip. præsunt, uel quia ita præsunt, vt omnia ad id, quod est ciuitati, iísque, quibuscum ea communicatur, vtile, referant. vbi verò multitudo ciuitatis administrationem ad communem vti-

litatem confert, communi omnium ciuitatis administrandæ formarũ nomine appellatur. Hoc autem probabili ratione éuenit. Nam vt unus, aut plures virtute excellant, fieri potest. Plureis verò subtiliter ac perfectè omni virtute instructos esse, difficile est: sed si qua, maximè bellica valent. hæc enim in multitudine ingeneratur. Quocirca in hac reip. administrandæ forma, maximè dominatur, maximámque potestatem obtinet ea pars ciuitatis, quæ pro reliquis ciuibus propugnat: maximéque eius sunt participes qui arma tenent. Degressiones autem ab iis, quæ dictæ sunt, reip. administrandæ formis, sunt, tyrannis quidem, à regno: paucorum autem potentium imperium, seu oligarchia, ab optimatium potestate, hoc est ab aristocratia: populi verò potestas, seu democratia, à ciuitatis administrandæ forma, id est à politia. tyrannis enim monarchia est, seu vnius imperium ad eius, qui solus imperat, vtilitatem spectans. paucorum principatus, ad commoda diuitum: populi potestas, ad egentium. reip. vtilitatem autem nulla earum habet sibi propositam. Iam verò oportet paullo pluribus verbis, quæ sit vnaquæque harum reip. formarum exponere. habet enim hæc res difficultates quasdam ad explicandum difficileis atque obscuras. Ei autem, qui in vnaquaque institutione philosophatur, neque ad agendum solùm curas, & cogitationes suas confert, cõnuenit acriter, & non negligenter rem, de qua agitur, intueri, neque quicquam prætermittere, sed aperire ac patefacere in quaque re veritatem. Est igitur tyrannis quidem imperium vnius herile, quemadmodum dictum est, in societatem ciuilem. Paucorũ imperium autem, seu oligarchia est cùm ij, quorum res familiaris ampla & præclara est, auctoritatem & dominatum obtinent in rep. Populi potestas

contrà

contrà, quæ democratia à Græcis appellatur, cùm ij, quibus non ampla, neque lauta, sed angusta & tenuis est res familiaris, remp. administrant. Prima autem difficultas ac dubitatio ad superiorem distinctionem pertinens, est hæc, quòd si plures, qui sunt locupletes, dominatũ in ciuitate obtineãt: populi autem potestas sit, vbi multitudo dominatum in ciuitate obtinet: similiter verò si fortè etiam contrà alibi eueniat, vt inopes atque egentes numero sint locupletibus pauciores, & tamen cùm viribus pręstent, dominatum in ciuitatis administratione obtineant: vbi autem exigua multitudo dominatum obtinet, paucorum esse imperium dicunt: non rectè videantur reip. administrandæ formæ esse definitæ, neque distinctè explicatæ. At porrò si quis etiam copulata quidem cum abundãtia rei familiaris hominum paucitate, cum angustiis autem & inopia bonorum externorum, ciuium multitudine, ita nomina reip. administrandæ formis imponat, & oligarchian seu paucorum imperium quidem appellet in ea ciuitate, in qua imperia gerunt pauci numero locupletes: democratiam autem, seu populi potestatem, qua in ciuitate egentes, atque inopes numero multi reip. administrãdæ præsunt: aliam hæc res difficultatẽ prope inexplicabilem habet. Quas enim dicemus eas, quæ modo à nobis commemoratæ sunt, reip. administrandæ formas, eã dico, in qua plures sunt locupletes, & eã, in qua egẽtes pauciores, auctoritatem autẽ & dominatũ in ciuitatũ administrationibus obtinẽt, si quidem nulla alia est reip. administrãdæ forma præter eas, quas diximus? Videtur igitur ratio planũ facere, ac declarare, paucos, aut multos auctoritatẽ & dominatum in ciuitate obtinere, hoc esse euentũ partim paucorũ imperiis, seu oligarchiis, partim populi potestatib', seu democratiis, propterea q

locupletes quidem & copiosi, pauci: egentes autem & tenues, multi sunt vbique gentium. Quare etiam ex his efficitur, vt nō sint illæ, quæ dictæ sunt, diuersitatis causæ: sed eæ res, quibus reb⁹ popularis potestas, & paucorū imperium inter se differūt, sint paupertas, & diuitiæ. Ac necesse quidem est, vbi magistratus gerūt propter diuitias, siue sint pauciores, siue plures, hoc esse paucorū imperium seu oligarchiam: vbi verò egentes populi potestatem seu democratiam. Sed éuenit interdum quemadmodum diximus, vt illi quidem sint pauci, hi verò multi. Abundant enim rei familiaris copiis & facultatibus pauci: libertatis autem sunt participes omnes: propter quas causas litigant vtriq; de rep. administrādā.

6 Intelligendum autem est primùm quos fineis, & quasi terminos oligarchiæ, seu paucorum imperij, & democratiæ, seu populi potestatis constituāt, & quod sit ius oligarchiæ, & democratiæ proprium. Omnes enim ius aliquod attingunt, sed aliquatenus progrediuntur dicūntque non omne, quod propriè ius est. Verbi gratia, ius videtur esse quod æquale est: & est planè, verùm non omnibu, sed æqualibus. Tum inæquale ius videtur esse, vt est, verùm nō omnibus sed inæqualibus. Hi autem hoc detrahunt, nempe quibus, & ita male iudicant. cuius rei hæc causa est, quia de seipsis iudicant. Fere autem plurimi de rebus suis, ac domesticis mali sunt iudices. Quare quoniam iustum, aliquibus est iustum, eadémque distinctio adhibenda est in rebus, atque in personis, quemadmodum antea à nobis dictum est in libris de moribus: rei quidem æqualitatem concedunt, personarum verò in controuersiam vocant, maxime quidē propter id, quod paullo antè dictum est, quia eas res, quæ ad se pertinent, malè iudicant: secundo loco verò etiam propterea

quòd cùm vtrique dicant quadamtenus ius aliquod, existimant se ius dicere simpliciter. Hi enim si aliqua re sint inæquales, verbi gratia, pecunia, putant se omnino esse inæqualeis: illi verò si qua re sint æquales, veluti libertate, se prorsus esse æqualeis. Sed ius, quod principem locum obtinet, prætermittunt. Si enim bonorum, & facultatum gratia societatem coierunt, & in vnum conuenerunt, tam sunt participes ciuitatis, quantum & facultatum rei familiaris habent. itaque eorum, qui paucorum imperio fauent, ratio valere videatur. non enim iustum esse, æquam partem ferre centum minarum eum, qui vnam minam attulit, atque eũ, qui reliquum omne cõtulit, neque eorum, quæ in societatem initiò collata sunt, neque eorum, quæ postea accesserunt, & lucri facta sunt. Sin non solùm viuendi gratia conuenerũt, sed potius benè viuendi, (esset enim seruorum, & aliarum animantium ciuitas: nunc autem non est, quia non sunt beatitudinis, neque vitæ ex consilio degendæ participes) neque belli societatis causa, vt ne à quoquam iniustè læderentur: neque vt res inter se contraherent, & commutarent: neque vt mutua consuetudine, atque opera vterentur: (nam Tusci, & Karthaginienses, & omnes, quibus sunt tesseræ rerum inter se contrahendarum, essent tanquam vnius ciuitatis ciues. sunt enim eis pacta conuenta de rebus importandis, sunt & tesseræ iudiciales de non inferenda inter se iniuria, & fœdera in tabulas publicas relata de belli societate: verùm neque magistratus iccirco creati sunt omnibus inter ipsos communes, sed alij apud vtrosque: neque qualeis alteros esse oporteat, alteri laborant, neque vt nequis eorum, qui communibus pactis, & fœderibus continentur, iniustus sit, & ne vllo vitio sit affectus, solliciti sunt: sed hoc tantum

eis curæ est, vt ne alteris ab alteris iniuria inferatur. Atqui de virtute & vitio ciuium diligenter cogitant, qui sibi vigilandum, atque elaborandum esse putant, vt ciuitas bonis legibus temperetur & gubernetur. Ex quo etiam intelligere licet, ciuitatē eam, quæ reuera nominetur ciuitas, & non ita dicatur verbo tenus, virtutis curā habere debere. alioqui ciuiū societas, fit belli gerēdi societas, ab aliis sociis longè distātibus loco tantùm differens. Tum lex, fœdus est, &, quemadmodum dixit Lycophro sophista, spondet eis inter ipsos iura seruatū iri: sed non potest efficere ciueis viros bonos & iustos. Ita autem rem se habere perspicuum est. Si quis enim loca inter se disiuncta, ac remota etiam in vnum contrahat, & conducat, vt vrbs Megarensium vrbem Corinthiorum mœnibus tangat, non erit tamen vna ciuitas, ne si connubij quidem iura inter se pepigerint. Atqui hæc est vna ex numero earum communicationum, quæ ciuitatum sunt propriæ. Similiter verò neque si qui seorsum quidem habitarēt, non tamen ita longè, vt inter se non communicarent, sed si essent eis leges, ne inter se iniuria afficerent in rerum permutationibus, & communicationibus: verbi gratia, si alius quidem esset faber, alius agricola, alius sutor, alius aliud quippiam tale, numero autem essent decies mille: non tamen quicquam aliud inter se commune haberent præter permutationem, & belli societatem: ne sic quidem esset vna ciuitas. Cur tandem? Non enim propterea quòd non sit propinquitas & coniunctio communionis. nam etiam si vnum in locum conuenirent ita communicantes, & aduersus eos, à quibus iniuria lacesserentur, auxilio alter alterum iuuarent tantùm, tanquam belli societate & fœdere coniuncti, vnusquisque tamen domo sua, tanquam ciuitate, vteretur: ne sic

quidem ciuitas esse, acriter & acutè intuentibus, videatur, siquidem similiter vnà inter se communicarent, & congrederentur congregati, atque disparati.) Perspicuum igitur est ciuitatem non esse loci communionem, neque vt sint tuti ab externa & mutua iniuria, neque vt sit inter eos officiorũ, & operarũ mutuatio, eo esse comparatam: sed hæc quidem præstò sint necesse est; siquidem ciuitas futura est: non tamen etiamsi hæc omnia præstò sint, iam ciuitas est: sed ea demum societas, ciuitas est, quæ bene viuendi, & tum domibus, seu familiis, tum generibus, seu gentibus vitæ perfectæ, & omnibus bonis cumulatæ atque expletæ, suísq; reb⁹ per se contentæ gratia, comparata est. Non est autem hoc futurum, nisi vnum & eundem locum incolant, & connubiis vtantur. Quapropter & affinitates in ciuitatibus institutæ sunt, & curialium sodalitates, & sacrificia, & vnà viuendi cõsuetudines, & congressiones. hoc autem tale, amicitiæ opus ac munus est. Consilium enim vnà viuendi, amicitia est. Finis igitur ciuitatis est, benè viuere. hæc autem finis gratia sunt. Ciuitas porrò, vitæ generum, & vicorum perfectæ, & bonis omnibus necessariis expletæ, atque instructæ, neque vllorum subsidiorum externorum indigentis communio est. hoc autem est, vt dicimus, beatè & benè viuere. Statuendum igitur est societatem ciuilem, actionum honestarum, non vnà viuendi causa esse comparatam. Quocirca quicunque in talem societatem plurimum conferunt, hi plus ciuitatis participant, quàm qui libertate quidem & genere sunt pares, aut maiores, virtute verò ciuili impares: aut qui diuitiis quidem sunt superiores, virtute verò inferiores. Omneis igitur eos, qui de reip. administrandæ formis inter se ambigunt & litigant, partem aliquam iuris exponere, ex iis, quę

dicta sunt, perspicuum est.

7 In hoc autem dubitatio est, quid oporteat dominationem, atque auctoritatē in ciuitate obtinere. nā aut multitudinē, aut diuiteis, aut viros bonos, & æquos, aut vnum omniū optimum, aut tyrannum. At hæc omnia vidētur habere difficultatem. Quid enim si pauperes propterea quòd sint plures, bona diuitum inter se distribuant? nónne hoc sit iniustum? Decretum est enim scilicet ab ea ciuitatis parte, quæ auctoritatem & dominatum in ciuitate obtinet, iustè hoc fieri. Quo igitur nomine extrema iniuria appellanda est? Rursus si ex omnibus ciuibus plures bona paucorum inter se partiti fuerint, perspicuum est, eos labefactare, ac perdere ciuitatem. Atqui neque virtus ei rei, in qua ea est, interitum afferre solet, neque ius perdendæ, aut exstinguendæ ciuitatis vim habet. Quare intelligere licet etiam hanc legem iustam esse non posse. Præterea res omneis, quæ à tyranno actæ sunt, necesse est iniustas esse. Nam cùm sit potentior, ac valentior viribus, vim affert reip. quemadmodum multitudo diuitibus. Vtrùm igitur pauciores & diuiteis præesse atque imperare iustum est? Si igitur hæc eadem faciant, & bona ciuium diripiant, & facultates multitudinis auferant, hócine est iustum? At si hoc iustum est, ergo & alterum. Hæc igitur omnia esse mala, & non iusta, in promtu est. At viros bonos oportet præesse, & omniū rerum dominos esse atq; arbitros: Ergo alij omnes honoris expertes, & ignominia notati sint necesse est, cùm ciuilibus magistratibus non ornentur. honores enim dicimus esse magistratus. Vbi autem iidem semper gerunt magistratus, & reip. præsunt, alios esse honoris experteis, & ignominia notatos necesse est. At vnum virtute præstantissimum reip. præesse atque imperare melius est.

At hoc etiam magis ad paucorum imperium, seu oligarchiam pertinet. Honoris enim expertes, sunt plures. Verùm dixerit fortasse quispiam, omnino hominem dominatum in rep. obtinere, qui quidẽ eos affectus habeat, qui in hominis animum cadunt, & non legem, malum est. At si lex quidem sit, sed ad imperium paucorum, aut ad populi potentiam accommodata, quod ad ea attinet, de quibus dubitatum est, quid intererit? Nam quæ antè dicta sunt, similiter eueniẽt. De aliis igitur esto aliquis alius sermo. Multitudinẽ autem dominatum atque auctoritatẽ debere obtinere potius, quàm optimateis quidem illos, sed tamen paucos, videatur esse expeditum, ac solutum: & nonnullam habere dubitationem, fortasse verò etiam veritatem. Fieri enim potest, vt multi, quorum vnus quisque vir non bonus est, tamen congregati & congressi paucis illis sint meliores, non vt singuli, sed vt vniuersi: quemadmodum cenæ, in quas singuli symbolã contulerunt, iis, quarum sumtus ab vno suppeditatus est, sunt copiosiores, & lautiores. nam cùm sunt multi, suam quemque virtutis & prudentiæ partem habere: eósque congregatos, & multitudinem illam fieri tanquam vnum hominem multorum pedum, & multarum manuum, & multis sensibus instructum, itémque multis moribus, & cogitationibus præditum. Quapropter de musicorũ & poëtarum operibus melius iudicat multitudo. alij enim de alia aliqua particula, omnes autem de omnibus. Verùm ita antecellũt viri boni, & virtute præstantes vnicuique de multis, quemadmodum pulchros à non pulchris differre dicunt, & pictos ex arte pingendi homines à veris, eò quòd dispersa, & separatim posita, in vnum conducta & collecta sint. Nam cùm separati & seiuncti sunt, huius quidem oculum esse pulchriorem: il-

lius autem alius aliam partem. Vtrùm igitur in omni populo, atque in omni multitudine poßit euenire hæc differentia multorum à paucis virtute præditis, obscurum est. Fortasse verò mehercule apparet in nonnullis locum habere non posse. Eadem enim etiam in feras ratio conueniret. Atqui nónne videmus quosdam homines nihil pæne dicam à feris differre? verumtamen in aliqua multitudine nihil obstat quin id, quod dictum est, verum sit. Quocirca & eam, quæ antea exposita est, dubitationem, & eam, quæ est huic proxima, quarum rerum penes liberos, & multitudinem ciuiũ (tales autem sunt, quicunque neque diuites sunt, neque vllam virtutis dignitatem atque amplitudinem habent) arbitrium ac potestatem esse oporteat, possit quis his rationibus dissoluere, atque expedire. eos enim imperia obtinere maxima non est tutum. namque eos & propter iniustitiam, & propter imprudentiam partim iniuriam facturos, partim peccaturos. nullos autem eis mandare magistratus, neque eos vllius esse participeis, horribile ac formidolosum est. Cùm enim multi honoris expertes & pauperes sunt, plena hostiũ sit ciuitas necesse est. Reliquũ est igitur vt consultandi, & iudicandi sint participes. Quocirca & Solon, & nonnulli alij latores legum eos comitiis magistratuum creandorum, & rationibus ab iis, qui gesserunt magistratus, repetendis præficiunt. gerere autem magistratum per se, & solos non sinunt. Omnes enim collecti & congregati satis multum sensum habent, & permixti cum melioribus prosunt ciuitatibus, quemadmodum victus non purus cum puro coniunctus omnem efficit vtiliorem pauco. vnusquisque enim seorsum in iudicando imperfectus & mancus est. Sunt autem in hac reip. administrandæ ordinatione dubitationes duæ: quarum

hæc

hæc prima est, quòd videatur esse eiusdem quis rectè medicatus sit, iudicare, cuius & mederi, ægrúmq; sanare, ac morbo præsente liberare. hic autẽ medicus est. atque hoc similiter etiam in aliis facultatibus longo vsu partis, atque artibus locum habet. Quemadmodum igitur medicus apud medicos iudicium rationum referendarum subire debet: sic & alij artifices apud simileis. Medicus autem est & is, qui alio præscribente medicinam facit, & is, qui docet ac præscribit quomodo medicina sit facienda, & tertius, qui à puero experiendo artem didicit. Sunt enim tales quidam in omnibus, pæne dicam, artibus. Tribuimus autem iudicandi auctoritatem nihilominus vsu peritis, quàm scientibus. Præterea & in eligendo eodem modo se res habere videatur. Etenim rectè eligere, eorũ, qui sciunt, munus est: verbi gratia, geometram eligere eorum est, qui in geometria diu, multúmque versati sunt: & gubernatorem, eorum, qui artem gubernandi tenent. Etsi enim de quibusdam operibus & artibus iudicandi facultatem habeant nonnulli etiam idiotæ, & imperiti, at non maiorem, quàm qui sciunt. Itaque hac ratione, comitiorum, quibus creantur magistratus, & rationum referendarũ potestas penes multitudinem non sit redigenda. Verùm fortasse non omnia hæc rectè dicuntur, tũ propter rationem illam, quam multo antè exposuimus, nisi multitudo sit admodum seruilis. erunt enim singuli quidem iudices scientibus deteriores: omnes verò congressi, aut meliores, aut non deteriores: tum quòd de nonnullis rebus neque solùm artifex, qui eas effecit, neque optimè iudicarit: eos omneis dico artifices, quorum opera iudicant etiam ij, qui nõ habent artem: verbi gratia, domum cognoscere non solùm eius est, qui fecit, sed etiam eo melius is, qui ea vtitur,

iudicabit. vtitur autem is, qui domum administrat, siue paterfamilias: & de gubernaculo melius iudicabit gubernator nauis, quàm faber: & de epulis conuiuæ melius, quàm coquus. Hanc igitur dubitationem ad explicandum difficilem, fortasse aliquis sat benè sic expedire ac dissoluere queat. Altera porrò est huic proxima. videtur enim absurdum esse, penes malos atque improbos rerum maiorum auctoritatem & arbitrium esse, quàm penes viros bonos & æquos. At rationum referendarum iudicia, & magistratuum creandorum comitia, sunt maximi momenti: quæ tamen in quibusdam reip. administrandæ formis, quemadmodum dictum est, populis tribuunt. Contio enim talium rerum omnium auctoritatem atque arbitrium habet. Atqui contionis quidem sunt participes, & consultant, & iudicant quibus est census exiguus, & cuiusuis ætatis homines. pecuniam autem publicam tractant, & exercitibus præficiuntur, & amplissimos, maximósque magistratus gerunt. quibus magnus census est. Similiter autem aliquis etiam hanc dubitationem soluerit. fortassis enim hæc quoque rectè sunt instituta. Non enim iudex, neque senator, neque is, qui in contione deliberat & consultat, præest aut imperat: sed consessus iudicum, & senatus, & populus. Eorum autem, qui dicti sunt, vnusquisque, horum particula est: Particulam dico senatorem, & deliberatorem contionalem, & iudicem. Quare non immeritò penes multitudinem maiorum rerum potestas atque auctoritas est. Ex multis enim constat populus, & senatus, & iudicium, seu iudicum consessus. Et verò census horum omnium amplior est, quàm eorum, qui vel viritim, vel cum paucis collegis maximos magistratus gerunt. Hæc igitur hoc modo distincta, atque explicata sint. Ea autem, quæ primo

loco expoſita dubitatio eſt, declarat nihil aliud ita ratum &
firmum eſſe oportere, vt leges rectas ac ſalutareis. penes eum
autē, qui præeſt reip. ſiue ſit vnus, ſiue plures, iis de rebus ſta
tuendi arbitrium & poteſtatem eſſe, de quibus leges cumu-
latè atque accuratè loqui non poſſunt, propterea quòd non
ſit facile vniuersè omnia apertè ꝑſequi & complecti. Qua-
leis porrò eſſe oporteat leges rectas & vtileis, nondum pla-
num factum eſt: ſed etiam nunc manet id, quod ſuprà mul-
to antè dubitatum eſt. Enimuerò neceſſe eſt leges malas, aut
bonas eſſe, & iuſtas aut iniuſtas, ſimiliter atque reip. admi-
niſtrandæ formas. Verumtamen hoc certè perſpicuum eſt, le-
ges accommodatè ad reip. adminiſtrandæ formam poſitas eſ-
ſe oportere. At ſi hoc verum eſt, non eſt obſcurum, eas qui-
dem leges, quæ ſunt reip. formis rectis conſentaneæ, neceſſa-
riò eſſe iuſtas: eas autem, quæ deprauatis ac peruerſis conue-
niunt, non iuſtas.

Quoniam autem in omnibus quidem ſcientiis, atque ar-
tibus, finis bonum eſt: maximum autem bonum & maxi- 8
mè eſt in ea, cuius eſt omnium maximus dominatus, maxi-
máque auctoritas: hæc autem eſt ciuilis facultas: ius porrò,
eſt bonum ciuile: hoc autem eſt, quod communiter omnibus
expedit: omnibus autem ius videtur eſſe æquale quiddam:
& aliquatenus conſentiunt, & congruunt ſermonibus phi-
loſophicis, in quibus de iis, quæ ad mores pertinent, diſtin-
ctè atque explicatè diſputatum eſt: (nam & quid ius, &
quibus ſit ius, & æqualibus æquale eſſe oportere oſten-
dunt) qualium autem rerum ſit æqualitas, qualiúmque
inæqualitas non eſt ignorandum. Ineſt autem in hoc dubi-
tatio & philoſophia ciuilis. Fortaſſis enim dixerit aliquis
ex omnis boni præſtantia magiſtratus & imperia tribui in-

æqualiter oportere, si ceteris rebus omnibus nihil inter se differant, sed sint forte fortuna similes. iis enim, qui inter se differunt, & ius, & id, quod ex dignitate est, diuersum, ac dissimile esse. At si hoc verum est, ergo & ex coloris præstantia, & ex proceritatis, & ex qualiscunque boni, ij, qui rebus illis præstabunt, plus iurium ciuilium obtinere debebunt: aut hoc perspicuè falsum est. appâret autem in aliis scientiis & facultatibus. nam ex tibicinibus, qui sint inter se arte pares ac similes, non sunt nobilioribus dandæ plures tibiæ, aut meliores. nihilo enim melius tibia canent. Oportet autem ei, qui opus efficit melius, quíque opere antecellit, etiam instrumentorum præstantiam largiri. Quòd si nondum satis planum est quod dicitur: ab iis, qui id volent lõgius producere, facile intelligetur. Si quis enim exsistat, qui arte quidem tibia canendi excellat, nobilitate autem & splendore generis, aut pulchritudine sit inferior, etiamsi vnumquodque bonorum illorum maius bonum sit, quàm ars tibia canendi (dico autem nobilitatem, & pulchritudinem) & quamuis illa arti tibia canendi proportione præstent plus, quàm ille arte tibia canendi ceteris antecellit: huic tamen dandæ sunt tibiæ præstantiores. oportet enim ad opus cõferre & valere præstantiam & diuitiarũ & nobilitatis atque generis. at nihil cõferunt. Prӕterea hac ratione omne bonum cum omni bono comparari posset. nam si magis est tale, quod aliqua magnitudine tale est, quàm illud, quod aliis rebus præstat, ergo & omnino magnitudo contendat cum diuitiis & cum libertate. Quare si hic magnitudine præstat plus quàm ille virtute, & si omnino virtuti magnitudo antecellit, omnia inter se comparari possint. Si enim tanta magnitudo, tanta magnitudine maior est, licet intelligere tantam æqualẽ fore. Quoniam autẽ hoc

fieri non potest, perspicuũ est homines etiã in rebus ciuilibus probabili ratione non ex omni inæqualitate & præstãtia de magistratibus & imperiis contendere. Nam si alij quidem tardi sunt, alij celeres: nihilo plus oportet iccirco hos quidem habere, illos verò minus. sed in certaminibus quidem gymnicis huic præstantiæ tribuitur honos & præmium: quibus rebus verò constat ciuitas, his de rebus controuersiam esse necesse est. Quapropter probabilem causam habent nobiles, & liberi, & diuites quamobrem honorem sibi arrogent. Oportet enim in ciuitate esse homines liberos, & locupleteis, qui pro censu tributum conferant. non enim ex omnibus egentibus constare possit ciuitas, quemadmodum neque ex seruis. At porrò si his opus est ciuitati: & iustitia scilicet, & bellica virtute opus est. nam nec sine his vrbs habitari, & frequẽtari potest. verumtamen sine prioribus quidem illis, nõ potest consistere ciuitas: sine his verò pulchrè frequentari & præclarè regi non potest. Ad hoc igitur, vt sit ciuitas, aut hæc omnia, aut nonnulla certè ex his meritò ambigere & contendere videantur: ad vitam honestam verò, doctrina & virtus iustissimè litigarint, quemadmodum & antea dictum est. Quoniam autem neque omnium rerum æqualem partem ferre debent qui sunt vna quadam re tantùm æquales, neque inæqualem qui sunt vna re inæquales, necesse est taleis omneis reip. administrandæ formas à rectis deflectere ac deerrare. Dictum autem est etiam antea omneis quodammodo iure ambigere: simpliciter verò & absolutè non omneis iure: diuites quidem, quia agri, terræq; plus eis suppetit. at ager communis est: præterea in rebus cõtrahendis magnam partem sunt fideliores. liberos autem & nobileis vt inter se finitimos. magis enim ciues sunt ge-

nerosi, quàm humili genere, & obscuro loco nati. nobilitas autem apud singulas nationes domi est honorata. præterea quia verisimile est, eos, qui ex melioribus nati sunt, esse meliores. nobilitas enim, generis virtus est. Similiter igitur dicemus etiam virtutem iure ambigere. virtutē enim dicimus ad omne genus societatis accommodatam atque vtilem esse, iustitiam, quam necessariò ceteræ subsequuntur. Quin & plures cum paucioribus non immeritò contendant. Nam etiam potentiores, & diuitiores, & meliores sunt, si plures ita sumantur, vt cum paucioribus conferantur. Vtrùm igitur si isti omnes essent in vna ciuitate, boni, inquam, & diuites, & nobiles: & præterea alia multitudo ciuilis, controuersia aliqua inter hos & multitudinem futura est, quos reip. præesse oporteat, nécne? In vnaquaque igitur earum reip. administrandæ formarum, quæ antè dictæ sunt, incontrouersum iudicium est, quos reip. præesse oporteat. illarum enim inter se differētia, ex eorum, qui dominationem, & auctoritatem in ciuitate obtinent, differentia nascitur, verbi gratia, alia quòd penes diuites summa sit potestas, alia quòd penes viros bonos, & virtute præstanteis: idémque de vnaquaque aliarum sentiendum. Verumtamen videamus, cùm vno, eodémque tempore hæc præstò sunt, quomodo sint definienda. Si igitur ij, qui virtute prædit sunt, pauci sint omnino numero, quę nam distinctio adhibenda, quæ'ue ratio ineunda est? an paucitas ex opere spectāda est, poßintne hi administrare ciuitatem? an tot numero esse debent, vt ex his poßit constare ciuitas? Dubitatio autem quædam est in omnibus, qui de ciuilibus honoribus ambigunt. videātur enim nullam iustam causam afferre, qui se propter diuitias imperare postulant: itémque qui propter genus. Appâret enim, si quis

rursus vnus ceteris omnibus diuitior sit, propter eandem rationem scilicet fore, vt vnus in omneis imperium habeat: similitérque siquis generis nobilitate excellat, iis imperet, qui propter libertatem de imperio ambigunt. hoc idem autem fortasse eueniet etiam in ea reip. administrandæ forma, in qua optimi viri rerũ potiuntur, quæ aristocratia dicitur, si quis virtute ciuibus aliis antecellat. Nam si quis vnus aliorum omnium, qui in administratione reip. boni sunt, sit optimus, penes hunc esse arbitriũ & potestatem oportet eodem iure. Ergo si etiam penes multitudinem summã potestatem esse oportet, propterea quòd multi plus poßint, quàm pauci: consequens est, vt, si vnus, aut plures quidem vno, sed pauciores multis, plus poßint, quàm alij, penes hos potius, quàm penes multitudinem, summam potestatem esse oporteat. Hæc igitur omnia videntur planum facere, horũ finium & quasi terminorum nullum esse rectum, ex quo ij se quidem reip. præesse, & imperare: alios autem omneis suo imperio subiectos esse postulant. nam ad eos, qui virtutis nomine postulẽt se in rep. administranda dominatum atque auctoritatem obtinere, similiter & ad eos, qui ob diuitias, possit plebs & multitudo rationem quandam iustam opponere. nihil enim obstat, quo minus interdum multitudo paucis & melior sit, & locupletior, non vt singuli, sed vt conferti & vniuersi. Quocirca etiã ad dubitationem & quæstionem, quam proponunt quidam, licet hoc modo respondendo occurrere. Dubitant enim nonnulli, vtrùm scriptor legis, qui leges optimas ferre velit, in legibus scribendis vtilitatem meliorum, an pluriũ intueri debeat, cùm id, quod dictum est, éueniet. rectũ autem fortasse sumendum est. Fortasse verò id rectum est, quod ad totius ciuitatis vtilitatẽ, & ad rem omnium ciuiũ

communem & publicam pertinet. Ciuis porrò est communiter quidem is, qui imperandi & parendi est particeps: in vna quaque autem rep. dissimilis ac diuersus est: in optima verò is, qui potestatem habet, & consilium cepit parendi & imperandi, proposita sibi vita ex virtute degenda.

9 Si quis autem vnus, aut plures quidem vno, non tamen ita multi, vt iustam ciuitatis magnitudinem explere poßint, tantopere aliis antecellant præstantia atque exsuperantia virtutis, vt aliorum omnium neque virtus, neque potentia ciuilis, si sint plures, cum illorum virtute & potentia sit comparanda: sin vnus, cum illius tantùm: non iam hi sunt in partibus ciuitatis numerandi. iniuria enim afficientur, si æqualia mereri iudicabuntur, & non ampliora, qui tantopere sint virtute & potentia ciuili inæquales, ac superiores. Probabile enim est, eum, qui talis sit, deum quẽdam esse inter homines. Ex quo intelligere licet & totam rationem legum ferendarũ ad æqualeis & genere, & potentia referri ac pertinere: in taleis autem viros legem nõ esse. ipsi enim sunt lex. etenim ridiculus sit, qui conetur in eos leges ferre. dicerent enim fortasse quod Antisthenes ait leones dixisse orationem in contione habentibus leporibus, & vt omnes æqualia obtinerent, postulantibus. Quapropter & decernunt ostracismum, id est exsulium decennale per testam, sine ignominia, eæ ciuitates, in quibus populus rerum potitur, propter huiusmodi causam. Hæ enim maximè omnium æqualitatem persequi videntur. Itaque qui videbantur potentia excellere propter diuitias, aut amicorum multitudinem, aut alias aliquas vireis ciuileis, eos exsulio decennali per testæ iactum è patria pellebant, & ad definitum tempus è ciuitate summouebant. Fabulantur autem etiam Argonautas Herculem

propter

propter talem causam reliquisse. noluisse enim Argo nauim eum cum aliis vehere, vt longo interuallo ceteros vectores superantem. Quocirca & ij, qui tyrannidem, consiliúmque, quod dedit Periander Thrasybulo, vituperant, non sunt existimandi simpliciter id rectè reprehendere. Aiunt enim Periandrum nihil illum quidem ei nuntio, qui missus fuerat, de eo, quod consuleretur, respondisse: sed spicas eminenteis demendo, segetem adæquasse. ex quo cùm eius quidem, quod ab illo fieret, causam nuntius ignoraret, id autem, quod accidisset, renuntiasset, intellexisse Thrasybulum, viros egregios & præstanteis de medio esse tollendos. Hoc enim non solùm tyrannis expedit, neque hoc tyranni tantùm faciunt, sed similis etiam in oligarchiis & democratiis ratio locum habet. Nam ciuium per testam è ciuitate pellendorum ratio, (ostracismum appellant Græci) idem valet quodã modo, atque incidere ac decurtare pennas viris præstantibus, eósque solum vertere iubere. Idem autem faciunt etiam in ciuitatibus, & gentibus ij, penes quos summa est potestas. exempli gratia, Athenienses in Samiis, & Chiis, & Lesbiis. Nam vbi primùm imperij compotes fuerunt, præter conuentiones, eos humileis reddiderunt, ac depresserunt. Iam rex Persarum Medis & Babyloniis, & nonnullis aliis, iis, qui maiores spiritus gerebant, eò quòd aliquando imperium obtinuissent, sæpenumero vireis imminuit, atque amputauit. Quæstio autem à nobis posita vniuersè ad omneis reip. administrãdæ formas, etiã rectas, pertinet. Nã eæ sanè, quæ à rectis deflexerunt, ac deerrarunt, vtilitatẽ priuatam spectantes hoc agunt. verumtamen in iis, quæ vtilitatem reip. intuẽtur, eodem modo se res habet. Licet autem hoc intelligere etiam in aliis artibus ac scientiis. nam neque pi-

ctor animalis pedem esse maiorem sinat, quàm partium inter se commensus & conuenientia postulat, ne si pulchritudine quidem excellat: neque nauium opifex puppim, aliámue nauis partem reliquis iusto maiorem esse patiatur: neque chori magister eum, qui vocis sonum maiorem & meliorẽ, quàm chorus vniuersus, edat, in chorum recipiat, & cum eo saltare & cantare sinat. Itaque nihil obstat quominus principes soli imperantes, quos monarchos appellant Græci, hac quidem de causa, cum ciuitatibus concordent & concinant, si, cùm proprium eorum imperiũ ciuitatibus vtile sit, hoc faciunt. Quocirca in excellentiis incontrouersis, & de quibus inter omneis cónuenit, ciuile quoddam ius habet ostracismi ratio. Præstat igitur latorem quidem legis statim ab initio, reip. administrandę formam ita concinnare, vt non egeat tali remedio: sin fortè euenerit, secunda nauigatio est, tali quadam medicina adhibita sanare conari. quod in ciuitatibus non fiebat: non enim suæ reip. administrandæ formæ vtilitatem spectabant, sed seditiosè ostracismis vtebantur. In reip. igitur administrandæ formis, quæ à rectis deflexerunt, hoc priuatim expedire, & iustum esse, perspicuum est. Fortasse verò etiam non simpliciter esse iustum, ne hoc quidem obscurum est. Sed in optima reip. administrandæ forma multam habet dubitationem ad explicandum difficilem, non si sit in aliquo aliorum bonorum excellentia, verbi gratia, virium, & diuitiarum, & amicorum multitudinis, sed si quis exstiterit, qui virtute aliis præstet, quid sit opus facto. non enim dixerint talem virum esse exigendum, atque è patria exterminandum: neque verò tali viro imperandum. Simile enim fuerit atque si imperia partientes se Ioui imperare postularent. Reliquum igitur est (quod videtur ita compara-

tum esse natura) vt omnes huic vltrò pareant, ac libenter, & quidē ita vt tales viri in ciuitatibus sint perpetui reges.

Fortasse autem his expositis aliò transire, & de regno considerare verum est. Hanc enim reip. administrandæ formam in rectis numerandam esse dicimus. Videndum autem est vtrùm expediat & ciuitati, & regioni, in qua futurum est vt omnes benè & beatè viuant, regis imperio parêre, an alia aliqua potius reip. administrādæ forma vti: an aliquib' regali imperio parêre cōducat, aliquib' non cōducat. Sed primùm diuisio ac distinctio regnorū facienda est, vidēdúmque vtrùm eorū genus vnum sit, an plura genera diuersa. Facile igitur hoc quidē est ĩtelligere, complura esse regnorū genera, neq; omniū imperij modū esse vnū. Reip. enim administrādę forma, qua vtuntur Lacedæmonij, videtur illa quidē esse regnū maximè regnorum eorū, quę legitima sunt. verùm penes regem non est summa rerū omnium potestas. sed vbi extra fineis Lacedæmonios prodierit, dux & princeps est eorum, quæ ad bellum pertinent. propterea res diuinæ regibus mandatæ sunt. Hoc igitur regnum, instar est imperij militaris, eius, quod obtinent belli duces summa potestate præditi, eiúsque perpetui. Necis enim potestatem non habet, nisi in quodam regno, quemadmodum apud antiquos in bellicis expeditionibus, lege ea, quæ est in manibus & armis posita. quod declarat Homerus. Agamemnon enim maledicta & contumelias verborum patienter audiebat in contionibus: extra contionem autem etiam necandi potestatem liberam atque integram habebat. sic enim ait,

Quem lōgè à pugna ad naueis discedere cernã,
Non tamen ille ideò volucreis fugisse, canésque
Se putet. *& alibi.*

Mortis me penes arbitriũ est, & summa potestas.

hoc igitur vnum regni genus est; imperium belli per totam vitam. Atque horum alia sunt hereditaria, & quasi gentilia: alia optiua, & populorum arbitrio, ac suffragio mandari solita. Aliud est præter hoc monarchiæ genus, cuiusmodi regna sunt apud nonnullos barbaros. habet autem hæc omnia vim & potestatem tyrannico imperio persimilem, ac finitimam. verumtamen legi sunt consentanea & paterna. Nam propterea quòd & barbari morib⁹ sunt seruilioribus, quàm Græci, & Asiani, quàm Europæi, herile imperium perferunt, neque hoc vlla ex parte ægrè ferunt. Sunt igitur hæc regna, tyrannica propter talem causam: & tamen stabilia ac tuta tum quia sunt patria atque auita, tum quia legitima. Et verò custodia, regia est, non tyrannica propter eandem causam. Reges enim septi & stipati sunt armis ciuium, tyranni externorum. Illi enim ex lege, & hominibus sponte parentibus: hi præter legem & inuitis imperant. Itaque illi quidem à ciuibus acceptam, hi autem in ciueis comparatam habent corporis custodiam. Duo igitur sunt hæc monarchiarum genera. Aliud porrò est, quod apud priscos Græcos vigebat, quos æsymnetas appellant. Est autem hoc monarchiæ genus planè tyrannis optiua, seu suffragio, & consensu populi delata: quæ à barbarica tyrannide differt, non eò quòd non sit legi consentanea, sed eò tantùm quòd non sit auita, neque patria. Hoc autem imperium obtinebant alij per omnem vitam, alij vsque ad præfinita tempora, & ad certas res gerendas: verbi gratia, optarunt ac legerũt quondam Mitylenæi Pittacum aduersus exsules, quorum duces erant Antimenides & Alcæus poeta. Declarat autem Alcæus in quodam obliquo carmine (scholion Græci no-

minant) Pittacum à Mitylenæis tyrannum esse sumtum. eis enim vitio vertit, quòd Pittacum in humili & misera patria natum, lentæ, & infelicis ciuitatis tyrannum crearint, congregati eum laudibus in cælum ferentes. Hæ igitur monarchiæ & sunt, & erant, propterea quia sunt tyrannicæ, heriles, & dominorum propriæ: sed quia sunt optiuæ, populíque suffragio deferuntur, & quia in voluntarios vsurpantur, regales. Quartum autem genus monarchię regalis complectitur illas, quæ temporibus heroicis floruerunt, quibus populi sponte sua parebant, quæq; erant auitæ & patriæ, & legitimæ. Quia enim primi de multitudine benè meriti fuissent vel tradendis artibus, vel bellis gerendis, aut quia dispersos cōgregassent, aut quia solum, agrúmque præbuissent, reges à voluntariis creabantur, regnúmque, quod obtinuerant, suis liberis ac posteris tradebant. Erat autem penes eos & imperij bellici, & sacrificiorum, quæ modò ad sacerdotum parteis non pertinebant, arbitriū ac potestas. Tum præterea controuersias disceptabant. hoc autem faciebant alij iurati, alij iniurati. Iusiurandum porrò erat sceptri sublatio. Reges igitur, qui priscis temporibus fuerūt, & res vrbanas, & eas, quæ agri finibus continebantur, & eas, quæ extra fineis imperij patebant, perpetuò moderabātur, atque administrabant. Posterius autem partim earum sponte sua dimittentibus regibus, partim plebe detrahente, in aliis quidem ciuitatibus sacrificia dūtaxat regibus relicta sunt: in eis verò, in quibus meritò regnum appellari poterat, extra regni fineis rei militaris duntaxat principatum obinebant.

Regni igitur hæc sunt genera, quattuor numero: vnum, quod viguit heroicis temporibus. hoc autem in eos quidem valebat, qui sponte sua imperio parebant: sed ad res certas,

ac præfinitas. Rex enim erat imperator, & iudex, & rerũ diuinarum dominus atque arbiter. Secundum barbaricum. hoc autem, gentile imperium est, herile, legitimum. Tertium, quod æsymnetiam nominant. hoc autem est tyrannis in optione & suffragatione populi posita. Quartum est Laconicum. hoc autem est, vt simpliciter & paucis verbis dicam, imperium militare perpetuum. Hæc igitur hoc modo inter se differunt. Quintum autem regni genus est, cùm penes vnũ omnium rerũ est potestas, quemadmodũ vnaquæq; gens, & vnaquæq; ciuitas, reip. compos & domina est, quod regnũ rei familiaris administrandæ rationẽ descriptione & ordine imitetur. Quemadmodum enim rei familiaris tuendæ procuratio, regnum quoddam domus est: sic regnũ, ciuitatis, & gentis vnius, aut plurium tuendarum, atque administrandarum ratio est. Duo autem fere sunt regni genera, vt dicam quod sentio, de quibus considerandum sit: hoc, & Laconicum. Alia enim si non omnia, at certè multa, inter hæc sunt interiecta. Nam vel pauciorum rerum penes reges est potestas, quàm in regno integro, & suis omnibus numeris absoluto: aut plurium, quàm in Laconico. Quare in duobus propemodum omnis quæstio posita est: quorum vnum est, vtrùm expediat ciuitatibus imperatorem, seu belli ducem esse perpetuum: & hunc vtrùm ex stirpe & genere, an ex omnibus pro sua cuiusque dignitate ac virtute, an non expediat. Alterum vtrùm vtile sit penes vnum rerum omnium esse potestatem, nécne. De tali igitur belli imperio considerare, ad legum rationem potius, quàm ad aliquam reip. administrandæ formam pertinet. In omnibus enim reip. administrandæ formis hoc fieri potest. Quare in præsens hoc omittamus. Alter autem reliquus regni modus, reip. admi-

nistrandæ genus est. Itaque de hoc considerandum est, & dubitationes ad explicandum difficiles, quæ in eo insunt, percurrendæ ac pertractandæ sunt. Caput autem & principium quæstionis est hoc, vtrùm vtilius sit ab vno optimo viro ciuitatē, seu gentē gubernari, an ab optimis legibus. Qui arbitrātur ciuitatibus expedire à rege gubernari, ij existimāt legē vniuersè tantùm de rebus loqui, & non accommodatè ad ea, quæ eueniunt, iubere. Itaque in quauis arte ex iis, quæ scripta sunt, imperare stultum esse. & in AEgypto post diem quartum mouere licet medicis. quòd si ante id tempus medicinam facere conentur, suo periculo faciunt. Perspicuū igitur est, non esse illam optimam reip. administrandæ formam, quæ litteras & leges sequitur, propter eādem causam. verumtamen etiam vniuersa illa ratio iis, qui ciuitates moderantur, suppetere debet. Melius autem est id, in quo nulli insunt animorum motus atque affectus, quàm id, cum quo vnà nati sunt. At lex quidem omni affectu vacat: animus autem humanus omnis necessariò perturbationibus concitatur. Sed fortassè dixerit aliquis virum bonum pro eo, quod affectibus non careat, de rebus singularibus melius consultaturum, quàm leges. Necesse igitur eum latorem legum esse, & leges esse scriptas, in promtu est, non tamen ratas, qua ex parte à recto aberrant ac deflectunt. (nam quod ad alia attinet, in eis oportet esse ratas ac stabileis) In iis igitur rebus non debent esse ratæ, quas lex non potest diiudicare, ac decidere aut omnino, aut bene. Sed vtrùm vnū virum optimum, an omneis, aut multos, imperare oportet? Nam etiam nunc in unum coacti & congregati disceptant, & consultāt, & iudicant. Omnia autem hæc iudicia, sunt de rebus singularibus. Vnusquisque igitur per se, quisquis fuerit, si cū mul-

tis comparetur, fortasse deterior est. At ciuitas ex multis cōstat, eóque pluris est: quemadmodū conuiuij apparatus multiplex, & in quem multi symbolam contulerunt, elegātior, ac splēdidior est, quàm vnus, & simplex. Iccirco multa melius iudicat hominum cœtus, quàm vnus, quisquis sit. Præterea tutior ac munitior est à periculo corruptionis, multitudo: & quemadmodum vberior aqua minus facile corrumpi potest: sic & multitudo paucitate incorruptior est. Iam verò vno ab ira, aut ab aliqua alia tali animi perturbatione superato atque occupato, iudicium corruptum sit necesse est. Illic autem magni negotij est, omneis iratos esse, & peccare. Fingamus autem esse multitudinem ciuium liberorum, qui nihil agant præter legem, nisi quibus de rebus ei aliquid deesse necesse est. quòd si hoc non est facile reperire in multis: attamen si plures sint boni & viri, & ciues, vtrùm vnus, idémque princeps, & reip. moderator, incorruptior atque integrior est, an potius plures quidem numero, boni autem omnes? An perspicuè plures? At hi quidē dissident, & discordant inter se: vnus autem dissidere non potest. Verùm huic rei fortasse opponendum est, viros bonos, & eos, quorum animus integer ac sanus est, esse instar vnius illius. Si igitur plurium quidem imperium, eorúmque omnium bonorum virorum, optimatium potestatem seu aristocratiam esse statuere oportet: vnius autē viri boni, regnum: optabilius quiddam sit ciuitatibus aristocratia, seu optimatium potestas, quàm regnum, siue cum potestate, siue sine potestate sit imperium, si pluréis item viros bonos sumere liceat: atque iccirco fortasse sub regibus antea viuebant, quia rarò reperire licebat viros longè ceteris virtute præstanteis, præsertim cùm etiam tunc in paruis vrbibus habitarent. Præterea verò ob bene-

beneficentiam reges creabant: quod virorum bonorum opus ac munus est. Posteaquàm verò multi virtute similes exsistere cœperunt, ferre iam regum dominatum non potuerunt, sed commune quiddam quæsiuerunt, & reip. administrandæ formam instituerunt. Vbi autem deteriores effecti quæstum è rep. facere cœperunt, hinc probabile est esse nata paucorum imperia. fecit enim ea res, vt diuitiæ essent in pretio & honore. Ex his autem in tyrannidas primùm migrauerunt: ex tyrannidibus verò in democratiam, seu populi potestatem. Nam cùm propter turpis lucri studium remp. semper ad pauciores redigerent, multitudinem robustiorem, ac validiorem reddiderunt, ita vt ea in tyrannum inuaserit, impetúmque fecerit, populíque potestates seu democratię natæ sint. Posteaquàm autem áccidit, vt ciuitates amplificatæ, atque auctę sint: fortasse ne facile quidem est aliam exsistere reip. administrandæ formam, quàm populi potentiam. Si quis autem ciuitatibus optimum esse statuat à regibus gubernari, quid fiet eorum filiis? an etiam genus ac subolem regnare oportet? Atqui si nascentur filij patri dissimiles ac degeneres, perniciosum est eos regnare. At non relinquet rex taleis filios regni successores, cùm sit in eius potestate positum hoc facere. At hoc non iam facile est ei credere. Difficile enim est, & maioris virtutis, quàm capere possit humana natura. Inest autem etiam in hoc dubitatio ad explicandũ difficilis, quòd ad potentiam regiam attinet, vtrùm eum, qui regnaturus est, aliqua vi succinctum ac sæptum esse oporteat, qua poterit imperium respuentibus, & obtemperare recusantibus vim afferre: aut quomodo ei imperium administrare liceat. Nam etiam si penes eum summa sit potestas ex lege, nihílque sua voluntate, aut libidine præter legem

agat, potentia tamen, qua leges custodiat, & sacrosanctas cõseruet, ei suppetat necesse est. Fortasse igitur, quòd ad talem regem attinet, non est difficile hanc quæstionem definire. Oportet enim ei vim quidem præstò esse, sed talem vim, vt validior sit quàm singuli, & vnus, & complures: imbecillior quàm vniuersa multitudo: qualeis antiqui custodias tribuebant, vbi quem ciuitatis æsymnetam, quemadmodum appellabant, aut tyrannum creassent. Et quidam Syracusanis, vt Dionysio custodes petenti, taleis custodes darent, suadebat.

12 Cùm autem de eo rege, qui omnia suo nutu atque arbitratu gerit, sermo nunc sit institutus, tum hac de re videndum est. Nam qui rex ex lege appellatur, is non efficit, vt diximus, regni speciem. In omnibus enim ciuitatibus contingere potest, vt sit imperium belli perpetuum, veluti in democratia, seu populi potestate, & aristocratia, id est optimatiũ potentia: & multi vni totius reip. administrandæ ac moderandæ potestatem deferunt. Tale enim quoddam imperium est etiam Dyrrachij: & verò Opunte aliqua ex parte angustius. Verùm de eo regno, quod suis omnibus partibus absolutum, & integrum appellatur, (hoc autem est, ex quo rex omnia suo arbitratu moderatur) dicendum est. Videtur autem non esse naturæ cõsentaneum, vt vnus omnium ciuium sit dominus, vbi ex similibus constat ciuitas. iis enim, qui sunt similes natura, idem ius, eandémque dignitatem esse necesse est natura. Quare si, quemadmodum victum & cultũ æqualem hominibus inæqualibus tribui, lædit corpora, ita & de honorib' existimãdum est: similiter igitur & æqualibus inæqualeis tribui, perniciosum est. Quocirca nihilo magis eos imperare, quàm imperio parere iustum est. Vicißim igitur imperare, similiter & parere iustum est. Hoc autem

iam lex est. Ordinis enim descriptio lex est. Legē igitur imperare optabilius est, quàm vnum aliquem ciuem. Hac porrò eadem ratione etiamsi aliquos imperare præstet, hi tamen faciendi sunt legum custodes ac ministri. magistratus enim esse aliquos necesse est: sed hunc vnum esse, iustum esse negant, cùm præsertim sint omnes similes. Iam verò quæcunque non videtur posse lex definire, ea ne homo quidem cognoscere queat: sed posteaquam lex accuratè & studiosè homines erudiit, reliqua tradit ac mandat magistratibus sententia ac mente iustißima iudicanda, atque administrāda. Præterea verò & quicquid hominibus periculum facientibus, melius, quàm leges scriptæ, visum fuerit, corrigere permittit. Qui igitur mentem præesse atque imperare iubet, is deum & leges imperare videtur iubere: qui verò hominem iubet, addit & feram. Nam cùm sit huiusmodi cupiditas, tū iracundia magistratus deprauat, & optimum quemque virum. Quocirca lex, mens est appetitione vacans. Exemplum porrò ab artibus sumtum, falsum videtur esse, ægros curare ex præceptis, & libris, qui de arte medendi scripti sunt, nihil iuuare, atque adeò nocere. Quin contrà optabilius est artifices, & doctos adhibere, eorúmque consilio & opera vti. hi enim nihil, quod à ratione abhorreat, propter amicitiam faciunt, sed ægris sanis factis mercedem accipiunt. At qui ad magistratus ciuileis prouecti sunt, multa per contumeliam, & gratiam agere solēt. Nam & cùm medicos suspicantur ab inimicis inductos non salutem, sed interitum afferre propter quæstum, tum ex præceptis artis, & libris curari maluerint, quàm ex medici libidine. Atqui medici cùm ægrotant ipsi, alios medicos arcessunt, atque adhibent: & puerorum exercendorum magistri cùm ipsi exercentur, alios exer-

cendi magiſtros adhibent, quaſi verum iudicare atque examinare non poſſint, tum quia de ſua re iudicant, tum quia perturbati iudicant. Itaque perſpicuum eſt, eos, qui ius quærunt, medium quærere. lex enim medium eſt. Præterea maiorem auctoritatem habent, & ſunt de rebus maioris ponderis leges in moribus poſitæ, quàm leges ſcriptæ. Quare homo, qui reip. præeſt, minus ille quidem labitur ac fallitur, quàm leges ſcriptæ: ſed non quàm leges moribus comparatæ, & confirmatæ. Iam verò ne facile quidem eſt vnum multa cernere. Plures igitur magiſtratus ab eo conſtitui oportebit.. Quare quid intereſt vtrùm hoc ſtatim ab initio ſuppetat, an vnus hoc modo plureis alios rebus agendis præficiat? Præterea ſi vir bonus, quod & antea dictum eſt, quia aliis melior eſt, dignus eſt qui imperet: vno viro bono, duo viri boni ſunt meliores. Hoc enim eſt, quod ait Diomedes apud Homerum, Námque duo cùm vnà carpunt iter: *& quod optat Agamemnon apud eundem.* O ſi cõſiliûm ſocij bis quinque mihi eſſent Tales. *Sunt autem etiam nunc magiſtratus, penes quos eſt arbitrium & poteſtas iudicandi, quemadmodum penes iudicem, iis de rebus, quas lex non poteſt complecti, neque definire: quia lex optimè imperare ac iudicare nequeat. Nam quas res lex definire poteſt; de his nemo ambigit, quin eius plurimum valere debeat auctoritas. Sed quoniam alia quidẽ legibus comprehendi poſſunt; alia non poſſunt: hæc ſunt; quæ dubitationem & quæſtionem afferunt, vtrùm præſtabilius ſit legem optimam, an virum optimum imperare. Nam quibus de rebus cõſultant homines, de iis rebus lex ferri non poteſt. Nemo igitur cauſam dicit; quin neceſſe ſit hominem eſſe, qui de talibus rebus iudicet: verùm vnum ſolum eſſe nolunt, ſed*

multos. Bene enim quisque magistratus iudicat, à lege eruditus. Sed absurdum fortasse videatur, quemquam duobus oculis acutius videre, & duabus auribus acrius audire iudicantem, & melius agere duobus pedibus, duabúsque manibus nitentem, quàm multos multis. Nam etiam nunc principes, qui soli imperant, quos monarchos appellant Græci, dant operam vt multos habeant oculos, & multas aureis, & multas manus, & multos pedes. Nam qui eorum imperio, & iis sunt amici, hos imperij collegas faciunt. Si igitur amici non sint, non erunt eorum facta monarchi consilio consentanea: si amici, erunt & eius imperio amici. Amicus autem par & similis est. Quare si hos imperare putat oportere, pares & simileis similiter imperare putat oportere. Quæ igitur quidam ab aliis dissentientes contra regnum disputant, hæc fere sunt. Sed fortassis hæc in nonnullis vera sunt, in aliis non item. Est enim aliquod genus hominum ad imperium herile ferendum aptum natura, aliud ad regium, aliúdque ad ciuilem societatem, & cuique horum aliud est ius, aliúdque vtile. Tyrannicum autem non est naturæ consentaneum, neque vllum aliarum reip. administrandæ formarum, quæ à recto deflexerunt. Hæc enim fiunt præter naturam. Verùm ex iis, quę dicta sunt, perspicuũ est, inter simileis & æqualeis neq; vtile esse, neque iustum, penes vnũ esse omnium aliorum potestatẽ, neque si non sint leges, sed ipse sit tanquam lex, neque si sint leges: neque penes vnum virum bonum, bonorum, neque penes vnum non bonum, non bonorum, neque si virtute ceteris præstet, nisi certo quodam modo: Quis autem sit hic modus, exponendum est: quamquam dictum est quodammodo iam à nobis etiam antea. Sed definiendum est primùm quid sit, aptum esse ad imperium re-

gium, quid ad aristocraticum, quid ad ciuile. Apta igitur est ad imperiũ regiũ subeundũ multitudo huiusmodi, quæ sic est comparata natura, vt genus ferre possit virtute præstans ad ciuilem principatum. multitudo autem est aristocratica, id est ad optimatium potestatem ferendam apta, ea, quæ gubernari potest imperio liberali ab iis, qui virtute principatum obtinent, ad ciuile imperiũ sua consilia referentes. ciuilis autem multitudo ea est, in qua solet esse natura etiam vna multitudo militaris & bellica, quæ potest parêre atque imperare ex lege, pro dignitate & meritis, imperia & magistratus diuitibus deferente. Cùm igitur acciderit, vt aut genus totum, aut etiam aliorum aliquis vnus exoriatur ita ceteris virtute præstans, vt illius virtus aliorum omnium virtuti antecellat, tunc iustum est hoc genus esse regium, & in omneis potestatem obtinere, & hunc vnum regem esse. quemadmodum enim antea dictum est, non modò sic se res habet ex ratione iuris eius, quod proponere solent ij, qui respublicas instituũt, tum qui aristocraticas, tum qui oligarchicas, & rursum qui democraticas: (omnes enim pro ratione præstantiæ honores & magistratus censent esse deferendos: non tamen præstantiam eandem omnes existimant, sed alij aliã) sed ex eo iure, quod antè dictũ est. nam neque talẽ virum interficere, neque in exsulium pellere, neque ad decennium è ciuitate exire iubere, neque vt vicissim imperio pareat postulare decet scilicet. non enim natura comparatum est, vt pars totum superet. at ei, cuius tanta præstantia est, hoc contigit. Quare reliquum est tantùm, vt tali ciui ceteri pareant, & penes hunc sit arbitrium rerum omnium ac potestas, non pro virili parte, aut vicißim, sed simpliciter. De regno igitur, quot sint eius differentiæ, & vtrùm conducat ciuitati-

bus, nécne, & quibus conducat, & quo modo, ita ſit à nobis definitum atque explicatum. Quoniam autem treis dicimus eſſe rectas reip. adminiſtrandæ formas, harũ autem eam neceſſe eſt eſſe optimã, quæ ab optimis viris adminiſtratur: talis autem eſt ea, in qua cõtigit, vt vel vnus aliquis vniuerſis, vel genus totũ, vel multitudo virtute præſtet, ex qua multitudine alij parendi, alij imperãdi facultatẽ habent eo cõſilio vt optimè viuant: libris autem ſuperioribus demonſtratum eſt à nobis eandem neceſſariò eſſe viri boni virtutem, & boni ciuis in ciuitate optima: perſpicuum eſt, eodem modo, iiſdémque artibus, & fieri virum bonum, & ciuitatem conſtitui poſſe, ſiue quæ paucorum optimatium ac virtute præſtantium poteſtate adminiſtretur, ſiue quæ vnius regis imperio pareat. Quare & eadem fere inſtitutio, & iidem mores erunt, quæ virum bonum efficient, & quæ politicum, & ad regnandum aptum. His autem definitis atque explicatis, de optima iam ciuitatis adminiſtrandæ forma dicere conãdum eſt, & quónam pacto oriri ſoleat natura, & certo modo inſtitui. neceſſe enim eſt de ea conuenienter, & ita vt res poſtulat, commentari, ac diſputare.

LIB. 4.

IN omnibus artibus, & ſcientiis, quæ nõ in particula verſantur, ſed in vno aliquo genere ſunt perfectæ atque abſolutæ, vnius & eiuſdem hominis eſt, quid cuique generi cõueniat, videre: verbi gratia, & qualis exercitatio quali corpori conducat, & quæ ſit optima: (ei enim, qui optimè ſit natura informatus, & maximis adiumentis inſtructus, neceſſe eſt optimam conuenire) & quæ pleriſque omnibus ſit vna: etenim hoc artis corporum exercendorum munus eſt. Præ-

terea etiam siquis neque habitum iustum, atque in summo perfectionis gradu positum, concupiscat, neque perfectam scientiam eorum, quæ ad certandi laborem pertinent, expetat: nihilominus tamen eius, qui pueris exercendis præest, eiúsque, qui corporum exercendorum artem profitetur, munus est, etiam hanc facultatem posse tradere. Atque hoc similiter & in scientia medendi, & in arte nauium ædificandarum, & in ea, quæ ad rem vestiariam pertinet, in omni alia arte denique videmus euenire. Quare perspicuum etiam est, eiusdem esse scientiæ & quæ sit optima reip. administrādæ forma: & quæ, qualísue maximè sit optabilis, atque ex animi sententia, nulla re externa impediente: & quæ quibus apta, atque accommodata, peruidere. Multis enim optimam cōsequi fortasse nefas est. Quocirca nec eam, quæ simpliciter est præstantissima, nec eam, quæ pro rebus subiectis est optima, ignorare debet lator legum, quíque verè moderandæ ciuitatis peritus, &, ut Græci appellant, politicus est: postremò ne eam quidem oportet ei esse ignotam, quæ sit ex condicione, atque (vt ita dicam) suppositione: hoc est quæ cuilibet fini proposito sit cōsentanea. Oportet enim etiam eam, quæ forte oblata sit, videre posse, & quomodo ab initio constituatur, & quomodo constituta diutissimè conseruetur. dico autem verbi gratia, sicui ciuitati contigit, vt neque optima administrandæ reip. forma vtatur, neque sit instructa rebus necessariis, neque talem administrationem reip. adhibeat, qualem rerum, quæ præstò sunt, natura fert, sed aliquā deteriorem. Præter hæc omnia autem eam, quæ omnibus ciuitatibus maxime apta est, cognoscere oportet. Nam plurimi ex iis, qui de ciuitatis administratione aliquid prodiderunt, ac protulerunt, etiam si cetera præclarè dicant, attamen

tamen ab vtilitate aberrant. Non enim videnda est optima tantùm, sed etiam ea, quæ potest esse: similiter verò & quæ facilior est, atque omnibus communior. Nunc autem alij quidem reip. administrandæ formam in summo dignitatis ac præstantiæ gradu positam, & multo apparatu & molimento, multáque impensa egentem quærunt solùm: alij communem aliquam commemorantes potius, ceteras, quæ vsu receptæ sunt, reip. administrandæ formas improbantes, ac tollentes, Laconicam, aut aliam aliquam probant ac laudant. Atqui ea reipub. administrandæ descriptio atque ordinatio commendanda & suadenda hominibus est, quam facilè possint præsentibus institutis spretis ac reiectis & approbare, & ad vsum communẽ transferre, ciuilísque vitæ cultu vsurpare. Nam non minoris operis ac negotij est reip. administrandæ formam corrigere, quàm ab initio nouam aliquam instituere: quemadmodum & dediscere difficilius est, quàm à principio discere. Quocirca præter ea, quæ dicta sunt, etiã iis reip. administrandæ formis, quæ sunt vsu receptæ, debet mederi & opitulari posse homo politicus, quemadmodum & antè dictum est. Hoc autem is præstare non potest, qui ignorat quot sint administrandæ reip. genera. At nunc vnam democratiam quidam esse putãt, vnámque oligarchiam. sed non est ita. Quare ignorare non oportet quot sint reip. administrandæ formarum differentiæ, & quot modis copulentur & componantur. Cum hac autem eadem prudentia etiam leges optimæ, & vnicuique reip. administrandæ formæ conuenientes cognoscendæ & videndæ sunt. nam pro reip. administrandæ rationibus leges & ferendæ sunt, & ab omnibus feruntur: non pro legibus reip. administrandæ rationes instituuntur, neq; instituendæ sunt. Reip. enim administran-

dæ ratio, descriptio ordinis est in ciuitatibus, ad magistratus & imperia pertinens, quo modo distributi sint, & quid sit id, quod in ciuitatis administratione summam potestatē atque auctoritatem obtineat: quis denique cuiusque societatis sit finis. Leges autem, ex quibus & magistratus reip. præesse, & eos, qui contra leges committunt coërcere debent, separatæ sunt ab iis, quæ reip. administrandæ formam declarant. Quare perspicuum est necesse esse etiam ad leges scribēdas, cuiusque reip. administrandæ formæ & differentias, & numerum tenere. non enim fieri potest, vt eædem leges neque oligarchiis, neque democratiis omnibus sint vtiles, si plura sunt earum genera, & si non est vna duntaxat democratia, neque oligarchia.

2. Quoniam autē in disputatione atque institutione superiore de reip. administrādæ formis tali partitione ac distinctione vsi disseruimus, vt treis reip. administrandæ formas rectas poneremus, regnum, aristocratiam, & eam, quā communi nomine Politiam Græci nominant, id est ciuilem reipub. seu ciuitatis administrandæ rationem: & treis ab his declinationes, seu degressiones, à regno quidem tyrannidem, ab aristocratia oligarchiam, à politia populi potestatem, quam democratiam Græci vocant: & de aristocratia quidem & regno dictum est: (nam de optima reipub. administrandæ forma commentari, idem est atque de his nominibus considerare: debet enim vtraque conuenienter & congruenter virtuti rebus necessariis instructæ, esse cōstituta:) præterea verò quid inter se differant regnum & aristocratia, & quando regnum sit existimandum, antea distinctè explicatum est: reliquum est, vt de politia disseramus, ea, quæ communi nomine sic appellatur, & de aliis reip. admi-

nistrandæ formis, oligarchia & democratia, & tyrannide. Perspicuum igitur est etiam harum degressionum, seu declinationum à rectis administrationibus, quænam sit pessima, & quænam secunda. Necesse est enim declinationem à prima, & diuinißima, esse deterrimam. Regnum autem necessariò aut regni nomen habet tantùm, cùm reuera non sit regnum, aut propter magnam eius, qui regnat, excellentiam, constat. Quocirca & tyrannis, quæ deterrima est, à reipub. administrandæ forma longißime distat: secundo loco longè abest oligarchia. Nam aristocratia longè distat ab hac reip. administrandæ forma post oligarchiam. Moderatißima autem & tolerabilißima democratia est. Quin & quidam ex iis, qui ante nos scripserunt, in eadem sententia fuit, non tamen idem atque nos, spectãs. Ille enim cẽsuit, omnium reip. administrandæ formarũ, quæ bonæ sunt, qualis est oligarchia laudabilis & recta, siue aristocratia, & aliæ similes, earum pessimam esse democratiam: malarũ autem optimã. Nos autem omnino has deprauatas, atque à rectis detortas esse dicimus: & meliorem quidem esse oligarchiam aliam alia, neque cónuenit dicere, neque rectum est: sed minus malam. verùm de tali quidem sententia omittamus in præsenti dicere. Nobis autem primùm distinguẽdum est, quot sint reipub. administrandæ formarum differentiæ, siquidem plura sunt & democratiæ, & oligarchiæ genera: deinde quæ sit communißima, & quæ maximè optabilis, atque expetenda post optimam reip. administrandæ formam: & siqua alia reip. administratio est aristocratica, & bene ab initio instituta, & plurimis ciuitatibus apta, quæ nam sit: deinde & aliarum quæ quibus sit expetenda. fortasse enim his quidem magis necessaria democratia, quàm oligarchia est: illis autem hæc

magis, quàm illa. deinde verò quónam modo has reip. administrandæ formas instituere oporteat eum, qui hoc facere velit: dico autem vnumquodque genus democratiæ, & iterum oligarchiæ. postremò vbi de his omnibus ita, vt res postulat, breuiter exposuerimus, conandum nobis erit persequi, & quæ res sint reip. administrandæ formis letales ac pestiferæ, & quæ salutares tum communiter, tum separatim singulis: & quibus de causis maximè vel interire, vel conseruari soleāt natura. Cur igitur plures sint reip. administrandæ formæ, causa est, quòd omnis ciuitatis plures sint numero partes. Primùm enim ciuitates omneis ex domibus videmus constare: deinde rursum huius multitudinis alios esse locupleteis & copiosos necesse est, alios egenteis, & inopes, alios medios. Et locupletium, atque egentium alios esse armis instructos, alios inermos. & de populo alios esse agricolas videmus, alios mercatores & in foro occupatos, alios artifices illiberaleis & operarios. Nobilium quoque sunt differentiæ tum ex diuitiis & amplitudine rei familiaris: verbi gratia, ex facultate equorum alendorum: (hoc enim non facile est iis facere, qui nō sunt locupletes. quocirca priscis illis temporibus quibus ciuitatibus potentia in equis consistebat, apud has erant oligarchiæ. vtebātur autem equis in hosteis, quos habebant finitimos, verbi gratia Eretrienses & Chalcidenses, & Magnetes, qui Mæandrum accolebant, & multi alij Asiæ populi) tum præter eas, quæ in diuitiis consistunt, differentias, alia est ex genere, alia ex virtute, & si qua talis alia pars ciuitatis esse dicta est in iis disputationibus, quæ ad aristocratiam pertinent. Illic enim exposuimus partitè ac distinctè quot ex partibus necessariis constet omnis ciuitas. harum enim partium interdum omnes sunt reip.

administrationis participes, interdum pauciores, interdum plures. Perspicuum igitur est, necessariò plureis esse reip. administrandæ formas, genere inter se differenteis. Etenim hæ partes genere differunt inter se. nam ciuitatis administratio, quam politiam Græci dicunt, magistratuum descriptio atque ordinatio est. Hanc autem distribuunt omnes aut ex vi & potentia eorum, qui sunt huius ordinationis participes, aut ex aliqua eorum æqualitate communi: dico autẽ, verbi gratia, æqualitatem aut egentium, aut locupletium, aut quãdam vtrorumque communem. Necesse igitur est tot esse reip. administrandæ formas, quot sunt ordines, seu ordinationes pro exsuperantiis, & excellentiis, & pro differentiis partium. Videntur autem duæ esse maximè: & quemadmodum ventorum alij dicuntur esse Aquilonares, alij Australes: alij verò horum degreßiones: sic & reip. administrandæ formarum duæ, populi potestas, seu democratia, & paucorum imperium, quam oligarchiam Græci nominant. Aristocratiam enim oligarchiæ speciem ponũt, quasi sit oligarchia quædam: & eam, quæ politia nomine communi dicitur, democratiæ: quemadmodum in ventis Fauonium quidem Aquilonis, Vulturnum autem Austri partem esse volunt: similisque concentionum, & intentionum in cantibus ac fidibus, quæ harmoniæ dicuntur à Græcis, ratio est, vt aiunt quidem. Nam etiam illic duo earum genera faciunt, Doricum & Phrygium: ceteras, vt ex his conflatas & temperatas, earum nominibus iunctis appellant. Hoc igitur modo de reipub. administrandæ formis consueuerunt maximè existimare. Sed verius & melius est ita dicere, quemadmodum partiẽtes exposuimus, aut duas, aut vnã esse reip. administrandę formam rectè institutam: vnámque harmoniam rectàm, &

perfectam, ceteras esse à rectis aberrationes ac deflexiones, has quidem ab harmonia bene temperata, illas verò ab optima reip. administrandæ forma: oligarchicas eas, quæ sunt cõtentiores, & plus nimio heriles: populareis, eas, quæ sunt remißiores & molliores.

3 Non oportet autem democratiam statuere ita simpliciter, vt nunc solent quidã, eam, in qua penes multitudinem arbitrium & auctoritas est: (nam etiam in oligarchiis, & vbique, penes maiorem partem arbitrium & potestas est:) neque oligarchiã, vbi penes paucos reip. administrandæ potestas est. Si enim essent vniuersi ciues mille trecẽti, & ex his mille diuites: neque imperij participeis facerent trecentos & pauperes, quãtumuis liberos, & cetera simileis: nemò hos dixerit popularẽ reip. administrandæ formam vsurpare. Itémque si pauperes pauci essent, & tamen locupletibus pluribus superiores ac potẽtiores: nemo hanc reip. administrandæ formam, oligarchiam appellarit, neque hanc talẽ, in qua honores cum aliis, qui diuites essent, non communicarentur. Dicendum igitur potius est, democratiã esse, cùm penes liberos summa rerum potestas est: oligarchiam, cùm penes diuiteis. Quòd autem illi multi sunt, hi pauci, hoc ita fortè éuenit. Nam liberi quidem homines, multi: locupletes autem pauci. Etenim si pro magnitudine & proceritate corporis mandarentur honores, vt in AEthiopia aiunt quidam fieri solere, aut pro pulchritudine: esset oligarchia. Exiguus enim pulchrorum & procerorum numerus est. Verumtamen neque his tantùm has reip. administrandæ formas definiri satis est. Sed quia particulæ plures democratiæ & oligarchiæ sunt, præterea decidendum ac statuẽdum est, neque si liberi, qui pauci sint, in plureis & non liberos imperiũ obtineant,

democratiam esse: quod genus est Apolloniæ in mari Ionio, & Theræ: in vtraque enim harum ciuitatum florebant honoribus qui nobilitate præstabant, quíque primi colonias occuparant, cùm hi essent pauci, alij multi: neque si diuites presint, propterea quòd numero sint superiores, democratiam similiter esse habendam: quemadmodum olim in Colophone. Illic enim antequàm bellum aduersus Lydos ortum esset, maior pars ciuium magnas & diuturnitate temporis stabilitas atque amplificatas rei familiaris facultates poßidebat. Sed democratia quidem est cùm liberi & pauperes numero superiores imperij, & summæ rei sunt compotes: oligarchia cùm diuites, & nobiliores, numero pauciores. Plureis igitur esse reip. administrandæ formas, & quam ob causam sint plures, expositum à nobis est. Plureis autẽ esse, quàm quę expositæ sunt, & quę, & quã ob causam, dicamus, repetito eodẽ, quod antea sumsimus, principio. Cónuenit enim inter nos, ciuitatis omnis non vnam, sed plureis esse parteis. Quemadmodum igitur, si consilium cepissemus species, seu formas animalis sumere, primùm quidẽ id omne secerneremus, quod necessariò omne animal habet: vt quædam sensus instrumenta, & parteis eas, quæ valent ad conficiendum, aut recipiendum alimentum, vt os, & ventriculum: deinde quibuscunque particulis vnumquodque animal mouetur. Demus igitur has esse duntaxat partium species: sed tamen sint aliquot earum differentiæ: verbi gratia, oris & ventriculi, & sentiendi instrumentorum plura quædam genera, præterea verò & particularum, quæ mouendi vim habent: harum partium copulationis numerus, plura necessariò animantium genera efficiet. Non enim fieri potest, vt in eodem animali plures insint oris differẽtiæ, neque item vt aurium.

Quare vbi sumtæ fuerint omnes, quæ esse possunt, harum partium coniugationes: tot species animalis cõstituent, quot sunt partium necessariarũ copulationes. sic & de iis reipub. administrandæ formis, quas diximus, sentiendum. Nam & ciuitates non ex vna, sed ex multis partibus cõstant, quemadmodum sæpenumero à nobis dictum est. Atque vna sanè pars est ea, quæ in alimento parãdo occupata multitudo est, qui aratores, seu agricolæ nominantur: altera ea, quæ appellatur (vt ita dicam) sedentaria sordidáque, & illiberalis. Est autem hæc, quæ arteis eas exercet, sine quibus vrbs habitari ac frequentari non potest. Harum porrò artium alias necessariò suppetere oportet: aliæ ad delicias, & luxum, aut ad benè viuendum pertinent. tertia est forensium, seu eorum, qui forum terunt. Forenseis eos dico, qui in vendendo & emendo, & in mercatura facienda, in redimendis mercibus, quas pluris reuendant, versantur. quarta est mercenariorum. quinta natio militum, & eorum, qui propugnaturi sunt: quam nihilominus, quàm has, quas diximus, præstò esse necesse est, nisi volunt ciues alienigenis atque exteris bellum inferentibus seruire. Fortasse enim fieri nullo modo potest, vt ciuitas natura serua ciuitatis nomen mereatur. Ciuitas enim suis ipsa opibus pollet, suísque bonis contẽta est. At quod seruum est, non est suis ipsum bonis contentum. Quapropter in libris Platonis de rep. magnificè hoc quidem & gloriosè, sed angustè, & ieiunè dictum est. Ait enim Socrates ex quattuor generibus hominum maximè necessariis ciuitatem constare. dicit autem hos, textores, & agricolas, & sutores, & fabros lignarios. Rursúmq; addit, quasi hi nõ sint satis, fabros ærarios ac ferrarios, & præterea eos, qui pecoribus necessariis præfecti sunt. Præterea verò

merca-

mercatores & caupones. Atque hæc omnia valent ad explendam primam ciuitatem, tanquam ciuitas omnis necessariarum rerum, & non potius boni & honesti causa initiò instituatur & consistat: quasiq; sutoribus æquè, atque aratoribus egeat. Partẽ autem propugnantẽ non prius ciuitati reddit ac repræsentat, quàm, agri finibus propagatis, & ad finitimorum agros vsque perductis, ad belli suscipiendi necessitatem redacti fuerint. Iam verò & in quattuor hominum generibus, & in quamlibet multis sociis, necesse est aliquem intercedere, qui ius suum cuique tribuat, rebúsque iudicãdis præsit. Si quis igitur & animũ, animalis partẽ facere debet potius, quàm corpus: ergo & huiusmodi parteis, nempe militaris & bellicosa, iustitiæ que iudicialis particeps, ciuitatis partes existimãdæ sunt potius, quàm quæ ad vsum necessarium pertinent: ad quas accedere etiam debet ea, cuius est consultare, & deliberare de rebus ad totam ciuitatem pertinentibus: quod munus est prudentiæ, atque intelligentiæ ciuilis: atque hæc vtrùm insint separatim in quibusdam, an in iisdem, quod ad rationem attinet, nihil réfert. Nam sæpenumero éuenit, vt iidem & grauioris armaturæ sint milites, & in agris colendis versentur. Quare si & has, & illas ciuitatis parteis numerare cónuenit, perspicuum est, id genus hominum, quod armis instructum est, partem ciuitatis esse necessariã. Septima est ea, quæ facultatibus, & copiis rei familiaris munera & onera publica subit, quos locupleteis appellamus. Octaua est ea, quæ remp. administrat, quæ que in gerendis magistratibus, reip. dat operam: siquidem sine magistratibus ciuitas constare non potest. Necesse igitur est, aliquos esse, qui possint imperare, quíque in gerẽdis magistratibus ciuitati seruiant aut continenter & assiduè, aut alter-

S

nis; & vicißim. Tũ reliquæ partes præstò esse debent, de quibus paullo antè distinctè explicauimus, eam dico, quæ consultandi munere fungatur, eámque, quæ litigantibus ius dicat. Si igitur oportet hæc suppetere ciuitatibus, & si rectè, iustéque administrari debent, necesse est aliquos esse, qui ea uirtute, quæ ad res ciuileis pertinet, quǽque virorum politicorum propria est, sint instructi atque ornati. Multi igitur posse contingere existimant, vt aliæ facultates, ac potestates iisdem suppetant, verbi gratia, vt iidem sint propugnatores ciuitatis, & agricolæ, & artifices: præterea vt iidẽ cõsultent, & iudicent. Tum verò virtutẽ sibi omnes vendicant, atque arrogant, plurimósque magistratus se gerere posse autumant: sed vt iidẽ sint pauperes, & diuites, fieri nõ potest. Quapropter hæ partes maximè videntur esse ciuitatis, locupletes, & egentes. Præterea quia ferè illi quidem pauci sunt, hi verò multi: hæ potißimùm partes videntur esse contrariæ ex omnibus particulis ciuitatis. Itaque & reip. administrandæ formas pro harum partium exsuperantiis, & præstantiis constituunt: duǽque videntur esse ciuitatis administrandæ formæ, democratia, & oligarchia. Esse igitur plureis reip. administrandæ formas, & quas ob causas sint plures, dictum est antea. Nunc autem & democratiæ & oligarchiæ esse plura genera, ostendamus. Licet verò hoc intelligere etiam ex iis, quę dicta sunt. Plura enim genera sunt & populi, & eorũ, qui clari, nobilésque dicuntur. verbi gratia, populi genus vnum constituunt agricolæ, aliud artifices, aliud caupones & forenses, eos dico, qui mercaturam in vrbibus faciunt, quíque in emendo, & vendendo vitã conterunt: aliud, qui in mari aßiduè versantur: atq; huius generis alij sunt militares, alij pecuniæ faciendæ studio dediti,

alij portitores, ac traiectores, alij piscatores. Multis enim in locis horum generum singulorum magna turba est: vt piscatorum Tarenti, & Byzantij: hominum in triremibus occupatorum Athenis: mercatorum in AEgina, & Chio: traiectorum, ac portitorum in Tenedo. Præter hos autem sunt ij, qui operis & manibus suis victum parant, vitámque tolerant, & quorum ita tenuis & angusta res familiaris est, vt nō liceat eis otiosam vitam degere. Præterea aliqui sunt non ex vtroque ciue liberi, & siquod tale alius multitudinis genus est. Nobilium autem & clarorum virorum, alij ex diuitiis claritatem consecuti sunt, alij ex præstantia generis, alij ex virtute, alij ex doctrina, & similibus, quæ ex eadem differentia dicūtur. Democratia igitur prima est ea, quæ ex æqualitate maximè sic appellatur. AEqualitatem enim edicit lex ea, quæ huiusmodi democratiæ est, nempe vt nihilo plus sint locupletes, quàm egentes: neutríque habeant summam auctoritatem & potestatem, sed vtrique sint similes. Nam si libertas in democratia est maximè, quemadmodum quidam existimant, & æqualitas: hac maximè ratione fuerit, si inter omneis pariter fuerit reip. administratio communis maximè, Quoniam autem populus multitudine & numero superat: id autē, quod à pluribus numero decretū est, ratum est: hanc esse democratiam necesse est. Vnum igitur democratiæ genus hoc est. Aliud est vbi magistratus ex censibus, qui tamen sint angusti & tenues, deferuntur: oportet autem, ei, qui rem habet, magistratum obtinere licere: qui amisit, non obtinere. Aliud genus democratiæ est, vbi ciues omnes, qui modò ab omni obligatione liberi ac soluti sunt, reipub. administrationis sunt participes: sed tamen lex dominatur, atque imperat. Aliud genus, vt omnibus, siquis modò

ſit ciuis, ius ſit obtinendi magiſtratus: ita tamen vt lex imperet. Aliud genus, vbi cetera quidem ſunt eadẽ, penes multitudinem verò eſt ſumma rerum poteſtas, non penes legem. Hoc autem fit cùm multitudinis decreta, quæ pſephiſmata Græci dicunt, rata ſunt, non lex. Atque hoc propter oratores populareis, quos demagógos Græci nominãt, id eſt blãdos populi ductores, & quaſi leueis tribunos plebis, éuenit. Nã in ciuitatibus, quæ ex lege à populo obtinẽtur ac reguntur, demagôgus non exſiſtit, ſed optimus quiſque ciuis principem in rep. locum obtinet. vbi verò leges non ſunt ratæ, neque ſummam auctoritatem habent, hîc exoriuntur populares oratores, quos demagógos diximus appellari. Fit enim princeps ſolus imperium obtinens (monarchum dicunt Græci) populus, vnus ex multis concretus & conflatus. nam penes multos ſumma reip. poteſtas eſt, non vt ſingulos, ſed vt omneis. Qualem porrò dicat Homerus non eſſe bonam multorum dominationem, vtrùm hãc, an vbi plures ſunt, qui imperant, vt ſinguli, obſcurum eſt. Talis igitur populus, vtpote qui ſit princeps ſolus imperium obtinens, ſtudet ſolus imperare, quia legum imperio non pâret: & tale ſibi ius, imperiúmque aſſumit in totam remp. quale dominus in ſeruos. Itaque aſſentatores apud eum honorati ſunt. Et talis populus proportione ex monarchiis tyrannidi reſpondet. Quocirca & iidem ſunt mores, & vterque (populum huiuſmodi dico, & tyrannum) imperium herile in meliores, vt in ſeruos, vſurpat: & hîc ſunt pſephiſmata, velut illic edicta: & blãdus ductor populi, ſeu demagôgus, & aſſentator tyranni, ſunt iidem, & proportione inter ſe reſpondent. Et verò vtrique apud vtroſque plurimum valent, aſſentatores apud tyrannos: demagogi apud taleis populos. Quamobrem autem

rata ſint pſephiſmata, & non leges, hi cauſam ſuſtinent, quia omnia ad populum referunt, ac reuocant. éuenit enim vt creſcant, & magni fiant, propterea quòd populus quidem omnium rerum ſit dominus atque arbiter, hi verò populi opinionis. His enim fidem habet, & obtemperat multitudo: Præterea qui magiſtratus criminantur, populum iudicare dicunt oportere. hic autem libenter prouocationem recipit. Quo fit vt magiſtratus omnes infirmentur, atque eneruentur. Meritò autem videatur quis reprehendere, qui dicat hanc talem; eſſe democratiam, nō ciuitatis adminiſtrationem, ſeu politiam. vbi enim leges non imperant, non eſt politia. Oportet enim legem quidem ciuibus omnibus, magiſtratus verò ſingulis imperare: & politiam, ſeu reip. adminiſtrationem iudicare. Quare ſi democratia in reip. adminiſtrandæ formis numeranda eſt, perſpicuum eſt talem reipub. ſtatum, in quo pſephiſmate omnia adminiſtrantur, ne democratiam quidem eſſe propriè. Contingere enim non poteſt, vt vllum pſephiſma ſit vniuerſum. Democratiæ igitur genera hoc modo ſint explicata ac diſtincta.

Oligarchiæ autem genera cùm ſint plura, vnum eſt, in quo magiſtratus mandatur ex cenſibus tam magnis, vt pauperes atque egentes, numero plures, eorum participes non ſint, ſed ei, qui tātam rem habeat, reip. adminiſtrationis participi eſſe liceat. Aliud cùm ex paruis cenſibus creantur magiſtratus: & ipſi eos, qui deſunt, cooptant. Si igitur ex his omnibus, qui cenſu ſunt æquales, hoc faciant: videatur hoc eſſe potius ariſtocraticum: ſi verò ex quibuſdam certis, oligarchicum. Aliud autem oligarchiæ genus eſt, cùm filius in locum patris ſuccedens magiſtratum capit. Quartum cùm & id, quod nunc dictum eſt, vſurpatur, & magiſtratus impe-

rant, nō leges: atque hoc genus in oligarchiis altera ex parte veluti tyrannidi respondet in monarchiis: & ei democratiæ, de qua postremo loco diximus, in democratiis: talémque oligarchiam, dynastiam, id est potentatum appellant. Oligarchiæ igitur, & democratiæ tot sunt genera. Ignorare autem non oportet multis in locis euenire, vt reip. administrandæ ratio consentanea cum suis legibus non sit illa quidem popularis, sed propter mores, & institutæ vitæ rationem populariter ciuitas administretur. Itémque rursus apud alios vt administratio ciuitatis, quæ consentiat legibus, sit aliquantùm popularis: instituto vitæ, & moribus, sit paucorum imperium potius. E'uenit autem hoc maximè mutatis reip. administrandæ formis. Non enim statim consueuerunt homines immutari, & in alios mores commigrare, sed satis habent primò si pauca alij ab aliis, quasi plus habere cupientes, detrahant, sibíque assumant. Itaque leges quidem manent, quæ erant antea: sed superiores sunt, qui reip. administrandæ formam immutant.

6 Tot autem esse democratiæ & oligarchiæ genera, ex iis ipsis, quæ dicta sunt, intelligere licet. Necesse enim est aut cum omnibus illis populi partibus, quæ à nobis commemoratæ sunt, reip. administrationem communicari: aut cum his communicari, cum illis non. Cùm igitur pars ea, quæ agriculturæ operam dat, quæ'que mediocreis rei familiaris facultates possidet, in sua potestate, suóque arbitrio positam habet reip. administrationem, ex legum præscripto remp. administrant. habent enim vnde vitam tolerare queant opere rustico faciendo, neque tamen eis otiosis esse licet. Itaque lege adhibita atque attenta, contionem, vbi postulat necessitas, aduocant, in eáque de rebus necessariis deliberant. Aliis au-

tem ad reip.administrationem patet aditus, vbi censi fuerũt censum à legibus præstitutum. Quapropter iis omnibus, qui rem habent, ad remp. gubernandam patet accessus. Omnino enim non omneis esse reip. administrationis participeis, oligarchiæ proprium est. Otiandi autem & ab opere vacandi licentia constare non potest, nisi vectigalia suppetant. Hoc igitur vnum democratiæ genus est propter has causas. Alterum est propter eam, quæ deinceps sequitur, eligẽdorum magistratuum rationem. fit enim vt liceat omnibus, quos modo generis exceptio non repellat, ad remp. accedere: soli autem magistratum gerant, qui otiari possunt. Quocirca in tali democratia leges imperãt, quia vectigal non suppetat. Tertium genus est, vbi licet omnibus, qui modò liberi sint, ad remp. administrandam accedere: sed non administrant remp. propter eam causam, quæ antè dicta est. Quare etiam in hac legem imperare necesse est. Quartum democratiæ genus est ea, quæ postrema omnium in ciuitatibus nata est. Nam propterea quòd ciuitates omnes multo maiores factæ sũt, quàm erant ab initio, & quia vectigalium copia abundare cœperunt, patet quidem omnibus ad remp. administrãdam aditus propter ingentẽ multitudinẽ, in societatẽ autẽ & communionẽ reip. gerendæ recipiuntur, & remp. administrãt etiã pauperes, propterea quia otiari possunt, dum mercedẽ accipiunt. Et verò maximè otiatur talis multitudo. non enim eos impedit rei familiaris procuratio. at diuiteis impedit. Quare sæpenumero neque in contiones cum reliquo populo conueniunt, neque iudicandi munere communiter cum aliis ciuibus funguntur. ex quo in multitudinis egentium potestatem reipub. administratio redigitur, non in legum. Democratiæ igitur genera tot, & talia sunt, propter has necessitates. Quòd

ad oligarchiæ autem genera attinet, vbi plures rem habent, ſed anguſtiorem, neque admodum amplam, hoc primum oligarchiæ genus eſt. faciunt enim poteſtatem reip. adminiſtrãdæ ei, qui rem habeat. Et propterea quòd multi ſunt reipub. adminiſtrationis participes, neceſſe eſt non penes homines, ſed penes legem, reip. ſummam eſſe poteſtatem. Quanto enim longius abſint à monarchia, neque tantas facultates habeant rei familiaris, vt omni cura ſoluti ceſſare, atque otiari poſſint: neque rurſum ita tenueis & anguſtas, vt eos alere debeat ciuitas, neceſſe eſt eis æquum videri, legem imperare, non ipſos. Quòd ſi ſint pauciores, qui rem habeant, quàm qui prius dicti ſunt, ſed ampliorem habeant: ſecũdum fit oligarchiæ genus. Nam quia plus valent, ſuperiora omnia habere volunt. Quapropter ex aliis ciuibus magiſtratus legendos curant, qui eandem reip. adminiſtrandæ viam ſequantur. Propterea autem quòd nondum ita opibus valent, vt ſine lege imperare poſſint, talẽ legem ferunt. Quòd ſi magis etiam ſuam potentiam intendant: eò, quòd cùm ſint pauciores, ampliores rei familiaris copias habeant, tertium oligarchiæ fit incrementum: in quo per ſe quidem magiſtratus obtinẽt, ſed ex lege tamen, quæ iubet magiſtratuum filios in patrum demortuorum locum ſuccedere. Vbi verò iam & rei familiaris copiis, & amicorum multitudine ſupra modum aucti fuerint: ad monarchiam talis potentatus propè accedit, & tum penes homines, non penes legem, ciuitatis & ſummæ rei poteſtas eſt. Atque hoc eſt quartum oligarchiæ genus, quod vltimo democratię generi altera ex parte reſpõdet.

7 Præterea verò præter democratiam & oligarchiam duę ſunt reip. adminiſtrandæ formæ: quarum alterã omnes commemorant, & ex quattuor reipub. adminiſtrandæ formis

hæc

hæc quarta numeratur, vnúmque genus est. Quattuor porrò numerant, monarchiam, oligarchiam, democratiam, & quartam, eam, quæ aristocratia nominatur: Quinta autem est ea, quæ communi omnium nomine appellatur. Politiam enim appellant. Sed quia non sæpe vsurpatur, ignoratur ab iis, qui reip. administrationum formas & genera numerare conantur: & quattuor duntaxat numerant, quemadmodum Plato in libris de Rep. Aristocratia igitur meritò appellatur ea, de qua suprà disputauimus. Ea enim reip. administrandæ forma, quæ constat ex optimis viris simpliciter & ex virtute, non ad aliquem sibi propositum finem bonis, sola appellanda aristocratia est. In hac sola enim simpliciter idem est vir bonus, & bonus ciuis. At qui in aliis boni sunt, hi spectata eorum ipsorum reip. forma boni sunt. Verumtamen nonnullæ sunt reipub. administrandæ formæ, quæ & à ciuitatibus paucorum imperio parentibus differunt, & ab ea, quæ communi nomine appellatur politia: atque hæ aristocratiæ nominantur. Vbi enim magistratus leguntur & creātur habita non solùm diuitiarum, verùm etiã virtutis ratione, hæc reip. administrandæ forma & à duabus illis differt, & aristocratica appellatur. Nam etiam in eis ciuitatibus, in quibus non est publica virtutis cura, sunt tamen aliqui, de quibus benè existimant reliqui ciues, & qui habentur viri boni. Vbi igitur reip. administrandæ ratio spectat & ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt Karthagine: hæc optimatium potentiæ, seu aristocratiæ conuenit: etiam eæ, quæ ad duo tantùm, virtutem & populum, vt Lacedæmoniorum ciuitatis administrãdæ ratio. horum enim duorum Lacedæmone confusio est, democratiæ & virtutis. Aristocratiæ igitur præter illam primam op-

timam reip.administrandæ formam, hæc duo genera sunt. In tertio genere locandæ sunt quæcunque ab ea reipub.administrandæ forma, quæ politia nominatur, deflectentes ad oligarchiam magis propendent.

8 *Reliquum nobis est de ea, quæ politia vulgò nominatur, disserere, & de tyrannide. Hoc autem ordine politiam posuimus, quia, tametsi neque hæc videatur declinatio, seu degressio à recta repub. neque eæ, quæ paullo antè expositæ sunt: aristocratiæ tamen, si verum fateri volumus, omnes deerrarunt à rectissima reipub. forma: præterea cum his numerantur, & hæ sunt earum degressiones, quemadmodum initio diximus. Ad extremum autem vt de tyrannide mentionem faciamus, ratio postulat, propterea quòd, quamuis hæc minimè omnium sit reipub. administrandæ forma, à nobis tamen suscepta sit ciuitatis administrandæ institutio. Quamobrem igitur talem ordinem secuti simus, dictum est. Nunc autem quæ ad politiam pertinent, demonstranda sunt. Explicatis enim ac distinctis iis, quæ ad oligarchiam, & democratiam pertinent, planior & apertior vis eius futura est. Politia enim, vt simpliciter dicam, cinnus quidam ex oligarchia & democratia est. Solent autem eas, quæ ad democratiam magis inclinant, politias appellare: quæ verò ad oligarchiam, aristocratias potius, quia doctrina, & generis amplitudo magis comitatur locupletiores. Præterea verò eas res locupletes videntur habere, à quibus homines ad iniuriam alteri inferendam impelluntur. Ex quo hos, viros bonos atque honestos, & claros homines appellant. Quoniam igitur hoc aristocratiæ proprium est, vt ciuium optimis egregia, & summa omnia tribuat, iccirco & oligarchias ex viris bonis atque honestis constare dicunt. Videtur autem v-*

num quiddam esse ex iis, quæ fieri non possunt, ciuitatẽ, quæ ab optimatibus teneatur & gubernetur, quasi ab improbis regatur, bonis legibus non vti, neque bonis legibus parêre: itémque eam, quæ neque bonis legibus pareat, neque bonis legibus positis vtatur, ab optimatibus teneri, & gubernari. Non est porrò bonarum legum vsus, leges quidem esse benè scriptas, & positas, sed legib⁹ benè scriptis, ac positis non parêre. Quocirca vnus quidem bonarum legum vsus existimandus est, positis legibus parêre: alter verò benè scriptas esse eas leges, quas seruant, quibúsque acquiescunt. Nihil obstat enim quominus etiam legibus malè latis pareant. hoc autem duobus modis contingere potest. parent enim legibus aut omnium, quas talis reipub. administrandæ forma capere ac ferre potest, optimis, aut simpliciter optimis. Videtur porrò aristocratia quidem illa esse maximè, vbi honores ex virtute deferuntur. Aristocratiæ enim terminus ac finis est honos: oligarchiæ, diuitię: populi seu democratiæ, libertas. Id autem valere, & ratum esse, quod pluribus probetur, hoc in omnibus reip. administrandæ formis inest. Etenim in oligarchia, & in aristocratia, & in ciuitatibus popularibus ac liberis, quod visum fuerit maiori parti eorum, qui reipub. administrationis sunt participes, hoc ratum est. In plurimis igitur ciuitatibus reip. administrandæ forma, politia generis nomine appellatur. Confusio enim & permistio ex locupletibus, & pauperibus, diuitias & libertatem, tãquam signum propositum, intuetur tantùm. Nam fere apud plerosque, virorum bonorum atque honestorum locum videntur obtinere locupletes. Quoniam autem tria sunt, quæ de reipub. administrationis æqualitate ambigunt & contendunt, libertas, diuitiæ, virtus: (quartum enim, quod εὐγένειαν Græci, nobi-

litatem, seu generis bonitatem, ac præstantiam appellant Latini, comitatur duobus. nam generis splendor & præstantia, seu nobilitas, nihil aliud est, q̃ diuitię antiquę, & virtus) perspicuum est cinnum, seu permistionem locupletium, & pauperum, politiam dici debere: temperationem autē ex tribus, aristocratiam maximè ex aliis esse appellandam; præter illam veram, & primam. Esse igitur alia reipub. administrationis genera præter monarchiam, & democratiam, & oligarchiam, dictum est: tum qualia hæc sint: & quid inter se differant aristocratiæ: & quid politia ab aristocratia: & non longè admodum has inter se distare, perspicuum est.

9 *Quonam autem modo præter democratiam & oligarchiam fiat ea, quæ politia nominatur, & quomodo eam constituere oporteat, deinceps post ea, quæ antè dicta sunt, exponamus: simul autem planum fiet, quibus rebus definiantur democratia, & oligarchia. harū enim primùm sumēda partitio est: deinde ex his ab vtraque veluti insigne accipienteis componere oportebit. Sūt autē tres compositionis & ꝑmixtionis termini. Nā vel ambo illa sumēda sunt, quæ vtraq; reip. forma lege lata instituit, verbi gratia de rebus iudicandis. In oligarchiis enim multam locupletibus irrogant, nisi iudicandi munus obeant: pauperibus nullam mercedem constituunt. At in democratiis, pauperibus quidem mercedem decernūt, locupletibus verò nullam multā irrogant. Commune autem & medium horum est, hoc vtrumque iunctum: quapropter & ciuile. Ex ambobus enim temperatum & permistum est. Vnus igitur hic est copulandi & coniugandi modus. alter*
10 *vt medium sumatur eorum, quæ vterquæ populus instituit ac decernit: verbi gratia, habet hoc institutum alter, vt ad contionem pateat aditus ciuibus aut nullius census, aut per-*

quàm exigui, atque angusti: alter vt iis solis, qui magnũ habent censum. Commune est autem neque hoc, neque illud, sed quod medium est inter vtrumque horum censuum. Tertius est, vt ex duobus duarum reip. administrationum institutis, fiat vna reip. administrandæ forma, nempe partim ex lege oligarchica, partim ex democratica. verbi gratia, videtur democratiæ esse proprium, magistratus sortitò capi: electione verò creari oligarchiæ conuenire: & democratiæ proprium est non ex censu magistratus mandari: oligarchiæ, ex censu. Aristocratiæ igitur est proprium, & politicum ex vtraq; reip. administrãdę forma vtrumq; sumere: ex oligarchia, vt magistrat⁹ ex electione deferãtur: ex democratia, vt nè ex censu. Permistionis igitur modus hic est. Certus autem benè permistæ democratiæ, & oligarchiæ finis ac terminus erit, vbi licebit eandem reipub. administrandæ formam, democratiam, & oligarchiam appellare. Perspicuum enim est, iis, qui ita loquuntur, id ex eo accidere, quòd benè sint permistæ. Idem porrò & medio áccidit. In eo enim vtrumque extremorum appâret, atque elucet: quod éuenit in Lacedęmoniorum reip. administrandæ forma. Multi enim eam esse democratiam dicere conantur, propterea quia huius reipub. ordinatio multa habeat democratiæ propria, verbi gratia, primùm id, quod ad puerorum educationem pertinet. similiter enim aluntur diuitum liberi, atque pauperum filij: & eodẽ modo instituuntur, quomodo & pauperum filij erudiri possint: similis verò ratio etiã in proxima ætate adhibetur: & cùm robustiore corpore fuerint, atque ad ætatem virilem peruenerint, eadem. nulla enim re illustrior aut insignior est diues, quàm pauper. Ita quę ad victum pertinent, eadem sunt omnibus, in conuiuiis illis, quæ syssitia apud eos

nominantur. denique tali veste vtuntur diuites, qualem quiuis ex pauperibus, quisquis sit, parare queat. Deinde propterea quòd ex duobus maximis imperiis alterum quidem populus optat, & legit: alterius verò est particeps. Nam senatores à populo leguntur: ephoriã, seu ephoratũ, qui erat quasi tribunatus plebis Romæ, populo licet obtinere. Nõnulli oligarchiam esse volunt, propterea quòd multa habeat oligarchiæ propria. verbi gratia, magistratus omneis ex electione mandari, nullum sortitò obuenire: & penes paucos esse necis, & exsulij potestatem, & alia multa huiusmodi. Oportet autem in reipub. administrandæ forma benè permista, benéque temperata, vtrumque videri inesse, & neutrum: tum eam per se, & suis viribus seruari, non extrinsecus: & per se seruari, non quòd plures sint extrà, qui eam saluam esse velint, (hoc enim etiam malæ reipub. administrãdæ formæ suppetat) sed eò quòd nulla prorsus pars ciuitatis vllam aliam reip. administrandæ formam velit. Quónam igitur modo politia sit constituenda, itémque eæ, quæ aristocratiæ nominantur, nunc expositum est.

10 *De tyrannide autem nobis reliquum erat dicere, non quòd longus de ea sermo habendus sit, sed vt suam huius institutionis partem consequatur, quoniam etiam hanc in reipub. administrandæ formis numeramus. De regno igitur in libris superioribus explicauimus, in quibus de eo, quòd maximè regnum dicitur, commentabamur, cùm quærebamus vtrùm sit inutile, an expediat ciuitatibus: & quem regem, & vnde, & quomodo constituere oporteat. Tyrannidẽ porrò, quo loco de regno disputabamus, in duas parteis diuisimus, propterea quòd vtriusque harum vis ac potestas similitudinem quandam habet cum regno, ídque quia hoc vtrum-*

que imperium legi est consentaneum. Nam & apud nonnullas barbarorum nationes, principes, penes quos solos summa sit omnium rerum potestas, eliguntur: & olim apud priscos Græcos fiebant hoc modo quidam principes, soli imperium obtinentes, quos æsymnetas appellabant. Differunt autem hæc imperia nõnihil inter se. ac propterea quidem quòd lege vigebant ac valebant, & quia soli volentibus imperabant, erant regia: sed propterea quòd dominorum in morem imperabant arbitratu suo; tyrannica. Tertium autem tyrãnidis genus est id, quod maximè tyrannis videtur esse, cùm ex altera parte regno respondeat. talem autem monarchiam tyrannidem esse necesse est, quæ cùm referendarum rationum iudicio non teneatur, imperium exercet in simileis, eósque omneis meliores, ad suam ipsius vtilitatem omnia referens, non ad eorum, qui párent imperio. Quapropter inuitis imperat. nemo enim liber & ingenuus tale imperium æquo animo ferre potest. Tyrannidis igitur hæc, & tot genera sunt, propter eas, quas diximus, causas.

Sed quænam est optima reip. administrandæ forma, & quænam plerisque ciuitatibus, & plerisque hominibus vita optima apud eos, qui neque cum virtute captum idiotarum superante, neque cum doctrina & naturæ bonitatẽ, & adiumentum fortunæ desiderante, neque cum reipub. administrandæ forma optãda magis, q̃ ad vsurpãdum facili, sed cũ vita ad communicandũ expedita plerisque, & cum ea reip. administrandæ forma, cuius bona pars ciuitatum possit esse particeps, hæc conferre velint? Etenim quas aristocratias appellant, de quibus nunc diximus, partim à plerisque ciuitatibus sunt remotiores, partim ei, quæ politia nominatur, finitimæ sunt. Quocirca de ambabus, vt de vna, dicendum 11

est. Iudicium autem de his omnibus, ex iisdem elementis pẽdet. Nam si rectè dictum est in libris de moribus, vitã beatam eam esse, quæ virtuti congruit non impeditæ: virtutem autem, mediocritatem: vita media, optima sit necesse est, ex ea, quam quisque consequi potest, mediocritate. Atque his eisdem finibus & ciuitatis, & reip. administrationis virtutem ac vitium terminari necesse est. Reipub. enim administratio, vita quædam ciuitatis est. In omnibus igitur vrbibus tres sunt partes ciuitatis: alij valde copiosi & locupletes: alij egentissimi ac tenuißimi: tertij inter hos medij. Itaque quoniam cónuenit inter omneis id, quod est mediocre, & medium, esse optimum: perspicuum etiam est rerum secũdarũ possessionem mediam, omnium esse optimam. facillimè enim adduci potest, vt rationi obtemperet. At qui pulchritudinis, aut virium corporis, aut nobilitatis, aut diuitiarum modum superat: aut contrà qui supra modum pauper, aut supra modum infirmus, aut supra modum inhonoratus est, difficile est eum rationi obsequi. Fiunt enim illi quidem petulantes atque contumeliosi, & insignitè, magnísque in facinoribus improbi: hi verò malitiosi ac fraudulenti, & leuibus in factis mali. At iniuriarum aliæ nascuntur ex contumelia ac petulantia: aliæ ex calliditate, & malitia. Præterea hi minimè magistratus amant, miniméque magistratibus consulunt. Atqui hoc vtrumque ciuitatibus est pestiferum. Præterea qui rebus secundis, & viribus corporis, & diuitiis, & amicis, & aliis huiusmodi reb⁹ excellũt, imperiũ ferre neq; volũt, neque sciunt. atque hoc malũ domi natũ statim à pueris habent. Nam propter luxuriam & delicias ne in ludis discẽdi quidem imperio parêre consueuerunt. At qui supra modũ harũ rerũ pænuria atq; inopia conflictãtur, nimis

mis sunt humiles, atque abiecti. Itaque hi quidem nesciunt imperare, sed imperium seruile subire sciunt: illi verò nulli quidem imperio parêre didicerunt, sed ita imperare sciunt, quomodo domini seruis imperant. Fit igitur seruorum & dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentium, partim contemnentium: quæ ab amicitia, & societate, communionéque ciuili distant plurimum. Societas enim & communio ad amicitiam pertinent. Nam neque cum inimicis societatem itineris inire volumus. ea autem natura ciuitatis est, vt ex paribus, & similibus, quàm maximè fieri possit, constare debeat. hoc autem medijs suppetit maximè. Quare necesse est hanc ciuitatem optimè gubernari atque administrari, quæ ex iis partibus constet, ex quibus conflatam constitutionem ciuitatis dicimus esse optimam natura. Et verò ex ciuibus hi in ciuitatibus salui sunt maximè. Nã neque ij, vt pauperes, aliena appetunt: neque rem horũ familiarem, vt rem diuitum, pauperes concupiscunt: & quia neque insidiis, cuniculísque oppugnantur, neque aliis insidiantur, ab omni periculo tuti viuunt. itaque præclarè optauit Phocylides,

Esse volo ciuis medius. namque optima multa
Sunt mediis. *Perspicuum igitur est societatem ciuilem illam esse optimam, quæ ex mediis constat: taleísque ciuitates bene administrari licere, in quibus media pars, multa est, & plus potest maximè quidem, quàm ambæ: secundo loco verò, quàm alterutra. Accrescens enim, aliquid momenti affert, inclinationémque quandam facit, & obstat ne accidant contrariæ exsuperantiæ. Quapropter summæ felicitatis est, eos, qui in ciuitatis administratione versantur, rem familiarem & mediocrem, & iustam habere. Nam*

vbi alij valde multam & amplam habent, alij nullam: aut democratia sit postrema, & deterrima, aut mera oligarchia, aut tyrannis, propter vtramque excellentiam, atque exsuperatiam. Nam ex democratia valentißima & acerrima, & ex oligarchia nascitur tyrannis: ex mediis verò & affinibus multo minus. cuius rei causam posterius in disputationibus de reip. administrationum mutationibus & conuersionibus exponemus. Mediam autem reipub. administrādæ formam esse optimam, perspicuum est: sola enim seditionibus non est infesta. vbi enim latè patet id, quod interiectum medium est, minimè seditiones oriuntur, miniméque diuellitur rerumpub. coniunctio. Atque ob eandam causam magnæ ciuitates minus sunt seditionibus opportunæ, nempe quia id, quod mediū est, latè patet. In paruis verò cùm facile sit ciueis omneis ita in duas parteis dirimere, vt nihil relinquatur medium: tum omnes fere aut egentes sunt, aut locupletes. Præterea democratiæ oligarchiis sunt à ruinæ periculo munitiores, & ad diuturnitatem stabiliores, propter medios. Nam & plures sunt, & honorum sunt participes in democratiis magis, quàm in oligarchiis. Cùm enim sine his egentes ac tenues multitudine superant, malè rem suam gerit ciuitas, & in peßimum locum deducti ciues citò intereunt. Argumento autem huic rei esse existimare oportet, ꝙ optimi latores legum de mediocrium ciuiū grege fuerunt. Nam & Solon ex hoc numero erat, vt declarat ipsius poësis: & Lycurgus. non enim rex erat: & Charondas. & fere plerique alij. Perspicuum autem etiam ex his est, quamobrem plurimæ reipub. administrandæ formæ aliæ sint democraticæ, aliæ oligarchicæ. Propterea enim quòd in his sæpenumerò quod medium est, exiguum est, semper vtricunque

excellant, siue locupletes, siue plebecula, qui medium locum exsuperant; hi reip. administrationem vna secum trahunt. Itaque aut fit democratia, aut oligarchia. Praeterea verò quia seditiones & contentiones inter plebem & locupleteis exsistunt, vtriscunque acciderit, vt aduersariis superiores euadant, ij non communem reipub. administrandæ formam constituunt, neque æqualem, sed exsuperantiam prioris reip. administrationis, tanquam victoriæ præmium, accipiunt: & hi quidem democratiam, illi oligarchiam efficiunt: Præterea verò & eorum, qui principatum Græciæ obtinuerũt, vtrique ad reipub. administrandæ formam, quæ apud se vigebat, intuẽtes, alteri democratias in ciuitatibus cõstituerũt, alteri oligarchias, non vtilitatẽ ciuium spectantes, sed suam ipsorum: ita vt præter has causas aut numquam media reipub. forma exsistat, aut raro, & apud paucos. Vnus vir enim solus ex iis, qui antea principatum in Græcia tenuerunt, adductus est, vt hãc reip. administrandæ descriptionem institueret. Nunc autem apud eos, qui in ciuitatibus versantur, hæc consuetudo serpere cœpit, vt nolint æqualitatem, sed aut imperare studeant, aut victi æquo animo onus imperij subeant ac perferant. Quæ sit igitur optima reipub. administrandæ forma, & propter quam causam, ex his intelligere licet. Aliarum autem reip. administrandæ formarum, quoniã plureis democratias, pluréisq; oligarchias esse dicim⁹, quæ prima sit locanda, quæ secunda, & quæ ad eundem modum deinceps proxima, quia alia sit melior, alia deterior, cùm ea, quæ optima est, distincta, ac definita sit, non est difficile intelligere. Oportet enim necessariò eam esse meliorem, quæ ad hanc proximè accedit: deteriorem eam, quæ à medio remotissima est, nisi quis in iudicio faciendo finem ciuitati

propositum intueatur. Dico autem finem ciuitati propositum, quia sæpenumerò, quamuis sit alia reipub. administrãdæ forma optabilior, ac præstabilior, nihil obstat tamen, quominus aliquibus magis expediat, aliam esse apud eos reipub. administrationem.

12 Quæ autem reipub. administrandæ forma quibus, & qualis qualibus expediat, consequens est deinceps iis, quæ dicta sunt, exponere. Primùm igitur quod idem vniuersè de omnibus verè dicitur, sumendum est. Oportet enim plus valere eam partem ciuitatis, quæ vult reip. administrandæ formam manere, quàm quæ non vult. Constat autem ciuitas omnis ex quali, seu qualitate, & quãto, seu quãtitate. Quale dico libertatem, diuitias, disciplinam, generis splendorem, seu nobilitatem: quantũ, multitudinis exsuperantiam. Contingere autem potest, vt earum partium, ex quibus cõstat ciuitas, parti alteri adiunctum sit quale: alteri quantum: verbi gratia, vt plures numero sint homines obscuro & humili loco nati, quàm generosi: aut plures egentes, quàm locupletes: non tam superent quanto tamen, quàm superentur quali. Quapropter hæc sunt inter se comparanda. Vbi igitur egentium multitudo alteram partem superat ea proportione, quam diximus, hîc democratia oriri solet natura. Nam siquidem agricolæ numero superent, fit agricolarum democratia: & vnumquodque genus democratiæ pro cuiusque populi exsuperãtia: verbi gratia, si agricolarũ superet multitudo, prima exsistit democratia: sin artificum sordidorum, & mercenariorum, postrema: similitérque aliæ inter has interiectæ. Vbi verò locupletium & nobiliũ multitudo magis superat quali, quàm superatur quanto: hîc nascitur oligarchia, & eodem modo vnumquodque oligarchiæ genus, pro exsuperã-

tia multitudinis oligarchiæ conuenientis. Oportet porrò latorem legis semper in reip. administratione medios assumere. Nam siue leges oligarchiæ conuenienteis ferat, ad medios leges dirigere debet: siue democratiæ congruenteis, hi legibus adiungendi sunt. Vbi verò mediorum multitudo superat aut vtrosque extremos, aut alterutrum tantum: hîc fieri potest, vt reipub. administrandæ forma sit firma, & stabilis. Non est enim metuendum ne vmquam diuites cum pauperibus in hos consentiant & conspirent. nam numquam alteri alteris seruire volent. Quòd si communiorem reipub. administrationem quærant, nullam aliam reperient hac communiorem. Nam vicissim præesse atque imperare non facilè inducant animum propter diffidentiam, quæ inter eos intercedit. Vbique gentium autem arbiter honorarius, fidissimus est. At medius, arbiter honorarius est. Quanto autem melius reip. administratio mista & temperata fuerit, tanto firmior, & diuturnior est. Vehementer autem errãt multi etiam ex iis, qui reipub. administrandæ formas aristocraticas efficere volunt, non eò solùm, quòd plus tribuant locupletibus, quàm oporteat, verùm etiam quòd fallaciter populi vireis frangant atque eneruent. Necesse enim est temporis progressu aliquando ex falsis bonis nasci verum malum. Nam immoderatæ atque iniustæ diuitum opes reip. administrationem perdunt potius, quàm populi.

Quinque autem res numero sunt, quas in reip. administrationibus per speciem quandam honestam callidè excogitant in populum: eæque versantur in contione, in magistratibus, in iudiciis, in armandis ciuibus, in exercendis. In contionibus quidem, licere ciuibus in contione deliberandi causa interesse: multam autem esse constitutam in locuple- 13

teis si non interfuerint in contione, eámque aut in solos locupleteis, aut multo maiorem. In magistratibus, non licere iis, qui censum non habeant, eiurare magistratum: egentibus & tenuibus licere. in iudiciis multam esse constitutam in locupleteis, nisi iudicādi munere fungantur: egentibus licere impune rebus iudicandis non præesse: aut in illos quidem grauem multam esse constitutam, in hos leuem: quemadmodum in Charondæ legibus. Alicubi autem licet quidem omnibus, qui modò professi fuerint, & nomen suum in tabulis publicis perscribendum dederint, in contione consultandi gratia interesse, & res iudicare. quòd si posteaquàm professi fuerint, neque in contionem veniant, neque iudicandi munus obeant: magnæ sunt his pœnæ irrogatæ, vt propter multæ irrogationem, professionem, nominísque scriptionem fugiant. propterea autem quòd nomen perscribendum non dederint, iudicandi munus non obeant, neque in contione deliberandi causa intersint. Eodem modo & de armis domi habendis, & corporibus exercendis lege lata constituunt. Egentibus enim licet arma non habere: locupletes verò si non habeant, pecunia multantur: & illis licet impune corpus non exercere: his, si corpus non exerceant, multa irrogata est, vt hi quidem propter multam corpori exercendo dent operam: illi propter impunitatem corporis exercitationem negligant. Hæc igitur sunt callida legum ferendarum artificia ad oligarchiam accommodata. In democratiis verò alias machinas excogitant, quas his opponāt. Egentibus enim mercedem præbent in contionem deliberandi causa euntibus, & iudicandi munus obeuntibus: locupletibus vtrumque munus defugientibus nullam multam irrogant. Itaque perspicuum est, si quis vult iustè permiscere: quæ sunt apud vtrosque, in v-

num esse conducenda: & illis quidem mercedem esse præbendam, his verò multam irrogandam. Sic enim omnes reipub. administrationis fuerint participes: illo modo autem alterorum tantùm reip. administratio est. Oportet autem reip. administrandæ formam ex his sanè constare tantùm, qui habent arma. census verò magnitudinẽ non licet simpliciter definiendo edicere tantã suppetere debere. sed considerato qualis & quantus amplissimus quadret ad id, vt ij, qui reipub. administrandæ sunt participes, plures sint iis, qui non sunt participes, tantum præfinire ac præscribere oportet. Pauperes enim, etiamsi honorum nõ sint participes, otiari & quiescere non nolunt, modò nequis eos contumeliosè vexet, neque de re familiari quicquam detrahat. sed hoc facile nõ est. non enim semper contingit, vt sint ij humanitate politi, qui reipub. administrationis sunt participes. Et pauperes, vbi bellum ortum fuerit, solent esse tardiores, nisi alantur, & si domi egeant. Quòd si quis victum suppeditet, militiam non detrectant. Constat autem reipub. administrandæ forma apud nonnullos non solùm ex iis peditibus, qui arma gerunt, verùm etiam ex iis, qui gesserũt. Apud Malienseis autem reipub. quidem administrãdæ forma ex his constabat: magistratus verò ex iis, qui militabant, legebantur. Ac prima sanè reipub. administrandæ forma apud Græcos, posteaquàm regibus vti desierunt, ex iis, qui arma ferebant, fuit: principio quidem ex equitibus. robur enim & nerui exercitus, & belli præstantia in equitatu consistebat. Nam sine arte instruendi, disponendíque exercitus peditatus grauioris armaturæ inutilis est. At talium rerum vsus & ordinis disciplina non erat apud veteres: ita vt in equitatu firmamẽtum & robur belli collocarent. Crescentibus autem ciuitatibus, auctísque

eorum, qui arma tractabant, viribus, cum pluribus reip. administratio communicata eſt. Quapropter quas nunc politias appellamus, maiores noſtri democratias nominabant. Erant autem veteres reip. adminiſtrandæ formæ non temerè oligarchicæ, & regiæ. Nā propter hominum paucitatem, ciuitatúmque infrequentiam non admodum multos habebāt, qui medij eſſent. Itaque cùm & numero pauci eſſent, & ordinis deſcriptione, magis imperium perferebant. Quam ob cauſam igitur reipub. adminiſtrandæ formæ ſint plures, & quamobrem præter eas, quæ commemoratæ ſunt, aliæ: (nam & democratia vna numero non eſt, & de aliis item ſentiendum) præterea verò quid inter ſe differant, & quam ob cauſam hoc eueniat: & præter hæc, quæ ſit optima reip. adminiſtrandæ forma, vt dicamus de eo, quod plerumque fit: & aliarum reipub. adminiſtrandæ formarū qualis qualibus conueniat, expoſitum à nobis eſt.

14 *Rurſus autem & communiter de omnibus, & ſeparatim, ſingulatímque de vnaquaque, & de iis, quæ deinceps ſequuntur, dicamus, eorum principio apto & conuenienti ſumto. Omnium igitur reipub. adminiſtrādæ formarum tres particulæ ſunt, quarum quid cuique expediat, bonum ſcriptorem legum diligenter attendere, & conſiderare oportet. Quibus particulis bene affectis, reip. adminiſtrādæ formam benè affectam eſſe, & pro vniuſcuiuſque harum partium differentia, reipub. adminiſtrandæ formas inter ſe differre neceſſe eſt. Harum autem partium vna quædam eſt, quæ de rep. conſultat: altera, quę in magiſtratibus verſatur, hoc eſt, quos magiſtratus eſſe, & quarum rerum poteſtatem eos habere, & qualem eorum electionem eſſe oporteat: tertia ad iudices pertinet. Summam autem poteſtatem habet ea pars,*

quæ

quæ de bello & pace, & de ſocietate, & de fœderibus, & de legibus, & de morte, & exſulio, & publicatione bonorũ, & de rationibus referendis conſultat. Neceſſe eſt autem vel ciuibus omnibus hæc iudicia eſſe tradita, vel nonnullis omnia, verbi gratia, vni cuidam magiſtratui, aut pluribus, aut aliis alia: aut nonnulla eorum, omnibus: nonnulla verò nonnullis. Omneis igitur ciueis de omnibus rebus ſtatuere, populare eſt. talem enim æqualitatem requirit populus. Sunt autem modi, quibus omnes de rebus omnibus ſtatuant, complures: vnus, vt ſinguli viciſſim, non omnes ſimul deliberent, & ſtatuant, quemadmodum fit in reipub. adminiſtrandæ forma à Telecle Mileſio inſtituta: (Et verò in aliis etiam reip. adminiſtrandæ formis conſultant magiſtratuum collegia cõgreſſa, & in vnum coacta: magiſtratus autem obtinent omnes viciſſim ciues ex tribubus, & particulis ciuitatis prorſus minimis, donec ad omneis peruentum ſit:) conueniant autem omnes ſolùm & de legibus ferendis ac iubendis, & iis de rebus, quæ ad reip. adminiſtrationem pertinent: & vt ea audiant, quæ à magiſtratibus edicuntur ac denuntiantur. Alius modus, vt omnes conferti, & in vnum coacti ſtatuant: ſed conueniant tantùm comitiorum diebus & ad magiſtratus creandos, ſeu legendos, & ad leges ſciſcendas ac iubendas, & cùm de bello & pace agendum eſt, & ad rationes rerum in magiſtratu geſtarum repetendas: de ceteris autem magiſtratus, vt cuique negotio propoſiti ſunt, ſiue lecti ex omnibus, ſiue ſortitò capti, deliberent. Alius modus, vt ciues ad magiſtratus creandos, & rationes à magiſtratibus repetendas conueniant, & præſtò ſint, & cùm de bello, ac ſocietate belli deliberaturi ſunt: cetera à magiſtratibus trãſigantur atque adminiſtrentur: qui magiſtratus à populo ſint

electi, tot, quot esse debent. Tales autẽ sunt ij, qui non nisi à sciẽtibus & vsu peritis geri possunt. Quartus modus est, vt omnes de rebus omnibus cõgregati deliberent: magistratus verò nulla de re statuant, aut decernant, sed tantùm sententiam suam anquirendi causa antè interponant, eámque ad populum postea referant: quo modò nunc vltima democratia gubernatur: quam & oligarchiæ potentatus eius, quem dynastiam nominant, imitatrici, & monarchiæ tyrannicæ proportione respondere dicimus. Hi igitur omnes modi sunt democratici. Quosdam verò de omnibus statuere, oligarchiæ proprium est. Habet porrò etiam hoc dfferẽtias plureis. Cùm enim ex mediocribus censibus & deliguntur magistratus, & sunt plures propter census mediocritatem, neque quicquã eorum, quæ vetat lex, mouent, sed legem sequuntur ducem, & ei, qui censum lege præfinitum habeat, licet ad rempub. accedere: oligarchia hæc talis quidem est, sed ciuilis, quia modum seruat. Cùm verò non omnes consilij publici sunt participes, sed eliguntur, & tamen ex lege imperant, vt & suprà: id ad oligarchiam pertinet. At cùm ij, penes quos est consultandi potestas, se ipsi legunt & creant, cúmque filius in locum patris succedit, & cùm leges sibi subiungunt, nõ se legibus: hæc reipub. ordinatio oligarchica sit necesse est. Cùm autem partitione & descriptione quadam facta, de nonnullis rebus statuendi potestatem & ius habent nonnulli: verbi gratia, de bello & pace, & de rationibus repetendis omnes: de ceteris rebus, magistratus, híque electi, aut sortitò facti: hæc quidem reip. administrandæ forma, aristocratia est. sed si de aliquibus rebus statuere possint magistratus electi, de aliquibus sortitò facti: & qui sortitò fiunt, vel simpliciter sumantur ex omnibus, vel ex iis, qui antè meliores

iudicati ſunt, vel communiter deligantur, & ſortitò fiant: hæc reipub. adminiſtratio, partim ariſtocratia eſt, partim ipſa politia. Diſtinctum igitur ac diuiſum hoc modo eſt id, quod in ciuitate conſultationi præeſt, ſpectatis reip. adminiſtrandæ formis: & gubernatur vnaquæque reipub. adminiſtrādæ forma quemadmodum ſuprà definitum atque explicatum eſt. Conducit autem ad conſultandum ei democratiæ, quæ maxime videtur nunc eſſe democratia: (talem democratiam dico, in qua populus habet poteſtatem legum iubendarum, & vetandarum) quod fit in oligarchiis de iudiciorum ratione, & id rectius facere, (multam enim iis irrogant, quos iudicandi munere fungi volunt, vt iudicandi munere fungantur: at democratia tenuibus & egentibus mercedem decernit) & hoc idem in contionibus facere. melius enim conſultabunt, ſi conſultent omnes communiter: multitudo quidem cum claris & nobilibus viris: hi verò cũ multitudine. Expedit autem, eos, qui conſultandi munus obibũt, aut ſuffragiis creari, atque eligi, aut ſortitò fieri æqualiter ex membris & particulis ciuitatis. Expedit porrò illud quoque, ſi ciues populares politicos, ſeu ciuileis lõgè numero ſuperent, aut non omnibus mercedẽ dare, ſed tam multis, quàm multi cum multitudine nobilium commenſu quodam comparari queant, aut plureis ſortiendi iure, poteſtatéque priuare. In oligarchiis autem vtile eſt aut nonnullos ex multitudine ante alios ſumere, aliúſque anteferre, qui deliberent: aut curiam aliquam conſtituere talem, qualis eſt in aliquibus reipub. adminiſtrandæ formis, quos probúlos, id eſt præconſultatores, & nomophylacas, id eſt legum cuſtodes appellant: & de iis agere, de quibus hi antè conſultarint. Sic enim populus erit conſultandi conſors & particeps, neque

quicquam eorum rescindere poterit, quæ ad reipub. administrationem pertinent. præterea aut eadem decernere populum, aut nihil contrarium iis decernere, quæ ad eum referũtur: aut cum omnibus quidem consilium communicare, sed solis magistratibus consultandi potestatem facere. contrariúmque eius, quod fit in ciuilibus reipub. administrationibus, quas Græci politias appellant, faciendum est. Populi enim in absoluendo rata debet esse auctoritas: in condemnando non debet esse rata: sed prouocatio sit ad eos magistratus, qui reipub. præsunt. Nam in ciuilibus reip. administrationibus faciunt ordine conuerso. paucorum enim, si quidem absoluerunt, rata est auctoritas: sin condemnarunt, rata non est: sed prouocatio semper est ad quàm plurimos. De ea igitur ciuitatis parte, quæ consultat, & de ea, penes quam est moderandæ atque administrandæ ciuitatis auctoritas ac potestas, ita sit à nobis explicatum.

15 *His autem proximè consequens est magistratuum distincta atque explicata partitio. Insunt enim in hac reip. administratione multæ differentiæ, quot magistratus esse debeãt, & quarum rerum penes eos potestas esse debeat: & de tempore, quàm diuturnum quemque esse oporteat: alij enim semestreis, alij breuiore temporis spatio circumscriptos, alij annuos, alij diuturniores magistratus faciunt: & vtrùm magistratus perpetuos esse oporteat, an diuturnos, an neutrum, sed sæpe eosdem magistratum gerere, an non eundem bis magistratu fungi, sed semel duntaxat: præterea, quòd ad rationem constituendorum magistratuum attinet, ex quibus fieri oporteat, & à quibus, & quo modo. Nam de his omnibus oportet primùm distinguere atque explicare posse, quot modis contingat vt fieri possint: deinde videre quales magistra-*

tus, qualibus reip. administrandæ formis ſint vtiles, & ſingulos ad ſingulas accommodare. Sed ne hoc quidem definire facile eſt quales magiſtratus appellandi ſint. Multis enim præfectis ciuilis ſocietas eget. Quapropter non omnes ij ſunt in magiſtratibus numerandi, neque qui ſuffragiis creātur, ſiue eliguntur, neque qui ſortitò fiunt, vt primùm ſacerdotes. hoc enim genus hominũ aliud eſſe à ciuilibus magiſtratibus ſtatuendum eſt. deinde chororum duces ac magiſtri, & præcones. eliguntur & legati. Sunt autem curationes aliæ ciuiles, & hæ vel omnium ciuium ad aliquam actionẽ, vt imperator iis omnibus, qui militant, præeſt: vel partis ciuitatis, vt mulierum curator, aut puerorum: aliæ quaſi ad domum adminiſtrandam, rémque familiarem tuendam pertinentes, quas œconomicas appellant Græci: ſæpenumero enim frumẽti menſores leguntur: aliæ in miniſterio conſiſtunt, quibus ſi copia ſuppetat, ſeruos præficiunt. Maximè igitur, vt ſimpliciter & generaliter dicam, magiſtratus hi dicendi ſunt, quibus de aliquibus rebus conſultandi, & iudicandi, & imperandi, & quidẽ huius rei maximè, munus aſſignatum eſt. Imperare enim magiſtratus propriũ magis eſt, quàm illa ſuperiora. Sed quibus nominibus hæc appellentur, nihil propemodum réfert ad vſus. nondum enim eorum, qui de nomine ambigunt, controuerſia iudicio diremta eſt: ſed habet aliam aliquam occupationem mentis & cogitationis propriam. Quales autem magiſtratus, & quàm multi ſint neceſſarij ad id, vt ſit ciuitas: tum quales non neceſſarij quidem ſint, ſed vtiles ad bonam reipub. adminiſtrandæ formam, magis dubitare poſſit aliquis cùm in omni reip. adminiſtrandæ forma, tum in paruis ciuitatibus. Nam in magnis fieri & poteſt, & debet, vt vnus magiſtratus vni rei præpoſitus ſit.

fieri enim poteſt, vt multi ſe cõferant ad principatus & imperia, quia multi ſunt ciues, ita vt alios magiſtratus diu intermittere, alios ſemel gerere liceat. Tum præſtat vnicuique rei & actioni curationem obtingere in vno negotio poſitam atque occupatam, quàm multis diſtrictam. In paruis verò multos magiſtratus ad paucos homines conferre & contrahere neceſſe eſt. Nam propter hominum paucitatem & pænuriam non eſt facile multos in magiſtratibus eſſe. Qui erunt enim ij, qui his rurſum ſucceſſuri ſunt? Egent autem interdum iiſdem magiſtratibus, & legibus paruæ ciuitates, atque magnæ. hoc intereſt, quòd hæ quidem ſæpenumero egent iiſdẽ: illis verò longo temporis ſpatio hoc éuenit. Quapropter nihil obſtat, quominus multæ curationes vni ſimul mandentur. non enim ſibi erunt mutuò impedimẽto. & propter hominum pænuriam neceſſe eſt magiſtratus, ſeu imperia conſtituere veluti inſtrumenta illa, quæ candelabri & vericuli vſum præbent, obeliſcolychnia à Græcis appellata. Si poſſimus igitur quot omni ciuitati magiſtratus eſſe neceſſe ſit, & quot non ſit quidem neceſſe, ſed tamen eſſe oporteat, dicere: facilius quis his cognitis colligat, quales magiſtratus in vnum magiſtratum contrahendi & conducendi ſint. Cónuenit autem ne hoc quidem ignorare, qualis magiſtratus pro ratione loci multarum rerum curam habere, & qualium rerum penes vnum magiſtratum auctoritas ac poteſtas eſſe debeat: verbi gratia, modeſtiæ in vita degenda ſeruandæ, vtrùm in foro quidem penes rerum venalium curatorem, ſeu ædilem: in alio loco penes alium, an vbique penes eundem: & vtrùm ex rebus facienda ſit diuiſio, an ex hominibus: dico vtrùm debeat vnus eſſe præfectus modeſtiæ, an alius pueris, alius mulieribus: & verò ex reipub.

administrandæ formis vtrùm in vnaquaque etiam magistratuum genus differat, an nihil differat: verbi gratia, in democratia, & oligarchia, & aristocratia, & monarchia. vtrùm penes eosdē magistratus sit summa potestas, sed nō ex paribus, neque ex similibus, verùm in aliis reipub. administrandæ formis penes alios sit potestas: verbi gratia in aristocratiis ex hominibus eruditis, & benè institutis: in oligarchiis, ex diuitibus: in democratiis, ex liberis: an sint quædam reip. administrandæ formæ ipsis quidem magistratuum differentiis consentaneæ, sed alicubi tamen eosdem magistratus esse expediat, alibi vtile sit inter se differre. hîc enim cónuenit magnos esse magistratus: illic eosdem esse paruos. Verumtamen sunt quidam & proprij, vt eorum, qui antè consultant, & prouident, quos probúlos Græci dicunt, Latini præconsultatores: prouisores fortassis appellare licet. hic enim magistratus democratiæ non cónuenit, neque popularis est. Consultatio verò & senatus, populare quiddam est. Oportet enim taleis quosdam esse, quibus sit curæ populo prospicere, & prouidere, vt ei liceat esse in suis negotiis occupato. Quòd si erunt pauci numero, hoc ad oligarchiam pertinebit. At præconsultatores, seu prouisores paucos esse numero necesse est. Quare hoc oligarchiæ proprium est. Vbi autem sunt hi magistratus vtrique, præconsultatores videlicet, & consultatores, siue deliberatores, & quasi senatores quidam, præconsultatores consultatoribus opponūtur, atque adeò imponuntur. Nam consultator seu senator, populare quiddam est: præconsultator verò, oligarchiæ proprium. Dissoluitur autem, atque interit etiam consultationis publicæ, id est senatus potestas in talibus democratiis, in quibus ipse populus congregatus omnibus de rebus agit, & transigit. Hoc porrò

ſolet euenire cùm vel copiis rei familiaris abundat populus, vel iis, qui in contionem eunt deliberandi gratia, merces datur. Nam cùm otientur, ac negotiis ſoluti ſint: & ſæpenumero congrediuntur, & omnia ipſi diſceptant ac decernunt. Puerorum curator autem, & mulierum, & ſiquis eſt alius magiſtratus, penes quem talis curationis ſit poteſtas, ad ariſtocratiam pertinet, non ad democratiam. (quónam modo enim fieri poſſit, vt pauperum vxores probibeantur domo exire?) neque ad oligarchiam. luxuria enim diffluunt paucorum, qui reipub. præſunt, vxores. Sed de his quidem rebus hactenus dictum ſit. nunc quæ ad magiſtratuum creationes, ſeu conſtitutiones pertinent, ab initio perſequi & pertractare conandum eſt. Tribus autem finibus harum differentiæ circumſcriptæ ſunt: qui ſi componantur, modos omneis ſumtos eſſe neceſſe eſt. Horum autem trium vnum eſt, qui ſint ij, qui magiſtratus faciunt: alterum, ex quibus: tertium, quo modo. Vniuſcuiuſque porrò horum trium tres ſunt differentiæ. Nam aut omnes ciues conſtituunt, creántque magiſtratus, aut aliqui: & aut ex omnibus, aut ex quibuſdam certis, ac definitis: verbi gratia, aut à cenſu, aut à genere, aut à virtute, aut tali alia re aliqua: quemadmodum Megaris ex iis, qui vnà ab exſulio reuerterunt, vnáque aduerſus populum acie decertarunt: atque hæc aut electione, aut ſorte. Rurſus hæc duplicari poſſunt: hoc eſt alios magiſtratus aliqui conſtituunt, alios, omnes: alios ex omnibus ciuibus, alios ex quibuſdam: & alios ſuffragiis, ſeu electione, alios ſorte. Harum autem differentiarum vniuſcuiuſque quattuor erunt modi. Aut enim omnes ex omnibus electione, ſiue ſuffragiis fient: aut omnes ex omnibus ſorte: & aut ex vniuerſis, aut ex omnibus in parteis diſtributis, verbi gratia in tribus, aut mu-

nicipia,

nicipia, aut ſodalitates, ſiue curias, donec ad omneis ciueis peruentum, & per omneis itum fuerit: aut ſemper ex omnibus: & partim hoc, partim illo modo. Rurſum ſiqui ſint conſtituti vel ex omnibus electione, vel ex omnibus ſorte: vel ex aliquibus electione, vel ex aliquibus ſorte: vel partim hoc modo, partim illo: hoc eſt partim ex omnibus electione, partim ſorte. Itaque duodecim modi fiunt, præter duas coniunctiones, ſeu copulationes. Harum autem conſtituendi magiſtratus rationum duæ ſunt populares, nempe omneis ex omnibus aut ſuffragio, aut ſorte fieri: aut vtroque, alios quidem magiſtratus ſorte, alios electione, ſeu ſuffragio. Cõſtitui porrò non omneis quidem magiſtratus ſimul, ſed tamen ex omnibus, aut ex quibuſdam, aut ſorte, aut electione, aut vtroque: aut alios ex omnibus, alios ex quibuſdam vtroque: (dico autem vtroque, alios quidem ſorte, alios ſuffragio) hoc ciuile eſt, ſeu, vt Græci loquuntur, politicum. Et nonnullos magiſtratus ex omnibus conſtitui, partim electione, partim ſorte, aut vtroque, hoc eſt, alios ſorte, alios electione, oligarchiæ proprium eſt: & multo magis ſi vtroque. Alios verò ex omnibus, alios ex quibuſdam, ad politiam pertinet cum ariſtocratia coniunctã: aut alios electione, alios ſorte. At quoſdam ex quibuſdam electione fieri, oligarchiæ cónuenit: & quoſdam ex quibuſdam ſorte, & item quoſdam ex quibuſdam vtroque. quoſdam verò ex omnibus fieri, non item oligarchiæ cõuenit. At omneis ex quibuſdam fieri electione, ad ariſtocratiam pertinet. Tot igitur numero modi ſunt ij, qui in conſtitutione magiſtratuum vertuntur: & hoc modo pro reipub. adminiſtrationum ratione & natura diuiſi ac diſtincti ſunt. Quæ porrò quibus conducant, & quomodo cõſtituendi ſint magiſtratus, & qui ſint, vnà cum eorum po-

testatibus planum fiet. Dico autem potestatem magistratus, verbi gratia, in cuius vnius potestate ac moderatione vectigalia vertantur, aut penes quem custodiæ summa sit potestas. Non enim eadẽ sunt potestatis genera, quemadmodum nec eadem est eius, qui exercitui præest, potestas, atque eius, penes quẽ arbitriũ est de rebus in foro contractis disceptãdi.

16 Reliquum est, ex tribus ciuitatis partibus, vt de ea, quæ rebus iudicandis præest, disseramus. Atque huius rei modi sumendi sunt, pro ea institutione, quæ nobis proposita est. Iudiciorum autem differẽtia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. ex quibus, hoc est vtrùm ex omnibus, an ex quibusdam iudices sumantur: de quibus, quot sint genera iudiciorum: quomodo, vtrùm sorte, an suffragio iudices fiant. Ac primùm sanè exponamus quot sint iudiciorum genera, vt sit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur sunt iudiciorum genera. vnum est, quod ad repetendas rationes à magistratibus pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eáque, quæ in personas publicas iniustè commissa sunt: tertium, quod ad peccata in reipub. statum: quartum, de controuersiis & magistratuum, & priuatorum cùm ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum magnarum contractibus, & præterea de cædibus, & de criminibus inter sicarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædeis pertinentium genera, siue apud eosdem iudices res agatur, siue apud alios, alia sunt spontè & consultò admissa, alia inconsultò, atque inuitè: & alia conceduntur illa quidem, & de facto constat inter eos, qui litigant, sed de iure ambigitur. quartum maleficium est, cuius crimen iis infertur, qui ob cædem non voluntariam exsulabant, ab exsulio reuocatis, vt capitis causam dicerent,

quale dicitur Athenis esse etiam id iudicium, quod exercetur in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca eueniunt, eáque in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum, quæ ad res peregrinorum pertinent, vnum genus est, quo peregrinus cum peregrino litigat: alterum, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem sunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vsque ad quinque, & paullo amplius. Oportet enim etiam de his iudicari. neque tamen cadunt in iudicum multitudinem. Sed de his quidem iudiciis, & de iis, quæ ad cædem pertinent, & de peregrinorum controuersiis disputare omittamus: de ciuilibus verò dicamus: de quibus, cùm neque rectè, neque ordine fiunt, seditiones excitantur, & reipub. administrationum motus ac commutationes oriuntur. Necesse autem est aut omneis de omnibus illis, quæ suprà distinctè & partitè enumerata sunt, iudicare, vel suffragio, vel sorte: aut omneis de omnibus partim sortitione, partim electione: aut de aliquibus iisdem, alios sortitò factos, alios suffragio creatos, atq; electos. Sunt igitur hi modi numero quattuor. Totidem autem sunt alteri & ij, qui sunt ex parte. Rursus enim aut ex quibusdam sumuntur, qui de rebus omnibus iudicēt, electione: aut ex quibusdam, qui de rebus omnibus iudicent, sortitione: aut partim sortitione, partim electione: aut nonnulli sunt iudicum consessus iisdem de rebus ex iudicibus sortitò factis, & suffragio creatis. Hi igitur modi, quemadmodum expositi sunt, iis, quos suprà diximus, consimiles sunt. Praeterea verò hęc eadem iudicia duplicari & copulari possunt. dico autem, verbi gratia, si alia quidem ex omnibus, alia ex aliquibus, alia ex vtrisque, exempli causa. si eiusdem iudicum consessus alij sint ex omnibus, alij ex quibusdam: & aut sortitione,

aut electione, aut vtroque. Quot igitur modis possint esse iudicum consessus, expositum est. Horum autem primi quidem sunt populares, qui aut constant ex omnibus, aut sunt de omnibus: secundi ad oligarchiam pertinent, nempe qui ex quibusdam sumuntur, & de omnibus iudicant: tertij aristocratiam & politiam attingunt, videlicet qui partim ex omnibus, partim ex quibusdam sumuntur.

LIB. 5.

DE aliis igitur rebus, de quibus disputare consilium cepimus, ferè omnibus diximus. Quibus autem ex causis reipub. administrãdæ formæ mutentur, & ex quàm multis, & ex qualibus: & quæ sint cuiusque reip. administrationis pestes, atque interitiones, & ex qualibus reip. administrandæ formis in qualeis administrandæ formas fiat conuersio: præterea quæ res sint & communiter omnibus, & seorsum singulis salutares: præterea verò quibus maximè reb⁹ vnaquæque respub. conseruari possit, deinceps post illa, quæ suprà dicta sunt, considerandum. Primùm autem existimare oportet, multas initiò reipub administrãdæ formas exstitisse, cùm inter omneis quidem conueniat, id, quod iustum, ídque, quod proportione æquale est, esse spectandum: sed ab hoc aberrẽt, quemadmodum & prius dictum est. Democratia enim orta ex eo est, quòd qui quauis re pares essent, se simpliciter pares esse existimarent. Nam quia similiter liberi sunt, se simpliciter æqualeis esse putant. Oligarchia autem ex eo nata est, quòd qui sunt vna aliqua re inæquales, & superiores, se omnino inæqualeis esse putant. Quia enim copiis rei familiaris alios superant, icircò se simpliciter inæqualeis esse autumant. inde fit vt illi quidem proinde ac si sint æquales,

omnia æqualia ſibi tribui æquum eſſe cenſeant: hi proinde quaſi ſint inæquales, ſuperiora omnia habere ſtudeāt. Nam quod ſuperat, inæquale eſt. Habent igitur omnes hæ reipub. adminiſtrādæ formæ aliquid iuris. ſed ſimpliciter prauæ ſunt. Et propter hanc cauſam cùm vtrique non pro ſua exiſtimatione, ſuáque opinione, reipub. adminiſtrationis ſunt participes, ſeditiones inter eos commouentur. Cùm autem omnium iuſtiſſimè ſeditiones excitent ij, qui virtute excellunt, tùm minimè hoc faciunt. Maximè enim probabile, & rationi conſentaneum eſt, hos tantùm ſimpliciter eſſe inæqualeis. Sunt autem quidam, qui cùm genere præſtent, dignos ſe putant non æqualibus, ſed pluribus, & amplioribus propter hanc inæqualitatem. videntur enim ij eſſe nobiles & generoſi, quibus maiorum virtus, & diuitiæ ſuppetunt. Principia igitur hæc ſunt ferè ſeditionum: hi fontes, atque hæ cauſæ, quibus impulſi ſeditiones concitant. Quocirca conuerſiones, & commutationes reipub. adminiſtrationum meritò fiunt. Aliquando enim ipſam reip. adminiſtrandæ formam oppugnant, vt ex eo reipub. ſtatu, qui nunc eſt, aliam reip. adminiſtrandæ formam conſtituant: verbi gratia, ex democratia oligarchiam, aut ex oligarchia democratiam, aut ex his politiam, hoc eſt ciuilem reipub. adminiſtrationem, aut ariſtocratiam, aut has ex illis. Interdum non quòd præſentem reipub. ſtatum conuellère, aut immutare conentur, diſſident: ſed ſtatum reip. eum quidem, qui nunc eſt, omnibus aliis anteponunt: verùm ſe moderatores ciuitatis, & adminiſtrationis reipub. compotes eſſe volunt: verbi gratia, oligarchiæ, aut monarchiæ. Præterea interdum certant de intendenda, aut remittenda reip. adminiſtrandæ forma, verbi gratia, vt, quæ reip. adminiſtratio, oligarchia eſt, ſit aut acrior & ex-

quisitior, aut minus acris, minúsque exquisita oligarchia: aut, quæ democratia est, vel intentior, vel remissior democratia fiat: itémque de reliquis reipub. administrandæ formis id pugnāt vt vel intentæ sint, vel remissæ. Præterea cōtendunt partem aliquam reip. administrationis mouere atque immutare, verbi gratia, magistratum aliquem constituere, aut tollere: quemadmodum aiūt quidam Lysandrum Lacedæmone regnum tollere esse conatum: & Pausaniam regem, ephororum imperium: & Dyrrhachij mutata est reipub. administrandæ forma ex particula quadam. Nam pro tribunis plebis, seu tribuum præfectis, quos Græci phylarchos appellant, senatum fecerunt. Iam verò in maximum illum & frequētissimum iudicum cōsessum, quam Heliæam Athenienses nominant, necesse est etiam nunc magistratus ex iis, qui in reipub. administratione versantur, peruenire, cùm aliquis iudex in demortui locum suffragio sufficiendus est. Oligarchiæ autem conueniebat etiam prætor, seu archon vnus in hac reipub. administrandæ forma. Vbique enim propter inæqualitatem, seu iniquitatem seditio oritur. Est autē inæqualitas & cùm inæquales quidē sunt ciues, nō tamē inæqualibus tribuitur id, quod proportione sit æquale: & cùm æqualib⁹ tribuūtur inæqualia. Regnū enim ꝑpetuū, inæquale & iniquū sit īter æqualeis. Omnino enim homines æquale, seu æquū quærentes inter se dissident & discordāt. Est autem æquale duplex: vnum numero, alterū dignitate. æquale numero dico, quod est multitudine aut magnitudine idē, & æquale: dignitate, quod ratione: verbi gratia, æquali numero tria superant duo, & duo vnū: æquali ratione quattuor duo, & duo vnū. vterq; enim numerus, qui superatur, eorum numerorum, qui superant, dimidius est. Cùm inter eos

autem conueniat de eo, quod iustum est simpliciter, de eo, quod iustum est proportione, dissident, quemadmodum antè dictum est, alij quidem quoniam si aliqua re sint æquales, existimant se esse omnibus rebus æqualeis: alij, si aliqua re sint inæquales & superiores, pluribus, aut maioribus se dignos esse putant. Quapropter & duæ reipub. administrandæ formæ maximè exsistere solent, democratia, & oligarchia. Generis amplitudo enim, seu nobilitas, & virtus in paucis cernuntur: horum contraria autem in pluribus. Nam nobileis quidẽ & viros bonos nusquam gentium centum reperias: egenteis uerò & improbos, multos multis locis. Simpliciter autem & omni ex parte ex alterutra æqualitate ordinatam & constitutam esse reipub. administrationem vitiosum est: quod ex euentu intelligere licet. Nulla enim ex talibus reip. administrandæ formis ad diuturnitatem stabilis est. Huius rei hæc causa est, quòd fieri non potest, vt non ex eo, quod primùm, & ab initio peccatum, aut minus rectè factum est, non erumpat ad extremum insigne aliquod malum. Quocirca oportet partim æqualitate arithmetica, eáque, quæ in multitudinis ac magnitudinis æqualitate consistit, partim geometrica, & ea, quæ est ex dignitate, vti. Verumtamen tutior, & à seditionum periculo munitior democratia, quàm oligarchia, est. Nam in oligarchiis duo mala oriri solent, seditio paucorum potentium & inter ipsos, & præterea aduersus populum. Præterea reipublicæ administrandæ forma ex mediocribus concreta, propius accedit ad democratiam, quàm ad paucorum imperium: quæ quidem mediocrium respub. omnium reip. administrandæ formarum tutissima est.

Quoniam autem quibus è rebus seditiones in ciuitati- 2.

bus, & commutationes reipub. administrandæ formarum oriantur, cõsiderare instituimus, vniuersè primùm origines, & causas earum sumere nos oportet. Sunt autem fere numero tres: quæ primùm rudi quadam descriptione per se sunt explicandæ. Oportet enim sumere & quomodo affecti homines dißideant inter se, & quarum rerum causa, &, quod tertium est, quæ sint principia perturbationum ciuiliũ, & seditionum inter civeis ortarum. Quamobrem igitur affecti sint ipsi quodammodo ad conuersionem & commutationem reipub. ea vniuersè causa statuenda est, de qua iam fortè diximus. Alij enim æqualitatis cupiditate inflammati, dißident, & discordant inter se, si se putent deteriore esse condicione, cùm sint iis, qui superiora habent omnia, pares. alij inæqualitatem & præstantiã concupiscentes, si cùm sint inæquales & superiores, existiment se non ferre parteis priores, nec plus habere, quàm alios, sed æquale, aut etiam minus. Potest autem euenire, vt hæc iustè expetãtur: potest verò & vt iniustè. Nam & cùm sunt inferiores, vt sint æquales, seditionem concitant: & cùm æquales, vt sint maiores. Quomodo igitur affecti dißideant, & seditionem cõcitent, expositum est. Ea autem, quorum causa dißident, & discordant, sunt lucrum, & honos, & quæ his cõtraria sunt. Nam ignominiam, & multam, seu damnum fugientes, quæ vel se, vel amicos attingat, seditiones in ciuitatibus commouent. Causæ autem & origines motuum, à quibus & ipsi hoc modo afficiuntur, & de rebus, quas antè diximus, dißident, aliquo modo sunt numero septem: aliquo modo plures: quarum duæ quidem sunt eædem atque eæ res, quæ à nobis commemoratæ sunt, sed non eodem modo. Propter lucrum enim, & propter honorem inter se excandescunt ac sæuiunt,

non

nõ vt illa sibi cõparent, & possideant, vt antè dictum est, sed quòd alios videant partim iustè, partim iniustè meliore esse condicione, quàm se, & bonis externis antecellere: præterea propter contumeliam, propter metum, propter excellentiam, propter contemtum, propter incrementum à proportione auersum. Præterea verò alio modo propter mercenarium vitæ tolerandæ genus, propter incuriam, propter paruitatem, propter dissimilitudinem.

Harum autem rerum, contumelia, & lucrum quam vim habeant, & quomodo sint seditionum causæ, propemodum appâret. Nam cùm ij, qui magistratus gerunt, contumeliosi sunt in priuatos, & plura atque ampliora omnia per iniuriam, & auaritiam sibi sumunt: seditionem concitant illi tum inter se, tum in eas reipub. administrandæ formas, quæ hanc licentiam prebent ac permittunt. Iam verò plura & ampliora habendi per iniuriam cupiditas, interdum in res priuatorum, interdum in rem communem & publicam confertur. In promtu etiam est & quid valeat honos, & quomodo seditionis sit causa. Nam & cùm ipsi ignominia afficiuntur, & cùm alios honorari vident, dissident ac discordant. Fiunt autem hæc iniustè cùm præter dignitatem aut honore afficiuntur, aut dedecore, infamiáque notantur: iustè cùm ex dignitate. Propter excellentiam porrò seditio oritur, cùm aliquis vnus, aut plures, ampliores opes, maiorémque potentiam obtinent, quàm fert ciuitas, aut reipub. administrationis potentia. Ex talibus enim rebus monarchia, aut dynastia nasci solet. Quocirca in nonnullis locis solent præstantiores viros per testam ad certum tempus relegare, quod Græci dicunt ostraciZein, vt Argis, & Athenis. Atqui præstat ab initio prouidere, ne viri tam excellentes possint 3

in ciuitate exsistere, quàm malo ex patientia & negligentia nato posterius mederi. Propter metum autem seditionẽ commouent & qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas, & qui suspicantur futurum vt iniuria afficiantur, volentes anteuertere atque occupare, priusquàm iniustè lædantur: quemadmodũ Rhodi nobiles in populum coierunt & conspirarunt propter iudiciorum, & pœnarum, quæ intentabantur, metũ. Propter contemtum autem seditionem excitant, & impetu facto in alios inuadũt, vt & in oligarchiis, cùm plures sunt ij, qui à reipub. administratione excluduntur: meliores enim se esse putant: & in democratiis locupletes contemta confusione & perturbatione rerum, imperiíque vacuitate: cuiusmodi quiddam & Thebis áccidit post pugnam in vinetis commissam: quo tempore, quòd resp. malè administraretur à populo, democratia funditus exstincta atq; oppressa est. Etiã Megarensiũ democratia cùm propter eandẽ ordinis perturbationem, & imperij vacuitatem superati essent, deleta est: Syracusis quoque ante Gelonis tyrannidem: Rhodi denique opes populi ante rebellionem fractæ conciderunt. Oriuntur & propter incrementum quorundam à proportione auersum ac remotum reipub. administrationum commutationes. Quemadmodum enim corpus ex partibus constat, idque oportet ex proportione crescere, vt maneat totius & partium commensus: sin minus, interit, cùm pes quidem quattuor est cubitorum, reliquum verò corpus duorum palmorũ: interdum verò etiam in alterius animantis figuram vertitur, si non solùm ex quanto, seu quantitate, verùm etiám ex qualitate augeatur, & crescat præter proportionem: ita & ciuitas ex partibus concreta & coagmentata est, quarum sæpe nonnulla occultè augescit: quemadmodum egen-

tium multitudo in democratiis & politiis. Accidit autem hoc interdum & fortuitò, vt Tarenti ſuperata & exſtincta magna parte nobilitatis ab Iapygibus, non ita multo poſt bellum Perſicum tempore, democratia ex politia facta eſt: & Argis cùm ij, qui erãt in Ebdoma, à Cleomene Lacedæmonio eſſent interfecti, coacti ſunt Argiui nõnullos ex colonis, quos periæcos nominant, in ciuitatem recipere. & Athenis cùm infeliciter terra pugnaſſent, nobiles pauciores facti ſunt, quia dilectu habito militabant ſub bellum Lacedæmonium. Accidit autem hoc etiam in democratiis: ſed tamen minus ſæpe. pluribus enim locupletibus exorientibus, aut copiis rei familiaris creſcentibus, mutantur in oligarchias, aut dynaſtias, ſeu potentatus. Mutantur porro reipub. adminiſtrandæ formæ etiam ſine ſeditione propter mercenarias operas: quemadmodum in Heræa. Nam iccirco magiſtratus, qui antea ſuffragio & electione deferebantur, ſortitò mandari cœpti ſunt, quia eligebant homines operis mercenariis vitam toleranteis. Etiam propter incuriam ac negligentiam ſeditiones oriuntur, cùm eos, qui à reipub. adminiſtrandæ forma alieno ſunt animo, ad ampliſſimos magiſtratus peruenire ſinunt: quemadmodum Orei ſublata & exſtincta oligarchia eſt, eò quòd Heracleodorus in prætorum collegium cooptatus fuerit: qui ex oligarchia politiam & democratiam fecit. Præterea propter id, quod eſt parui momenti. dico autem rem parui momenti, quia ſæpe non ſentiunt homines magnam inſtitutorum reipub. mutationem fieri, cùm in re parua conniuent, & negligenteis ſe præbent. quemadmodum Ambraciæ cenſus erat paruus eorum, qui reipub. præerãt. ad extremum autem nullius cenſus homines ad magiſtratus prouehebantur: proinde quaſi paruum cenſum habere

proximum sit, aut nihil planè differat ab eo, quod est nullum habere. Ad seditionem excitandam valet etiam id, quod non est eiusdem gentis, & generis, donec consenserit & conspirarit. Quemadmodum enim non ex qualibet, & fortuitò oblata multitudine fit ciuitas, sic neque quouis tempore. Quapropter qui inquilinos, aut aduenas in ciuitatem receperunt, ij ferè omnes, aut certè plurimi, seditionibus cõflictati sunt: exempli causa cum Trœzeniis Achiui Sybarim incoluerunt: deinde Achiui numero aucti Trœzenios eiecerũt. vnde scelus Sybariticum natum est. Et Thuriis cùm Sybaritæ populos vnà secum habitanteis, & in ciuitatem receptos iniustè læderent, & maiorem agri, tanquam sui, partem, superioráque adeò omnia sibi assumerent, exacti sunt. Et cùm Byzantij aduenas sibi insidiari comperissent, & manifestè quasi in ipso furto deprehendissent, eos prœlio commisso superatos exterminarunt. Et Antissæi Chiorum exsules in ciuitatem receptos, cùm eos res nouas moliri sensissent, signis collatis eiecerunt. Et Zanclæi cùm Samios in ciuitatem suam recepissent, ipsi ab eis victi & expulsi sunt. Et Apolloniatæ, qui in Ponto Euxino habitant, cùm aduenas quosdam inuitassent, seditionem inter se concitarunt. Et Syracusani post tyrannos exactos, peregrinis, & mercenariis militibus ciuibus factis, dissenserunt ac discordarunt inter se, & prœlium commiserunt. Et Amphipolitæ, Chalcidensium colonis receptis, ab his eiecti sunt eorum plerique. Seditiones autem concitat in oligarchiis quidem plebs & multitudo tanquam iniuriam accipiens, quòd æqualium non sit particeps, cùm sit æqualis, quemadmodum antè dictum est: in democratiis verò nobiles & clari viri, quoniam æqualia consequuntur, æqualibúsque præmiis ornantur, cùm æ-

quales non ſint,ſed multò ſuperiores. Seditiones etiam oriuntur interdum in ciuitatibus etiam de locis ac ſedibus,cùm ſolum ad id,vt ſit vna ciuitas,non eſt accommodatum natura,vt ClaZomenis inter eos,qui Chytrum incolebãt,& inſulanos:& Colophone inter Colophonios,& Notienſeis. Quinetiam Athenis non ſimiliter ſunt omnes populares, ſed magis ſunt ij,qui in Piræeo habitant,quàm qui in vrbe. Quemadmodum enim in bellis ac prœliis cloacarum & foſſarum vel minimarum tranſitus ordines diſtrahunt ac diuellunt:ſic omnis diſſimilitudo ac diuerſitas, diſſidium ac diſcordiam párere videtur. Ac maxima fortaſſe diſſenſio & diſcordia eſt ea,quæ eſt virtuti cum vitio:proxima diuitiarum & paupertatis: & ita ſcilicet alia,quàm alia,maior diſſenſio eſt:quarum etiam vna eſt ea,quæ à nobis dicta eſt.

Oriũtur igitur ſeditiones non de paruis rebus,ſed ex paruis. diſsident enim & ſeditiones excitant homines de rebus 4 magnis.maximè tamen acres & validæ ſunt etiam paruæ, cùm in iis,in quorum moderatione reſpub. vertitur, exſiſtunt:cuiuſmodi res olim áccidit & Syracuſis. Mutata enim eſt reipub. adminiſtrandæ forma ex duobus iuuenibus magiſtratus gerentibus,cùm inter eos de re amatoria diſſenſio orta eſſet. Altero enim abſente,quidam eius ſodalis puerum,eius delicias,ad ſe pellexit. Ille autem reuerſus huic iratus,contrà eius vxorem induxit,vt ad ſe veniret.ex quo adiunctis ſibi qui in repub. verſabantur, omneis ciueis ad ſeditionem perpulerunt. Quapropter talibus offenſionibus naſcentibus adhibenda cautio eſt: & ducum ac potentium diſcordiæ componendæ ac dirimendæ ſunt. Nam in principio peccatum conſiſtit. At principium dimidium totius eſſe dicitur. Itaq; & quod peccatum in eo commiſſum, paruum

& leue est, iis peccatis, quæ in aliis partibus admittuntur, proportione respõdet. Omnino autem nobilium & clarorum virorum seditiones totam ciuitatem cõtagionibus malorum contaminatam in eandem fraudem trahũt: quale illud est, quod Hestiææ áccidit post bellum Persarum, nato inter duos fratres de bonorum paternorum diuisione dissidio. Nam is, cuius res familiaris erat angustior, cùm alter rem à patre relictam non exhiberet, neque thesaurum, quem pater inuenerat, proferret, populareis aduocauit, sibíque adiunxit: alter rei familiaris copiis abundans, locupleteis. Et Delphis orta ex affinitate dissensio, fons & principium omnium, quæ posterius coortæ sunt, seditionum fuit. Quidam enim captato augurio, & consultis auspiciis, nescio quid sinistri sibi portendi auguratus, vt ad sponsam venit, ea repudiata discessit. At puellæ propinqui tanquam contumeliosè tractati atque accepti, interea dum ille sacrificaret, res quasdam sacras in eum locum, vbi sacrificabat, occultè coniecerunt: deinde eum, vt sacrilegum, necauerunt. Et Mitylenis nata ex puellis orbis, & patrum locupletium heredibus seditio, multorum malorum, & belli cum Atheniensibus suscepti, in quo Paches Atheniensium imperator vrbem eorum cepit, principiũ atque origo fuit. Nam cùm Timophanes quidam, vnus ex locupletibus, duas filias superstites reliquisset, Doxanderque, qui eas filiis suis vxores poposcisset, repulsam tulisset, spretúsque ac reiectus fuisset, seditionis auctor ac princeps fuit: & Athenienseis ea re offensos atque irritatos ad bellum impulit. Et cùm apud Phocenseis ex puella patri diuiti superstite inter Mnaseam Mnesonis patrem, & Euthycratem Onomarchi filium seditio coorta esset, hæc seditio belli sacri Phocensibus origo fuit. Mutata est & Dyr-

rhachij reipub. administrandæ forma ex rebus nuptialibus. Cùm enim quidam filiã suam cuidam despondisset, & sponsi pater iratus, quòd ille consilium suum de filia mutasset, magistratúmque adeptus, ei multam irrogasset: ille alter tanquam iniuria, & contumelia affectus, eos adiunxit sibi, qui reip. administratione exclusi erãt. Mutatur autem reip. administrãdæ forma etiã in oligarchiã, aut in democratiã, aut in politiã, ex eo quòd vel ij, qui reip. præsunt, vel aliqua pars ciuitatis præclaram existimationem & gloriam facto aliquo laudabili pepererit, aut aucta sit: quo modo senatus Ariopagiticus optima existimatione & fama parta temporibus belli Persici visus est reipub. administrandæ formam acriorem & contentiorem effecisse. Et rursus turba nautica cùm illius ad Salaminem victoriæ, & ob victoriam illam, totius Græciæ principatus causa fuisset, propter hanc maritimam potentiam, democratiam robustiorem ac validiorem reddidit. Et Argis viri nobiles atque illustres magna in prœlio aduersus Lacedæmonios ad Mantinéam commisso parta gloria, conati sunt democratiam de medio tollere. Et Syracusis cùm in populo causa victoriæ belli cum Atheniensibus gesti constitisset, politia in democratiam mutata est. Et Chalcide populus Phoxo tyranno cum illustribus & claris viris sublato, continuò se ad politiam contulit atque applicauit. Et Ambraciæ rursum eodem modo populus, Periandro tyranno vnà cum iis, qui cum eo iuncti in ciuitatem inuadebant, exacto, ad seipsum reipub. administrationem reuocauit ac redegit. Omnino igitur nemini obscurum esse debet, eos, per quos ciuitati potentia parta est, tum priuatos, tum magistratus, tum tribus, partem denique, & multitudinem quamlibet, quantacumque illa sit, seditionem commouere.

Nam aut qui his honorem habitum inuident, seditionis initium faciunt, aut hi propter excellentiam æquali sorte contenti esse nolunt. Mutantur etiam reipub. administrandæ formæ cùm quæ videntur esse inter se contrariæ partes, exęquantur, vt diuites, & multitudo: medium autem aut nihil est, aut admodum, & prorsus paruum. Nam si longè præstet pars alterutra, cum parte perspicuè meliore non vult altera cum periculo dimicare. Quapropter etiam qui virtute præstant, seditionem ferè non faciunt. Pauci enim tales fiunt, cum multis comparati. Vniuersè igitur in omnibus reipub. administrandæ formis, seditionum & mutationum principia, & causæ hoc modo se habent. Mouent autem & mutant reip. administrandæ formas interdum vi, interdum dolo & fallacia. Vi, aut statim ab initio, aut posterius vim afferentes, & necessitatem imponentes. Nam dolus quoque duplex est. aliquando enim dolis primùm vsi aduersariorum voluntate reipub administrationem commutant: deinde posterius iis inuitis per vim retinent: exempli gratia, temporibus quadringentûm virûm, populum deceperunt, cùm dicerent, regem Persarum pecuniam ad bellum cum Lacedæmoniis susceptum suppeditaturum. cùm autem falsum dixissent, reipub. administrationem penes se retinere conabātur. Aliquando posteaquàm ab initio fidem fecerunt ac persuaserunt, eis iterum posterius persuadendo adductis, & libentibus imperant. Ex iis igitur, quæ dicta sunt, intelligere licet, simpliciter omneis reipub. administrandæ formas mutationibus, tanquam quibusdam fortunę telis, esse propositas, atque opportunas.

5 In vnoquoque autem reipub. administrandæ genere oportet nos ex his partienteis euenta considerare. Democratię

igitur

igitur mutantur maximè propter blandorũ populi ductorũ, & leuium contionatorũ petulantiam. Nam partim locupleteis priuatim calumniis onerantes, eos coire, & cõspirare faciũt (cõciliat enim & cõiungit vel inimicissimos communis metus) partim cõmuniter multitudinẽ in eos incitãtes. Atq; hoc in multis quis ita euenire videat. Nam etiã in Co mutata democratia est exorientibus in ea improbis populi ductoribus. nobiles enim coiuerunt. & Rhodi. stipendium enim militibus populares contionatores præbebant, & triremium præfectis iusta persoluere vetabant. Illi autem propter iudiciorum grauium, quæ ex lege, nisi nauigarent, erant subituri, metum, coacti sunt coitione facta, populi potentiam euertere. Heracléæ quoque opes populi fractæ & dissipatæ sunt, statim post coloniam eò ab Atheniensibus missam, culpa popularium & leuium populi ductorum. Cùm enim nobiles ab iis iniuria afficerentur, exire è ciuitate coacti sunt. deinde qui eiecti fuerant, in vnum conductis & contractis copiis, in ciuitatem ab exsulio reuersi, democratiam sustulerunt. Similiter & quæ Megaris erat democratia, dissoluta & conuulsa est. Nam populi ductores, vt bona priuatorum publicare possent, multos nobileis è ciuitate exterminarũt, vsque eò donec magnum exsulum numerum fecerunt. Illi autem in ciuitatem ab exsulio reuerti cupientes, signis collatis populum superarunt, & oligarchiam ex democratia fecerunt. Idem porrò & Cumis áccidit: qua in vrbe democratiam Thrasymachus funditus deleuit. Atque in aliis fere ciuitatibus, si quis animaduertere & considerare velit, rerumpublic. conuersiones, & mutationes hoc eodem modo fieri videre possit. Interdũ enim vt à populo gratiam ineant, nobilibus iniuriam inferentes, eos ad consensio-

nem & coitionem faciendam impellunt, dum aut eorum bona legibus agrariis populo diuidunt, bonorúmque æquationem inducunt, aut vectigalia functionibus munerum publicorum exhauriũt. interdum falsis criminibus in iudicium adducentes, & in inuidiam vocantes, vt diuitum fortunas & facultates rei familiaris publicare possint. Priscis porrò temporibus cùm idem populi ductor fieret, & imperator, democratia in tyrannidem vertebatur. ferè enim plerique tyrãni antiqui ex populi ductoribus facti sunt. Causa autem quamobrem tunc quidem hoc fieret, nunc verò non item, est, quòd populi ductores, erant ex numero eorum, qui præerant exercitui, quíquè rem militarem administrabant. Nondum enim eloquentes erant. Nunc autem arte dicendi propagata, qui dicendo valent, populo quidem præsunt, eúmque contionando moderantur, sed propterea quòd sunt imperiti rerum bellicarum, non moliuntur res nouas, neque reipub. administrandæ formam immutare conantur, nisi sicubi leuiter quippiam tale tentatum est. Exsistebant autem tyrannides antea magis, quàm nunc, & quia magna imperia certis hominibus mandabantur, ac tradebantur, vt Mileti tyrannis ex prytanía facta est: multarum enim & magnarum rerum penes prytanin potestas erat: & præterea quia tunc vrbes non erant magnæ, sed populus in agris commorabatur, in operibus rusticis occupatus. iccirco populo præfecti cùm essent militares, & bellicosi, tyrannidem occupabant. Omnes autem hoc faciebant, quòd se populus eis crediderat & commiserat. Fidem porrò vt eis haberet populus, faciebant inimicitiæ, quas illi cum diuitibus gerebãt: vt Athenis Pisistrato, orta dissensione inter eum & Pediacos, populus sese credidit: & Theageni Megaris, cùm is locupletium pecora &

armenta ad fluuium pascentia deprehendisset, ac iugulasset. & Dionysius cùm Daphnæum, & ceteros locupleteis accusaret, dignus tyrãnide habitus est, ꝓpter inimicitias cũ illis susceptas fidem apud populũ consecutus, quasi popularis esset. Fit autem etiam mutatio ex democratia patria & antiqua in maximè nouam & recentem. Nam quibus in locis magistratus per electionẽ deferuntur, non ex censibus; & populus eligẽdi ius habet: in eis ambitiosi homines populo assentãtes eò rem deducunt, vt populus etiam legum sit arbiter ac dominus. Remediũ autem huius incommodi aut ne áccidat, aut vt minus áccidat, in eo positũ est, vt tribus magistratus pronuntient, ac declarent, nõ populus vniuersus. Democratiarũ igitur mutationes ferè omnes propter has causas fiunt.

Oligarchiæ autem commutantur duobus maximè modis valde in promtu positis: vno quidem si pauci potentes, & reipub. compotes multitudini iniuriam inferant. Quiuis enim fit hîc dux idoneus ad præeundum populo: sed tum maximè cùm acciderit, vt dux ex ipsa oligarchia exsistat: quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui posterius Naxiorũ etiam tyrannus fuit. Habet autem & seditionis principium ab aliis profectum differentias quasdam. Interdum enim ab ipsis diuitibus, non iis tamen, qui prouecti sunt ad magistratus, nascitur oligarchiæ interitus, cùm valde pauci sunt ij, qui honores adepti sunt, vt Massiliæ, & Istri, & Heracleæ, & in aliis vrbibus áccidit. Nam qui magistratuum participes non erant, rebus nouandis studuerũt, donec ipsi etiã participes facti sunt, fratres quidem maiores natu prius, posterius verò iterum minores. non enim magistratum obtinent in nonnullis locis pater & filius: in quibusdam frater natu maior, & natu minor. Atque illic quidem reip. administratio, ciuilior 6

facta est. Istri verò in democratiam euasit. At Heracleæ à paucioribus potentibus ad sexcentos translata est. Mutata etiam in Cnido oligarchia est, cùm viri ipsi illustres ac nobiles ab eis dissedissent, propterea quòd pauci reipub. administrationis participes erant: &, quemadmodum dictum est, si pater magistratum obtinebat, filius à magistratu excludebatur: &, si plures fratres erant, soli natu maximo aditus ad magistratus patebat. Nam cùm populus eos inter se dißidēteis, ac discordanteis occupasset, atque oppreßisset, & ex illustrium virorum numero ducem cepisset, impetu facto eos adortus profligauit, rerúmque potitus est. Imbecillum enim est id omne, quod discordat. Et Erythris regis Androcli posteris oligarchiā obtinentibus, priscis illis temporibus, quamuis ea, quæ ad rempub. pertinerent, benè procurarent: indignè ferens tamen populus, quòd paucorum imperio subiectus esset, reipub. administrandæ formam mutauit. Mutantur autem oligarchiæ etiam ipsorum paucorum potentium culpa, cùm propter contentionis studium populo blandiuntur, atque assentantur. Duplex autem popularis blanditia est, vna, quæ in ipsis paucis potentibus vertitur. Exsistit enim blandus populi ductor, & pæne dicam, assentator, etiamsi pauci admodum sint, quibus blandiatur, verbi gratia, Athenis in trigintaviris Charicles viguit ac valuit, dum trigintaviris populariter blanditur. & in quadringentis Phrynichus eodem modo. altera cùm turbæ, & fæci populi blandiuntur & assentantur pauci diuites imperium obtinentes: vt Larissæ ciuium custodes, qui politophylaces dicuntur à Græcis, quia ipsi à plebe legebantur, populi turbam, & infimam multitudinem colebant. Quod etiam fit in iis omnibus oligarchiis, in quibus non hi legendorum magistratuum

ius habent, ex quorum corpore aut ordine sumuntur magistratus, sed magistratus quidem fiunt ex amplis & magnis censibus, aut sodalitatibus: verùm eligunt eos aut milites leuioris armaturæ, aut populus: quod Abydi contigit: & vbi rebus iudicandis non præsunt ij, qui rempubl. administrant. colentes enim populum iudiciorum gratia, reip. administrandæ formam in democratiam commutant: quod & Heracléæ, quæ in Ponto est, áccidit. Præterea cùm aliqui oligarchiam ad pauciores trahunt. Nam qui æqualitatem quærunt, auxilium populi aduocare, sibíque asciscere coguntur. Fiunt autem oligarchiæ conuersiones etiam cùm pauci potentes, qui rempub. moderantur, rem suam familiarem consumserunt intemperanter viuẽdo. Etenim tales homines rebus nouis student: & aut ipsi tyrannidem occupant, aut alium tyrannum parant: quemadmodum Hipparinus Dionysium Syracusis. & Amphipoli quidam, cui nomen erat Cleotimo, Chalcidẽsium inquilinos in vrbem adduxit: eósque, cùm venissent, locupletibus infensos reddidit, atque in eos incitauit. Et in AEgina is, qui negotium illud, quod ad Charetem attinebat, gessit, reipub. administrandæ formam mutare conatus est propter talem causam. Interdum igitur aliquid mouere & nouare conantur: interdum pecuniam publicam furantur. ex quo aut hi inter se dissident & discordant: aut qui his rempub. depeculantibus aduersantur, & repugnãt: quod Apolloniæ áccidit, quæ est in Ponto. Consentiens autẽ & cõspirans oligarchia nõ facile ex seipsa interit. cui rei indicio est Pharsaliorum reip. administratio. Illi enim cùm pauci sint, in multos dominatũ obtinent, quoniã seipsi bene gerũt. Iam verò frangitur paucorum potentatus cùm in oligarchiam, alteram oligarchiam inserunt. hoc autem est

cùm ad paucos contracta reipub.administratione,amplißimorum magistratuum omnes pauci non sunt participes.quod aliquando Elide áccidit. Nam cùm respub.à paucis senatoribus administraretur,pauci omnino fiebãt senatores, & quia perpetui erant,cùm essent nonaginta: & quia electio erat dynastiæ propria,eorúmque,qui Lacedæmone sunt,senatorum electioni similis.Fit porrò etiam in bello,& in pace oligarchiarũ mutatio:in bello quidẽ dum propterea quòd populi fidem habent suspectam , militibus externis coguntur vti . cui enim exercitum tradiderint,hic sæpenumero tyrannus efficitur : quemadmodum Corinthi Timophanes. quòd si plures fuerint , hi sibi dynastiã asciscunt. interdum verò hæc veriti cum multitudine reipub. administrationem communicant,propterea quòd necesse habent populo vti. in pace autem,propterea quòd mutuò fidem non habent,custodiam corporis externis militibus,& principi inter eos medio tradunt & committunt,qui fit interdum vtriusque partis dominus.Quod Larissæ áccidit Aleuadis Samiis principatum obtinentibus:& Abydi, sodalitatibus institutis: quarum vna erat ea,quæ fuit Iphiadæ.Oriuntur autem seditiones etiam ex eo,quòd alij ab aliis contumeliosè tractẽtur,& vexentur,iis ipsis,qui imperium habent:& ex eo, quòd factiosè iactentur ac circumueniantur in nuptiis, & in actionibus iudicialibus: verbi gratia,ex causa nuptiali seditiones,quas antè diximus,tanquam ex fonte,manauerunt.Oligarchiam porrò Eretriensem,quam equites obtinebant,Diagoras sustulit ac deleuit,quòd in nuptiis iniuriam accepisset.Seditio verò,quæ Heracliæ exarsit, ex iudiciali sententia orta est:& ea,quæ Thebis,ex eo,quòd ob crimen adulterij pœnas iustas quidem illas, sed nimis acerbas sum-

ſiſſent Heracleenſes principes de Eurytione, Thebani de Archia. Contenderunt enim eius inimici, atque odio ſuo peruicerũt, vt in foro vinctus numellæ aſtringeretur. Multæ denique oligarchiæ quia nimis erant ſæuæ, & dominorum in ſeruos imperiis ſimiles, à quibuſdam remp. communiter adminiſtrantibus, talem ſæuitiam ægrè ferentibus, fractæ, & diſſipatæ ſunt; quemadmodum quæ in Cnido, & quæ in Chio erat oligarchia. Fiunt autem etiam ab euentis, tum eius reipub. adminiſtrationis, quæ politia appellatur, tum oligarchiarum commutationes, earum omnium ſcilicet, in quibus ex cenſu in ordinem ſenatorum, & numerum iudicum aſcripti, conſultandi & iudicandi munere funguntur, alióſque magiſtratus gerunt. Sæpenumerò enim qui primò fuit cẽſus præſcriptus ac præfinitus, & ad præſentia tempora accommodatus, vt in oligarchia, pauci: in politia; medij magiſtratus obtinere poſſent: rebus proſperis, & ad voluntatem ciuium fluentibus vel propter pacem, vel propter aliam ſecundam fortunam, contingit vt eædem rei familiaris facultates multo maiore cenſu ſint æſtimandæ, ita vt omnes omnium magiſtratuum ſint participes, fiátque mutatio reipub. adminiſtrationis interdum occulta quadam acceſſione, & ſenſum fugiente incremento, & paullatim: interdũ citius. Oligarchiæ igitur conuertuntur, ciuitatéſque ſeditionibus iactantur ac fluctuant propter taleis cauſas. Omninò autem etiam democratiæ, & oligarchiæ interdum de ſuo ſtatu, gradúque deturbatæ migrant non in contrarias reipub. adminiſtrandæ formas, ſed in eas, quæ eodem genere continentur, verbi gratia, ex democratiis, & oligarchiis iuſtis ac legitimis, fiũt reip. adminiſtrationes dominãtes, hoc eſt, quę in arbitrio, nutúq; paucorũ & populi vertũtur, & ex his illę

7 *In aristocratiis porrò seditiones exsistunt vel quia pauci honorum sunt participes: quod etiam oligarchias mouere dictum est, quoniam aristocratia quodammodo sit oligarchia. in vtraque enim pauci sunt, qui imperent: non tamen propter eandem rem pauci. nam videatur sanè propterea aristocratia esse oligarchia. hoc autem maximè euenire necesse est, cùm aliquantus est numerus hominum magnos spiritus gerentium, quasi virtute similium: quales fuerunt Lacedæmone ij, qui Partheniæ dicebantur. ex similibus enim orti erant: quos cùm manifestò comperissent reipub. insidiari, eos Tarentum miserumt in coloniam. vel cùm aliqui à quibusdã honoratioribus uiris ignominia afficiuntur, qui ipsi magni viri sint, & virtute nemine inferiores, vt Lysander à regibus. vel cùm aliquis animo virili, ac robusto, non est honorũ particeps, vt Cinado, eũ dico, qui Agesilao regnũ obtinente, coitione facta in Spartiatas impetum fecit. Præterea cùm alij magna egestate premuntur, alij valde sunt locupletes & copiosi: quod maxime in bellis fieri solet. Accidit autem etiam hoc Lacedæmone sub bellum Messeniacum: idque ex Tyrtæi poësi, quæ Eunomia appellatur, cognoscere licet. Cùm enim quidã propter bellum rei familiaris angustiis premerentur, postulabant vt agri viritim diuiderentur, honorúmque æquatio fieret. Præterea si quis magnus sit, & qui maior etiam fieri possit, vt vnus & solus reipub. præsit, atque imperet: quemadmodum Lacedæmone videtur Pausanias, qui bello Persico exercitui præfuit: & Karthagine Anno. Conuelluntur autem & intereunt maximè cùm politiæ, tùm aristocratiæ propterea quòd in ipsa reipub. administratione ius negligatur ac migretur. Principium autem atque origo huius mali est, quòd non benè mixtæ & cõiunctæ*

iunctæ sunt in politia quidem, democratia, & oligarchia: in aristocratia verò, hæc duo, & virtus: sed hæc duo maximè. duo autem dico, populi & paucorum imperium. hæc enim & politiæ, & multæ ex iis, quæ aristocratiæ dicuntur, inter se miscere conātur. nam aristocratia à politiis, quæ nominātur, hoc differunt. Et propter hanc causam earū aliæ sunt minus firmæ, minúsque permanentes: aliæ stabiliores & permanētiores. eas enim, quæ magis ad oligarchiā inclināt, ac propendēt, aristocratias appellāt: quę magis ad multitudinē, politias. Quocirca tales aliarum omnium sunt stabilissimæ. Nam & quod numero superat, potentius est: & homines cùm æqualeis parteis obtinent, æquiore animo sunt, magísque contenti. Locupletes autem si reipub. administrandæ forma excellentiam largiatur, studium suum ad contumeliosa facinora, & cupiditates immoderatas atque iniustas conferunt. Omnino in vtramcūque partem reipub. administrandę ratio inclinarit, in eā traducitur, vtraque id, quod propriè suum est, amplificante atque augente: verbi gratia, politia quidem in democratiam: aristocratia verò in oligarchiam: aut in contrarias: verbi causa, aristocratia quidem in democratiam: nam quorum res familiaris angustior est, tanquam iniuriam accipientes, rempub. trahunt in contrarium: politiæ verò in oligarchiam. id enim solum permanens est & firmum, quod ex dignitate æquale est, & per quod sua cuique obtinere licet. Euênit autem id, quod dictum est, Thuriis. Nam quia magistratus deferebantur ex ampliore & maiore censu, res ad angustiorem & minorem redacta est, & ita ad plureis magistratus. Iam verò propterea quòd nobiles totius soli Thuriensis agros præter legem coëmerant, & possidebant, (nam eorum reipub. administrandæ ratio

erat plus nimio oligarchica: atque iccirco facile poterant superiora omnia habere, & immensas atque immoderatas opes sibi parare) populus in bello exercitatus, custodiis & præsidiis eorum potentior ac superior euasit, donec ij omnes, qui plura poßidebant, agris cesserunt. Præterea quoniã omnes reip. administrãdę formæ aristocraticę, sunt oligarchicæ, magis solẽt & possunt nobiles immoderatas opes per iniuriã sibi comparare: vt Lacedæmone rei familiaris facultates ad paucos perueniunt. & nobilibus licet magis, quicquid libet, facere, & affinitatem cum quo velint, contrahere: Quapropter & Locrorũ ciuitas interiit ex affinitate cum Dionysio contracta: quod neque in democratia contigisset, neque in aristocratia benè mixta ac temperata. Maximè autem aristocratiæ latenter & occultè mutantur, ita vt non sentiatur mutatio, quia paullatim dissoluuntur: quod vniuersè de omnibus reipub. administrandæ formis antè dictum est, mutationum causam esse parua negligere. Cùm enim aliquid eorum, quæ ad rempub. pertinent, proiiciunt, ac deserunt, postea etiam aliud paullo maius faciliùs mouent, donec omnem ordinem, atque ornatum reipub. conquassarint. Euênit porrò hoc etiam in Thuriorum reipub. administratione. nam cùm lex esset nequis prætor esset, exercituíque præesset, nisi quinquennio intermisso: iuuenes quidam bellicosi natura, vsúmque rei militaris cõsecuti, & apud custodiarum, præsidiorúmque multitudinem bonam existimationẽ, ac virtutis opinionem nacti, contemtis iis, qui rebus gerendis erant præpositi, & putantes fore, vt, quod habebant in animo, facilè obtinerent, eósque, qui sibi obuiam ire conarentur, comprimerent, & coërcerent, hãc legem primùm soluere conati sunt, vt eisdem liceret perpetuò præturam obtinere, exerci-

tuíque præesse, cùm populum viderent sibi libenter suffragaturum. magistratus autem & principes his rebus præfecti, qui symbuli, hoc est consultatores, seu consiliarij dicebãtur, primùm aduersari & obuiam ire conati, adducti sunt postea, vt ab incepto desisterent, & quiescerent, existimantes fore, vt ij, hac lege sublata, ceteram reipub. administrationem suo loco manere sinerent. Postea verò cùm aliis rebus in repub. tentatis, & moueri cœptis, prohibere vellent, nihil profecerunt, nihílque assecuti sunt, sed totus ordo reipub. administrandæ in dynastiam eorum, qui res nouas moliti fuerant, mutatus est. Omnes autem reipub. administrandæ formæ franguntur ac dissoluuntur modò ex se, & à causis internis: modò extrinsecus, & à causis externis. à causis internis, cùm seditiones excitantur: ab externis, cùm vicina & propinqua est reip. administrandæ forma contraria, aut longè distat quidem illa, sed est potens, & copiis instructa: quod accidebat Atheniensibus & Lacedæmoniis principatum Græciæ obtinentibus. Nam Athenienses quidem vbique oligarchias tollebant: Lacones verò democratias. Vnde igitur reipub. administrandæ formarũ mutationes, & seditiones oriantur, ferè dictum est.

De salute autem & omnium reipub. administrandæ for- 8
marum communiter, & vniuscuiusque separatim, consequens est vt dicamus. Primùm igitur perspicuum est, si ea, quæ sunt perniciosa ac pestifera reipub. administrandæ formis, teneamus, ea quoque nobis esse nota, quæ sunt his salutaria. Contrariorum enim efficientia sunt contraria. At interitio, seu pernicies, saluti contraria est. In reip. igitur administrandæ formis bene temperatis, cùm videndum sit, si quid aliud, nequid ciues contra leges faciant, tum maxime

cauendum, ne id, quod paruum est, negligatur, néue in re parua peccetur. Occultè enim serpit ac se insinuat legum violandarum, atque institutorum ciuitatis negligendorum consuetudo, quemadmodum facultates rei familiaris parui sumtus exhauriunt, si sæpe fiant. Non appâret autem commutatio quia non profunditur vniuersa. Decipitur enim ab iis rebus mens, tanquam falso quodam syllogismo: cuiusmodi est sophistica ratio: si vnumquicque paruum est, ergo & omnia. hoc autem est vt sit verum, est vt non sit. Totum enim & omnia non sunt parua, sed ex paruis componuntur. Huic igitur principio statim opponenda custodia & cautio est. Deinde iis, quæ callidè & captiosè ad multitudinem fallendam componuntur, fides haberi non debet: à factis enim redarguuntur, ac refelluntur. Qualeis autem dicamus callidas & artificiosas reipub. administrationum captiones, antè dictum est. Præterea intelligendum est, nonnullas non solùm aristocratias, verùm etiam oligarchias manere, non quòd stabiles & tutæ sint reipub. administrationes, sed quòd ij, qui magistratus & imperia obtinent, rectè se gerunt tum aduersus eos, qui sunt extra reipub. administrationem, tum aduersus eos, qui rempub. communiter administrant: non inferenda iis, qui reipub. administrationis non sunt participes, iniuria: iis, qui sunt in numero priuatorum ad principatum apti, ad reipub. administrationem vocandis: iis quidem, qui sunt honoris & laudis cupidi, nulla iniuria, quæ infamiam coniunctam habeat, afficiendis: plebe verò & multitudine, nulla, quæ lucrum imminuat, damnúmue inferat: iis, qui reipub. administrandæ sunt participes, populariter & comiter tractandis. Quod enim in populo & multitudine quærunt populares, æquale: hoc in similibus non modò iustum, verùm

etiam vtile est. Quocirca si plures rempub. administrent, multa instituta, multaéque leges populares sunt vtiles: qualis est, semestreis esse magistratus, vt omnibus, qui similes sunt, ad rempub. administrandam, magistratúsque gerẽdos, pateat aditus. Similes enim iam instar populi sunt. Quo fit vt sæpe populares oratores, & assentatores inter hos exsistant, quemadmodum antè dictum est. deinde hoc pacto minus in dynastias incidunt oligarchiæ & aristocratiæ. Non enim similiter facile est iis, qui breue tempus imperant, summæ rei detrimentum aliquod importare, factísque, aut consiliis improbis nocere, atque iis, qui diu. Nam propter hanc causam in oligarchiis & democratiis tyrannides exsistunt. Aut enim qui sunt in vtraque reipub. administrandæ forma maximi, impetu facto tyrannidem occupant, hîc quidem populares oratores & plebis assentatores, illic verò dynastę: aut qui maximos magistratus gerunt, cùm diu imperiũ obtinent. Seruantur autem reipub. administrandæ formæ, non solùm quòd longè absint ab iis, quæ perniciem atque interitum afferunt, verùm etiam interdum, quòd propinquę sint. Dum metuunt enim, statum reipub. accuratius ambabus, vt ita dicam, manibus, atque adeò mordicus retinent. Itaque oportet eos, quibus reipub. status curæ est, terrores quosdam ciuibus opponere, vt sibi caueant, neque dissoluant, tanquam nocturnam vigiliam, sic reipub. administrationis custodiam: & quod longe distat, propè admouere, ac repræsentare, & veluti ob oculos ponere. præterea & nobilium contẽtiones, ac discordias conandum est legibus multo antè coercere, & eos, qui à contentione sunt immunes, priusquam in contentionem incidant, præmunire. Nam malum à principio oriẽs cognoscere, non est fortè oblati, neque cuiuslibet hominis, sed

ad ciuitatem regendam apti & idonei viri. Ad eam autem mutationem, quæ propter census ex oligarchia & politia fieri solet, cùm hoc euenerit, manentibus quidem iisdem censibus ad honores obtinendos præfinitis, sed aucta re nummaria, vtile est census communis, seu publici magnitudinem ad præteritum censum spectare, in iis quidem ciuitatibus, in quibus quotannis ciues censentur, quotannis: in maioribus verò, tertio, aut quinto quoque anno: & si census sit multis partibus maior, hoc est multiplex: aut multesimus, hoc est multis partibus minor censu priore, ad quem censum æstimationes in hac reipub. administrandæ forma initiò institutæ fuerunt: legem ferri, qua lege census vel intendantur, vel remittantur: si præsens census antiquum superet, intendantur æstimationes pro multiplicatione & incremento census: sin decreuerit, remittantur, & minuantur pro decretione ac decessione. Nam in oligarchiis & politiis si hoc modo hæc non faciant, hoc est si censibus minoribus factis, atque imminutis priuatorum æstimationes ad honores petendos non remittant, áccidet vt hîc quidem oligarchia, illic verò dynastia nascatur: si altero modo non agant, hoc est, si auctis cẽsibus æstimationes non intendant, eueniet vt ex politia, democratia: ex oligarchia, politia, aut democratia fiat. Commune autem præceptum est & in democratia, & in oligarchia, & in monarchia, & in omni denique reipub. administrandæ forma neque nimis augere quemquam præter commensum, & conuenientem modum oportere, sed conari paruos, eosdémque diuturnos honores deferre potius, quàm breueis & magnos. deprauantur enim his & corrumpuntur ciues: & secundas res ferre non cuiusuis hominis est. quòd si aliter factum sit, non, posteaquàm vniuersos honores in

vnum aliquem effuderint, rursum adimere vniuersos: sed sensim & paullatim: & maxime quidem conari legibus ita ciueis instituere atque erudire, vt nemo in vrbe exoriatur longè ceteris antecellens potentia neque amicorum, neque pecuniarum. sin aliter euenerit, eos peregrinari iussos è ciuitate summouere. Quoniam autem etiam in vita priuata res nouas quærunt, certum magistratum in vrbe cõstituere oportet, eos, qui inutiliter ad reipub. administrationem viuant, exploraturũ, atq; inspecturũ: in democratia ad democratiã: in oligarchia, ad oligarchiã: itémque in vnaquaque reip. administrandæ forma. Tum partẽ ciuitatis prosperitate vitæ, & secunda fortuna exsultantem, & ferocientem, vicissim cauere propter easdem causas. Cuius mali primum remedium est, particulis ciuitatis contrariis rerum agendarum curam mandare, imperiáque tradere. dico autem contrarios esse viros æquos & bonos vulgo, egenteis locupletibus & copiosis: alterum, conari aut commiscere & confundere egentiũ multitudinem cũ locupletibus, aut medios augere. Hoc enim dirimit seditiones ex inæqualitate orienteis. Maximum autem est in omni reipub. administrandæ forma, eam ita & legibus, & reliqua institutione ciuitatis domestica esse descriptam atque ordinatam, vt non liceat magistratibus è repub. quæstum facere. Atque hoc maximè in oligarchiis obseruandum est. Non enim tam indignè fert multitudo se ab imperiis & magistratibus excludi, (quinetiam lætatur, siquis sinat eam in suis negotiis priuatis otiosè & sine interpellatione versari) quàm si putet eos, qui reipub. præsunt, remp. depeculari & compilare. Et tum vtrumque ei dolorem affert, neque honorum se esse participem, neque lucrorum. Vnõ autem modo contingere potest, vt sit democratia simul, &

aristocratia, siquis hoc efficere ac præstare possit, (fieri enim possit) vt & nobiles, & multitudo quod volunt vtrique, habeant. Omnibus enim licere reipub. præesse, & gerere magistratus, populare est, & democratiæ cónuenit. Nobilibus verò magistratus mãdari, aristocratiæ propriũ est. Hoc autem erit, cùm ex magistratibus quæstum facere non licebit. Egentes enim magistratus gerere nolent, eò quòd nullum ex iis quæstum facere liceat: sed negotiis domesticis inseruire atque operam dare malent. Poterunt locupletes, quia nulla pecunia publica præter domesticam egeant. ita fiet vt egentes quidem locupletentur & ditescant, quia in suis negotiis, operibúsque versentur: nobiles verò non subiungantur imperio humilium & contemtorum ciuium. Vt ne igitur ærariũ compiletur, pecunia publica tradatur præsentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligẽter cum exemplari comparata per curias, & centurias, & tribus distributa reponantur. Vt autem sine quæstu gerantur magistratus, iis, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam verò in democratiis quidem, locupletibus parcendum est, non solùm eorum fundis, & prædiis, sed etiam fructibus non diuidendis viritim, atq; ad alios transferendis: quod fit in nonnullis reipub. administrandæ formis, neque tamen animaduertitur. Sed vtilius est iis, qui locupletium copias & opes imminuere, ac decurtare volunt, eos cogere vt muneribus publicis fungantur sumtuosis quidem illis, sed minimè vtilibus, vt ludorum faciendorum curationibus, & lampadum præfecturis, & aliis huiusmodi. In oligarchia verò egentium maxima cura habenda est, hísque magistratus quæstuosi mandandi sunt. Et siquis è numero locupletium eos contumeliosè lædat,

lædat, grauiores in illos pœnę debent esse constitutæ, quàm siquis ex egentibus alterum egentem contumelia afficiat: & hereditates non ex donatione, sed ex gente & cognatione ad heredes peruenire. neque idem plureis hereditates, quàm vnam debet cernere. Sic enim & æquabiliores sint reipub. familiaris facultates: & plures egentes, copiosi & locupletes euadere queant. Vtile autem est tum in democratia, tum in oligarchia iis, qui reipub. administrationis minus sunt participes, aliarum rerum aut æqualitatem, aut primas parteis dare: in democratia, locupletibus: in oligarchia, egentibus: verumtamen omnia imperia, in quibus totius reip. publica cõsistit auctoritas, ac potestas, hæc solis iis, aut plurib' ex iis, qui rempub. administrant, committere, atque in manus tradere.

Tria autem debent habere ij, qui magistratus totius ciuitatis amplißimos, & penes quos est summa reipub. potestas, 9
gesturi sunt: primùm in reipub. statum beniuolentiam: deinde eius magistratus, quem gerunt, munerum obeundorum facultatem maximam: tertio loco virtutem & iustitiam in vnaquaque reipub. administrandæ forma, pro cuiusque reip. administrandæ forma. nam si non idem ius quadrat ad omneis reipub. administrandæ formas, iustitia quoque differat necesse est. Habet autem res dubitationem ad explicandum difficilem, cùm hæc omnia in eodem non concurrunt, quæ sit adhibenda distinctio: verbi gratia, siquis ad ducendum quidem exercitum, & rem militarem administrandam aptus sit, sed improbus, atque erga reipub. administrandæ formam non beniuolus: alter verò & iustus, & beniuolo in reipub. administrandæ formam animo, quo modo faciẽda sit electio. Duo igitur videntur esse intuenda: cuius rei soleant esse omnes homines magis participes, & cuius minus. Quare in

imperio militari mandando peritia, vsúsque rei militaris potius, quàm virtus spectari solet: rariores enim exsistunt boni imperatores, quàm viri boni. in custodia verò, & quæstura, contrarium. maiorem enim virtutem requirunt, quàm qua vulgus hominum præditum est. scientia verò omnium communis est. Dubitare autem possit aliquis, si suppetat alicui & reipub. administrandæ facultas, & erga reipub. administrandæ formam beniuolentia, quamobrem virtus desideretur. his enim duobus instructus faciet quæ sunt è rep. An quia euenire potest, vt, qui hæc duo habent, sint incontinentes? Itaque quemadmodum quidam tametsi scientiam habeant, & se ipsi ament ac diligant, sibi tamen non consulunt, neque inseruiunt: ita nihil vetat quominus hoc modo nonnulli erga rempub. sint animati. Omnino verò & vniuersè, quæ legibus continentur, quæ'que vtilia reipub. administrandæ formis esse dicimus, hæc omnia reipub. administrandæ formas conseruant. Et, quod sæpe dictum est, maximum & primum elementum est, diligenter obseruare, & operam dare, vt, quæ multitudo vult manere reip. statum, ea plus valeat, quàm quæ non vult. Sed præter hæc omnia, non est ignorandum, quod nunc ignoratur ab iis reipub. administrandæ formis, quæ ad extrema deerrarunt, medium. Multa enim, quæ popularia videntur, democratias soluunt, & corrumpunt: multáque, quæ oligarchiæ consentanea, oligarchias. Hi autem hanc vnam esse virtutem existimantes, ad id, quod est nimium, trahunt, ignorantes, quemadmodum nasus, quamuis ab eo recto, quod pulcherrimum est, aliquantulum ad aduncum, aut simum deflexerit, adhuc tamen pulcher est, & ad aspectum lepidus & venustus: sed si quis eum intendat etiam magis ad id, quod est nimium: pri-

mũm particulæ mediocritatem amittet: deinde ad extremũ eò deducet, vt ne speciem quidem nasi habeat propter nimium & parum contrariorum: eodémque modo de aliis particulis corporis se res habet: ita & de aliis omnibus reipub. administrandæ formis sentiendum. Etenim certo quodam modo fieri potest, vt oligarchia & democratia sint tolerabiles, etiamsi discesserint aliquãtùm ab optimo reipub. statu, atque ordine. Quòd si quis vtramque earum magis ac magis intendat, primùm quidem reipub. administrandæ formam deteriorem efficiet: ad extremum verò vt nec reipub. administrandæ forma sit, efficiet. Quare non debet hæc ignorare scriptor legum, & vir politicus, quales res populares conseruent, qualésque perdant democratiam: quales res oligarchiæ conuenientes, oligarchiam. Neutra enim earum potest sine locupletibus & plebe cõstare, neque permanere: sed cùm rei familiaris fuerit æquabilitas, alia reipub. administrandæ forma sit hæc necesse est. Itaque qui legibus modum superantibus delectantur, reip. administrandæ formas euertunt. Peccant autẽ & in democratiis, & in oligarchiis: in democratiis quidẽ, vbi penes multitudinẽ legum potestas est, blandi plebis ductores. nam dũ locupleteis oppugnant, ciuitatẽ, quę maximè debet esse vna, in duas parteis diuidunt. in oligarchiis verò, oligarchiæ fautores. At cõtrà oportet ĩ democratiis populi ductores & magistros semper pro locupletibus dicere videri: oligarchię fautores in oligarchiis ꝓ populo: atq; hos, quos dixi, oligarchiæ fautores, iusiurandũ ei, quod nunc iurant, contrariũ iurare. Nunc enim in nonnullis oligarchiis ita iurant: ET IN POPVLVM MALE ANIMATVS ERO: ET POPVLO QVICQVID POTVERO MALI, INCOGITABO. At opus est eos & existi-

mare, & præ se ferre, ac simulare contrarium; significanteis in iurisiurandi præscripti verbis, se nullam populo iniuriam illaturos. Omnium autem eorum, quæ dicta sunt, ad rerumpub. diuturnitatem & stabilitatem maximum est, (quod nunc omnes negligunt) puerorum educationem atque institutionem ad reipub. administrandæ formam esse accommodatam. legum enim vel vtilissimarum; & ab omnibus in repub. viuentibus comprobatarum, nullus est vsus, nisi ciues erunt eis assuefacti, atque ad eas eruditi in republic. administranda: si quidem leges sint populares, populariter: sin autem oligarchiæ conuenientes, oligarchiæ cõuenienter. Nam si in vno incontinentia est, etiam in ciuitate est. Non est autem hoc eruditum esse ad reipublicæ administrandæ formam, ea facere, quibus lætantur pauci imperium obtinentes, aut ij, quibus democratia cordi est: sed hoc, ea didicisse, & agere posse, quibus poterunt illi oligarchiam obtinere, hi in democratia viuere. Nunc autem in oligarchiis quidem, eorum, qui reipub. præsunt, liberi deliciis, & luxuria diffluũt; egentiũ verò filij exercitati, & laboribus assuefacti sunt. Itaque eo magis & volunt res nouas moliri, & possunt. In democratiis verò iis, quæ exquisitè & accuratè populi potentiam retinent; contrarium atque quod reipub. conducit, institutum est. Huius rei causa est, quòd malè definiunt libertatem. Duo enim sunt, quibus democratia videtur esse definita, vnum; ut reipub. potestas penes maiorem populi partem sit: alterum, libertas. Nam quod iustum est, id videtur esse æquum, seu æquale: æquum, vt, quicquid multitudini visum sit; id ratum sit. liberum autem, & æquum est, quicquid velis, facere. Itaque viuit vnusquisque in talibus democratiis, vt vult; & quò libido trahit, vt ait Euripides.

At hoc malum & vitiosum est. Non enim oportet existimare seruitutem esse, viuere ad reipub. administrandæ formam accommodatè, sed salutem. Quibus igitur causis mutentur reipub. administrandæ formæ, & quibus intereant, & quibus rebus conseruentur, & permaneant, quod simpliciter & vniuersè dicere licet, hæ sunt tantùm.

Reliquum est vt etiã de monarchia disseramus, & quibus rebus soleat interire natura, & quibus conseruari. Ferè autem iis, quæ diximus ceteris reipub. administrandæ formis euenire, similia sunt ea, quæ regnis & tyrannidibus áccidunt. Nam regnum quidem aristocratiæ congruit: tyrannis verò ex oligarchia vltima & democratia componitur. Quapropter etiam iis, qui sub imperio viuunt, perniciosissima est, vtpote quæ ex duobus malis concreta sit, & degressiones à recto, & peccata, quæ ab vtraque proficiscuntur, cõtineat. Vtriusque autem monarchiæ ortus vltimus est statim ex contrariis. Regnum enim ad bonorum perfugium ac præsidium aduersus populi iniuriam comparatum est: & constituitur rex ex viris bonis, vel qui virtute, aut virtutis actionibus excellat, vel qui tali genere ceteris antecellat. Tyrannus verò ex populo & multitudine sumitur aduersus nobileis, atque illustreis viros, ne quam populus ab iis iniuriam accipiat. atque hoc ex euentis intelligere licet: Nam plerique omnes fere tyranni ex leuibus populi custodibus ac ductoribus facti sunt, si dicere fas est, fidem apud populum consecuti, nobilibus falsò criminandis & calumniandis. Aliæ enim tyrannides hoc modo constitutæ sunt auctis iam ciuitatibus: aliæ ante has ex regibus morem patrium migrantibus, ac violantibus, & imperium plus iusto herile concupiscentibus exstiterunt: aliæ ex iis, quibus electione adhibi-

ta summæ auctoritatis ac potestatis magistratus mandati fuerant. olim enim munera publica, & reip. procurationes faciebant diuturniores. aliæ ex oligarchiis vnum aliquem summi imperij compotem ad maximos magistratus per electionem promouentibus. His enim modis omnibus, tyrannidis occupandæ, si modo vellent, facultatem habebant, quia aliis potestas erat delata imperij regij, aliis honoris: exempli gratia, Phidon Argis, & alij, cùm regnum esset, tyranni euaserunt. qui verò in Ionia fuerunt, & Phalaris ex honoribus regis ad tyrannidem aditum sibi compararunt. Panætius autem apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alij eodem modo, ex blando populi ductu, demagogiam appellant Græci, quam tribunatum plebis dicere licet. Quemadmodũ igitur diximus, regnum proximè ad aristocratiam ordine accedit. Nam aut ex dignitate est, aut ex virtute vel propria, vel generis, aut ex beneficiis ac meritis in ciuitatem, aut ex his omnibus cum potentia coniunctis. Omnes enim bene meriti de ciuitatibus, aut qui poterant de ciuitatibus, aut gentibus benè mereri, hunc honorem consequebantur: alij prohibito ac depulso in bello seruitutis iugo, vt Codrus: alij patria liberata, vt Cyrus: alij aut vrbe cõdita, aut propagatis imperij finibus, agrísque latis ac remotis bello partis, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorum reges. Videtur autem rex custos esse natura, vt ij quidẽ, qui facultates & copias habent rei familiaris, nulla iniuria afficiantur: populus verò & multitudo nullis contumeliis vexetur. Tyrannis porrò, quemadmodum sæpenumero dictum est, nihil commune spectat, sed omnia priuatæ vtilitatis causa facit. Propositum autem est tyranno

quidem iucundum, regi verò honestum. Quapropter & cùm eorum modorum, quibus principes superiora, & plura habent, quàm priuati, alter in pecuniis consistat, alter in honore: plus habere pecuniarum, tyrannicum est: plus honoris magis regium: & custodia regia, ex ciuibus & suis constat: tyrannica ex peregrinis, & externis. Tyrannidem porrò mala habere & ea, quæ sunt in democratia, & ea, quæ in oligarchia, perspicuum est. Nam quòd diuitiæ sunt ei extremum bonorum, quod intueatur, & expetat, id habet ex oligarchia. solo enim hoc modo & custodia, & luxuria permaneat necesse est. & quòd multitudini nihil credat. iccirco & ei arma adimit. & plebem infimam vexare, & ex vrbe eiicere, & ueluti sentinam exhaurire, atque aliò vbi habitet, relegare, vtriusque commune est, oligarchiæ & tyrannidis. Ex democratia autem hoc mali cōtrahit, quòd bellum gerat cū illustribus ac nobilibus, eósque & occultè & apertè de medio tollat, & in exsulium pellat, tanquā de eadem arte certāteis artifices, & imperio suo obstanteis. Ex his enim euenire solet, vt etiam insidiæ nascantur, dum alij eorum præesse & imperare volunt, alij seruire nolunt. ex quo fonte Periandri consilium Thrasybulo datum manauit, spicarum supra alias eminentium mutilatio, & quasi decurtatio, proinde quasi ciueis excellenteis semper de medio tollere oporteat. Quemadmodum igitur ferè dictum est, eadem principia, easdémque causas mutationum esse in aliis reipub. administrādæ formis, atque in monarchiis, existimare oportet. Nam & propter iniustitiam, & propter metum, & propter contemtum, multi ex iis, qui sub imperio sunt, monarchias impetu facto adoriuntur: ex omnibus autem iniuriæ generibus, propter contumeliam maximè: interdum tamen etiam propter

priuationem bonorum. Sunt autem iidem fines & tyrannidibus, & regnis, qui & illis reipub. administrandæ formis, propositi. Monarchis enim magnitudo, & amplitudo diuitiarũ, & honoris suppetit: quæ omnes homines concupiscũt. Earum autem, quæ fiunt in reges, aut tyrannos, impressionum, aliæ fiunt in ipsorum principum corpus & caput, aliæ in principatum. Atque eæ quidem, quę propter contumeliam fiunt, ad corpus pertinent. Contumeliarum autem cùm multa sint genera, multæ'que partes, vnaquæque earum iram commouet. Iam verò eorũ, qui irascũtur, plerique fere omnes vlciscendæ iniuriæ acceptæ gratia in alterum inuadũt, non præstantiæ. exempli causa, in Pisistratidas impetus factus est propterea quòd Harmodij sororem probro & dedecore affecerant, Harmodio stuprum inferre conati erant. Nam Harmodius propter sororem, Aristogiton propter Harmodium, in eos impetum fecerunt. Insidiati sunt etiam Periandro Ambraciæ tyranno propterea ꝙ inter compotandum cùm vnà esset puer, quem ille in deliciis habebat, quæsiuisset ab eo, essétne iam ex se pręgnans. Iam Philippo à Pausania iccirco vis illata est, quia eum impune contumelia & dedecore affectum esse ab Attalo passus esset: & Amyntæ, qui cognomento paruus dictus est, à Derda, quia se in eius ætatem puerilem gloriosè iactauisset: & Eunucho ab Euagora Cyprio. Nam propterea quòd vxor sibi ab illius filio ademta esset, eum interfecit, tanquam cõtumelia accepta. Multæ etiam impressiones factæ sunt in quosdam principes monarchos, propterea quòd alicui pudicitiam, corpore eius constuprato, eripuissent, verbi gratia, à Cratæo in Archelaum. Semper enim grauiter & molestè ferebat, illum secum stupri causa commisceri. Itaque quamuis longè minor esset

hic

hic prætextus, leuiórque hæc causa, fuit tamen satis idonea & iusta, quòd nullam sibi ex filiabus in matrimonium dedisset, cùm daturum se promisisset: sed maiorem natu quidem, bello, quod cum Sirra, & Arrabæo gerebat, implicatus, Elimeæ regi despondit: minorem verò Amyntæ filio, existimans fore hoc pacto, vt ille præsertim ex Cleopatra natus, minimè à se dissideret: sed alienationis origo & principium fuit, quòd grauiter tulisset, se eius libidini ad res venereas esse obsecutum. Vnà cum eo illum adortus est etiam Hellanocrates Larissæus propter eandem causam. Vbi enim se ab illo, cui suæ ætatis florẽ vtendum, fruendúmque dederat, ab exsulio nõ reuocari vidit, cùm præsertim ille se id facturum pollicitus esset, consuetudinem illam secum esse institutam, non propter cupiditatem amatoriam, sed propter contumeliam, existimauit. Iam Paro, & Heraclides AEnij Cotyn interemerũt, patris iniuriã vlciscentes. Adamas autẽ Cotyn reliquit, ab eóque desciuit, tanquam contumelia affectus, quòd ab eo, cùm puer esset, exsectus fuisset. Multi porrò etiã propterea quòd corpore verbera pertulissent, & male mulcati essent, irati, alij necauerunt, alij adorti sunt etiã eos, qui summos magistratus, & regios potentatus obtinebant, tanquam contumelia accepta: vt Mitylenis Pentalidas, qui quoquouersus circumibant, & clauis obuium quemque cędebant, Megacles impressione facta cum amicis interemit. Et posterius Smerda plagis à Penthilo acceptis, & ab eius vxore extractus, eum necauit. Et eius impressionis, quæ in Archelaum facta est, Decamnichus dux fuit, eos primus irritans & concitans, qui in eum impetum fecerunt. Causa autem iræ fuit, quòd eum tradiderat Euripidi poëtæ flagellis verberandum. Euripides autem succensebat ei, quòd

aliquid dixiſſet in ſuum oris fœtorem. Alij denique multi propter taleis cauſas partim de medio ſublati ſũt, partim inſidiis excepti non longe à periculo afuerunt. Similiter autem & propter metum in monarchos inuadere ſolent. vna enim quædam hæc erat ex iis cauſis, quæ vt aliis reipub. adminiſtrandæ formis, ita & monarchiis mutationem & interitum afferunt: exempli gratia, Artabanus Xerxem adortus interemit, criminationem, quæ ad Darium pertinebat, extimeſcens, quòd eum in crucem agere à Xerxe iuſſus, ei non paruiſſet, exiſtimans fore, vt ille ſibi ignoſceret, tanquam oblito, propterea quòd cenabat. Aliæ ſunt propter contemtionem, quemadmodum quidam cùm Sardanapalum cum mulieribus nentem, & telam texentem vidiſſet, ſi vera ſunt hæc, quæ à fabularũ ſcriptoribus tradita ſunt, eũ interemit. quodſi in illo verũ non eſt, at in alio eſſe poſſit. Et in Dionyſium poſteriorem Dion inuaſit, propterea quòd eũ contemneret, cùm videret & ciueis ita animatos, & ipſum ſemper ebrium. Et verò nonnulli ex amicis adoriuntur propter contemtum. nam propterea quòd ſibi fides habetur, contemnunt, tanquam conſilium facinoris admittendi occultaturi. Et qui putant fore, vt poſſint principatum occupare, & obtinere, quodam modo propterea quòd contemnant, impreßionem faciunt. Nam proinde quaſi poßint, & quia periculum contemnũt propter potentiam, facilè aggrediuntur: quemadmodum qui præſunt exercitui, in eos principes, qui ſoli imperant, irruunt: exempli cauſa, Cyrus in Aſtyagem, & vitam eius contemnens, & copias: propterea quòd milites quidem otio, & inertia corrupti: ipſe verò mollitia & luxuria liquefactus erat. Et Seuthes Thrax cùm eſſet imperator, in Amadocum. Alij pluribus cauſis ad facinus ſuſcipiendum

impelluntur, vt qui contemnunt, & lucri studio ducuntur: vt Mithridates in AriobarZanem. Maximè autem propter hanc causam ad facinus ij aggrediuntur, qui cùm sint audaces & præfidentes natura, apud eos, qui soli principatum obtinent, honorem ex scientia rei militaris consecuti sunt. Fortitudo enim potestatem nacta, audacia est, quibus ambabus rebus freti, tanquam facilè victoria potituri, in eos inuadunt. Eorum autem, qui laudis & gloriæ studio inflammati aggrediuntur ad tollendos principes, alius causæ modus est ab iis, qui antè expositi sunt. Non enim, vt nõnulli tyrannos adoriuntur, quia vident eos ingentibus diuitiis, & amplis honoribus circumfluere, ita & eorum, qui propter laudis & gloriæ cupiditatem, impetum in illos faciunt, vnusquisque cõsilium capit adeundi periculi: sed illi quidem propter eam causam, quæ antè dicta est: hi verò tanquam aliqua alia actione à se suscepta egregia, & præstãti, & propter quam apud alios celebritatem & claritatem nominis sempiternam sibi comparabunt, ita monarchias adoriuntur: non quòd principatum, seu (vt Græci nominant) monarchiam concupiscant, sed gloriam. Verumtamen paucissimi numero sunt, quos hæc causa ad impressionem faciendam impellat. Oportet enim hoc antè esse positum, de salute nihil laborare, nisi re confecta: quos debet quidem Dionis existimatio comitari: sed non facile est eam in multis innasci. Ille enim cum parua manu aduersus Dionysium se cõtulit, cùm hoc animo se esse diceret, vt quoquò progredi posset, ea tenus actionem susceptam perducere satis haberet: verbi gratia: si statim vt terram illam leuiter attigisset, sibi aliquo casu moriendum esset, hanc mortem, vt honestam & præclaram, se æquo animo laturum. Interit autem tyrannis vno quidem

modo, vt & vnaquæque aliarum reipub. formarum, extrinsecus, & à causis externis, si sit aliqua aduersaria reipub. administrandæ forma potentior. voluntatem enim præstò futuram perspicuum est, propterea quia consilia inter se contraria sunt. Quæ autem volunt, cùm etiam possunt, ea agunt omnes. Contrariæ autem sunt reipub. administrandæ formæ, democratia, & tyrannis, Vt figulus figulo, *quemadmodum inquit Hesiodus. nam democratia extrema tyrannis est. Quocirca plurimas tyrannidas Lacedæmonij dissiparunt: & Syracusani, quo tempore suam remp. benè administrabant. Altero verò modo euertitur tyrannis, ex seipsa, cùm ij, qui eius sunt participes, inter se discordant ac dissident: quemadmodum Gelonis tyrannis, & nunc Dionysij. nam Gelonis quidem tyrannis eò euersa est, quòd Thrasybulus Hieronis frater, Gelonis filium popularium populi ductorum more blanditiis deliniebat, & ad voluptates incitabat, vt ipse imperaret: cùm autem necessarij cõspirassent, & coiuissent, vt ne tyrannis funditus euerteretur, sed solus Thrasybulus: nonnulli ex iis altera ex parte coitione facta, tanquam occasionem nacti, eos omneis exegerunt. Dionysium autem Dion, cùm esset ei affinitate coniunctus, comparato exercitu, & populo sibi adiuncto, illum quidẽ eiecit, sed paullo pòst interfectus est. Cùm sint autẽ causæ duæ, propter quas maximè ad tyrannidas tollendas aggrediuntur, odium, & contemtus: horum quidem altero digni sunt tyranni, nempe odio: verumtatem ex eo, quòd contemnantur, multæ nascuntur tyrannidum euersiones. cuius rei hoc argumẽtum est. Nam plerique ex iis, qui imperia pepererũt, etiam retinere ac tueri potuerunt: qui verò à maioribus acceperunt, statim ferè omnes amiserunt. Nam dum libidinosè ac vo-*

luptariè viuunt: & contemti fiunt, & multas iis, qui adoriri volunt, occasiones adoriendi præbent. Odij autem particulam etiam iram ponere oportet. Nam quodammodo earumdem actionum causa efficiens esse solet. Quin sæpenumero etiam ad agendum maiorem vim habet, quàm odium: contentius enim adoriuntur, quòd perturbatio rationem in consilium non adhibeat. Maximè autem éuenit, vt homines ob contumeliā iræ pareant atque obsequantur: propter quam causam cùm Pisistratidarum tyrannis dißipata fuerit, tum multæ aliæ: sed magis propter odium. Nam ira quidē cum dolore coniuncta est. Itaque non est facile ratiocinari ira dominante. Inimicitiæ verò doloris sunt expertes. Atque vt in summa dicamus, quot causas esse diximus & oligarchiæ meræ, atque vltimæ, & democratiæ extremæ euertendæ, tot etiam tyrannidis statuendæ sunt. Etenim hæ reipub. administrandæ formæ, sunt quædam diiunctæ & diuiduæ tyrannides. Regnum autem minimè extrinsecus quidem interit. quocirca & diuturnum est. intrinsecus verò & ex seipso multæ ei interitiones, multáq; quasi fata imminent. Ac duobus sanè modis interit: vno modo si discordarint inter se, qui sunt regni participes, & amici regum: altero vbi reges conantur aliquanto magis, quàm par sit, tyrannicè rempub. administrare: & vbi postulant penes se plurium rerum, quàm fas sit, esse potestatem, & contra legem. Non exsistūt porrò amplius his temporibus regna: sed si forte, monarchiæ & tyrannides potius oriuntur, quia regnum est imperium voluntarium, & summam rerum plus nimio magnarum auctoritatem ac potestatem obtinens: multi autem sunt similes, nullúsque exoritur ita ceteris antecellens, vt imperij magnitudini, & dignitati sit par & æqualis. Itaque propter hanc

causam homines sponte quidem sua regnum non sufferunt. quòd si quis dolo, aut vi imperium adipiscatur, hoc iam videtur tyrannis esse. Regnorũ autem eorum, quæ ex genere ad posteros perueniunt, interitionis hãc etiam causam, præter eas, quas exposuimus, statuere oportet, quòd multi exoriantur contemti, & qui, cùm opibus & copiis tyrannicis non sint instructi, sed honore regali decorati, ciueis suos contumeliosè vexent. Tum enim facilis est regni euersio. Nam si nolint, continuò non erit rex. At tyrannus, etiam si nolint. Intereũt igitur monarchiæ ꝑpter has, & taleis alias causas.

11 Seruantur autem scilicet, vt simpliciter quidem & vniuersè dicam, contrariis: vt singillatim verò, regna quidem, si ad mediocritatem & moderationem adducantur. quanto enim pauciorum rerum penes principes sit potestas, tãto diutius omnis principatus maneat necesse est. nam cùm ipsi minus fiant dominorum in morem imperiosi, tum moribus efficiuntur magis ad æquitatem, æqualitatémque propensi, tum ciuibus minus sunt inuidiosi. Propter hãc causam enim & regnum Molossorum diu incolume permãsit: & regnum Lacedæmoniorum propterea quòd imperium & ab initio in duas parteis diuisum fuerit, & iterum postea Theopompus cùm multis aliis in reb⁹ moderationem adhibuerit, tum in ea re, quòd Ephororum imperium illi opposuerit. imminuta enim regni potestate, tempus auxit. Itaque id quodammodo non minus, sed maius fecit. quod eum & vxori suæ respondisse ferunt, cùm ab eo quæsiuisset obiurgans, ecquid eũ puderet regnum minus filiis tradere, quàm à patre accepisset? non pudet verò, inquit. Trado enim diuturnius. Tyrannides autem duobus modis maximè inter se contrariis seruantur: quorum alter est, is, qui traditus est, & quo plerique

tyranni imperium administrant. Atque ex his multa instituisse Periandrum Corinthium ferunt: multa etiam talia à Persarum imperio sumere licet. Sunt autem & ea, quæ suprà à nobis exposita sunt, ad tyrannidis, quoad eius fieri potest, salutem apposita & utilia, præstantium virorum excellentiam imminuere, quasique decurtare, & feroceis, magníque spiritus homines de medio tollere: & neque conuiuia publica ferre, neque sodalitates, neque disciplinas, neq; quicquam tale: sed illa omnia, unde duo proficisci solent, spiritus feroces, & fides, cauere: & neque cœtus eruditos, neque alios conuentus, & consessus otiosos esse sinere: omnia denique facere, quibus quàm maximè inter se ignoti omnes erũt. cognitio enim facit, ut maior sit fides mutua: & dare operam ut ciues, qui non absunt peregrè, semper sint in promtu & in oculis, & versentur in foribus. sic enim & minimùm obscurum fuerit, quid agant, quídque moliantur: & paruos, humileísque spiritus sumere assuecuerint, semper seruientes: & cetera quæcunque sunt huiusmodi, Persica, & barbara, sunt tyrannica. Omnia enim idem valẽt. Tum perficere ne sint occulta, neque obscura quæcunque quis forte vel dicat, vel agat ex iis, qui sub imperio sunt: sed præstò sint speculatores, quales erant Syracusis, qui potagógidæ appellabantur, sic dicti, quòd omnia, quæ Syracusis agebantur, atque adeò cogitabantur, acerrimè anquirebant, & tyranno referebant, ac renuntiabant. Solebat etiam Hiero subauscultatores quosdam, qui à re ipsa otacustæ dicebantur, quòd omnibus rebus & agendis, & dicendis aureis admouerent, emittere, ubicunque aliquis hominum cœtus esset, aut ciuiũ conuentus, aut congressus. Nam tum & minus audent liberè loqui, ꝙ taleis homines pertimescant, &, si libere loquan-

tur, minus occulti ſunt. Vtile etiam eſt tyranno inter ciueis ſerere diſcordias, eóſque inter ſe committere, atque offenſos reddere & amicos amicis, & populum nobilibus, & diuiteis inter ſe. tum ciueis pauperare tyrannicum eſt, vt neque præſidium ab ipſo alatur, ſed à ciuibus, & in negotio, atque opere quotidiano occupati, nihil habeant otij reliquum ad inſidiandum. Huius rei exemplum præbent pyramides, quæ ſunt in AEgypto, & Cypſelidarum Coloſſi, donáque diis conſecrata, & ædes Iouis Olympij à Piſiſtratidis ædificata, & opera Samia à Polycrate facta. Hæc enim omnia ad vnum & idem valent, nempe ad ciuium occupationem, & paupertatem. Eiuſdem generis eſt & tributorum collatio, vectigaliúmque penſitatio, quemadmodum fiebat Syracuſis. Nam tyrannidem obtinente Dionyſio, eueniebat vt omnis res cuiuſque familiaris tributo conferendo, quinquennio eſſet exhauſta. Eſt etiam bellorum geſtor tyrannus, vt ſint occupati, & continenter duce egeant. Præterea regnum quidem ſtudio & opera amicorum ſeruatur: tyranni autem proprium eſt maximè amicis non credere, quaſi omnes quidem tyrannidem euertere velint, hi autem maximè poſſint. Et quæ in extrema democratia fiunt, tyrannica ſunt omnia: mulierum potentatus in domibus, vt virorum conſilia, factáque enuntient: & ſeruorum remiſſius vitæ genus propter eandem cauſam. Nam neque ſerui & mulieres tyrannis inſidiantur, aut quippiam mali incogitant: & cùm proſpero fortunæ flatu fruantur, benè cupiant tyrãnidibus, & democratiis neceſſe eſt. Nam etiam populus in democratia, monarchi ſimilitudinem quandam gerit. Itaque etiam aſſentator apud vtrumque ſummo in pretio atque honore eſt: apud populum quidem leuis populi ductor, blandúſque contionator:

(nam

(nam populi ductor, populi assentator est) apud tyrannos verò ij, qui humiliter & demissè cum eis congrediuntur, & loquuntur: quod est assentationis munus. Nam etiam propter hanc causam, tyrannis improborum amicitia iucunda est. gaudent enim assentatione tyranni. hoc autem nemo fecerit, qui ingenuos spiritus gerat. sed qui sunt viri boni, aut amant, aut non assentantur. Tum improbi ad res improbas sunt vtiles. Clauus enim clauo pellitur, vt in prouerbio est. Præterea nemine viro graui & libero delectari, tyrannicũ. Se enim solum talem esse postulat tyrannus. Qui autem grauitate & magnificentia cum tyranno certat, & liberè se gerit, adimit excellentiam, & imperium illud herile, ac domini proprium, quod habet tyrannis. Taleis igitur homines oderunt, tanquam imperij sui euersores. Præterea peregrinos ad conuiuium, & quotidianam vitæ consuetudinem adhibere potius, q̃ ciueis, tyrannicum est, tãquam hi quidem sint hostes, illi verò certare de principatu nihil putẽt ad se pertinere. Hæc & talia tyrannica sunt quidem illa, & imperio salutaria: sed nullum eis improbitatis genus abest. Sunt autem ferè hæc omnia tribus generibus comprehẽsa. Tria enim tyrannis sibi proponit, ac destinat: vnum quidem vt ciueis, qui sub imperio sunt, humileis, & abiectos spiritus gerant. Nam qui angusto, & paruo animo est, nulli insidias struxerit, malúmue incogitarit. Alterum est, vt alter alteri non credat, sit'que inter eos incerta ac suspecta fides. Non enim prius euertitur tyrannis, q̃ aliqui inter se fidẽ habeant. Iccirco & cum viris bonis bellum gerunt, vt imperio pestiferis ac perniciosis; nõ solùm q; herile imperiũ respuant, sed quia sint & inter se, & erga alios fideles: & quia neque se ipsi, neque alios indicaturi, aut prodituri sint. Tertium est, vt non ha-

Ee

beant poteſtatem rerum agendarum. Nemo enim aggreditur ad eas res agendas, quæ effici non poſſunt. ergo neque ad tyrannidem euertendam, ſi deſit agendi facultas. Ad quos igitur fineis tyrannorum voluntates reuocentur, hi ſunt tres numero. Omnia enim, quæ ſūt tyrāni propria, ad hæc veluti ſigna propoſita reuocare poßit aliquis, partim vt ne ciues credant mutuò, partim vt nequid poßint, partim vt paruos animos, humileiſque ſpiritus gerant. Modus igitur vnus, quo ſalus conſtituitur tyrannidibus, talis eſt. Alter autem, cura & diligentia ferè iis, quæ diximus, contrarius eſt: cúmque ex regnorum interitu ſumere ac cognoſcere licet. Quemadmodum enim regni interitionis modus vnus eſt, imperium plus iuſto tyrannicum reddere: ſic tyrannidis ſalus eſt, eam facere aliquāto magis regalem, vno duntaxat ſeruato, nempe potentia, vt imperet non modò volentibus, verùm etiam nolentibus, atque inuitis. Nam hoc etiam proiiciens, proiicit & tyrannidis obtinendæ facultatem. At hoc quidem, tanquam propoſitum quendam finem, manere oportet: alia verò partim facere, partim videri, regaleis virtutes bellè ſimulantem, ac præ ſe ferentem: primùm quidem vt reipub. curam habere videatur, neque ſumtus faciens in eas donationes, propter quas multitudo iraſcitur, & ſæuit, cùm tyrannus à ciuibus ſumat, atque exigat, in opere, ac labore aßiduè verſantibus, & tenuiter, parcéque victitātibus: ſcortis autē & peregrinis, & artificibus effuſè largiatur: & rationes acceptorum & expenſorum referens: quod nonnulli iam tyranni fecerunt. ſic enim quis adminiſtrans, diſpenſator reipub. tanquam rei familiaris, & paterfamilias, non tyrānus eſſe videbitur. Non eſt porrò metuendum nequando pecuniæ eum deficiant, cùm penes eum ciuitatis ſit poteſtas:

immo verò tyrannis in alias terrarum oras domo exeuntibus, etiam hoc vtilius ſit, quàm coaceruatas & congeſtas relinquere. Ita enim qui cuſtodiæ tyrannicæ præpoſiti ſunt, minus inuadant in res tyranni. Formidoloſiores enim atque horribiliores ſunt tyrannis iis, qui peregrinantur, cuſtodes & præſidiarij milites, quàm ciues. hi enim vnà cum tyrannis peregrinantur: illi in horum locum manent. Deinde tyrannum videri oportet tributa, & munerum publicorum functiones, tũ rei familiaris tuendæ gratia exigere, tũ ſiquando opus ſit, ad opportunitates belli eis vti. In ſumma deniq; ſeipſum præbere cuſtodem tanquam rerum communiũ & publicarum, nõ tanq̃ propriarũ & priuatarum: & ſpeciẽ gerere non aſperi, & ſæui hominis, ſed grauis & magnifici viri: præterea talem videri vt qui cum eo loquuntur & congrediuntur, eum non metuant, aut horreant, ſed vereantur, & pudore proſequantur. Hoc autem conſequi non eſt ei facile, qui ſit contemnendus. Quocirca oportet eum, etiam ſi alias virtutes negligat, at certè in ſcientiæ ciuilis ſtudium diligenter incumbere: & opinionem de ſeipſo talem in animis ſuorum ingenerare atque inſerere. Præterea non ſolùm ipſum videri in quemquam ſuorum ciuium neque adoleſcentulum, neque puellam contumeliam vllam edere, verùm nec in alium quemquam ſuorum comitum: ſimilitérque vxores eorum proprias erga alias mulieres affectas eſſe. Nam propter vxorum contumelias multæ tyrannides interierunt. In voluptatibus autem corporis conſectandis ac perfruendis cõtrarium facere, atque id, quod nunc quidam tyranni faciunt. non enim ſolùm ſtatim à manè, & continenter per multos dies hoc agunt, vt voluptatibus perfruantur, verùm etiam ſuarum libidinum ac voluptatum alios homines con-

ſcios & teſteis eſſe volunt, vt ſint eis, tanquam beati ac fortunati, admirabiles: ſed maximè quidem in his rebus modum ſeruare: ſin minus, at aliis ſua flagitia occultare, eorúmque teſtimonium & oculos fugere. Nam neque is, qui ſiccus ac ſobrius eſt, impreßionem faciētibus patet, aut dignus eſt, qui contemnatur: neque is, qui vigilat, atque excubat, ſed is, qui dormit. Cōtrarium denique faciendū eſt, atque ea, quæ ſuprà dicta ſunt, ferè omnia. Vrbem enim exædificare, atque exornare debet, tanquam ſit procurator, non tyrannus. Præterea quòd ad deorū cultum attinet, huius rei ſemper egregiè ſtudioſus videri debet. Nam minus timent ne quid ſibi incommodi præter leges à talibus viris importetur, ſi principem religioſum eſſe, & metu deorum contineri, & deos curare exiſtiment: & minus ad inſidias tyranno comparandas ſe conferunt, tanquam deos habenti belli ſocietate coniunctos. Oportet tamen ſine ſtultitia, & ſtupore mentis talem videri. Præterea eos, qui aliqua virtute præſtant, talibus honoribus afficere, vt non putent, ſe vmquam à ciuibus, ſi ſuis legibus vtantur, maiores conſecuturos: & taleis quidem honores ipſum tribuere: ſupplicia verò per alios magiſtratus, & per iudices conſtituere. Omnis porrò monarchiæ cuſtodia & cautio communis eſt, vt neminem vnum magnum faciat: ſed, ſi hoc demus, plureis. obſeruabunt enim & ſpeculabuntur inter ſe. Quòd ſi quem fortè magnum facere oporteat, at ne eum, qui ſit ingenio & moribus audax & confidens. In omnibus enim actionibus talia ingenia ad impreßionem faciendam maximè valent. Et ſi quis potentia ſpoliandus eſſe videatur, vt hoc ſenſim & paullatim faciat, non totam ei auctoritatem vno tempore adimat. Præterea cùm omni contumelia tyrannus debeat ſibi temperare, tum præter omneis

duabus, & nequem plagis corpori infligendis supplicio afficiat, & excruciet, & necui ætate florenti contumeliosè stuprum inferat. Maximè autem adhibenda hæc cautio est in iis, qui honoris studio ducũtur. Nam pecuniæ cupidi & auari, iniuriam sibi per contemtum quendam illatam in bonis, & pecuniis, grauiter ac molestè ferũt: honoris studiosi, & viri boni, infamiam. Quare aut à talibus factis abstinendum est, aut supplicia quidem videri oportet animo paterno constituere, non per contemtum: congressus verò adolescentium appetere propter causas amatorias & venereas, non propter licentiam ac potestatem: ad summam, quæ ignominiosa esse videntur, maioribus honoribus redimere, atque exsarcire. Eorum autem, qui ipsam tyranni vitam & caput petunt, & corpori interitum parant, hi sunt maximè horribiles, & plurimam, accuratißimámque custodiam desiderãt, qui tyranno à se necato non magnopere laborent, vt vitam sibi retinere, & superesse liceat. Quocirca ij maximè cauendi sunt, qui vel seipsos, vel eos, quos fortè tueri debent, contumeliosè lædi putant. sibi enim minimè parcunt, qui ab ira impulsi in alterum irruunt, vt ait Heraclitus: qui cùm rationem afferret eius, quod dixisset, difficile & arduum esse cum ira pugnare, Quia quod expetit, emit anima, *inquit. Quoniam autem ciuitates ex duabus particulis constant, nempe ex egentibus, & locupletibus, maximè quidem vtrosque adduci oportet, vt existiment se propter imperium tyranni saluos esse, & neutros alteris sinere vllam iniuriam inferre: proximè verò vtri sint potentiores, hos imperio maximè adiungere, & suos facere. Nam si res tyranni hoc modo fuerint contractæ & compositæ: neque seruos necesse habebit tyrannus ad libertatem vocare, neque cineis armis nu-*

dare. pars enim altera ad tyranni copias accedens satis erit valida ad eos, qui impreßionem facere conabuntur, coërcendos. Sed superuacaneum est singillatim talia persequi. In promtu est enim quid ei principi, qui solus imperat, propositum esse debeat: oportere eum videri non tyrannicum, sed tanquam rei familiaris dispensatorem, & animo regali præditum erga cíueis: & non omnia sibi vendicantem, suáque facientem, sed procurantem ac tuentem: túm in vita degẽda mediocritatẽ, & moderationẽ, nõ nimiũ, & immoderationẽ consectari. Præterea in nobileis quidẽ se affabilem, & in cõgreßionibus ac sermonibus facilem præbere, multitudinem verò populari oratione demulcere. Ex his enim imperium fit, non solùm pulchrius, & omni sermone prædicabilius, ac fortunatius, quia melioribus imperet, & non fractis ac demißis, & quia non sit perpetuò ciuibus inuisus, & horribilis: sed etiam diuturnius sit necesse est. Præterea ita esse moratum, animóque affectum oportet, vt vel virtutem sit consecutus, vel sit dimidia ex parte vir bonus, neque homo malus, sed dimidia ex parte malus.

12 Atque ex omnibus reipub. administrandæ formis minus diuturnæ sunt oligarchia & tyrannis. diutißimè enim stetit ea, quæ Sicyone fuit Orthagoræ liberorum, & ipsius Orthagoræ tyrannis. annos enim centum permansit. Cuius rei causa est, quòd sese in eos, qui sub tyrãnide erant, moderatos præbebant, & magnam partem legibus seruiebant. Et propterea quòd bellicosus natus erat Clisthenes, non erat contemnendus. Et multis in rebus populares erant, beneuolentiámque multitudinis colligebant diligentia, quam adhibebant in repub. bene gerenda. Dicitur enim Clisthenes eum, qui victoriam ab ipso abiudicarat, corona donasse. Nonnul-

li autem statuam illam in foro sedentem, eius, qui ita iudicauit, simulacrum esse dicunt. Aiunt porrò etiam Pisistratum cùm ad Ariopagum in ius vocatus esset, iudicium accepisse. Proximè diuturna fuit Cypselidarum tyrannis Corinthi. hæc enim firma permansit annos nonaginta treis, & sex menses. Nam Cypselus annos triginta regnauit. Periander, quattuor & quadraginta. Psammethic⁹ Gordiæ filius, annos treis. Causæ autẽ huius quoque sunt eædem. Nam Cypselus quidem ductor populi blandus erat, & toto imperio suo nullos custodes corporis adhibere perseuerauit. Periander verò fuit ille quidem tyrannicus, sed tamen militaris & bellicosus. Tertia Pisistratidarum Athenis. sed non fuit continua. Bis enim exsulauit Pisistratus cùm tyrannidem obtineret. Itaque ex annis tribus & triginta, decem & septẽ tyrannidem obtinuit: decem & octo eius filij. Itaque anni omnes fuerunt quinque & triginta. Reliquarum autẽ maximè diuturna fuit Hieronis & Gelonis tyrannis Syracusis. Annos autem ne hæc quidem stabilis permansit multos. sed anni sunt omnino decẽ & octo. Nam Gelo cùm annos septem tyrannidem obtinuisset; octauo excessit è vita. Hiero decem. Thrasybulus vndecimo mense exactus est. Multæ autem tyrannides breues omnes fuerunt omnino. De reipub. igitur administrandæ formis, & de monarchiis, quibus rebus intereant, & quibus rursus conseruentur, dictum ferè est omnibus. In Platonis autem libris de republic. disputatur quidem à Socrate de mutationibus: sed minus rectè. Nam nec eius reipub. administrandæ formæ, quæ optima & prima est, mutationem propriè exponit. Ait enim mutationis causam esse, quòd nihil maneat, sed omnia certo quodam temporis ambitu, spatióque mutentur. Horum au-

tem

tem esse principium ea, quorum radix sesquitertia numero quinario iuncta, duos concentus efficit: quod futurum est (inquit) cùm huius descriptæ figuræ numerus solidus factus fuerit, proinde quasi natura malos homines, & nulla disciplina sanabileis aliquando gignat. Atque hoc quidem ipsum dicit ille fortasse non malè. Contingere enim potest, vt exsistant nonnulli, qui nulla institutione erudiri, boníque viri fieri queant. Sed quamobrem hæc mutatio eius reipub. administrandæ formæ, quæ ab illo dicitur optima, magis, quàm aliarum omnium, atque adeò rerum omnium, quæ oriuntur, propria sit? Tum quo temporis spatio dicit omnia mutari, etiam ea, quæ non simul fieri cœpta sunt, simul mutantur. verbi gratia, siqua pridie solstitij facta sunt, ergo simul mutantur. Præterea quænam causa est, quare ex hac reipub. administrandæ forma in Laconicam fiat mutatio? Sæpius enim omnes reipub. administrandæ formæ mutantur in contrarias, quàm in proximas. Eadem autem etiam aliarum mutationum ratio est. Ex Laconica enim reipub. administrandæ forma (inquit) in oligarchiam fit conuersio: ex hac in democratiam: ex democratia in tyrannidem. Atquin etiã in contrarias vertuntur: verbi gratia, democratia in oligarchiam, atque adeò magis, quàm in monarchiam. Præterea verò neque si futura est tyrannidis mutatio, neque si futura non est, huius rei causam explicat, neque in quam reipub. administrandæ formam mutatio futura sit, exponit. Ratio est, quia non facile explicare potuisset. Hoc enim totum incertum, miniméque definitum est. Nam illius quidem sententia, eius commutatio in primam & optimam fieri deberet. Ita enim continuum quiddam, & orbis fieret. Verùm sæpenumerò mutatur in tyrannidem tyrannis: quemadmo-

dum

dum Sicyonia à Myrone ad Clisthenem translata est: & in oligarchiam, vt Chalcidica, quam Antileon obtinuit: & in democratiam, quemadmodum Syracusana Gelonis: & in aristocratiam, quemadmodum Charilai Lacedæmonia: & Karthaginiensis. Etiam in tyrannidem oligarchia vertitur: vt in Sicilia propemodum antiquæ plurimę: apud Leontinos in Panætij tyrannidem, Gelæ in Cleandri, Rhegij in Anaxilai: & in aliis multis item ciuitatibus. Absurdũ autem etiam illud est existimare iccircò tyrannidem in oligarchiam mutari, quia qui imperia obtinent, pecuniæ cupidi sunt, & pecuniæ quærendæ studio ducuntur, & non quòd multi facultatibus & copiis rei familiaris præstantes non putant verum esse, eos, qui nihil habent, pariter atque eos, qui bonis externis instructi sunt, participes esse ciuitatis. Atque in multis oligarchiis non licet pecuniam quærere, sed leges sunt, quæ vetant. Karthagine verò, quæ ciuitas sub populi imperio est, & democratia continetur, pecuniæ quærendæ student, & nondum reipub. statum mutauerunt. Iam verò etiam hoc absurdum est, dicere ciuitatem, in qua pauci imperium obtinent, ex duabus ciuitatibus constare, altera diuitum, altera pauperum. Quamobrem enim ei hoc accidit potius, quàm Laconicæ, aut cuicuimodi aliæ, in qua aut non sunt pares omnium rei familiaris facultates, aut non sunt omnes similiter, & peræquè viri boni? At, vt nemo fiat pauperior quàm antea, nihilominus mutatur in democratiam oligarchia, si egẽtes numero aucti sint: & in oligarchiam democratia, si locupletes fuerint multitudine superiores ac potentiores: & alteri quidem negligant, alteri verò animum attendant, & diligentiam adhibeant. Et cùm sint multæ mutandarum rerump. causæ, eas non exponit: sed hãc vnam

commemorat, quia dum profusè ac luxuriosè viuunt, dúmque ære alieno obruuntur, & fænore trucidantur, pauperes euadunt, quasi verò omnes, aut etiam plurimi ab initio sint diuites. At hoc falsum est. Verùm cùm aliqui ex principibus facultates rei familiaris consumserint ac dissiparint, res nouas quærunt: cùm verò aliis idem acciderit, nihil est quod sit magnopere metuendum: neque vmquam magis commutatio fit oligarchiæ in democratiam, quàm in aliam reipub. administrandæ formam. Præterea verò siue honorum nō sint participes, siue iniuria afficiantur, siue contumeliosè vexentur, seditionem excitant, & reipub. administrandæ formas mutant, etiamsi rem familiarem non consumserint, quia licentiam nacti sunt, quicquid libeat, faciendi. cuius rei causam dicit esse nimiam libertatem. Cùm sint autem plures oligarchiæ & democratiæ, quasi vtraque sit vna, ita vtriusque mutationes exponit Socrates.

LIB. 6.

QVOT igitur, & quæ sint eius ciuitatis partis, quæ consultandi ius habet, & penes quam totius reipub. administrationis, & magistratuum descriptionis, potestas est, differentiæ ac dissimilitudines, & de iudiciis ac tribunalibus iudicum, & qualia cum quali reipub. administrandæ forma aptè cohæreant: & præterea de interitu & salute reipub. administrādæ formarū, ex qualibus rebus oriantur, & propter quas causas eueniant, antè dictum est. Quoniam autem ita cécidit, vt plura sint democratiæ, & aliarum item reipub. administrandæ formarum genera, non inutile fuerit vno tempore, eadémque opera, & de illis, siquid reliquū est, cōsiderare, & modum cuique accommodatum, atque vti-

lem tradere, ac demonstrare. Praeterea & eorum omnium modorum, qui à nobis expositi sunt, coniugationes considerandæ atque inspiciendæ sunt. Nam quot modis hæc inter se bina copulantur, tot pariunt reip. administrandæ formarum varietates, ita vt & aristocratiæ ad oligarchiæ similitudinem propè accedant, & politiæ ad democratiam sint propensiores. Copulationes autem, seu coniugationes dico, (quæ inspiciendæ illæ quidem sunt, sed non sunt nunc à quoquam animaduersæ, neque tractatæ) verbi causa, si ea quidem ratio, quæ ad consultationes pertinet, oligarchiæ conuenienter sit descripta, atque ordinata: ea verò, quæ in iudiciis versatur, ad aristocratiam accommodatè: aut hæc quidem, & ea, quæ ad consultationes pertinet, oligarchiæ conuenienter: ea verò, quæ in comitiis magistratuum, siue creatione magistratuum posita est, ad aristocratiam accomodatè, aut alio aliquo modo, ne omnia, quæ reipub. administrationis sunt propria, composuisse, & coniugasse videamur. Qualis igitur democratia cum qua ciuitate aptè cohæreat, itémque qualis oligarchia cum qua multitudine, & ex reliquis reipub. administrandæ formis, quæ quibus sit vtilis, dictum quidem est antè. verumtamen quoniam perspectum & cognitum esse debet non solùm qualis ex his reipub. administrandæ formis sit ciuitatibus optima, sed etiam quomodo sit constituenda: nos & has, & alias breuiter persequamur. Ac primùm de democratia disseramus. simul enim & ea, quæ huic contraria est, cognoscetur. Hæc autem est ea, quam nonnulli oligarchiam appellant. Sumenda porrò sunt ad hanc disputationem ratione, & via progredientem popularia omnia, & quæ videntur democratiis esse adiuncta. éuenit enim vt ex his compositis & coniunctis democratiæ genera nascantur, pluréſ-

que vna, & diuersæ democratiæ sint. Duę enim causæ sunt, propter quas plures democratiæ sunt: quarũ prima quidem ea est, quæ antè exposita est, populorum diuersitas ac dissimilitudo. alia enim est multitudo in agro colendo occupata, alia eorum hominum, qui arteis illiberaleis & sordidas exercent, alia mercenariorum, & eorum, qui operas suas mercede locant: quarum si prima ad secundam assumatur, atque aggregetur, & tertia rursum ad vtramque, non id solùm intersit, quòd democratia melior & deterior fiat, sed quòd non sit eadem. Secunda autem causa est ea, de qua nunc loquimur. Nam quæ democratiis adiuncta sunt, quæque harum reip. administrandæ formarum propria videntur, ea si alio atque alio modo componantur, dissimileis ac diuersas democratias faciunt. Hanc enim pauciora comitabuntur, illam plura, aliam hæc omnia. Vtile est autem horum vnumquodque cognoscere & ad constituendam, quam ex eis quis velit, reipub. administrandæ formam, & ad earum correctiones. Student enim ij, qui reipub. administrandæ formas constituunt, omnia cuiusque reipub. administrationis propria, ad propositum finem collecta conferre. qua in re vehementer errant, quemadmodum in iis, quæ ad interitiones, & salutes reip. administrandæ formarum pertinent, antè dictum est. Nunc autem earum postulata, & mores, & quæ appetant, exponamus.

2 Finis igitur reipub. administrandæ formæ populari propositus est libertas. hoc enim dicere consueuerũt, proinde quasi in hac sola reipub. administrandæ forma participes sint libertatis. Nam democratiam omnem hoc spectare, ac sibi destinare dicunt. Iam verò vnum libertatis argumentum est vicissim parêre atque imperare. Etenim ius populare est æqua-

lia habere numero, non dignitate. Hoc autem iure posito ac recepto, multitudo dominetur, & compos sit reip, & quicquid maiori parti visum fuerit, hoc sit etiam extremum, seu finis, hoc denique ius sit, necesse est. Aiūt enim vnumquemque ciuium, æquale habere oportere. Itaque in democratiis éuenit, vt plus auctoritatis ac potestatis habeant egentes, quàm locupletes. Sunt enim numero plures. Ratum autem est quod pluribus visum est. Hoc igitur est vnum libertatis signum: quem quidem omnes populares reipub. administrandæ formæ finem ponunt. Alterum est viuere vt quis velit. hoc enim libertatis munus esse dicunt, si quidem est eius, qui seruus est, viuere non vt velit. Democratiæ igitur finis hic est secundus. Hinc autem natum est, parêre velle maximè quidem nemini: sin minus hoc liceat, at vicissim parêre. Atque hac ratione ad libertatem confert eam, quæ in æqualitate posita est. His porrò suppositis, & tali principio exstante, talia popularia sunt, omneis magistratus ex omnibus legere: omneis quidem vnicuique imperare, sed vnumquemque vicissim omnibus: magistratus sortitò mandari aut omneis, aut quicumque vsum, vel artem non requirūt: magistratus ex censu aut nullo, aut minimo mandari: non licere eidem bis vllum gerere magistratum, aut raro, aut paucos, præter bellicos: breui tempore circumscribi ac terminari magistratus aut omneis, aut quàm plurimi possunt: omneis rebus indicandis præesse, aut ex omnibus, aut de rebus omnibus, aut de plurimis, & maximis, & maximi ponderis, atque ad summam rem pertinentibus: verbi causa, de rationibus referendis, & reipub. administratione, & de rebus ab vnoquoque cum vnoquoque contractis: penes contionem esse summam rerum omnium potestatem, penes quemquam ma-

gistratum, nullius, aut quàm paucißimarum, aut quàm minimarum, aut non maximarum: magistratuum autem maximè popularis est senatus, seu consultandi potestas, vbi non sit omnibus mercedis accipiendæ copia. hîc enim adimunt etiam huic magistratui potestatem. ad seipsum enim populus, cui larga merces tribuitur, omnia iudicia reuocat, quemadmodum antè libro superiore dictum est. præterea mercedem tribui maximè quidem omnibus, cōtioni, iudiciis, magistratibus: sin minus, magistratibus, & iudiciis, & senatui, & contionibus iis, quæ sunt principales, aut iis magistratibus, qui vnà cibum capere, & inter se conuiuari necesse habent. Præterea quoniam oligarchia, & genere, & diuitiis, & disciplina definitur, popularia vidētur esse his contraria, generis ignobilitas, paupertas, artes illiberales & sordidæ. Præterea nullum esse magistratum perpetuum. Quòd si quis ex antiqua reipub. administratione immutata relictus sit, tum eius potentiā circumcidere, atq; imminuere: & eos magistratus, qui suffragiis creabantur, sorte creare. Hæc igitur sunt democratiarum communia. Iam verò ex eo iure, quod democratiæ proprium esse cónuenit inter omneis, (hoc autem est, vt omnes æquale numero obtineant) ea, quæ maximè democratia videtur esse, & populus, efficiuntur, & veluti colliguntur. AEquale enim est nihilominus imperare tenueis atque egenteis, quàm copiosos, & locupleteis: neque penes vllos solos summam esse rerum potestatem, sed penes omneis ex æquo, pro numero, non pro dignitate. sic enim existimarint esse in reipub. administratione æqualitatem & libertatem.

3 *Quæritur nunc hoc explicato, quomodo futurum sit, vt æquale obtineant: vtrùm, verbi gratia, quingentorum ci-*

uium cenſus in mille partiendi ſint: & mille tantum poſſe debeant, quantum quingenti: an non ita ſit ſtatuenda ea, quæ ex numero eſt, æqualitas, ſed ita quidem primùm partiri oporteat, deinde cùm totidem ex quingentis, quot ex mille hominibus, ſumti fuerint, penes hos eſſe poteſtatem creandorum magiſtratuum, & iudiciorũ. Vtrúmne igitur hæc reip. adminiſtrandæ ratio ex iure populari iuſtiſsima eſt, an ea potius, quæ ex multitudine ſeu numero ſpectatur, ac ponderatur? Aiunt enim populares homines hoc eſſe iuſtũ, quod pluribus videatur. At ij, qui oligarchiæ ſtudent, quod amplioribus rei familiaris facultatibus probatum ſit. Ex amplitudine enim & copiis rei familiaris dicunt huius rei iudicium fieri oportere. Sed habet vtraque res inæqualitatem atque iniuſtitiam. Si enim id iuſtum ſtatuendum erit, quodcunque paucis viſum fuerit, tyrãnis erit. Nã ſiquis vnus ampliores rei familiaris facultates habeat, quàm alij locupletes, ex eo iure, quod oligarchiæ proprium eſt, debebit ſolus præeſſe atque imperare. Sin quicquid pluribus numero: iniuriam diuitibus & paucioribus inferent, bonis eorum publicandis, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Quænam igitur ſit æqualitas, de qua vtrique conſentiant, ex iis iuribus, quæ vtrique definiunt, videndum. Dicunt enim quicquid maiori parti ciuium viſum ſit, id ratum eſſe oportere. Demus ita eſſe. non omnino tamen. Sed quoniam fors ita tulit, vt duæ ſint partes, ex quibus conſtat ciuitas, diuites, & pauperes: quod vtriſque viſum fuerit, aut pluribus, hoc ratum eſto. ſin contrariæ ſententiæ fuerint, quod plures & ex pauperibus, & ex iis, quorum ampliores ſunt rei familiaris facultates, probarint, id valeat: exempli cauſa, ſunt hi quidem decem, illi verò viginti. Sed aliud viſum eſt ciuibus ſex ex diuitum

numero, aliud ciuibus quindecim ex pauperum multitudine. accesserunt igitur ad pauperes quidem quindecim, diuites quattuor: ad diuites verò sex, pauperes quinque. vtrorumcumque igitur census superat alterum, vtrorumque censu inter se comparato, & ad calculos vocato, eorum sententia valere, & rata esse debet. Quòd si pares ab vtraque parte sententiæ fuerint, communis & similis existimanda hæc dubitatio est, atque nūc, si contionis, aut iudicum consessus sentētiæ ab vtraque parte sint æquales. aut enim sorti res permittenda est, aut aliud tale faciendum. Sed de æquitate quidem & iure, quamuis verum inuenire difficile sit, facilius tamen est ea obtinere, quàm iis, qui superiora omnia habere, & bonis externis alios superare possunt, vt iustitiam colāt, & retineāt æquitatem, persuadere. Semper enim æquitatem & ius quærunt imbecilliores: qui verò opibus, & viribus superiores sunt, de iis nihil laborant.

4 Cùm sint autem democratiæ quattuor, optima quidem est ea, quæ est ordine prima, quemadmodum superioribus libris expositum est. Et verò hæc eadem omnium est etiam antiquissima. Primam autem appello, vt siquis populorum diuisionem faciat. Optimus enim populus est is, qui in agri colēdi studio versatur. Itaque licet etiam democratiam vnam facere, in qua viuit multitudo ex agricultura, aut ex pecorum pastione. Nam propterea quòd non habet admodum copiosam, neque amplam rem familiarem, occupata est, ita vt non eat in cōtionem frequens. Quòd verò caret rebus ad victum necessariis, in opere faciendo assiduè versatur, neque alienum appetit: sed iucundius ei est agrum colere, & opus rusticum facere, quàm rempub. administrare, & magistratum gerere, vbi non datur magnos admodum, neque vberes

quæstus

quæstus ex magistratibus facere. vulgus enim lucri cupidius est, quàm honoris. cuius rei hoc argumentum est, quòd & olim antiquas tyrannidas æquo animo perferebant, & nunc oligarchias perferũt, si modò quis eos nõ prohibeat ab opere faciendo, neque quicquam eis adimat. citò enim alij quidẽ eorũ abundãt, alij autẽ nõ egent. Preterea verò penes eos potestatem esse creandorum suffragiis suis magistratuum, & rationum à magistratibus repetundarum, hæc eorum honoris egestatem ac sitim explent, siqua eius rei cupiditate flagrant. Nam apud nonnullos populos etiam si non habeant vniuersi ius mandandorum magistratuum, sed aliqui ex eis omnibus vicissim lecti, vt Mantinéæ: si modò penes eam consultandi sit potestas, hoc vno est contenta multitudo. Atque hanc figuram quandam esse democratiæ oportet existimare. Quapropter & vtile est ei democratiæ, quæ antè exposita est, & solet hoc in ea seruari, vt omnes quidẽ ciues & magistratus eligant, & rationes à magistratibus reposcant, & rebus iudicandis præsint: sed aliqui selecti, & ex censibus, maximos magistratus gerant, &, vt quisque erit maximus, ita ex maximo: aut nullum ex censu, sed qui possunt, quíque facultatem habent, ij gerant. Qui autem ita remp. administrant, cùm eos benè & præclarè administrare necesse est: (nã ita magistratus semper ab optimis gerẽtur & populo volente ac lubente, & viris bonis non inuidente:) tum homines frugi, virique illustres necessariò hac reipub. descriptione, atque ordine erunt contenti. Nam nec aliorum deteriorum imperio parebunt, & iustè imperabunt, quia penes alios rationum reposcendarum sit potestas. Pendêre enim ex aliorum iudicio atque auctoritate, & quicquid velit quis, facere nõ licere, vtile est. Nam quidlibet agẽdi licentia ac po

testas, id, quod in vnoquoque homine mali inest, vitare non potest. Itaque necessariò id éuenit, quod est omnibus reipub. adminstrandæ formis vtilissimum, vt viri boni reipub. præsint, tuti à periculo peccandi, & sine imminutione virium, aut commodorum multitudinis. Hãc igitur democratiarum esse optimam, & propter quam causam, perspicuũ est: nempe quia populus certo quodammodo affectus, & benè conformatus est. Ad populum autem agriculturæ studiosum reddendum leges quædam ex iis, quæ apud populos olim positæ sunt, omnes adiuuent, & conferant, aut ne omnino liceat maiorem agri modum, quàm à lege præfinitum sit, possidere, aut ne liceat à certo loco ad oppidum, & ad vrbem: & in multis ciuitatibus lege constitutum erat, ne cui liceret possessiones antiquas, quæ primę sorte obtigissẽt, vẽdere. Est & ea, quam Oxyli legem esse dicunt, talem quandam vim habẽs, vt nequis pecuniam alteri mutuam daret parte aliqua agri, seu fundi, quem quisque haberet, ab eo pignori accepta. Nũc autem etiam Aphytęorum lege hæc omnia dirigere nos oportet. est enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam illi, quamuis & multi sint, & agrum angustum habeant, omnes tamen sunt agricolæ. non enim censentur totas possessiones, neque fundos integros in censum referunt, sed in tot particulas diuidunt, vt etiam pauperes, censibus diuiteis superare possint. Secundùm eam multitudinem, quæ ex agricolis constat, populus ille est optimus, in quo sunt pastores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant. Multa enim habet agriculturæ similia res pecuaria. & quòd ad militares & bellicas actiones attinet, hi sunt maximè exercitati, & tali corporis habitu, vt magno vsui esse reipub. & vitam sub dio degere facilè possint. aliæ autem fere omnes, ex quibus ceteræ demo-

cratiæ constant;multitudines,multo sunt his deteriores. vita enim earum ignaua,& vitiosa est,nullúmque ex iis muneribus,quæ tractat sordidorum atque illiberalium opificũ, & forensium hominum,(eos dico,qui cauponariam faciũt,) & mercenariorum multitudo,cum virtute coniunctum est. Præterea verò quia tale hoc ferè omne hominum genus in foro volutetur,atque in vrbe perpetuo resideat,facile contiones frequẽtat. Aratores verò & agricolæ,quia sunt per agros dispersi:neque ad tempus cõtionibus occurrere possunt, neque tali conuentu similiter egent.Vbi igitur contigit,vt talis sit regionis situs, vt agri longè ab vrbe remoti sint,ibi probam democratiam,& bonam reipub.administrandæ formam efficere facile est.necesse enim habet multitudo in agris, quasi in coloniis , habitare . Itaque in democratiis etiam si sit magna turba forensis,seu tabernaria,& vrbana,non est tamen populus cogendus,neque contio aduocanda sine multitudine agresti & rustica. Quomodo igitur sit constituenda optima,& prima democratia,dictum est.Non est autem obscurum quomodo sint & ceteræ.Nam proximè & similiter discedere ac degredi oportet ab ea,quæ ordine prior est, & semper deteriorem multitudinem secernere ac separare. Vltimam autem democratiam propterea quòd ciues omnes reipub.administrationis sint participes,neque cuiusuis ciuitatis est ferre, neque facilè est manere,nisi legibus & institutis benè sit constituta.Quæ res porrò & hanc,& ceteras reipub.administrandæ formas perdere atque euertere soleãt, expositæ sunt ferè antea plurimæ.Ad constituendam autem hanc democratiam, & populum firmum ac robustum reddendũ,solent ij,qui muneribus publicis præpositi sunt,quàm plurimos ad eum assumere atque aggregare,non solùm ger-

manos cineis, & ex iustis nuptiis procreatos, verùm etiã ex non iusto concubitu natos, & qui ex alterutro parente duntaxat ciues sunt, hoc est, verbi causa, ex patre, aut matre. Omne enim genus hoc hominum ad talem populum, talémque democratiam magis accommodatum est. Solent igitur leues & blandi populi ductores hæc excogitare & machinari. sed oportet assumere vsque eò dum multitudo nobileis, & medios superet, & vltra hunc finem non progredi. Nam si modum superent, cùm reipub. administrandæ formam faciunt inordinatam & perturbatam, tum nobileis eò magis irritant, & incendunt, vt democratiam grauatè atque iniquo animo ferant: ex quo Cyrenis casu quodam seditio manauit. Nam pusillum malum nõ attenditur, neque cernitur: auctũ autem & propagatum in oculos incurrit. Præterea talia commenta, atque inuenta, quibus Clisthenes Athenis vsus est, cùm democratiam amplificare atque augere vellet; & ij, qui democratiam constituerunt Cyrenis, ad talem democratiam vtilia sunt. Non & aliæ tribus faciendæ sunt, & quæ in vrbe insunt, augendæ, & sodalitates : & quæ ad sacra priuata pertinent; in pauca, & publica contrahenda sunt: omnia denique artificia adhibẽda sunt, vt quàm maximè omnes inter se permisceantur : pristinæ autem consuetudines dirimantur, ac distrahantur. Præterea verò & commenta tyrannica, popularia vidẽtur omnia: hoc est, verbi gratia, seruorum licentia nullo magistratu constituto, qui eos coërceat (hæc autem vsque ad aliquem finem conducat) & mulierum, & puerorum: & sinere vnumquemque, vt velit, viuere. Multi enim erunt, qui tali reipub. opitulentur. Iucundius enim est multitudini intemperanter & inordinate, quàm temperanter & modestè viuere.

Est autem scriptoris legum, & eorum, qui talem aliquã 5
reipub. administrandæ formam constituere volunt, non constituisse, magnũ opus, neque hoc vnum tãtùm eorũ opus, sed potius, vt conseruetur, videre. nam eos diem vnũ, vel duos, vel treis manere, qui quauis reip. administratione vtantur, non difficile est. Quapropter quibus de rebus antè cognouimus ac disputauimus, nempe quæ res reipub. administrandæ formis sint salutares, quæ pestiferæ, ex his rebus oportet incolumitatem, ac stabilitatem studere comparare, iis quidem, quæ interitum afferunt, vitatis: legibus verò huiusmodi & non scriptis, & scriptis positis, quæ maximè complectentur res ciuitatibus, & reipub. administrandæ formis salutareis: neque existimare hoc esse populare, aut oligarchiæ proprium, quod maximè faciet, vt ciuitas populi, aut paucorum imperio pareat, sed quod vt diutißimè pareat. At blandi isti, qui nũc sunt, populi ductores, & tribuni plebis, à populis gratiam inire studentes, multa iudiciis publicant. Quapropter oportet eos, qui reipub. curam gerunt, his obuiam ire, & contrarias actiones opponere, hoc lege sancito, nequid eorum, qui dàmnantur, & qui debent reipublicę, populi fiat, sed consecretur. Nã ita & ij, qui iniusta facinora faciunt, nihilominus sibi à peccãdo cauebunt: (æquè enim multabuntur:) & multitudo agrestis atque impolita minus erit ad reos condemnandos facilis ac propensa, vtpote nihil lucrifactura. Præterea facere vt iudicia publica semper sint paucißima, & rarißima, maximis pœnis in eos, qui falsò & temerè alterum accusabunt, constitutis. non enim humileis & populareis homines, sed nobileis & illustreis viros criminari, atque in iudicium vocare solent. Oportet autem ciueis omneis maximè quidem beniuolentiam in rempub. cõ-

ferre: sin minus, at certè eos, penes quos summa est potestas, hostium loco non ducere. Sed quoniam postremæ democratię hominum frequentia ac multitudine sunt celebres, & contiones frequentare non accepta mercede, difficile est: (quod quidem vbi nulla sunt publica vectigalia, nobilibus est inimicum atque infestum: ex tributo enim, & publicatione bonorum, & iudiciis iniquis merces sumatur necesse est: quæ multas iam democratias euerterunt:) vbi igitur vectigalia fortè non sunt, contiones debēt esse rariores: & iudicia multis quidem de rebus, sed paucos dies. Hoc enim etiam ad hoc confert, vt ne diuites sumtus extimescant, si locupletes quidem non accipiant iudicandi mercedem: egentes verò accipiant. Valet etiam ad hoc vt res in iudicium deductæ melius iudicentur. locupletes enim multos dies à suis negotiis familiaribus abesse nolunt: breue tempus non nolunt. Vbi autē vectigalia sunt, faciendum non est, quod faciunt nunc tribuni plebis, seu leues populi ductores. Nam quæ factis sumtibus necessariis superant, populo diuidunt: ille autem simul & accipit, & rursus eget iisdem. est enim dolium pertusum talis ad auxilium egentibus ferendum comparata largitio. Sed oportet eum, qui verè popularis est, ne multitudo sit nimis egens, prouidere. hæc enim causa est, quare vitiosa sit democratia. Excogitandum igitur aliquod artificium est, vt diuturna sit copia rei familiaris. Quoniam autem hoc etiam diuitibus conducit, ea, quæ ex vectigalibus efficiuntur, oportet in vnum congerenteis & coaceruanteis egentibus vniuersa diuidere, maximè quidem si quis tantum coaceruare poßit, quantum satis sit ad paruum agelli modum comparandum: sin minus, vt habeant facultatem, & adiumenta mercaturæ faciendæ, atque agriculturæ. Quòd si non poßit fie-

ri vt omnibus, saltem tributim, aut curiatim, aut per aliquã aliam ciuitatis partem vicißim diuidere. Atque interea locupletes ad necessarios conuentus mercedem conferre debebunt, ab inanibus sumtuosorum munerum functionibus liberi ac soluti. Tali autem quodam modo Karthaginienses rempub. administrantes populi erga se beniuolentiam collegerunt. semper enim cùm aliquos de plebe ad vrbeis circum positas dimittunt, eos collocupletant. Est autem hoc quoque humanitate politorum, & venustorum, & cordatorum nobilium egentibus inter se distributis suppeditare eis adiumẽta rei faciendæ, eósque ad opus faciendum cohortari, & excitare. Præclarum verò est etiam Tarentinorum consilia imitari. Illi enim iumentis & possessionibus cum egentibus ad vsum communicatis, multitudinis beniuolẽtiam sibi comparant. Præterea magistratuum omnium duo genera fecerunt, vt alij suffragio, seu electione, alij sortitione mandentur: sortitione, vt plebs eorum sit particeps: suffragio, vt melius sua respub. administretur. Licet autem hoc facere etiam in eodem magistratu, partitione ita facta, vt alij eum sortitione obtineant, alij suffragio. Quomodo igitur democratiæ constituendæ sint, expositum est.

Quomodo autem etiam oligarchiæ constituendæ sint, ex 6
his fere intelligere licet. Oportet enim ex contrariis colligere, vnaquaque oligarchia ad contrariam democratiam spectata & relata: ea quidem, quæ oligarchiarum temperatißima & prima est, ad optimam democratiam & primam. hæc autem est ea, quæ ei reipub. administrandæ formæ, quæ communi nomine sic appellatur, finitima est: in qua census ita diuidẽdi ac distinguendi sunt, vt alij minores fiãt, alij maiores: minores ex, quibus ciues necessarios magistratus obtinebunt;

maiores, ex quibus ampliores, & maiorum rerum in ciuitate compotes: & ei, qui censum habet, licere oportet ad rempub. administrandam accedere, tanta populi multitudine per censum ad reipub. administrationem introducta, vt ea recepta potentiores ac superiores sint viribus, qui reipub. administrationis sunt participes, quàm qui non sunt. Semper autem ex meliore populo reipub. administrandæ socij assumendi sunt. Atque oligarchiam huic primæ proximam oportet paullum intendendo similiter cõstituere. Ea autem, quæ democratiæ vltimæ contraria est, oligarchia, quæque dynastarum potentatui & tyrannidi simillima & maximè finitima est, quanto est peßima, tanto maximam & plurimam cautionem, custodiámque desiderat. Quemadmodum enim corpora benè constituta, & ad bonam valetudinem probè conformata: & nauigia ad nauigationem apposita, & opportuna, boníque nautis instructa, plura peccata recipiunt sine interitionis periculo per se: corpora verò morbosa, & nauigia fatiscentia, & malos nautas consecuta, ne parua quidem errata ferre possunt: ita & eæ reipub. administrandæ formæ, quæ deterrimæ sunt, plurimam cautionem requirunt. Vniuersè igitur democratias hominum vbertas & copia tuetur & conseruat. hoc enim ei iuri, quod ex dignitate est, opponitur. Oligarchiæ verò cõtrà perspicuum est in recti ordinis descriptione, bonáque ordinatione salutem esse positam.

7 *Quoniam autem quattuor sunt in primis multitudinis partes, agricolarum: eorum, qui arteis sordidas, & illiberaleis tractant: eorum, qui mercaturam & cauponariam faciunt: mercenariorum: quattuor autem ad bellum vtiles, equitum, peditum grauioris armaturæ, peditum leuioris, seu feren-*

ferentariorum, militum claßicorum, & nauticorum: quo in loco contigit, vt regionis solum ad equitandum aptum sit, hîc natura fert vt poßit constitui oligarchia valida ac robusta. Nam cùm salus iis, qui vrbem incolunt, ex his copiis comparatur: tum equorum alendorum facultas, eorum propria est, qui amplas diuitias, magnásque possesßiones habent. Vbi verò regio ad pedites grauioris armaturæ accommodata est, proxima in eo loco oligarchia constitui debet. Nam peditatus grauioris armaturæ, locupletium est magis, quàm egentium. Pedites autem leuioris armaturæ, & nautici milites, omnino democratiæ conueniunt. Nunc igitur quibus in locis talis multitudo magna est, cùm separatim & seorsum ab aliis pugnant, deterius pugnant. Verùm huic incommodo remedium ab imperatoribus rei militaris peritis sumendum est, qui cum equitatu, & grauioris armaturæ peditibus aptum & cõuenientẽ peditum leuioris armaturæ numerum coniungunt. Atque hac ratione in seditionibus populares & plebeij locupletibus superiores discedunt. Nam quia sunt expediti, cum equitatu & peditatu grauioris armaturæ facilè pugnant. Has igitur copias ex his comparare, in seipsos est comparare. Oportet autem, cùm ætas non sit simplex, sed in aliquot parteis diuisa, aliíq; sint ætate grandiores, alij iuuenes, patres interea dum etiamnum sunt iuuenes, & viribus integris, filios suos ad leueis & expeditas pugnas erudire: posteaquàm autem hi è pueris excesserint, tum ipsos esse militarium operum opifices & athletas. Communicari autem cum multitudine reipub. administratio debet, aut, quemadmodum antea dictum est, cum iis, qui censi sunt, aut, quo modo Thebani faciunt, cùm iis, qui aliquamdiu se ab illiberalibus artibus abstinuerunt, aut quemadmo-

dum fit Maßiliæ, iudicio facto de iis, qui digni sunt: tum ex eorum numero, qui in repub. administranda versantur, tum ex iis, qui à reipub. muneribus exclusi sunt. Præterea magistratibus iis, penes quos maximarum rerum est potestas, quósque gerere debent ij, qui in repub. versantur, impositæ esse debent sumtuosorum munerũ functiones, vt populus sua spõte, & libẽti animo reip. administratiõis sit expers, & iis, qui magistratus gerunt, ignoscat, tanq̃ imperij sui magnã mercedem persoluant. Cónuenit autem & cùm ineunt magistratus, sacrificia magnifica facere, & in opus aliquod publicum ædificandum pecuniam insumere, vt populus epulis illis opiparis acceptus, & vrbem partim statuis ac templis, partim præclaris ædificiis exornatam aspiciens reipub. administrandæ formam libenter videat stantem ac permanẽtem. Huc accedit, quòd nobilibus suæ impensæ exstabunt monumenta. Verùm tantùm abest, vt ij, qui oligarchias obtinent, hoc faciant, vt etiam contrariis studiis, factísque delectentur. Quæstum enim & emolumentum consectantur non minus, quàm honorem, ac dignitatem. Quapropter par est has oligarchias, paruas democratias appellare. Quo modo igitur democratiæ, & oligarchiæ constituendæ sint, ita sit à nobis definitum, atque explicatum.

8 Iis autem, quæ dicta sunt, consequens & connexa magistratuum partitio est, quot, & quæ, & quarum rerum sint, quemadmodum & antea dictum est. Nam vt sine magistratibus necessariis ciuitas constare nequit: ita sine iis, qui ad recti ordinis descriptionem (quam eutaxiam appellant Græci,) & modestiam, institutionémque ciuium pertinent, vrbs præclarè habitari non potest. Necesse autem est in paruis quidem ciuitatibus, pauciores esse magistratus, in

magnis autem plureis, quemadmodũ antè dictum est. Quales igitur magistratus aptè possint vnà cohærere, & in vnũ conduci: & quales sint secernendi ac seiungendi, ignorare non oportet. Primùm igitur cura rerum necessariarum in foro haberi debet, eíque curæ magistratus aliquis præficiendus est, qui speculans commerciorum, & rerum contrahendarum rationem, det operam, vt in eis conseruetur ordo, modus, & fides. Necesse enim ferè est ciuitates omneis alia emere, alia vendere, ad vsus vitæ mutuos & necessarios. Atque hoc ad copiam bonis omnibus cumulatam atque instructam, nihil externum requirentem proximè accedit, propter quam in vnam ciuitatis administrandæ formam videntur homines conuenisse. Altera autem cura hanc deinceps subsequens, eíque proxima, est rerum vrbanarum tum publicarum, tum priuatarum, vt sit in eis moderatio, & ordo pulcher ac decorus seruetur, vt'que ædificia, & sarta tecta conseruentur, & labentia reparẽtur, viæ'que muniantur, & corruptæ reficiantur: néue sit vlla de finibus inter ciueis controuersia, aut querela, & quæcũque alia ad huiusmodi procurationem pertinent. Appellant autem plerique talem magistratum apud Græcos astynomiã, apud Romanos æedilitatem maiorem, quæ plureis numero parteis habet: atque horũ alios aliis rebus præponũt in vrbibus celebrioribus, & maiorem ciuium numerum continentibus, verbi causa, muris reficiendis præfectos, fontium curatores, portuum custodes. Alia est & necessaria, & huic consimilis. easdem enim res procurat, sed quæ sunt in agris, & regionis solo, quæ'que extra vrbem. nominant autem hos magistratus alij agrorum curatores, alij siluarum, seu nemorum custodes. Hæ igitur sunt tres rerum necessariarum curationes, & præfecturæ.

Alius est magistratus, ad quem reipub. vectigalia referenda sunt, eorum; qui pecuniam publicam à se custoditam & seruatam ad vnamquamque reipub. administrationem depromunt, ac distribuunt: hos autem coactores & quæstores appellant. Alius est, apud quem pacta priuata, & sententiæ iudiciales perscribi debent. apud eosdem postulationes, & litium perscriptiones, & accusationum introductiones fieri oportet. In nonnullis igitur locis etiam hunc magistratum in plureis diuidunt: quorum tamen vnus est, cuius est summa in omneis auctoritas ac potestas. Vocantur autem hi sacrorum commentariorum scriptores, seu custodes, & tabulis publicis præfecti, & commentarienses, seu actuarij, & aliis nominibus similibus. Hunc deinceps sequitur, qui idem & maximè omnium magistratuum necessarius est, & difficillimus: cuius est pœnas à dānatis expetere, & multas à multatis exigere atq; efflagitare, & corpora eorū in carcerē & vincula coniicere, acerrimísque custodiis asseruare. Difficilis autem est, quia maximè odiosus atque inuisus est. Itaque vbi magnos quæstus ex hoc magistratu facere non est: neque eum capere animum inducere queunt, neque cùm ceperunt, eum administrare ex legis præscripto volunt. verumtamen necessarius est, quoniam lites de rebus iustis intentæ, sunt inutiles atque inanes, nisi res iudicatæ ad exitum perducantur. Itaque si iudiciorum vsu sublato societas hominum constare non potest, ergo neque si res iudicatæ infirmentur. Quare præstat hunc magistratum non esse vnum, sed alios ex aliis iudiciis, ac subselliis sumi. Atque in multationibus eorū, qui in tabulas publicas relati sunt, eandem diuisionem adhibere conandum est. Præterea verò & multas nonnullas à magistratibus oportet exigi, cùm alias ab aliis, tum eas, quas

noui magistratus irrogarunt, à nouis, & eas, quæ ab vsitatis & veteribus irrogatæ sunt, cùm alius condemnarit, aliũ esse qui exigat: exempli causa, eas, quas annonæ præfecti, seu ædiles minores irrogarunt, ædileis maiores efflagitare: eas, quæ ab his irrogatæ sunt, alios. Quanto enim minore in odio fuerint ij, qui exigunt, tãto facilius ac citius exactiones finem suum obtinebunt. Eosdem igitur esse, qui damnarint, & qui multam exigant, odium duplex habet: eosdem verò de rebus omnibus statuere, reddit omnibus inuisos. Multis autẽ in locis diuisus ac distinctus est magistratus carceri, custodiæ'que reorum præfectus, ab eo, qui multas flagitat: verbi gratia, Athenis eorũ, qui XI uiri dicuntur. Quocirca præstat etiam hunc separare, & commentum aliquod callidum etiam in hoc excogitare. nihilo enim minus necessarius est, quàm qui proximè commemoratus est. E'uenit autem vt viri boni hunc magistratum maximè fugiant. at improbis hanc permittere potestatem non est tutum. ipsi enim custodia egẽt potius, q̃ alios custodire possũt. Quapropter non oportet vnum certũ huic negotio prępositum esse magistratũ, neque continenter & perpetuò eundem geri, sed & ex iuuenibus, vbi aliquis est puberum, & præsidiariorum militum ordo, & ex magistratibus alios atque alios sumi, qui vicissim hanc prouinciam gerant. Hi igitur magistratus vt maximè omnium necessarij, primi statuendi sunt. sequuntur deinceps non minus illi quidẽ necessarij, sed in maiore splendore collocati, speciémque magis illustrem præ se ferentes. Nam multum vsum, magnámque fidem desiderant. Tales autem fuerint & ij, ad quos vrbis custodia pertinet, & ij, qui ad vsus rerum bellicarum instituuntur atque ordinantur. Oportet autem tum in pace, tum in bello peræquè por-

tarum, & murorum custodiæ præfectos, & ciuibus anquisitione habita probandis, atque ordine describendis curatores esse. alibi enim plures sunt ad hæc omnia munera administranda creati magistratus: alibi pauciores: verbi gratia, in paruis ciuitatibus magistratus vnus omnibus negotiis gerendis præponitur. Taleis autem appellant Græci strategos, & polemarchos, hoc est, duces exercitus, seu imperatores, & belli principes. Præterea verò si sint equites, aut pedites leuioris armaturę, aut sagittarij, aut nautici, seu classiarij milites, etiam his singulis interdum constituuntur magistratus, qui appellantur claßis præfecturæ, & equitum magisteria, & ordinū, seu legionum præfecturæ: & vicißim his subiectæ sunt triremium præfecturæ, & decurionatus, & centurionatus, & tribunatus militares, & quæ sunt similes harum præfecturarum partes. Vniuersum autē harum partium vnum quoddam genus est, rerum bellicarum curatio, seu administratio. Quod igitur ad hunc magistratum pertinet, ita se res habet. Quoniam autem si non omnes, at certè nonnulli magistratus multa negotia totius ciuitatis & populi communia tractant, alium esse necesse est, qui rationes ab illis repetat, & præterea iudicio rationum referendarum subiectos corrigat, & castiget, nihílque aliud tractet. Appellant porrò hos alij correctores, seu censores, alij ratiocinatores, alij anquisitores, seu probatores, alij patronos, seu cognitores. Est & alius præter hos omneis magistratus, cuius grauißima est omnium auctoritas, maximáque potestas. Idē enim sæpenumerò & vectigalis curationē, & tribunatū plebis, hoc est ephoriam, obtinet: qui præest populo in iis ciuitatibus, in quibus penes populum summa est rerum potestas. Oportet enim aliquem magistratum esse,

qui habeat ius conuocandæ eius ciuium partis, penes quam ſumma reipub. eſt poteſtas. Vocantur autem alibi quidem à Græcis probûli, à Romanis, ſi placet, prouiſores, ſeu præconſultatores, quia prouideant, & antè conſultent. vbi autem multitudo dominatur, ſenatus potius, ſeu conſilium publicum appellatur. Ciuiles igitur magiſtratus tot ferè numero ſunt. Aliud porrò curationis genus eſt, quæ in cæremoniis, & deorum cultu verſatur: verbi gratia, ſacerdotum, & eorum, quorum eſt quæ ad res ſacras pertinent, curare, ædeis ſacras ſartas tectas conſeruare, ruinoſas, & labenteis reficere atque excitare, & alia ſimilia, que ad religiones deorum inſtituta ſunt, adminiſtrare. E'uenit autem vt hæc curatio alicubi ſit vna, vt in paruis ciuitatibus: alicubi verò multæ, & à ſacerdotio ſeparatæ, verbi gratia, in quibus ſunt ſacrifici, & templorum cuſtodes, ſeu ædituí, & ſacrarum pecuniarum cuſtodes. Huic proxima ea curatio eſt, quæ ad ſacrificia publica excepta & reſeruata eſt, ea dico, quæ non ſacerdotibus à lege aſſignantur, ſed iis, qui hunc honorem à communi ciuitatis foco, & totius vrbis lare conſequuntur. Appellant autem hos alij principes, ſeu prætores, alij reges ſacrorum, alij prytanes. Neceſſariæ igitur curationes, vt eorum, quæ diximus, ſummam faciamus, in his rebus verſantur: in diuinis, in bellicis, in vectigalibus, in ſumtibus, in annona, & rebus venalibus, in rebus vrbanis, in portubus, in agro, & ſolo regionis: præterea in rebus iudicialibus, in rerum contractarum perſcriptionibus, in multarum exactionibus, rerúmue iudicatarum exſecutionibus, in cuſtodiis, in rationibus ſubducendis, in ciuium probationibus, atque in mores eorum inquiſitionibus, in rationibus ab iis, qui magiſtratu defuncti ſunt, repoſcendis. Poſtremò ij magiſtratus, qui con-

ſilio publico præſunt, in numerum communium referendi ſunt. Propria autem eſt ciuitatum otioſiorum, & pacatiorum, & rebus proſperis magis florentium, & præterea verò elegantis ornatus, & pulchri ac decori ordinis curam aliquam habentium, mulierum diſciplina, legum cuſtodia, puerorum inſtitutio, ac moderatio, gymnaſiorum præfectura, præterea ludorum gymnicorum, & Dionyſiacorum curatio, & ſiqua fortè alia huius generis inſtituantur ſpectacula. Horum autem magiſtratuum nonnullos in promtu eſt non eſſe populareis: vt mulierum & liberorum inſtitutionẽ ac diſciplinam. Egentes enim neceſſe habent vti vxoribus & liberis, tanquam pediſequis ac miniſtris, quia ſeruis careant. Cùm ſint autem tres magiſtratus, ex quorum ratione quidam magiſtratus ampliſſimos, ſummáque auctoritate ac poteſtate præditos ſuffragio creant, legum cuſtodes, prouiſores, ſeu præconſultatores, ſenatores, ſeu conſilij publici participes: legum cuſtodes ad ariſtocratiam pertinent, præconſultatores ad oligarchiam, ſenatus ad democratiam. De magiſtratibus igitur fere omnibus veluti rudi quadam informata imagine, à nobis explicatum eſt.

LIB. 7.

EVM, qui de optima reip. adminiſtrandæ forma conueniẽter quæſiturus, & commẽtaturus eſt, primùm quænam vita maxime ſit optabilis atque expetenda, definitè cognouerit neceſſe eſt. Nam ſi hoc obſcurũ, & incognitum ſit, etiã optima reip. adminiſtrandæ forma obſcura, & incognita neceſſariò futura eſt. Optimas enim res agere, optiméque res ſuas gerere cónuenit eos, qui optima reipub. adminiſtratione vtuntur, ex iis, quæ eis ſuppetũt, niſi ſi quid præter omnium opinio-

opinionem, & rationem accidat. Quocirca oportet hoc primùm inter nos constare & conuenire quæ'nam sit omnibus, paucissimis exceptis, optatissima & maximè expetenda vita: deinde vtrùm cum aliis communiter, & separatim eadem sit, an alia. Cùm existimemus igitur multa de vita optima in iis libris, quos exotericos, id est quasi externos appellare consueuimus, satis ad rem accommodatè dici, etiã nunc iis vtendum nobis est. Nemo enim profectò, quod ad vnam quidem diuisionem attinet, in controuersiam vocarit, quin, cùm tria sint bonorum genera, externa, ea, quæ sunt in corpore, ea, quæ in animo, hæc omnia beatis suppetere oportere. Nemo enim beatum dixerit eum, in quo neque fortitudinis, neque temperantiæ, neque iustitiæ particula insit vlla, sed qui muscas circumuolitanteis metuat, & cùm esuriat, aut sitiat, nulla re sibi temperet etiam extrema, amicos carissimos atque intimos ob quadrantem interimat, similitérque in iis, quæ ad mentem attinent, æquè sit imprudens, & excors, paríque mentis errore afficiatur, atque puer aliquis, aut insanus. Hæc igitur, quæ ita dicuntur, omnes, vt diximus, vno ore concesserint. sed de quanto, & excellentia immoderata ambigunt. Virtutis enim quantulumcumque habeant, satis se habere existimant. Diuitiarum verò, & pecuniæ, & potentiæ, & gloriæ, & taliũ omnium rerum cupiditati nullum modum statuunt, nullum finem imponunt. Nos autem eis respondebimus, facile quidem esse his de rebus etiam ex factis argumenta ad fidem faciendam sumere, cùm videamus eos parare, & retinere non virtutes bonis externis, sed bona externa virtutibus: & beatè viuendi facultatem, siue id hominibus positum sit in voluptate, siue in virtute, siue in vtroque, datam esse maiorem iis, qui morũ

quidem, & mentis virtutibus egregiè & ſupra modum ſunt exornati, bonorum autem externorum copiis mediocriter instructi, quàm iis, qui cùm multo plura bona externa habeant ſuperuacanea, quàm ad victum, cultúmque vtilia, à virtutibus ſint inopes ac vacui: verumtamen etiam iis, qui hanc quæſtionem ad rationem ſpectare, atque exigere volent, facilè veritas patebit. Nam bona externa, tanquam instrumentum quoddam, extremum habent. Quicquid autem vtile eſt, in iis rebus conſiſtit, quarum nimiùm neceſſariò aut obeſt iis, qui habent, aut nihil prodeſt. At vnumquodque eorũ bonorũ, quæ in animo inſunt, quo maius & vberius eſt, hoc vtilius eſt, ſi hæc bona non ſolùm honeſta, ſed etiam vtilia quaſi cognomento quodam ſunt appellanda. In ſumma autem perſpicuum eſt, nos eſſe dicturos, optimæ cuiuſque rei affectionis talem comparationem & proportionem inter ſe futuram, qualis iis rebus excellentia & differentia contigit, quarum rerum has affectiones eſſe dicimus. Quare ſi animus & bonorũ partorum poſſeſſione, & corpore carius, ac præſtabilius quiddam eſt tum ſimpliciter, tum nobis: etiam optima cuiuſque horum affectio eandem proportionem & comparationem inter ſe habeat neceſſe eſt. Præterea animi cauſa hæc ſunt optabilia & expetenda natura: & omnes benè ſanæ mentis homines ea expetere animi gratia debent, & non animum illorum cauſa. Tantum igitur ad vnumquemque felicitatis peruenire, quantum cuique virtutis & prudentiæ, & actionum his conſentanearum contigit, conueniat inter nos, dei teſtimonio vtenteis: qui quamuis fortunatus & beatus ſit, non tamen propter vllum bonum externum beatus eſt, ſed ipſe propter ſe, & quia ſit cuiuſdammodi natura. Nam etiam propter hãc

causam secunda, seu prospera fortuna à beatitudine necessariò differt. bonorum enim, quæ extra animum sunt, casus & fortuna causæ sunt efficientes. iustus verò aut temperãs nullus est à fortuna, neque propter fortunam. Consequens autem est, & easdem rationes desiderat, ciuitatem optimam, suáque negotia præclarè gerentem, esse etiam beatissimam. Fieri porrò non potest vt ij negotium suum præclarè gerant, qui res honestas & præclaras non agant. At nulla præclara actio neque viri, neque ciuitatis sine virtute & prudentia est. Fortitudo autem & iustitia, & prudentia ciuitatis eandem vim & speciem habent, atque illæ, quas vnusquisque mortalium consecutus, iustus, & prudens, & temperans appellatur. Sed hactenus hæc instar proœmij ei disputationi, quam habituri sumus, præposita sint. Nam neque ea prætermittere fas nobis fuit, neque vt omneis rationes huius sermonis proprias persequeremur, rerum natura tulit. Sunt enim hæc alius quæstionis & loci. Nunc autem hoc positum sit, vitam optimam, & separatim cuiusque, & communiter ciuitatum esse eam, quæ virtuti consentanea est, tanta bonorum copia instructæ, vt particeps esse possit congruentium virtuti actionum. Iis autem, qui hæc in controuersiam vocant, omissis, nunc in hac, quam ratione & via suscepimus disputatione, posterius videndum erit, quid respõdeamus, siquis fortè iis, quæ dicta sunt, non assentiatur.

Vtrùm autem beatitudo sit eadem dicenda vniuscuiusque hominis atque ciuitatis, nécne, reliquum est vt explicemus. At etiam hoc in promtu est. omnes enim eandem esse vno ore concesserint. Nam quicunque in diuitiis bene viuere de vno homine ponunt, hi etiam ciuitatem, si sit locuples & copiosa, beatam prædicant. & quicunque vitam tyrannicam 2

ceteris omnibus anteponunt, hi etiam ciuitatem plurimis imperantem, beatissimam pronuntiarint: & siquis vnum aliquem virtutis nomine maximè admiratur & probat, his & ciuitatem, quo erit virtute ornatior, eo dixerit esse beatiorem. Sed hæc iam sunt duo, quæ considerationis indigent: vnũ vtra vita sit magis expetenda, ea, quæ in communione reipub. administrationis et ciuitatis traducatur, an potius peregrini propria, & à ciuili societate segregata, ac soluta: alterum, quæ reipub. administrandæ forma, & quæ ciuitatis affectio, siue ordinatio, siue (vt ita dicã) dispositio, optima sit locanda, siue omnibus optabile sit & expetendum in ciuili societate versari, siue aliquibus quidem minimè, sed plerisque etiam. Quoniam autem cogitationis, & cognitionis ciuilis hoc munus est, non quid cuique rei sit expetendum, videre: nos porrò hanc disputationẽ nunc instituimus, ac suscepimus: illud quidẽ alienum à nostro instituto fuerit, hoc verò proprium munus huius à nobis via & ratione susceptæ institutionis. Hanc igitur necessariò esse optimam reipub. administrandæ formam, ex cuius ordinatione quiuis res optimas agat, & beatè viuat, perspicuum est. Ambigitur autẽ ab iis ipsis, qui concedunt vitam cum virtute coniunctam esse maximè expetendam, vtrùm vita ciuilis, & ad agendũ expedita, sit optabilis & sumenda, an potius ab omnibus rebus externis segregata ac soluta, verbi causa, ea, quæ in contemplatione & cognitione rerum consumitur: quam solam quidam dicunt esse philosopho dignam. Ferè enim hæc duo vitæ genera, homines laudis, & gloriæ virtute partæ cupidißimi, aliis anteferre reperiuntur, & qui olim vixerunt, & qui nunc sunt. duo autem dico, ciuile, & philosophicum. Magni porrò refert, vtrum sit verũ. Necesse enim est cum,

qui prudentia valet, & priuatim singularem hominem, & communiter reipub. administrandæ formam ita se componere & parare, vt eum vitæ finem, qui sit melior, sibi proponat. Existimant autem alij quidem finitimis imperare, si hoc dominorum in morem, & imperiosè fiat, cum iniustitia maxima esse coniunctum: sin ciuiliter, iniustitia hoc quidem vacare, sed impedimento esse vitæ tranquillitati, & prosperitati. Alij cum his pugnãtes aliter opinantur. Solam enim viri esse propriam vitam in actione positam, & ciuilem. Nam quæ cuiusque virtutis sunt actiones, non magis ad priuatos, quàm ad eos, qui rempub. gerunt, & in rep. versantur, pertinere. Sic igitur quidam existimant. Alij verò solam reip. administrandæ rationem herilem, & domino conuenientem, & tyrannicam, beatam esse dicunt: Quin apud nonnullos, & in reip. administratione hic legibus finis propositus est, in finitimos dominari. Quapropter quamuis plurimæ leges apud plerosque sparsim, & cõfusè, vt ita dicam, latæ sint, sicubi tamen leges ad aliquid vnum spectant, hoc petunt ac destinant, vt imperium obtineant: quemadmodum Lacedæmone, & in Creta tum disciplina, tum legum multitudo ad rem militarem composita, & comparata est. Præterea in iis gentibus, quæ plura obtinere, & superiora habere possunt, huiusmodi potentia plurimi fit; in summóque honore est: vt apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Celtas. Apud quasdam enim nationes etiam leges exstant, quæ ad hanc virtutem excitant, quemadmodum Karthagine aiunt anulorũ ornatũ ita quemque capere, vt plurimas militias tolerarit. Quin lex erat hæc quondã in Macedonia, vt qui nullũ hostẽ occidisset, capistro cingeretur. Apud Scythas autem ei, qui hostem neminem inter-

fecisset, ex eo scypho, qui circumferebatur, die quodam festo, bibere non licebat. Apud Hispanos, gentem bellicam, tot numero verucula (obeliscos appellant) circum sepulcrum desigunt, quot quisque hosteis interemerit: aliáque multa apud alios talia partim legibus comprehensa, partim institutis & consuetudine recepta sunt. Atqui videri fortasse poßit dictu absurdum ijs, qui rem accuratè considerare velint, munus esse viri ad remp. administrandam apti, & scientia ciuili instructi, perspicere atque intelligere posse, quomodo finitimis imperet & libentibus & inuitis. Nam quî poßit hoc aut societati ciuili, aut latoris legum officio conuenire, quod ne legitimum quidem est? Legitimum autem nõ est non solum iustè, verùm etiam iniustè imperare. At fieri potest vt quis alios subigat ac superet etiam iniustè. Atqui nec in ceteris scientiis hoc fieri videmus. Nam neque medici, neque gubernatoris munus est aut persuadere, aut inferre vim, illius quidem iis, qui curantur, huius verò, nautis & vectoribus. Sed multi rationem in seruos dominandi, scientiam ciuilem esse videntur existimare, & quod in se neque iustum, neque vtile esse dicunt, hoc non pudet ipsos in alios exercere. Ipsi enim vt sibi iustè imperetur postulant: aduersus alios verò iura non sunt eis curæ. Absurdum autem est non esse natura id, quod in alterum dominatur, & id, quod non dominatur. Quare si ita se res habet, non in omneis oportet conari dominari, sed in eos, qui apti sunt ad domini imperium subeundum natura: quemadmodum neque ad epulas, aut sacrificium homines venari, sed id, quod venando captari debet. Captari autem venando potest id, quod sit ferum, animal edule. Verumtamen poßit esse etiam per se ciuitas vna beata, nempe ea, quæ benè administra-

tur, siquidem fieri potest, vt ciuitas sedeis suas alicubi seorsum & per se collocarit, bonis legibus vtens, cuius reip. administrationis descriptio, atque ordinatio, nō ad bellū, neque ad victorian ab hostibus reportandan referatur. Fingamus enim nihil esse tale. Perspicuū igitur est omnia ciuitatis studia, omneísque curas, quæ ad bellum conferuntur, esse has quidem præclaras habendas, verùm nō vt summum rerum omnium finem, sed has illius gratia. Est autem boni legum scriptoris diligenter considerare, & videre quomodo ciuitas, & genus hominum, & omnes aliæ societates, vitæ cum virtute coniunctæ, & beatitudinis sibi conuenientis, & in se cadentis participes esse possint. Different porrò inter se nonnullæ leges scriptæ ab institutis, & more. Atque hoc munus est scientiæ legum scribendum, videre, si qui fortè sint finitimi, qualia studia aduersus qualeis sint exercenda atque excolenda, aut quomodo officia in singulos seruanda. Sed hæc quidem quæstio, ad quem finem optimam reip. administrandæ formam contendere oporteat, etiam posterius, ita vt res postulat, disputari atque explicari poterit.

In eos autem vtrosque, qui vno quidem ore consentiunt, 3
vitam cum virtute coniunctam esse maximè expetendam, de eius verò vsu dissentiunt, nobis nunc dicendū est. Alteri enim ciuileis magistratus improbant, existimantes hominis liberi vitam aliam quandan esse à vita ciuili, & maximè omnium esse optabilem atque expetendam: alteri hanc esse optimam arbitrantur. fieri enim non posse, vt qui nihil agit, negotia sua præclarè gerat. Præclaram autem negotij gestionem, seu bonam actionem, & beatitudinem, idem esse. Dicimus igitur vtrosque partim rectè dicere, partim non

rectè: illos quòd, aiunt hominis liberi vitam ea vita, quæ domini imperium in seruos exercet, esse meliorē. Hoc enim verum est. seruo enim, qua ratione seruus est, vti, nihil habet gloriatione dignum. nam de rebus ad vsum quotidianæ vitæ necessariis præcipere, & negotium dare, nihil habet pulcrum, aut præclarum. Existimare autem omne imperium, esse domini in seruos imperium, seu dominatum, errare est. Non minus enim differt imperium in liberos ab imperio domini in seruos, quàm id, quod liberum est natura, ab eo, quod seruum est natura. qua de re libris superioribus cumulatè à nobis explicatum est. Vitam autem otiosam, & cessatione torpentem, magis esse laudandam, quàm actionem, nō est verum. Beatitudo enim, actio est. Præterea verò multarum, & honestarum rerum finem continent iustorum & temperantium virorum actiones. Atquin existimare forsitan poßit aliquis his ita definitis, summam in omneis habere potestatem esse optimum. Ita enim plurimarum & honestissimarum actionum penes eum fore potestatem. Itaque eum, qui poßit imperium obtinere, id alteri concedere non oportere, sed potius adimere: & neque patrem liberorum, neque liberos patris, neque denique amicum amici rationem habere debere, neque hac de re laborare. quod enim est optimum, id esse maximè expetendum atque optandum. rem suam benè gerere autem esse optimum. Hoc igitur fortasse verè dicunt, si quidem futurum est, vt, qui alterum spoliant, quíque alteri vim inferunt, rei omnium, quæ sunt, maximopere expetendæ sint compotes. Sed fieri fortasse non potest, vt sint. et hoc falsum supponunt. non enim iam fieri potest, vt sint honestæ actiones ei, qui non tanto ceteris antecellat, quanto vir mulieri, aut pater liberis, aut dominus seruis.

Itaque

Itaque qui æqualitatem ab initio migrat, nullam tantam actionem posterius rectè gesserit, quantum iam à virtute deflexit, ac deerrauit. Similibus enim honestum, & ius in eo posita sunt, vt pro sua quisque parte imperent. hoc enim æquale, & simile est. quod verò æquale nō est æqualibus, & quod simile non est similibus, à natura alienum est. Nihil autem eorum, quæ à natura aliena sunt, honestum est. Quocirca si quis alius sit virtute, & potestate agendarum rerū optimarum ceteris præstans, huic obsequi est pulchrum atque honestum, huic parêre iustum. Oportet autem non solùm virtutem, verùm etiam potestatem ac facultatem in eo inesse, ex qua aptus futurus est ad agendum. At si hæc præclarè dicuntur, et si beatitudo, bona actio statuenda est: ergo & communiter omnis ciuitatis, & singillatim cuiusque hominis ea vita fuerit optima, quæ sit ad agendum apta. Sed hominem ad actionem aptum, non est necesse ad alios spectare, aliorum'que arbitratu, ac nutu viuere, vt quidam putāt: neque has solas cogitationes esse ad agendum aptas, quæ euentorum gratia suscipiuntur, ex agendo nascentes: sed multo magis eas, quæ sunt per se perfectæ, & sua ipsarum causa susceptæ, contemplationes, & mentis agitationes. Nam bona actio, finis est. ergo, & actio aliqua. Maximè autem eos dicimus agere, & externarum actionum dominos & compotes esse, qui mente, & cogitatione opificibus quod agant, præcipiunt atque præscribunt. Iam verò neque eas ciuitates otio & cessatione torpere necesse est, quæ per se, & separatim ab alijs sitæ sunt, quæ'que ita viuendi consilium ceperunt. Fieri enim potest, vt eis etiam actionis vsus in partibus eueniat. Nam multæ communicationes inter se partibus ciuitatis intercedunt. Atque hoc in quouis homi-

ne similiter inest. nam nisi ita esset, parum pulchrè esset deo, & toti mundo, quibus non sunt externæ actiones, neque vllæ aliæ, præter quàm eorum propriæ. Eandem igitur vitam optimam esse oportere & singillatim vnicuique homini, & communiter, generatímque ciuitatibus, atque omnibus hominibus perspicuum est.

4 Quoniam autem ea, quæ nunc exposuimus, procemij loco de iis dicta sunt, quoniámque de aliis reip. administrandæ formis suprà à nobis disputatum & consideratum est, initium de reliquis rebus dicendi hinc capiendum, vt exponamus primùm qualia quasi fundamenta debeant esse eius, quæ ex animi nostri sententia constatura sit, ciuitatis. Non enim fieri potest, vt optima exsistat reip. administrandæ forma sine conuenienti rerum ad vitæ cultum necessariarũ supellectile & copia. Quocirca multa antè fundamenta posita esse oportet quasi optata: nihil tamen horum tale esse, vt fieri, aut contingere non possit: ea dico, quæ ad ciuium numerum, & regionis, agríque modum, & naturam pertinent. Quemadmodum enim aliis quoque opificibus, vt textori, & nauium fabro, materiam ad ea opera, quę efficere volunt, idoneam suppetere oportet. (quanto enim ea fuerit compositior & paratior, tanto opus, quod ab arte efficietur, pulchrius sit necesse est) sic etiam ei, qui in rep. administranda versatur; & legum scriptori, materiam propriam suppetere oportet, appositam atque opportunã. Hæc igitur est prima ciuilis supellex & copia, qua instructa debet esse ciuitas, hominum multitudo, vt, quot, & quales esse debeant natura, intelligat: idémque de regione loci sentiendum, vt sciat quãtam hanc esse, & qualem oporteat. Plerique igitur beatam ciuitatem existimant, magnam esse conuenire, Quòd si de-

mus hoc verum esse, qualis tamen sit magna, qualis parua ciuitas, videntur ignorare. numero enim habitatorum metiuntur magnitudinem ciuitatis. verùm oportet potius non numerum & multitudinem, sed potentiam intueri. est enim aliquod & ciuitatis opus. quare quæ hoc efficere maximè potest, hanc existimare oportet esse maximam: quemadmodum Hippocratem non hominem, sed medicum quis eo maiorem dixerit, qui illum corporis magnitudine superat. Verumtamen si iudicium huius rei ex multitudine facere oportet, non ex quauis multitudine tamen existimandum est id fieri oportere: (necesse enim fortasse est in ciuitatibus esse & multorum seruorum numerum, & inquilinorum, & peregrinorum:) sed ex illorum hominum multitudine, qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus, tanquam proprijs partibus, constat ciuitas. horum enim multitudo vsitatum ciuium numerum exsuperans, magnam ciuitatem esse arguit ac declarat. ex qua verò ciuitate multi illiberales & sordidi prodeunt artifices, pauci milites armati, hæc non potest esse magna ciuitas. non enim idem sunt magna, & frequens hominibus ciuitas. Atqui etiam hoc ex factis & euentis appâret, difficile esse, fortasse verò ne fieri quidem posse, vt ciuitas nimiùm frequens hominibus benè legibus regatur. earum quidem certè, quæ præclarè administrari videntur, nullam videmus ad quantamuis multitudinẽ recipiendam esse remissam, effusam, ac dissolutam. Hoc autem etiam rationibus demonstrari, & confirmari potest. nam & lex, ordo quidam est: & bona legum institutio, bona quædam ordinatio est. at numerus valde modum superans, non potest ordinis esse particeps. hoc enim diuinæ potestatis opus est: quæ & hoc vniuersum moderatur & continet. Quoniam igitur

pulchritudo in multitudine, & magnitudine consistere solet, cui ciuitati is est, quem dixi, cum magnitudine coniunctus multitudinis terminus, hæc ciuitas pulcherrima sit necesse est. Præterea verò aliquis est etiam ciuitatibus magnitudinis modus, quemadmodum & aliarum rerum omnium, animantium, plantarum, seu arborum, instrumentorum iusta magnitudo est. etenim vnumquicque horum neque si nimis pusillum sit, neque si magnitudine modum superet, potestatem, aut vim suam incolumem conseruabit, sed interdũ natura sua prorsus orbatum erit, aliâs nullam vtilitatem afferet: exempli causa, nauigium palmi quidẽ vnius longitudinem non superans, aut vsque ad duorum stadiorum longitudinem porrectum, nõ erit omnino nauigium: ad quandam verò magnitudinem progressum, modò propter paruitatem, nauigationem incommodam reddet, modò propter magnitudinem immoderatam atque immensam. Similiter verò & ciuitas ea quidem, quæ ex nimis paucis constabit, non erit suis ipsa bonis, opibúsque contenta: at ciuitas quiddam est suis opibus pollens, súis que bonis contentum: quæ verò ex nimiùm multis, erit illa quidẽ rebus necessarijs sic instructa, súis que bonis ita contenta, vt gens, sed non vt ciuitas. reip. enim administrationem in ea inesse haud facile est. quis enim aut imperator multitudinis perquàm immensæ futurus est, aut præco, nisi Stentoreus? Quare primã quidem eam ciuitatem esse necesse est, quæ ex tanta multitudine constet, quæ cùm sit prima multitudo, suis bonis contenta sit ad benè viuendum in communitate ciuili. Fieri autem potest, vt etiã ea ciuitas, quæ hanc multitudine superat, maior sit ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, interminatum, neque infinitum. quis enim sit exsuperantiæ & immoderationis modus ac

terminus, ex factis & operibus videre facile eſt. ſunt enim ciuitatis actiones, & eorum, qui imperant, & eorum, qui parent imperio. Eius porrò, qui imperat, opus ac munus eſt, præceptio, & iudicatio. Ad iudicium autem de rebus iuſtis faciendum, & ad magiſtratus pro meritis ac dignitate diſtribuendos, ciueis cognoſcat oportet, quid inter ſe differant, & quales ſint. nam vbi hoc fieri rerum natura non patitur, quæ ad magiſtratus, & iudicia pertinent, minus rectè adminiſtrentur neceſſe eſt. In vtriſque enim iniuſtum eſt aliquid agere negligenter, & inconſideratè: quod in nimis frequenti hominum multitudine perſpicuè ineſt. Præterea verò peregrinis, & inquilinis facile eſt ad reip. adminiſtrationẽ peruenire. Ignorari enim & fallere difficile non eſt propter multitudinis exſuperantiam & immenſitatem. Appâret igitur hunc eſſe ciuitatis finem & terminum optimum, maximam multitudinis exſuperantiam, eo conſilio coactam, vt rebus ad victum, cultúmque vitæ neceſſarijs inſtructa, & ſuis ipſa bonis contenta ſit, quæ ſit oculis omnium propoſita, hoc eſt, quæ facilè conſpici, & cognoſci poſſit. De magnitudine igitur ciuitatis, hoc modo ſit explicatum.

Similiter autem & de agri natura ſe res habet. Nam quod 5 *ad illud attinet, qualis eſſe debeat, nimirũ omnes eũ laudauerint, qui ſit rerũ omniũ copia refertus, atque inſtructus, ſuíſque ipſe bonis contentus: talis autem ſit neceſſe eſt, qui ſit omnium rerum ferax. omnibus enim rebus abundare, & nulla egere; hoc eſt ſuis ipſum bonis contentũ eſſe, omniúmque rerum copia refertum atque inſtructum eſſe: multitudine autem & magnitudine talis, vt, qui in eo habitent, poſſint viuere, ab omni opere vacantes, liberaliter ſimul & temperanter. Hunc autem terminum rectè ne, an ſecus con-*

stituamus, posterius erit accuratius considerandū, cùm vniuersè de rerum partarum, aut relictarum possessione, & totius rei familiaris copijs ac facultatibus mentionis faciendæ locus erit, quo pacto, & quo modo erga vsum ipsum affectum esse oporteat. Multæ enim in hac quæstione versantur dissensiones & controuersiæ, propter eos, qui eum in vtramque vitæ degendæ immoderationē trahunt, hi ad nimiā parsimoniā, illi ad luxuriā & profusionē. Genus autem agri quódnam esse debeat, non est hoc quidem difficile exponere: sed nonnulla sunt, in quibus etiam rei militaris peritis sit habenda fides, qui aiunt eum esse debere hostibus quidem ad incursionē faciendam difficilem, & impeditum: ipsis autem ad educendum exercitum facilem, & expeditum. præterea verò quemadmodum hominum multitudinem eiusmodi esse oportere diximus, quæ facile conspici & cognosci possit, quæque omniū oculis exposita sit: sic & agrum censemus. agrum autem esse oculis omnium propositum, est esse eiusmodi, vt ei facile subueniri, ac succurri poßit. Iam verò quod ad vrbis situm attinet, si licet optare, & à mari commodè sitā esse cónuenit, & ab agro. Atque huius quidem rei vna ratio est, quæ exposita est. oportet enim omnium locorum esse communem, vt ei vndique subueniri poßit. altera est, vt fructus, qui è terra nascuntur, ad eam supportari possint: præterea vt lignorum materia, & si quid tale aliud ad operum effectiones ager efferat, id facilè subuehi queat.

6 *De maris autem communione, & nauigationis vsu, vtrùm ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, prosit, an noceat, magna controuersia est. Nam aliquos in alijs legibus educatos, ac peregrinos in vrbe versari, inutile dicunt esse tum ad bonam legum institutionem, tum propterea quòd pa-*

rit nimiam hominum multitudinem. nasci enim ex vsu maris, & commercio rerum maritimarum, mercibus exportandis & importandis, mercatorum turbam: hominum autem multitudinem immoderatam, quominus resp. benè administretur, aduersari. Vtilius igitur esse, si hæc incommoda nō vsuueniant, tum ad stabilitatem & incolumitatem ciuitatis ab omni iniuria & periculo tutam, tum ad facultatem & copiam rerum necessariarū, vrbi & agro aliquod esse cū mari commercium, non est obscurum. Nam & ad hostium incursionem facilius sustinendam, oportet eis, qui salui esse volunt, vtrinque terra & mari auxilium ferri posse: & vt hostibus inuadentibus detrimentum inferre queant, si ex vtraque parte id non poterit fieri, at ex altera magis licebit, cùm vtriusque erit eis communitas & consortio: præterea & quæ apud eos fortè nō sunt, hæc ab alijs accipere, & quæ superant, ea ad alios exportare necesse est. sibi enim, non alijs ciuitas facere mercaturam debet. Qui autē omnibus apud se mercatum præbent ac proponunt, ij conciliandæ pecuniæ gratia hæc agunt. Quòd si non oportet ciuitatē tanta superuacanearum & immensarum diuitiarum cupiditate ardere, ne mercatum quidem talem debet habere apud se institutum. Quoniam autem etiam nunc multis & regionibus & vrbibus naualia, & portus esse videmus, ita aptè & opportunè sitos ciuitati, vt neque idem oppidum occupent, neque admodum longè distent, sed mœnibus communibus, & alijs munimentis ac propugnaculis contineantur: in promtu est, si quid fortè emolumenti ex hac communione proficisci potest, hoc ad ciuitatem esse peruenturum: sin aliquid detrimenti, id facile vitari posse legibus, vbi pronuntiarint, & definierint quos non oporteat, & quos oporteat inter se com-

misceri. Claßem autem, & copias naualeis vtilißimum eße habere vſque ad aliquam multitudinem ac magnitudinem, non eſt obſcurum. Non enim ſibi ſolùm, ſed etiam finitimis nonnullis opitulari poſſe, & formidoloſos eſſe oportet, quẽadmodum terra, ita & mari. Quod autem ad multitudinem & magnitudinem harum copiarum attinet, ad vitæ genus quod ſequitur ciuitas, huius rei iudicium referendum eſt. Nam ſi vitam principatui conuenientem ſimul & ciuilem colet, neceſſe erit etiã has copias ei ſuppetere, quæ ad res gerẽdas, magnitudini ciuitatis, rerúmque gerendarum congruant. Ingens autem hominum multitudo, quæ verſatur in negotio & inſtrumento nautico, ciuitatibus neceſſaria non eſt. Nulla enim in parte ciuitatis numerari debent. Nam vectores quidem, qui naueis conſcendunt vt depugnent, liberi ſunt, & è numero peditum: habêntque in illos poteſtatem: & in tota nauigatione dominantur, & principatum tenent. Cùm ſit autem accolarum, & eorum, qui agrum colunt, multitudo, etiam nautarum & nauiculariorum magna ſit copia & frequentia neceſſe eſt. Atque hoc etiam nũc apud nonnullos vſu receptum eſſe videmus: exempli cauſa, in Heracleotarum ciuitate. multas enim triremeis inſtruunt, quamuis vrbem habeant multo alijs minorem. De agro igitur, & portibus, & vrbibus, & mari, & copijs naualibus ita ſit explicatum. De ciuili verò multitudine, quis modus ei ſit conſtituendus, antea diximus.

7 Quali autem natura, aut ingenio præditos eſſe ciueis oporteat, nunc exponamus. Atque hoc ſanè propemodum quis intelligat, ſi & ciuitates Græcorum fama, gloriáque præſtanteis, & vniuerſum orbem terrarum, qui incolitur, vt à diuerſis ac varijs gentibus occupatus eſt, inſpiciat. Quæ enim

enim gentes in locis frigidis, quæ'que in Europa habitant, animi quidem & ardoris plenæ sunt, cogitationis verò, & artis aliquanto inaniores. Quocirca libertatem quidem magis retinere solent, resp. verò suas minus bene administrare, nec finitimis imperare possunt. Quæ autẽ Asiam incolunt, mente sunt illæ quidem in cogitando, & in artibus inueniendis sollertes & ingeniosæ, sed nullius animi. quocirca perpetuò párent ac seruiunt. Porrò autem Græcorum natio, quemadmodum quòd ad loca attinet, media interiecta est, ita & ambarum illarum est particeps. Nam & ferox, atque animosa, & sollers atque ingeniosa est. quapropter & semper in libertate viuit, & perpetuò remp. suam optimè administrat, & omnibus imperare possit, si vnam reip. administrandæ formam consequatur. Eodem autem modo inter se differunt Græcorum nationes. aliæ enim ingenio præditæ sunt mero & simplici: aliæ ad hanc vtramque vim benè temperatæ. Perspicuum igitur est, eos homines, qui scriptori legum ad virtutem flexibiles ac tractabiles futuri sunt: & acri ad cogitandum ingenio, & magno, ferocíque ad audendum animo esse debere. nam id, quod aiunt quidam, in custodibus inesse oportere, vt sint notis quidem beniuoli & amici, ignotis verò inimici atque infesti: ardor animi est, qui vim amandi & bene volendi gignit. Hæc enim est animæ potestas, qua amamus. cuius rei argumentum est, quòd in familiareis & amicos ardor & excandescentia animi concitatur magis, quàm in ignotos, siquis se ab illis neglectũ, aut parui factum putet. Quapropter conuenienter & meritò Archilochus de amicis querens cum hac animi parte loquitur hoc modo. Nónne appetebant iugulum amici ipsi tuum? *Tum imperándi, & libertatis amor ab hac vi omnibus at-*

tributus est. imperiosum enim, & inuictum quiddam animi excandescentia est. Neque verò rectè dictũ est à quibusdã, sæuos atque asperos in ignotos esse oportere. in neminẽ enim talem oportet esse. neque magnanimi viri, feri & asperi sunt natura, nisi in eos, qui faciunt iniuriam. Sic autem in familiareis & notos afficiuntur magis, quã in ignotos, quod paullò antè dictum est, si se ab illis iniuria affectos esse putent. Atque hoc non temerè éuenit. quos enim sibi beneficium debere existimant, ab ijs se, præter detrimentum, quod sibi infertur, etiam hoc fraudari arbitrantur. ex quo illud dictum est, Nam bella fratrum sæua, pugnæ'que asperæ. *&,* Qui valde amarunt, odia gerunt acerrima. *De ijs igitur, qui in ciuili societate viuunt, quàm multos, & quali ingenio præditos esse oporteat, & præterea quantus ager, & qualis esse debeat, ferè definitũ, atque explicatũ est. nõ enim eadẽ in ijs, quę disputãtur, & dicũtur, atque in ijs, quæ fiunt, & sub sensum cadunt, subtilitas postulanda est.*

8 *Quoniam autem quemadmodum in alijs, quæ natura constant, non sunt hæ totius concretionis partes, sine quibus totum esse non possit: sic in promtu est, neque in ciuitatis partibus esse ea numeranda, quæ ciuitatibus non deesse debent, neque in alîus vllîus societatis, ex qua vnum quoddam genus fiat. vnũ enim quiddam, & commune, & idẽ socijs sit oportet siue æqualiter, siue inæqualiter eius sint participes, siue hoc sit, verbi causa, alimentũ, siue agri longitudo & latitudo, siue quid aliud tale. At cũ duarũ rerũ hæc est illius gratia: illa autẽ, cuius gratia: nihil est in his rebus commune, nisi quòd hæc faciat, illa accipiat: exempli causa, nulli nec instrumento, nec opifici cum opere, quod efficitur, quicquam est commune. domui enim nihil est cum fabro, aut architecto cõ-*

mune:sed architectura, & ars fabrorum domus gratia comparata est. Quando igitur hæc ita sunt, quamuis bonorum partorū, seu relictorū possessione ciuitatibus opus sit, bonorū possessio tamē ciuitatis nulla pars est. Atqui multa animata partes sunt ciuitatis. Ciuitas autē societas quędā similiū est, vitæ, quoad eius fieri potest, optimæ gratia constituta. Sed quoniā summū bonū est beatitudo: beatitudo autē virtutis operis functio, & vsus quidā perfectus est: résque ita cadit, vt alij possint eius esse participes & cōpotes, alij parū, aut nihil: hæc videlicet causa est, quāobrē ciuitatū & rerūpubl. plura, & dissimilia genera exstiterint. Nā dū alii aliis modis, aliísque viis ac rationibus singuli hoc aucupantur, atque inuestigant: & vitæ genera diuersa efficiūt, & reip administrādæ formas dißimileis. Quàm multæ autē hæ res sint numero, sine quibus ciuitas esse nō queat, videndū est. Nā quas ciuitatis parteis esse dicimus, eæ in his rebus insint necesse est. Ergo operum numerus sumendus est. ex his enim intelligere licebit. Primùm igitur victus, seu alimentū suppetere debet: deinde artes. multis enim instrumētis opus est ad vitā degendā: tertio loco arma. eos enim, qui societatē ciuilē coierunt, armis instructos esse necesse est & aduersus eos, qui imperiū respuunt, legibúsque parêre nolunt, & aduersus externos iniuriā facere conanteis. deinde aliqua pecuniæ vis & copia tum ad vsum domesticū atque vrbanū, tum ad sumtū rei militaris. quintū est id, quod primo loco ponendū fuit, rerū diuinarum, & cæremoniarum curatio, quam sacerdotium appellant. postremū est & sextū, omniūmque maximè necessarium, iudicium de rebus vtilibus, & de rebus iustis, quæ ciuibus inter ipsos intercedunt. Hæ sunt res, hæcque opera, quæ omni ciuitati opus sunt, quæ quidem relatu digna sint. Ciui-

tas enim multitudo est non fortè oblata, sed ad vitam degendam suis ipsa bonis contenta, vt dicimus. Quòd si quid horum fortè desit, fieri non potest absolutè, vt hæc societas suis ipsa bonis sit contenta. In horũ igitur operum effectionibus consistere ciuitatem necesse est. Oportet ergo & agricolarum esse multitudinem, qui alimentum, victúmque prębeant, & artifices, & viros militareis, & locupleteis, & sacerdotes, & iudices, qui de rebus iustis, & de vtilibus statuant.
9 His autem decisis ac definitis, reliquum est, vt videamus vtrùm hæc omnia debeant omnium esse communia: (fieri enim potest, vt ijdem omnes sint & aratores, & artifices, & cõsultatores, & iudices,) an vnicuique operi, & muneri, quod à nobis commemoratum est, alij atque alij præficiendi sint, an quædam ex his propria, quædam necessariò sint communia. Non in omni autem reip. administrandæ forma hoc locum habet. nam, quemadmodum diximus, fieri potest, vt & cum omnibus omnia communicentur, & non omnia cum omnibus, sed quædam cum quibusdam. Hæc enim dißimileis reip. administrandæ formas gignunt. In democratiis enim omnes omnium sunt participes, in oligarchiis cõtrà. Quoniam autem fors ita tulit, vt de optima reip. administrandæ forma consideraremus: hæc autem est, ex qua ciuitas maxime fortunata, & beata esse poßit: at beatitudinem sine virtute constare non posse antè dictum est: perspicuum est in ea ciuitate, quæ optimè regitur, rectißiméque administratur, quæque viros poßidet simpliciter & absolutè, non ex condicione iustos, ciueis neque illiberalem & sordidam, neque cauponariam, & tabernariam vitam degere oportere. humilis enim, miniméque generosa talis vita est, & virtuti aduersaria. neque verò agricolas esse. otio enim opus est

tum ad virtutis ortum, tum ad actiones ciuileis. Quoniã autem inest in ciuitate & genus hominum militare, & id, quod partim de vtilibus deliberat, partim de iustis disceptat & iudicat, quæ duo genera, ciuitatis partes in primis videntur esse: vtrùm etiam hæc munera diuersa habenda sunt, an ijsdem vtraque aßignanda & mandanda sunt? Atqui hoc quoque perspicuum est, quamobrem quodam modo iisdem, quodam modo diuersis sint mandanda. Nam qua ratione vtrumque munus ad aliud tempus ætatis accommodatum est, & alterum prudentia, alterũ viribus corporis eget, aliis mandari debent: qua ratione verò fieri non potest, vt, qui vim afferre, & prohibere possunt, hi semper se sub imperio eße æquo animo ferant, hac ratione iisdem. nam penes quos armorum est arbitrium & potestas, eorumdem arbitratu manet & non manet reip. administrandæ forma. Reliquũ igitur est, vt iisdem quidẽ hæc vtraque reip. administrandæ pars sit mandanda, verùm non vno tempore: sed quemadmodum vires corporis in iuuenibus, prudentia in senibus solet ineße natura: sic ambobus distribui & vtile, & iustum est. habet enim hæc diuisiò ac distributio rationem dignitatis. Iam verò etiam hos bona poßidere oportet. Ciuibus enim facultates & copiæ rei familiaris suppetant necesse est. at hi sunt ciues. nam id genus hominum, quod arteis illiberaleis & sordidas exercet, non est particeps ciuitatis, neque vllum aliud, quod non est virtutis opifex: hoc autem ex eo, quod positum est, & ex condicione dicta in promtu est. Nam vita beata cum virtute cõiuncta suppetat necesse est. Beata autem dicenda ciuitas est, non parte aliqua spectata ciuitatis, sed omnibus ciuibus. perspicuum autem etiam ex eo est, ciueis copiosos & locupleteis esse oportere, quòd neces-

se est agricolas esse aut seruos, aut barbaros, aut accolas, & quasi glebæ addictos, quod genus hominum periæcos Græci vocant. Reliquum est ex ijs, quos suprà enumerauimus, sacerdotum genus. Atque horum quidem descriptio & ordinatio non obscura est. nam neque agricola, neque illiberalis & sordidus artifex, sacerdos instituendus est. à ciuibus enim deos coli decet. Quoniam autẽ ciuilis multitudo in duas parteis distributa est, hoc est in milites grauioris armaturæ, & senatores: decet autem & dijs immortalibus cultum tribuere, & ætate grandibus, temporísque spatio defessis requiescendi licentiam dari: his videntur sacerdotia esse deferenda. Sine quibus igitur rebus ciuitas constare non possit, & quot sint partes ciuitatis, dictum est. Nam agricolæ quidem, & opifices, & omnis mercenariorum hominum turba, ciuitati suppetat necesse est: sed partes sunt ciuitatis grauioris armaturæ milites, & senatores. & singula hæc genera ita separata ac distincta sunt, vt alia semper, alia vicissim, & à certo tempore, suo munere fungantur.

10 *Videtur autem non nunc primùm, neque nuper esse cognitum ijs, qui de reip. administrandæ ratione studiosè commentantur, & philosophantur, seorsum distinctam ac distributam per genera esse ciuitatem oportere: & alterum genus militare, alterũ, quod in agro colendo versetur, esse debere. nam & in AEgypto etiam vsque ad hodiernum diem hoc institutum viget, & in Creta: cùm Sesostris in AEgypto huius instituti, legísque auctor fuerit, vt aiunt: Minos in Creta. Videtur autem & conuiuiorum, seu sodalitiorum ordinatio vetus esse: & ea quidem, quæ in Creta vsurpantur, Minoë regnũ obtinente, vsu recipi cœpta esse: quæ verò in Italia celebrantur, multo his esse antiquiora. aiunt enim*

ex iis, qui illic habitant, viri docti & eloquentes, & rerum antiquarum scriptores, Italum quendã OEnotriæ regem fuisse: à quo, nomine mutato, Italos pro OEnotriis esse appellatos: & hanc Europæ orã, quæ sinu Scyllatico & Lametico continetur, hoc nomen esse consecutam. distant enim hæc loca inter se diei dimidii itinere. Hunc igitur Italum ferunt OEnotros, qui pastores & nomades erant, agricolas, fecisse, & cùm alias eis leges scripsisse, tum verò sodalitia, conuiuiáque publica lege sanxisse ac confirmasse. Quapropter etiam nunc nonnulli ex iis, qui ab illo orti sunt, & sodalitiis vtuntur, & nonnullis aliis legibus. Habitabant autem in ea quidem parte, quæ à mari Tyrrheno alluitur, Opici, qui & olim cognomento Ausones dicebantur, & nunc item dicuntur. In ea verò, quæ Iapygium, & Ionium attingit, quæ Syrtis appellatur, Chaones. Erant autem etiã Chaones genere OEnotri. Sodalitiorum igitur ordinatio hinc primùm nata est. Multitudinis verò ciuilis per genera descriptio ac distributio ex AEgypto. multis enim sæculis Sesostris regnũ Minois regno antiquius est. Oportet igitur etiam alia fere existimare sæpenumero, atque adeò infinitis vicibus longo temporis interuallo esse inuenta. nam rerum quidẽ ad victum; cultúmque necessariarum, vtilitatẽ, ac necessitatem ipsam, magistram fuisse credibile est: iis verò, quæ ad speciem, & ornatum, ad magnificos denique & superuacaneos apparatus pertinent, has iam repertas incrementũ dedisse probabile est. Itaque etiam ea, quæ ad rerumpubl. administrationes pertinent, ita se habere putanda sunt. Antiqua porrò esse omnia, AEgyptiorum leges, institutáque indicant. nam cùm hi mortalium omnium antiquissimi esse videantur, leges, & descriptionem ciuilis ordinis consecuti

ſunt. Quocirca oportet iis quidem, quæ tolerabiliter inuenta & tradita ſunt, uti: quæ verò ſunt prætermiſsa, nondúmque reperta, quærere. Agrum igitur & eorum eſſe debere, qui arma gerunt, & eorum, qui reip. adminiſtrationis ſunt participes: & agricolas alios ab eis eſſe oportere, & quantus ager eſſe debeat, & qualis, dictum eſt ſuprà. de agri autem diuiſione, & ijs, qui agrum colunt, quos & qualeis eſſe oporteat, primo loco dicendum eſt: quando quidem neque bona volumus eſſe communia, quemadmodum quidam dixerunt, ſed liberaliter & amicorum in morem vſum eorum eſſe communem, neque quemquam ciuium alimento, victúque egere. Tum de ſodalitijs, & conuiuijs publicis vno ore conſentiunt omnes, ea eſſe vtilia ciuitatibus omnibus benè conſtitutis. propter quam porrò cauſam idem nobis quoque videatur, poſterius dicemus. Oportet autem inter omneis ciueis horum eſſe communionem. At egentibus non facile eſt id, quod præfinitum ac præſtitutum eſt tributū in eas concenationes de ſuo conferre, & ceteros ſumtus rei familiaris tueri ac ſuſtinere. Præterea verò ſumtus in deos, & deorum religiones, totius ciuitatis ſunt communes. Neceſſe igitur eſt agrum in duas parteis eſſe diuiſum: atque alteram quidem partem eſſe communem & publicam: alteram verò propriam & priuatam: & harum partium vtramque rurſus ſectam eſſe bifariam: vt publicæ partis altera pars in piorum munerum functiones, & cultus deorum conferatur: altera in ſodalitia & publica conuiuia inſumatur: partis priuatorum pars altera poſita ſit in extremis totius agri finibus, altera ſit ſuburbana, vt binis portionibus vnicuique tributis, omnes vtriuſque loci ſint participes. ſic enim & æquitas, iuſtitiáque ſeruatur, & maior eſt ciuium ad

bella

bella cum finitimis suscepta concordia. Nam vbi non sit hoc modo distributio, alii quidẽ inimicitiarum cum finitimis suscipiendarum securi sunt: alii de iis nimis solliciti præter honestũ ac decorũ laborant. Quapropter apud nonnullos lex est, ne, qui vicini sunt finitimis, adhibeantur in id consilium, in quo agitur de bello eis inferendo, tanquam propter metum & curam rerum priuatarum minus rectè consultare possint. Agrum igitur ita diuisum esse necesse est propter eas causas, quæ antè expositæ sunt. Eos autem, qui agrum colent, maximè quidem optandum est, si optare fas est, vt serui sint, neque omnes vnius gentis, neque animosi. sic enim & ad opus rusticum faciendum fuerint vtiles, & metuendum non sit, ne quid rerum nouarum moliantur: quòd si hoc non contingat, at vt sint accolæ barbari, simili ingenio præditi, atque superiores. Atque ex his sanè ii quidem, qui priuatos agros colent, priuati & proprii sint oportet eorum, qui bona poßident: ii verò, qui communeis & publicos, communes & publici. Quomodo autem seruis vtendum sit, & quamobrem seruis omnibus libertatis præmium esse propositum melius sit, posterius exponemus.

Vrbem porrò terræ continentis quidem, & maris, & agri totius similiter, quantum loci natura patitur, communem esse oportere, suprà demonstratum est. Eius verò per se consideratæ situs talis optandus est, vt quattuor res spectemus. primùm quidem valetudinem, tanquam rem necessariam. vrbes enim ad orientem versus, & ad ventos ab ortu flanteis, positæ, saluberrimæ sunt: secundùm has, eæ, quæ ad aquilonem spectant. hæ enim ad hiemem salubrem excipiendã sunt appositiores. deinde, quod ad reliqua attinet, vt & ad ciuileis actiones, & ad bellicas sit opportuna. Atque 11

vt ad bellicas quidem actiones sit apta, eam ciuibus oportet exitus habere ad exercitum educendum facileis atque expeditos: aduersarijs accessus difficileis, & circumsedendi viã impeditam. postremò aquarum partim stantium, partim manantium & peremnium copia maximè quidem propria & natiua suppetat oportet: sin minus, excogitandum huic incommodo remedium est, construendis multis & magnis receptaculis ad excipiendam aquam pluuiam, vt ne vmquam deficiat eos aqua, si fortè propter bellum ab agro prohibeantur. Quoniam autem eorum, qui in vrbe habitant, valetudinis ratio & cura habenda est: hoc autem primùm in vrbis situ consistit, vt & in salubri loco sita sit, & salubrem cæli partem spectet: secundo loco in vsu aquarum salubrium: etiam in hac re diligentia præcipuè est adhibenda. quibus enim rebus largissimè, & plerumque vtimur ad corpus alendum & tuendum, hæc maximo ad valetudinem sunt adiumento. at aquarum & ventorum vis tali natura prædita est. Quapropter in ciuitatibus prudentibus, & cordatis, si omnes aquæ non sint similes, & si non sit harum aquarũ peremniũ copia, oportet & eas, quæ sunt ad victum opportunæ, & eas, quæ ad aliũ vsum comparatæ sunt natura, separatas esse, ac distinctas. De locis munitis autem non omnibus perequè ciuitatibus eadẽ expediunt: exempli causa, arx edita, atque excelsa oligarchiæ & monarchiæ propriè cõuenit: loci æquabilitas verò democratiæ: aristocratiæ neutrum, sed potius loca firma, & munita complura. Priuatorum porrò ædificiorum descriptio, suauior illa quidem habetur, & ad alias actiones vtilior, si singula eorum loca sint explicata, atque aperta, & more hoc recentiore, & eo, cuius inuentor fuit Hippodamus, ædificata: ad munitiones verò

bellicas, & ad pericula belli propulſanda, contrario modo, & quo modo ædificabant veteres. habebat enim illa ædificandi ratio exitus impeditos externis, & latebras ad ſcrutandum difficileis ijs, qui impetum aut impreſſionem facere conarentur. Quapropter oportet vtramque rationẽ in ædificando ſeruari. fieri enim hoc poteſt, ſi quis ita ædificet, vt imitetur ea, quæ appellant nonnulli in rebus ruſticis vitium iuga, ſiue ſyſtadas, proinde acſi dicas, vitium conſtitutiones: & totam quidem vrbem ita exſtruere, vt non ſit tota latis vijs explicata, atque exporrecta, ſed in quibuſdam partibus ac locis. ſic enim & à periculo erit tuta ac munita, & ad ornatũ, ſpeciémque præclara. Muros autem vrbibus qui negant ciuitates eas habere debere, quæ ſe virtutẽ colere profitentur, eiúsque poſſeſsionẽ ſibi vendicant, ac mordicus retinent, næ illi valde antiquè hac de re exiſtimant, ídque cùm videant re & factis eas refelli, quæ ſe ita gloriosè venditabant. Et verò aduerſus ſimileis, neque admodum numero præſtanteis, in murorum præſidio ac munimento ſalutem collocare, non eſt honeſtum. ſed quando éuenit, & fieri poteſt, vt, qui adoriuntur, & impetum faciunt, virtute humana, eáque, quæ in ciuibus numero paucis ineſt, ſint ſuperiores, ac potentiores: ſi ſalutis ratio habenda eſt, & non vltro accipienda detrimenta, & perferendæ contumeliæ, vt quæque munitio ſtabiliſsima & tutiſsima eſt, ita habenda eſt ad bellum accommodatiſsima, præſertim cùm hodie reperta ſint telorum, & tormentorum, & machinarum genera ad vrbium oppugnationes exquiſitiſsima & perfectiſsima. Simile enim eſt vrbeis muris non eſſe cingendas cenſere, atque ſi quis regionem quærat incurſionibus hoſtium expoſitam atque opportunam, & loca montoſa circumcîdat: itémque do-

micilijs priuatis parietes non circumdet, tanquam habitatores propterea ignaui sint futuri. Iam verò ne hoc quidem ignorandum est ijs, quorum vrbes mœnibus sæptæ sunt, vtroque modo vrbibus vti licere, & vt muros habentibus, & vt non habentibus: quorum verò vrbibus muri non sunt circumdati, ijs hoc idem non licere. Si igitur hæc vera sunt, non solùm mœnibus vrbes sæpiendæ ac muniendæ sunt, verùm etiam curandum est, vt hæc & ad ornamentum vrbis sint magnifica, ac decôra, & ad vsus bellicos, tũ alios, tum nunc proximè repertos, accommodata, atque opportuna. Quemadmodum enim ijs, qui adoriuntur, & inuadunt, curæ est excogitare quibus modis omnia, aut aliqua habeant superiora: ita & iis, qui sibi cauent, alia iam inuenta sunt, alia ipsi quærere, & acerrimo studio inuestigare debent. nam ab initio ne conantur quidem in eos impetum facere, qui præmuniti, ac præparati sunt.

12 *Quoniam autem ciuium quidem multitudo per sodalitates & concenationes publicas distributa: muri verò propugnaculis, & turribus in locis idoneis distincti, atque intercepti esse debent, scilicet eæ res hortantur & inuitant, vt nonnulla conuiuia in his propugnaculis apparentur, atque adornentur. Atque hæc quidem hoc modo disponenda, atque ordinanda esse videantur. Sed ea, quæ rebus diuinis attributa & consecrata sunt, domicilia, & ea, quæ sunt amplißima magistratuum sodalitia, triclinia dico, in quibus ea celebrantur, cónuenit locum idoneum habere, vnóque & eodem loco templa omnia esse posita, nisi quæ vel lex, vel oraculum Apollinis, vel aliquod aliud vetat separari. Talis autem fuerit locus & ad efficiendam situs præstantiam satis illustris atque eminens, & præ vicinis partibus ciuitatis tu-*

tus ac munitus. Decet autem huic loco talis fori structuram esse subiectam, quale in Thessalia usu receptum est, quod liberum vocant. hoc porrò significat ab omnbus rebus venalibus purum & sincerum esse oportere, neque quemquam sordidum atque illiberalem artificem, neque agricolam, neque alium quemquam talem huc irruere, aut omninò aspirare, nisi à magistratibus arcessatur. Fuerit autem hic locus lepidus ac venustus, si etiam senum gymnasia hîc fuerint locata. decet enim etiã hoc ciuitatis decus atque ornamentum pro ætatibus esse diuisum ac distinctũ: & inter adolescenteis quidẽ magistratus aliquos: inter magistratus verò, senes versari. magistratuũ enim præsentia ante oculos posita verum pudorẽ, & liberalẽ metũ in animis ingenerat. Forũ autẽ rerum venaliũ aliud ab hoc esse oportet, & seorsum positũ in loco, & ad eas res, quæ è mari aduehũtur, & ad eas, quæ ex agro importantur, unà excipiendas opportuno. Iam verò quoniã ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes, & magistratus, decet triclinia, in quibus sacerdotes conuiuia inituri sunt, ad ædeis sacras esse collocata. Magistratuum verò, quicunque rerum contractarum iudicijs, & actionum intentionibus, & in ius vocationibus, & talibus alijs curationibus præsunt, & præterea ædilium minorum, seu annonæ præfectorum, & ædilium maiorum, qui res urbanas procurant: horum omnium sodalitia, seu potius triclinia, in quibus conuiuia agitent, ad forum & conuentum aliquem publicum ædificata esse oportet. talis autem est locus, in quo rerum necessariarũ mercatus institutus est. nam forum illud superius vacuum esse ponimus. hoc verò rebus necessarijs destinamus. Ea autem, quæ extra urbem sunt, constitutionem, & descriptionem à nobis expositam imitari debent. Illic enim

magistratibus, quos alii siluarum custodes, alii agri præfectos appellant, & loca vbi custodias agant, & triclinia vbi vnà epulentur, & conuiuia agitent, comparata sint necesse est: & præterea templa per agrum distributa, alia diis, alia heroibus dedicata. Verùm longos esse nunc in harum rerum explicatione subtiliore, & disputatione accurata atque arguta, superuacaneum est. talia enim intelligere difficile non est, sed facere potius. nam de his verba facere, optantis est. ea autem euenire, fortunæ. Quare de talibus nunc plura dicere omittamus.

13 De ipsa autem reip. administrandæ forma, ex quibus, & ex qualibus eam ciuitatem, quæ beata futura est, & rectè administrabitur, constare oporteat, dicendum est. Quoniam igitur duo sunt, in quibus posita est omnium hominum perfectio. & præstantia: horum autem vnum in eo consistit, vt scopus, & finis actionum sit rectus, & rectè propositus: alterum in eo vt homo actiones ad finem pertinenteis & conferenteis inueniat: (fieri enim potest, vt hæc & discrepent inter se, & consonent. interdum enim scopus quidem propositus est rectus atque honestus: sed in agendo ab eo aberrant: interdum contrà, ea quidem omnia, quæ ad finem pertinent, assequuntur, sed finem sibi proposuerunt malum ac prauum: aliquando ab vtroque longè aberrant: quod genus in arte medendi. nam neque quale esse oporteat corpus sanum, rectè interdum iudicant, neque ad finem sibi propositum accommodata efficientia nanciscuntur. in artibus autem & scientiis hæc vtraque tenenda sunt, finis, & actiones, seu effectiones ad finẽ conferentes.) Omneis igitur & benè viuendi, & beatitudinis cupiditate affectos esse, perspicuum est. sed alij eam assequi possunt, alij per fortunam quandam,

aut naturam non possunt. adiumentis enim & facultatibus extrinsecus suppeditatis ad benè viuendum opus est: sed ijs, qui animo melius affecti sunt, paucioribus: qui deterius, pluribus. alij autem statim ab initio beatitudinem non rectè querunt, quamuis eius obtinendę facultatem habeant. Quoniam autem propositum nobis est optimam reip. administrandæ rationem videre: hæc porrò est, ex qua ciuitas optimè gubernari, atque administrari possit: optimè verò ciuitas ex ea administratione regi atque administrari poßit, ex qua maximè beata esse queat: quid sit beatitudo scilicet non est ignorandum. Dicimus autem etiam in libris de Moribus (siquis est librorum illorum fructus) esse muneris functionem, & vsum virtutis perfectum, eúmque non ex condicione, sed simpliciter & absolutè. ea porrò ex condicione dico, quæ necessariò fiunt: simpliciter, quæ honestè: exempli causa, in iustis actionibus, pœnæ & castigationes à virtute illæ quidem proficiscuntur; sed necessariæ sunt, & quòd honestè fiunt, id habent necessariò. est enim optabilius nulla re tali opus esse neque homini, neque ciuitati. Quæ verò in honoribus, & copiis bonorum externorũ versantur actiones, eæ simpliciter sunt pulcherrimæ atque honestißimæ. Illud enim alterum, supplicia dico, & animaduersiones in improbos, mali cuiusdam electio est, vt aliud malum tolatur. tales verò actiones contrà, bonorum sunt quasi structuræ, & machinationes, & procreationes. Poßit autem vir bonus quidem, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ casibus aduersis pulchrè & rectè vti: verumtamen in contrariis beatitudo posita est. hoc enim definitum, ac decisum est in libris de Moribus, virum bonum esse talem, cui, quæ simpliciter bona sunt, bona sunt. In promtu autem est etiam, hos vsus, necessariò

bonos, & honestos esse simpliciter. Quapropter bona externa beatitudinis causas efficienteis esse existimant homines: vt siquis causam clarè, & benè cithara canendi lyræ potius, quàm arti ascribat. Ex iis igitur, quæ dicta sunt, alia suppetant, alia legum scriptor præparet ac suppeditet necesse est. Quocirca in constituenda ciuitate eas res omnibus precibus oramus, & optamus, quæ sunt in potestate & arbitrio fortunæ. eam enim harũ rerum arbitrã, ac dominam ponimus. sed bonam esse ciuitatẽ, non iam fortunæ, sed scientiæ, & consilij munus atque opus est. Atquin eò bona ciuitas est, quòd ciues, qui reip. administrandæ sunt participes & consortes, boni sint. nobis autem ciues omnes reip. administrationis sunt consortes. Hoc igitur considerandum est, quo pacto vir bonus fiat. Nam si fieri potest, vt omnes ciues sint viri boni, non singuli: ita optabilius est. sed non potest. omneis enim ciueis esse viros bonos, sequitur illud, vt origine prius, vnumquemque esse bonum. Fiunt porrò boni & probi tribus rebus. tria autem hæc sunt, natura, consuetudo, ratio. Etenim nasci oportet primùm, verbi causa, hominem, & non aliud aliquod animal: deinde certo quodam modo conformatum, & corpore & animo. Nonnulla autem sunt, quæ non satis est à natura esse tributa. mos enim & consuetudo ea immutant. quædam enim sunt in vtramque partem propensa natura, quæ consuetudine in deterius, aut in melius flectuntur. Aliæ igitur quidem animantes maximè quidem viuunt natura: nonnullæ verò aliquantum etiam more & consuetudine: homo autem etiam ratione. hoc enim solum ex omnibus animalibus ratione præditum est. Itaque hæc oportet inter se concinere & consonare. multa enim agunt homines præter consuetudinem & naturam rationem ducem secuti,

si

si persuasum eis fuerit aliter agere melius esse. At quali sanè ingenio, qualíque natura præditos eos esse oporteat, qui legum scriptori futuri sunt morigeri & tractabiles, distinctè explicauimus anteà. Reliquum iam nobis munus est, vt de institutione, & disciplina ciuium disseramus. alia enim discunt consuescendo, alia audiendo.

Quoniam autem societas omnis ciuilis ex ijs, qui imperant, & ijs, qui sub imperio sunt, constat, ergo hoc videndum est, vtrùm eos, qui imperant, & eos, qui parent imperio, dissimileis ac diuersos esse oporteat, an eosdem, per omne vitæ tempus. Perspicuum enim est, ex hac diuisione disciplinæ rationem pendêre, vt, qualis huius quæstionis distinctio fuerit, talem ciuium disciplinam esse oporteat. Si igitur alteri tanto alteris antecellerent, quanto deos & heroas hominibus præstare existimamus, vt primùm statim corpore longè essent proceriores, deinde animo multo excellentiores, ita vt incontrouersa, & in promtu posita esset eorum, qui imperant, præ ijs, qui sub imperio sunt, excellentia: perspicuum est satius fore semper illos quidem præesse, atque imperare: hos verò imperio parêre omnino. Quando autem non est hoc inuentu, aut paratu facile, neque ita éuenit, vt ait Scylax apud Indos fieri, reges esse tantopere iis, qui sub eorum imperio sunt, præstanteis: nimirum propter multas caussas ciues omnes similiter imperandi & parendi vicissim, & pro sua quisque parte sint participes necesse est. nam & æquale, seu æquum, est idem similibus: & reip. administrandæ formam, quæ contra ius sit constituta, manere difficile est. cum iis enim, qui sub imperio sunt, coniuncti sunt & conspirant omnes, qui in regione sunt, rerum nouarum cupidi. & vt ii, qui remp. administrant, tot sint numero, vt hos omneis superare 14

queant, vnum quiddam eorum est, quæ fieri non possunt. Verumenimuerò quin ij, qui ciuitati præsunt atque imperant, ijs, qui sub imperio sunt, antecellere debeant, nemo in controuersiam vocat. Quomodo igitur hæc futura sint, & quomodo reip. administrationis consortes sint futuri, scriptori legum videndum est. Dictum verò est hac de re suprà. natura enim eligendi facultatem dedit, quæ fecit eorum, qui sunt ijdem genere, & numero, àlios iuuenes, alios senes: quorum illos quidem decet parêre, hos verò imperare. Nemo autem propter ætatem párens imperio, indignetur, neque se meliorem esse putet, præsertim qui sit hoc munus vicissim accepturus, vbi iustam ætatem attigerit. Quodam igitur modo ijdem imperare, & parêre imperio dicendi sunt, & quodammodo alij. quare & quodammodo eandem disciplinam adhibere necesse est, quodammodo aliã. Nam & vt is, qui benè imperaturus est, primùm paruerit imperio, aiunt oportere. Imperium autem, quemadmodum tertio libro dictum est, aliud est eius, qui imperat, gratia: aliud eius, qui imperio pâret. atque horum illud quidem, imperium domini in seruos, seu herile dicimus: hoc verò, imperium in liberos. Differunt autem nonnulla eorum, quæ imperantur, non factis & muneribus, sed fine. Quocirca honestum est etiam iuuenibus ijs, qui liberi sunt, multa facta, ac munera, quæ ministrorum propria videntur, administrare atque obire. non enim tam per se differunt inter se actiones ad honestum, & inhonestum, quàm fine, & eo, cuius gratia obeuntur. Quoniam autem ciuis, & magistratus, & optimi viri eandem virtutem esse dicimus: eundem porrò & prius oportet imperio parêre, & posterius imperare: hoc negotium fuerit legum scriptori diligenter curandum, & quo modo viri bo-

ni fiant, quibúsque studijs, & quis sit vitæ optimæ propositus finis. Duæ autem animi partes distinctæ sunt: quarum altera ratione prædita est per se: altera non habet illa quidem rationem per se, sed rationi obtemperare potest. Atque harum animi partium virtutes eas esse dicimus, ex quibus vir bonus quodammodo dicitur. In vtra autem parte potius finis consistat, si quæratur: ijs quidem, qui animum ita partiuntur, vt partiri dicimus oportere, non est obscurum quomodo respondere debeant. semper enim quod deterius est, eius, quod melius est, gratia est. Atque hoc appâret similiter in ijs rebus, quæ natura valent, atque in ijs, quæ arte constant. At quæ pars animi ratione prædita est, melior ea est, quæ non est. Rationis porrò duæ sunt partes, quo modo nos quidem diuidere consueuimus. altera enim in agendo versatur: altera in contemplando. Quoniam igitur necesse est actiones ad eundem modum esse diuisas, quemadmodum ea, quorum sunt actiones, diuisa sunt: hanc autem animi partem ita oportet esse diuisam: scilicet & harum partium actiones ex proportione inter se respondere dicemus: & partis animi melioris actiones etiam meliores esse necesse est, iis, qui possunt assequi vel omneis, vel duas. semper enim hoc cuique est optatissimum, quod ad potiendum est summum, summóque in gradu positum. Diuisa autem omnis vita est in negotium & otium: bellum & pacem. Tum earum rerum, quæ in actionem veniunt, aliæ sunt necessariæ & vtiles: aliæ honestæ: in quibus eadem adhibeatur electio necesse est, atque in animi partibus, earúmque actionibus: nempe vt bellum pacis gratia suscipiatur, negotium otij: necessaria, & vtilia honestorum. Cùm igitur vir moderandæ ciuitatis peritus in ferendis legibus hæc omnia intueri debeat, & ex

animi partibus, & ex earum actionibus: tum maximè oportet eum leges dirigere ad meliora, atque ad fineis. eadémque ratio in vitæ generibus, & rerum varietatibus, ac dissimilitudinibus adhibenda est. Oportet enim negotia quidem, & bella gerere posse: sed magis agitare pacem, atque otiari posse: & rerum quidem necessariarum atque vtilium agendarum facultatem habere, sed magis honestarum. Itaque ad hos propositos fineis & pueri quandiu in ea ætate sunt, & aliarum ætatum ciues, qui institutionis indigent, erudiendi sunt. At ij, qui nunc optimè omnium Græcorum rem suam publicam administrare existimantur; & ij legum scriptores, qui has reip administrandæ formas instituerunt, neque eorum, quæ ad respubl. administrandas pertinent, descriptionem ad meliorem finem, neque leges, & disciplinam ciuitatis ad omneis virtutes reperiuntur retulisse: sed ineptè ac stolidè ad eas, quæ vtilitatis speciē præ se ferunt, & quæ ad opes amplificandas, imperiáque iniusta obtinenda videntur accommodatiores, deerrarunt. Similiter autem atque hi, quidam ex ijs, qui posterius scripserunt, idem pronuntiarunt. Nam Lacedæmoniorum reip. administrandæ rationem laudantes, finem legum scriptori propositum admirantur, quòd leges omneis ad principatū obtinendum, rerúmque potiendum, & ad bellum direxit: quæ cùm ratione facilè coargui ac refelli possunt, tum re & facto nuperrime conuicta sunt. Nam quemadmodum plerique mortales longè latéque dominari fortunatum esse putant, quia hinc magna rerum secundarū suppeditatur facultas: sic & Thibro, & vnusquisque eorum, qui de Lacedæmoniorum reip. administrandæ ratione scripserunt, eorum legum scriptorem propterea videntur esse admirati, quia assidua in laboribus, & in pe-

riculis exercitatio eis imperium in multos populos conciliauit atque adiudicauit. Atqui perſpicuum eſt, quandoquidem nunc Lacedæmonij deſierunt principatũ obtinere, atque imperare, neque eos eſſe beatos, neque legum ſcriptorẽ bonum. Præterea verò hoc ridiculum eſt, eos in eius legibus permanenteis, nulla re obſtante, quo minus iiſdem legibus vterentur, honeſtæ vitæ fructum perdidiſſe. Ne de principatu quidem & imperio rectè ſentiunt: quod aiunt legis ſcriptorem magni facere videri oportere. Imperium enim in liberos, herili imperio, iniuſtóque dominatu honeſtius, magíſque cum virtute coniunctum eſt. Præterea non eò ciuitas beata exiſtimanda eſt, neque legum ſcriptor iccirco laudandus eſt, quòd ciueis ad imperium in finitimos occupandum exercuerit. Hæc enim magnum detrimentum afferunt. ſequeretur enim ſcilicet, vt, quicunque ciuis poſſet, is conari deberet plus vnus poſſe, quàm tota ciuitas, ſuæ que ciuitati ſeruitute oppreſſæ imperare. Quod Lacedæmonij crimini dant Pauſaniæ regi, quamuis in tam alto honoris, ac dignitatis gradu collocatus eſſet. Nec igitur ad ciuilem ſocietatem accommodata eſt talis vlla ratio, talís que lex, nec vtilis, nec vera. debet enim legum ſcriptor quæ ſint eadem & priuatim, & publicè optima, in animis hominum ingenerare, atque inſerere: neque ciueis in rei militaris ſtudio ea gratia oportet exerceri, vt eos, qui ſunt indigni ſeruitute, in ſeruitutem redigant: ſed primùm vt ipſi quidem ne aliis ſeruiant: deinde vt principatum quærant, eorum, qui ſub imperio ſunt, vtilitatis, non iniuſtæ in omneis dominationis cauſa: poſtremò vt dominẽtur in eos, qui ſeruitute digni ſunt. Legum ſcriptori autem maiorem operam eſſe dandã, vt leges & eas, quæ ad res bellicas pertinent, & ceteras, otij, & pacis cauſa inſtituat;

ac deſcribat,non belli,teſtimonio ſunt iis, quæ dicimus, ea, quæ fiunt. Pleræque enim ex talibus ciuitatibus tantiſper quidem dum bellum gerunt, ſaluæ ſunt: potitæ autem imperio & principatu, óccidunt. Nitorem enim & ſplendorem ſuum in pace deperdunt,inſtar ferri: cuius rei legum ſcriptor culpam ſuſtinet,qui hoc eos non docuit,vt otiari poſſint.

Quoniam autem idem finis propoſitus videtur eſſe hominibus & priuatim & publicè, eundémque viro optimo, atque optimæ reip. adminiſtrandæ rationi terminum conſtitutum eſſe neceſſe eſt: perſpicuum eſt virtutes ad otium pertinenteis ſuppetere oportere. Finis enim eſt, vt ſæpe dictum eſt,pax belli,otium negotij. vtiles autem ſunt ad otium & vitam in otio degendam,virtutes & eæ,quarum opus,munúſque in otio vertitur, & eæ, quæ in negotio munere ſuo funguntur. Multæ enim res neceſſariæ ſuppetant oportet,vt quis otiari poſſit. Quocirca ciuitatem cónuenit eſſe temperantem,& fortem, & laborum tolerantem ac perferentem. Nam vt eſt in prouerbio, Non eſt otium ſeruis. At qui fortiter periculum adire non poſſunt, eorum, qui inuadunt, ſerui ſunt. Fortitudine igitur, & laborum tolerantia opus eſt in occupatione & negotio: philoſophia autem in otio & quiete: temperantia verò & iuſtitia in vtroque tempore: ſed magis tamen in pace & otio. Nam bellum quidem iuſtos & temperanteis eſſe cogit: rerum verò ſecundarum tranquillitas ac iucunditas, otiúmque cum pace coniunctum petulanteis & contumelioſos reddit potius. Multa igitur iuſtitia,multáque temperantia iis opus eſt,qui optimè rem gerere videntur,quíque rebus omnibus,quæ fortunatæ habentur, perfruuntur, vt ſiqui ſunt, quemadmodum fabulantur poëtæ, in inſulis fortunatis. hi enim tanto magis philoſo-

phiam & temperantiam, & iustitiam requirent, quanto magis in talium rerum copia, & libertate otiosè viuunt. Quamobrem igitur eam, quæ beata, & bona futura est, ciuitatem, his virtutibus oporteat esse præditam, in promtu est. Nam cùm turpe sit non posse bonis vti, tum multo turpius est in otiosa vita non posse vti: sed occupatos quidem, & bellum gerenteis, se præbere viros bonos: pacem agitanteis verò, & otio diffluenteis, mancipiorum simileis esse. Quapropter non quo modo Lacedæmonii, colere virtutem oportet. non enim illi ab alijs hac ratione differunt, neque aliis sunt excellentiores, quòd non eadem, atque aliis, maxima bonorum esse putent, sed potius quòd hæc aliqua virtute parari existiment. Quoniam autem maiora hæc esse bona, quàm bellica: meliúsque esse his frui, quàm virtutibus: & illud esse per se expetendum, perspicuum est: quo modo, & quibus viis ad illa perueniri possit, videndum. Hac igitur partitione suprà vsi sumus, vt diceremus, natura, consuetudine, ratione iis, qui viri boni futuri sunt, opus esse. Atque ex his tribus, quali ingenio, qualiúe natura præditos esse oporteat, prius definitum, & constitutum est. Restat vt videamus vtrùm ratione prius erudiendi sint, an cõsuetudine, & moribus. Hæc enim oportet inter se concinere concentu optimo. fieri enim potest, vt & ratio alicuius ab optimo fine posito & fixo aberrarit, & simili consuetudine sit educatus. Perspicuum igitur primùm hoc quidem est, quemadmodum in aliis, sic & in hac re ortum à principio initium capere: & finem ab aliquo principio nasci, quod ipsum alius finis est. At ratio & mens nobis sunt naturæ finis. Quare ad has oportet ortum nostri, & consuetudinis meditationem atque exercitationem parare. Deinde quemadmodum animus &

corpus duo ſunt: ſic & animi duas eſſe parteis videmus, vnam rationis expertem, alterã rationis participem, & duos harum partium habitus, quorum alter appetitus, alter eſt mens. Vt autem corpus origine prius animo eſt: ſic & pars animi rationis expers, parte rationis participe prior eſt. Licet autem hoc quoque hinc intelligere, quòd animi quidam ardor, ſeu excandeſcentia, & voluntas, & præterea cupiditas, in pueris ſtatim in lucem editis ineſt: ratiocinatio verò, & mens ætate progreſſis innaſci ſolet natura. Quocirca primùm quidem corporis cura animi culturam neceſſariò debet anteire: deinde proximè appetitionis, mentis cauſa tamen, cura habenda eſt: animi gratia, corporis.

16 Si igitur ab initio videndum eſt legum ſcriptori, vt optima fiant eorum, qui aluntur, corpora: primo vtique loco adhibenda in coniungendis maris & fæminæ corporibus diligentia eſt, quo tempore, & qualeis inter ſe matrimonio cõiungi oporteat. Debet autem de hac ſocietate leges ferre, ſpectato & vtroque eorũ ipſorũ, & vitæ tempore, vt ætatibus ad eandẽ opportunitatẽ temporis cõueniant & concurrant, neque vires & poteſtates diſcrepent, vt vir quidem gignere poſſit, fæmina nõ poſſit: aut fæmina poßit, vir non poßit. hæc diſcordias inter eos pariunt & diſſenſiones. Secundo loco ſpectanda eſt filiorum ſucceßio. oportet enim neque nimis ætate poſteriores eſſe filios parentibus: (nã vt parentes natu grandiores nullum beneficii ſui fructum à filiis vicißim percipere poſſunt: ſic filii à parentibus nulla re iuuari, aut ſublevari queunt:) neque nimis propè ad parentum ætatem accedere. multa enim in hac re inſunt incommoda. nam & minor eſt erga taleis filiorum verecundia, tanquam æqualeis, & ex ætatum propinquitate in adminiſtratione rei familiaris

ris querelæ & criminationes proficisci solent. Postremò, vnde initiò huc degreßi sumus, videndum est legum scriptori, vt corpora eorum, qui procreantur, sint ad eius voluntatem apposita. Hæc igitur fere omnia vna diligentia, curáque continentur. Quoniam enim procreationis finis definitus est, viris quidem ad summum, annorum septuaginta numerus vltimus: fœminis verò, quinquaginta: oportet coniugationis principium, quod ad eorum ætatem attinet, ad hæc tempora concurrere. Est autem adolescentulorum copulatio, & coniunctio ad liberorum procreationem inepta. nam in omnibus animantibus adolescentium fœtus imperfecti sunt, & fœminæ eduntur potius, quàm mares, & breui corporis figura. Quare necessariò hoc idem etiam in hominibus euenit. Cui rei hoc argumento est, quòd quibuscunque in ciuitatibus hoc in more positum est, vt adolescentes cum puellis adolescentulis matrimonio iungantur, imperfectis & breuibus corporibus præditi sunt. Præterea puellæ adolescentulæ & magis laborant in partu, & plures intereunt. Quapropter consulto à Trœzenijs oraculo, responsũ eis esse quidam dicunt, illa incommoda ijs accidere propter talem causam, proinde quasi multæ mulieres interirent, quia iuniores ac minores natu in matrimonium collocarentur, nõ quòd fructus ante tempus colligerentur. Preterea verò & ad temperantiam adiuuat, elocare paullo ætate grandiores. videntur enim esse intemperãtiores ac libidinosiores eæ, quæ valde puellæ rebus venereis vsæ sunt. Tum masculorum corporibus nocere videtur ad incrementum, si adhuc corpore crescente rebus venereis dent operam. huius enim tempus quoddam est definitum, extra quod egrediens non amplius augescat. Quapropter fœminas quidem anno ætatis circiter

duodeuicesimo cónuenit in matrimonium collocare : mares verò anno circiter tricesimo septimo nuptijs alligare. Namque hoc tempore facta coniunctio & corroboratis, florentibúsque ac vigentibus corporibus erit opportuna, & ad procreationis liberorum pausam ac requiem tempestiuè in eodem tempore vtrisque concurret. Præterea verò successio liberorum & parentibus & liberis erit opportuna, his quidem ineunte ætatis robore, ac vigore, si statim pro ratione temporis nati fuerint: illis verò ætate iam decrepita, & ad annum ætatis septuagesimum præcipitata. De coniugio igitur quo tempore sit conciliandum, dictum est. Anni autem tempore eo vtendum est, quo etiam nunc vtuntur multi, ídque pulchrè, ac præclarè, hieme huic congreßioni faciendæ præfinita. Oportet igitur etiam eos ad liberorũ procreationem ea iam cognoscere & quæ à medicis dicuntur, & quæ à physicis. Nam & medici quibus potissimùm temporibus corpora optimè sint affecta, satis accuratè explicant: & physici cùm de ventis copiosè disputant, tum ventos aquilonareis australibus anteponunt. Sed quomodo affectis parentum corporibus plurimùm iuuentur qui procreantur, in ijs quidem, quæ de puerorum institutione dicentur, attentius & accuratius erit disputandum. nunc autem satis erit adumbrata quadam forma dicere. Nam neque athletarum habitus ad bonam corporis constitutionem ciuili societati conuenientem, nec ad bonam valetudinem, nec ad procreationem liberorum vtilis est, neque is, qui remedijs & curationibus eget, quíque valde laboriosus, & morbis exercitus est: sed qui inter hos interiectus est. Habitu igitur corporis esse oportet laboribus perferendis durato, atque assuefacto : sed assuefacto laboribus non violentis: neque ad vnum laborem

exercitato, quemadmodum athletarum eſt habitus, ſed ad hominum liberorum actiones: Atque hæc ad viros ſimiliter, & ad mulieres pertinent. Oportet autem & mulieres prægnanteis, ſeu grauidas ſuorum corporum curam habere, ne deſidiæ ſe dedant, neque alimento vtantur nimis tenui, & ſubtili. Atque hoc facile aſſequetur ſcriptor legum, ſi eis iter aliquod quotidianum ad cultum, venerationémque deorum eorum, quibus ſorte obtigit, vt præſint gignendis animantibus, iniunxerit, ac mandauerit. Mentem verò earum contrà, atque corpora, deſidioſius haberi in vita degenda cónuenit. nam quæ procreantur, multa à matre contrahere cernuntur, quemadmodũ & quæ ex terra naſcuntur, à terra. De exponendis autẽ, vel tollendis partubus, lex eſto, nequid mancum & debile alatur. Propter multitudinem autem liberorum, ne plures ſint, quàm expediat, ſi gentium inſtituta, & leges vetent procreata exponi: definitum eſſe oportet procreandorum liberorum numerum. Quòd ſi quibus inter ſe copulatis & congreſſis plures liberi, quàm definitum ſit, naſcantur, prius quàm ſenſus & vita inſeratur, abortus eſt fætui inferendus. Quid enim pium ac religioſum ſit, quid non, ſenſu & vita circumſcriptum ac definitum erit. Quoniã autẽ ætatis initiũ viro & vxori, quando cõciliare coniunctionẽ nuptialẽ incipere oporteat, definitum eſt: etiã hoc definitum ſit quandiu liberis procreandis eos operam dare conueniat. Nam vt iuniorum, ita & grandiorum natu fætus, inchoatis atque imperfectis corporibus, mentibúſque naſcuntur: eorum verò, qui ſenio confecti ſunt, ſuboles infirma atque imbecilla eſt. Quare id tempus præfiniatur, in quo mens maximè viget ac floret. mentis autem flos ac vigor in pleriſque eſt, quem quidam poëtæ expoſuerunt:

qui hominis ætatem ſeptenarijs numeris metiuntur, anno circiter quinquageſimo. Itaque qui hanc ætatem quadriennio, aut quinquennio ſuperat, is debet à manifeſta procreatione ſolutus eſſe. De reliquo, valetudinis gratia, aut propter talem aliquam cauſam, oportet eos videri inter ſe commiſceri. De concubitu autẽ aut viri cũ alia fœmina, aut fęminæ cũ alio viro, eſto abſolutè turpe & flagitioſum, aliũ, aut aliã vlla ratione, vllóque pacto tangere videri, cũ & eſt, & appellatur coniux. Quòd ſi quis inter id tempus, quod procreationi liberorũ præfinitum eſt, in tali aliquo facinore deprehendatur, tali infamia notetur, qualem peccati magnitudo, grauitáſque poſtulat.

17 *Liberis autem natis atque editis, multum intereſſe eximandum eſt ad corporis vireis, quo cibo alantur. Appâret autem, ſi quis alias animanteis, & nationes, quibus curæ eſt habitum bello aptum corpori inducere, animo percurrat: lactis naturam exuberantem, eſſe alimentum corporibus maximè accommodatum: ſed quæ ſit vini expers, propter morbos. Præterea & tantas agitationes, quantas qui ſunt ea ætate, ferre poſſunt, adhibere prodeſt. Ne autem membra propter teneritatem diſtorqueantur, vtuntur etiam nunc nonnullæ nationes machinis quibuſdã, & inſtrumentis ſollerter excogitatis: quæ corpus eorũ, qui ſunt id ætatis, à peruerſione, & diſtortione tuentur. Prodeſt & ſtatim ab ineunte ætate pueros frigoribus aſſuefacere. hoc enim & ad bonam valetudinem, & ad actiones bellicas, vtiliſſimum eſt. Quocirca multi barbari hunc morem retinent, alij vt pueros ſimul atque nati ſunt, in frigidũ flumẽ immergant, alii vt breui integumento veſtiant, quod Galli faciunt. omnibus enim rebus, quibus aſſuefieri poſſunt, ſtatim ab ineunte ætate eos*

aſſuefacere melius eſt, dum modo ſenſim, ac paullatim. facile autem exerceri poteſt puerorum habitus natura ad frigora perferenda propter calorem. In prima igitur ætate talem diligentiam adhibere, & huic quàm ſimillimam, vtile eſt. Huic autem proxima vſque ad annos quinque, quam neque dum ad vllam diſciplinam admouere, neque ad neceſſarios labores appellere par eſt, ne incrementum impediant, tantam agitationem conſequi debet, vt corporum ſegnitiem ac deſidiam effugiat: quæ agitatio cùm aliis rebus, tum ludo inducenda & comparanda eſt. Oportet autem ludos neque illiberaleis, neque laborioſos, neque remiſſos, ac diſſolutos eſſe. Qualeis autẽ ſermones, qualeíſque fabellas audire debeant pueri id ætatis, iis magiſtratibus, qui pueris regendis præfecti ſunt, quos pædonomos Græci dicunt, curæ ſit videre. Hæc enim omnia debent præcurſionem quandã adhibere, viámque munire ad poſteriores vitæ degendæ conſuetudines, & diſputationes. Iccirco & luſiones pleræque, eorum ſtudiorum, quæ poſterius ſeriò ab eis tractabuntur, imitationes eſſe debent Vocis autem contentionibus, & plorati bus non rectè pueris interdicunt, qui legibus eos vocem contendere & plorare vetant. nam valent hæc ad incrementum. ſunt enim corporibus exercitationum loco. Nam ſpiritus & animæ compreſſiò iis, qui in aliquo labore verſantur, vireis ſuppeditat atque amplificat. quod & pueris vocem contendentibus áccidit. Debent porrò ii, qui pueris moderandis præfecti ſunt, cùm aliam horum vitæ degendæ conſuetudinem attendere, tum maximè operam dare, vt quã minimè cum ſeruis verſentur. huic enim ætati etiam vſque ad annos ſeptem neceſſariò domi victus ſubminiſtratur. Ratio igitur poſtulat, vt, qui hac ætate ſunt, ab auditionibus,

& spectaculis illiberalibus longè arceantur. Cùm igitur vniuersè scriptor legum verborũ obscenitatem ex ciuitate, siquid aliud, eiicere debeat: (ex eo enim quòd aliquis, quodcunque verbum turpe in buccam veniat, facilè proloquatur, nascitur proximè vt faciat) tum maximè à puerorum auribus, oculísque remouere, nequid tale vel loquantur, vel audiant. Quòd siquis comperiatur aliquid eorum, quæ legibus vetita sunt, aut dicere, aut agere, ísque liber sit quidem ille, sed nondum dignus, qui in conuiuiis publicis intersit, habitus sit: & ignominia afficiendus, & verberibus castigandus est: sin sit hac ætate superior, ignominiis illiberalibus inurendus est, propterea quòd se seruorum similem moribus præbuerit. Quoniam autem tale aliquid proloqui vetamus, perspicuũ est etiam picturas, & fabulas indecoras, ac deformeis spectare per nos non licere. Dent igitur operam magistratus nequa sit vel statua, vel tabula picta, quæ taleis actiones imitetur, nisi forte in templis quorumdam talium deorum, quibus lex lasciuiam atque irrisionem subobscenam attribuit. Verumtamẽ hos deos permittit lex iis, qui paullo sunt ætate prouectiores, & pro se, & pro liberis, & pro vxoribus venerari & omni cultus genere mactare. Iunioribus verò neque iambos, neque comœdias spectare vlla lege permitti debet, priusquã eam ætatẽ attigerint, in qua & eis accubationis, atque ebrietatis consortibus licebit esse: & eos omneis à noxa ex his talibus proficiscente incolumeis atque integros disciplina seruabit. Nũc igitur hunc sermonẽ cursim habuimus posterius autẽ attentius erit cõsiderandũ, pluribúsque verbis explicandũ, quærentibus primùm vtrùm minimè sit faciendum, an sit faciendũ: deinde quomodo faciendum. In præsentia autem necessariò his de rebus mentionem nonnullam fe-

cimus. Fortasse enim Theodorus tragœdus non malè tale quiddam dicebat. nullum enim vmquam, ne cõtemtum quidem histrionem passus est ante se in scenam prodire, quòd existimaret spectatorum aureis ijs, quæ prima audiunt, captas occupari. Quod idem vsu venit & in hominum congreßionibus, & in rerum tractationibus. Nam quæ prima nobis oblata sunt, ea omnia sunt nobis probatißima. Quare adolescentibus cùm mala ac vitiosa omnia ita debent esse incognita, quasi peregrina: tum ea maximè, in quibus inest vel turpitudo, vel animi offensio. Annis autẽ quinque exactis, bienniũ vsque ad annũ septimũ confectũ, debent iam disciplinarum earum, quas eos discere oportebit, fieri spectatores. Duæ porrò sunt ætates, ad quas necessario institutio diuidenda est: altera ab anno septimo ad pubertatem, altera rursus à pubertate vsque ad primum & vicesimum annum. Nam qui ætates per hebdomadas partiuntur, magnam partem non rectè dicunt. Sequenda verò naturæ diuisio est. vult enim omnis ars, omnísque doctrina id, quod naturę deest, supplere. Primùm igitur videndũ est, sit'ne in puerorum institutione aliqua ordinis descriptio adhibenda: deinde vtrùm eorum institutionis procuratio, publica, an priuata esse debeat pro cuiusque arbitrio & modo: quod etiam nunc in plerisque ciuitatibus fieri solet: tertio loco, qualem eam esse oporteat.

LIBER. VIII.

QVin legum scriptori igitur in adolescentium disciplina maximè sit elaborandum, nemo in controuersiam vocarit. Namque hoc in ciuitatibus neglectum magna incommoda reip. administrandæ formis importat. accommodatè

enim ad vnumquodque reip. administrandę genus ciuitatem administrare oportet. Nam vniuscuiusque reip. administrãdæ formæ propria indoles, atque, vt ita dicam, ingenium proprium, & reip. administrandæ formam tuetur, & ab initio constituit: verbi causa, indoles democratiæ conueniens, democratiam constituit & conseruat: oligarchiæ conueniens, oligarchiam. semper autem vt quæque indoles est optima, ita optimam reip. administrandæ formam parit. Præterea in omnibus facultatibus atque artibus quædam oportet antè doceri, & quibusdam antè assuefieri ad cuiusque opera, muneráque obeunda. Quare perspicuum est etiã ad virtutis actiones expromendas quibusdam studiis & exercitationibus antecedentibus opus esse. Quoniam autem finis vnus omni ciuitati propositus est, perspicuum est etiam vnam & eandem omnium necessariò esse disciplinam, huius'que procurationem publicam esse debere, non priuatam, quemadmodum nunc suos quisque filios curæ habet, & priuatim, & priuatam disciplinam, quam cuique visum fuerit docere, suis filijs tradens. Oportet autem rerum communium exercitationem quoque facere communem: simúlque ciuem neminem existimare oportet ipsum esse suum, sed omneis se esse ciuitatis. particula enim vnusquisque ciuis ciuitatis est. At cuiusque particulæ procuratio, totius procurationem intueri solet natura. Atque etiam in hoc Lacedęmonios aliquis laudarit. plurimum enim studij in pueros conferunt, ídque communiter & publicè. Leges igitur de disci-
c. 1 plina & institutione puerorum esse scribendas, atque hanc communem & publicam esse oportere perspicuum est.

2 Quæ sit autem disciplina, & quo modo pueros & adolescenteis oporteat erudiri, cognoscendum est. nunc enim de

factis

factis ambigitur. nam nō eadem adoleſcentibus eſſe diſcenda omnes exiſtimant neque ad virtutem, neque ad optimam vitam comparandam. Et vtrùm ad mentem & cogitationem, an ad animi mores diſciplina ſit referenda, obſcurum eſt. Tum huius rei conſideratio ducta ex diſciplina vſitata, & in medio atque in promtu poſita, turbulenta ac perturbata eſt: neque appâret vtrùm exercenda ſint ea, quæ vitæ ſunt vtilia, an quæ ad virtutem pertinent, an eximia quædam, & ſuperuacanea. hæc enim iudicibus quibuſdam nituntur. Et de iis, quæ ad virtutem pertinent, non cónuenit inter omneis. Etenim virtutem non eandem ſtatim omnes magni æſtimant. quare & de eius exercitatione ac ſtudio inter ſe diſſentiunt. Ex ijs igitur, quæ vitæ vtilia ſunt, neceſſaria eſſe diſcenda, non eſt obſcurum: ſed tamen non omnia. Nam cùm diſtincta ſint liberalia munera ab illiberalibus, licet videre talia vtilia adoleſcenti eſſe tractanda, quæ eum, qui tractet, non ſordidum, neque illiberalem ſunt redditura. Sordidum autem atque illiberale munus hoc eſt habendum, & hæc ars, atque hæc diſciplina ſunt illiberales iudicandæ, quæ ad virtutis vſus & actiones, hominum liberorum aut corpus inutile efficiunt, aut animum, aut mentis agitationem. Quocirca & taleis arteis omneis, quæ corpus corrumpunt, reddúntque deterius, & operas mercenarias, illiberaleis appellamus. mentem enim occupatam atque impeditam diſtinent, eámque humilem reddunt. Non eſt autem illiberale nonnullis ſcientiis liberalibus vſque ad aliquem finem inſtructum atque ornatum eſſe: ſed in eas incumbere, iíſque affixum eſſe vſque eò, donec ad perfectionem peruentum ſit, id ad ea incommoda, quæ à nobis commemorata ſunt, obiectum eſt. Præterea multùm intereſt, cuius rei

gratia quis aliquid agat, aut discat. sua enim causa, aut amicorum, aut propter virtutem discere, non est illiberale. Qui verò hoc agat propter alios, sæpe mercenarium quiddam, & seruile agere videatur. Quæ igitur nunc vsu receptæ, & tritæ sunt disciplinæ, quemadmodum suprà dictum est, ancipites sunt, & in vtramque partem valent.

3 *Quattuor autem ferè sunt, quæ pueros docere solent: litteras, & artem corporum exercendorum, quam gymnasticam Græci vocant, & musicam, &, quod quartum est, nonnulli artem pingendi: grammaticam quidem, & artem pingendi, vt ad vitam vtileis, & multis vtilitatibus atque opportunitatibus refertas: gymnasticam autem, vt ad fortitudinem pertinentem. De musica porrò dubitauerit aliquis. nunc enim plerique tanquam voluptatis causa eius studio ducuntur. alij eam ab initio in pueritia discendam proposuerunt: propterea quòd ipsa natura, id quod sæpenumerò à nobis dictum est, vias omneis quærit non solùm negotii rectè gerendi, verùm etiam otij honestè, rectéque ponendi. Hoc enim omnium rerum agendarũ principium est, vt de hac iterum dicamus. Nam si vtrumque adhibendũ quidem est, sed tamen otium negotio est anteponendum: etiã quærendum est omnino quid sit in otio faciendũ. non enim ludendum. alioqui finis vitæ humanæ propositus, necessariò ludus esset. At si hoc nefas est, potiúsque in negotiis & occupationibus ludo & ioco vtendum est: (nam ei, qui in labore versatur, requie opus est: & requietis causa ludus interponitur: negotium gerere autem cum labore & contentione coniunctũ est) iccirco ludus & iocus nobis adhibendus est, captato & obseruato eis vtendi tempore, proinde quasi ea adhibeamus medicinæ faciendæ gratia. talis enim animi agitatio, remissio est, &*

propter voluptatẽ requies expetitur. otium autẽ ipsum videtur voluptatẽ, & beatitudinẽ, & vitam fortunatã ac iucundã continere. hoc enim nõ occupatis, & negotio impeditis, sed feriatis, & cessantibus suppetere videtur. Nam qui negotiũ aliquod gerit, alicuius finis gratia negotiũ gerit, quasi nõ præstò sit, neque suppetat. At beatitudo, finis est: quã non cũ dolore, sed cum voluptate coniunctã esse omnes arbitrantur. Hanc porrò voluptatẽ non iam omnes eandẽ statuunt, sed pro suo quisque sensu atque habitu fingit: optimus autẽ optimã sibi voluptatem deligit, & à rebus honestissimis proficiscentem. Quare perspicuum est quædam ad partem vitæ degendæ otiosam accommodata esse discenda, & talibus quibusdam doctrinis pueros & adolescenteis esse erudiendos: atque has quidem institutiones, & disciplinas ipsorum, qui discunt, gratia suscipi: eas verò, quæ ad negotium & occupationem referuntur, tanquam necessarias, & aliarum rerum causa, expeti. Quocirca & musicam maiores nostri inter disciplinas numerarunt, non quòd sit necessaria: nihil enim habet tale: neque quòd sit vtilis, quemadmodum sunt litteræ, ad pecuniam faciendam, & ad tuendam rem familiarem, & ad arteis mathematicas, aliásque disciplinas, & ad multas ciuileis actiones: neque vt ars pingendi. videtur enim ars pingendi ad melius, sollertiúsque iudicandum de artificum operibus esse vtilis: neque verò, vt gymnastica, ad bonam valetudinem, & robur. neutrum enim hòrum videmus à musica effici. Reliquum igitur est, vt sit ad liberorum hominum vitæ degendæ consuetudinem vtilis: ad quam rem & eam videntur adhibere. quam enim liberis hominibus vitæ degendæ rationem conuenire putant, in hac ei locum tribuunt. Quocirca Homerus ita cecinit.

At decet ad lautas cantorem arcessere mensas.

& quibusdam alijs antè appellatis,

Cantorem arcessunt (*inquit*) qui carmine mulceat omneis. *Et alibi Vlysses ait hanc esse optimam vitæ degendæ rationem, cùm delectantur homines,*

Auditúrque ampla conuiuis cantor in aula.

Ordine dispositis longo. *Disciplinam igitur esse aliquam, quam filij doceri debent, non tanquam vtilem, neque tanquam necessariam, sed tanquam liberalem, atque honestam, perspicuum est. Vtrùm autem vna numero sit, an plures, & quæ sint hæ, & quo modo docendæ, posterius ijs de rebus erit dicendum. Nunc hoc tantùm nobis quasi muniendæ ad ea, quæ dicturi sumus, viæ gratia, positum est, etiam antiquos id, quod dicimus, ex disciplinis primis & vsitatis testimonio suo confirmare. Musica enim hoc declarat. Præterea verò etiam hoc perspicuum est, disciplinas quasdam vtileis doceri pueros oportere, non eò solùm quòd sint vtiles, qualis est grammatica, & litterarum cognitio: sed etiam quòd multæ aliæ disciplinę earum adiumento percipi & comparari possint. Similiter & ars pingendi tradenda est, non vt ne in suis rebus venalibus labantur, aut titubent, sed vt ne in vasorum & supellectilis emtione & venditione decipi possint, seu potius quòd in pulchritudine corporis cognoscenda sollertem efficiat, atque intelligentem. Vbique autem vtile quærere, & fructum consectari, minimè cónuenit viris magnanimis & liberis. Iam verò quoniam in promtu est vtrùm pueri consuetudine, an ratione docendi sint, & vtrùm prius ea, quæ ad corpus pertinent, quàm quæ ad mentis agitationem, an contrà: ex his cognoscere licet, pueros arti corporum exercendorum, quam gymnasticam*

appellant Græci, & arti puerorum varijs certaminibus terendorum ac durandorum, quam pædotribicam vocant, esse tradendos. harum enim altera corporis habitum conformat, altera effectiones & munera.

Nunc igitur quibus ciuitatibus maximæ curæ pueri videntur esse, earum aliæ athletarum habitum corporibus conciliant & formas corporum corrumpentes, & eorum incrementis nocentes. At Lacedęmonij in hoc quidem nō peccant, sed pueros laboribus immaneis & feros reddunt, proinde quasi hoc ad fortitudinē plurimū valeat. Atqui, quemadmodum sæpenumero dictum est, neque vna, neque hac maximè virtute spectata, cura in pueros est conferenda. Et si demus hanc etiam virtutem esse spectandam, ne hoc quidem assequuntur. nam neque in alijs animantibus, neque in aliis gentibus fortitudinem moribus immanissimis, & efferatißimis comitem adiunctam esse cernimus, sed mãsuetissimis potius, & leoninis. Multæ autē sunt nationes, quæ ad necandos homines, & ad vescendum carnibus humanis sunt faciles ac procliues; quemadmodum ex ijs populis, qui Pontum accolunt, Achæi, & Heniochi: atque ex gentibus mediterraneis aliæ nonnullæ partim similiter atque hæ viuunt, partim deterius atque immanius: quæ ad latrocinandum quidem factæ sunt natura, sed fortitudine nulla ex parte præditæ sunt. Præterea verò Lacedæmonios ipsos scimus, quandiu ij in studio laborum assiduè versabantur, alijs præstitisse: nunc autem & exercitationibus, & certaminibus bellicis ab alijs Græciæ populis superari. non enim, eò quòd pueros & adolescenteis hoc modo exercerent, ceteris præstabant, sed eò solùm, quòd in eos, qui se non exercebant, exercerent. Quare primas parteis honestum, non im- 4

manitas ferre debet. non enim lupus, neque vlla alia fera, certamen vllum cum honesto periculo coniunctum inierit, sed vir bonus potius. Qui verò pueros ad hæc certamina valde effusè ac dissolutè ferri sinunt, & ad res necessarias custodes aut magistros eis non apponunt, sordidos atque illiberaleis artifices eos reddunt, si verum fateri volumus, quippe qui eos ad vnum opus duntaxat scientiæ ciuili vtileis efficiant: & quidem ad hoc deterius alijs comparatos, vt ratio indicat ac declarat. Oportet autem non ex superioribus factis, sed ex præsentibus iudicare. Nunc enim habent aduersarios, qui de disciplina cum eis certent: antea non habebant. Vtendum igitur esse gymnastica, & quomodo sit vtendum, cónuenit inter omneis. Nam vsque ad pubertatem pueri ad leniorem exercitationem sunt admouendi: à violento victu, & laboribus à neceßitate præscriptis arcendi, nequid impedimenti afferant corporis incremento. posse enim illa hoc efficere nõ paruo argumento est, quòd in Olympionicis duos, aut summùm treis reperias, qui ijdem & viri & pueri vicerint, propterea quòd eis, interea dũ pueri sunt, immodicè se exercentibus necessariæ & violentæ exercitationes vireis auferant. Cùm verò à pubertate treis annos in aliis disciplinis posuerint, tũ cónuenit & laboribus necessariis, & victui à necessitate præscripto, quã anangophagiam Græci vocant, proximam ætatem alligare. Nam vno tempore & mente & corpore laborem sufferre non oportet. vterque enim labor res contrarias efficere solet natura: & corporis quidem labor menti, mentis labor corpori impedimento est.

5 *De musica autem quæsita quidem, & in dubium vocata sunt in hoc libro antea nonnulla, sed par est etiam nunc*

ea repetitâ amplificare ac promouere, vt veluti prolusiones quædā sint iis, quæ quis de ea dicere possit asseuerando, ac pronuntiando. Nam neque quam vim habeat, distinctè explicare facile est, neque cuius rei gratia eam adhibere & assumere oporteat, vtrùm ludi & quietis, quemadmodum somnum & ebrietatem: (hæc enim ipsa quidem per se non sunt in rebus bonis & honestis numeranda, sed iucunda sunt: simúlque sollicitudines coërcent & comprimunt. quocirca etiam ea in eodem ordine & loco ponunt: & his omnibus similiter vtuntur, vino, & ebrietate, & musica. in harum autem rerum numerum etiam saltationem referunt) an verò musica aliquid existimanda sit ad virtutem pertinere, quasi possit, vt gymnastica corpus cuiusdammodi reddit, sic & musica mores certo quodam modo conformare, an ad vitæ degendæ rationem & prudentiam valere. hoc enim eorum, quæ dicta sunt, tertium statuendum est. Pueros igitur non esse ludi causa docendos, nemini obscurum est. non enim ludunt, qui discunt. nam cum dolore disciplina coniuncta est. Iam verò certam vitæ degendæ rationem pueris, & talibus ætatibus præfinire non cónuenit. nulli enim rei imperfectæ finis cónuenit. Sed fortasse videatur alicui puerorum studium ludi causa esse comparatum, cùm ad virilem ætatem peruenerint, & adulti, perfectíque fuerint. At si hoc verum est, quamobrem ipsos discere oporteat, & non, quemadmodum Persarum & Medorum reges, per alios, qui id faciant, voluptatem & disciplinam percipere? Etenim necesse est eos melius rem aliquam facere, qui eius ipsius rei artem profitentur, quàm qui tamdiu in ea re curam & diligentiam adhibuerunt, quantum temporis in discendo fuit conterendum. Quòd si ipsos in talibus rebus o-

portet elaborare, ergo etiam apparandorum opſoniorum artem ipſos diſcere, negotiúmque tractare oporteat. At hoc abſurdum. Eandem autem res habet dubitationem, & ſiquis dicat eam poſſe mores meliores efficere. Nam cur hæc ipſos diſcere oportet, & non potius, dum alios audiunt, & honeſtam voluptatem percipere, & rectè iudicare poſſe, quemadmodum Lacedæmonij faciunt? illi enim, quamuis muſicam non diſcant, poſſunt tamen, vt aiunt, de modis & cantibus, qui boni ſint, qui non, rectè iudicare. Eadem quoque ratio quadrauerit, ſiquis dicat ad tempus diei iucundè, hilaritérque traducendum, & ad vitæ degendæ rationem liberalem, ea eſſe vtendum. cur enim ipſos diſcere oportet, & non aliis vtentibus percipere voluptatem? Licet autem quæ ſit noſtra de diis immortalibus exiſtimatio conſiderare. non enim Iupiter ipſe canit, & citharam pulſat apud poëtas. quin etiam taleis, illiberaleis & ſordidos artifices appellamus: & actio ipſa non eſt hominis eius, qui non ſit ebrius, aut qui non ludat. Sed fortaſſe his de rebus poſterius videndum eſt. Prima autem quæſtio eſt vtrùm muſica numeranda ſit in diſciplinis puerilibus, nécne: & ex tribus illis, quæ in dubium vocata ſunt, cuius potiſſimùm vim obtineat, vtrùm diſciplinæ, an ludi, an vitæ degendæ, ac traducendæ ætatis rationis. Meritò porrò in horum omnium ordine ac numero locatur, omniúmque videtur particeps. Nam & ludus reficiendi ex labore corporis, relaxandíque animi cauſa comparatus eſt. Relaxatio autem, & recreatio animi & corporis, iucunda ſit neceſſe eſt. doloris enim eius, quem labores afferunt, medicamentum quoddam eſt: & vitæ degendæ, ætatíſque traducendæ genus ſine controuerſia debet habere non ſolùm honeſtum, verùm etiam voluptatem. nam

beatitudo ex hoc vtroque constat. At musicam omnes esse dicimus è numero rerum iucundißimarum, tum nudam ac simplicem, tum eam, quæ cantu & modulatione constat. Ait itaque & Musæus,

Dulcius esse nihil cantu mortalibus ægris.

Quapropter etiam ad conuentus, & ad congreßiones, vitęque traducendæ rationes eam meritò assumere solent, quasi delectandi vim habeat. Quare etiam ex hoc existimare possit aliquis, adolescentulos ac pueros eam discere oportere. Omnia enim iucunda, quæ nullum detrimentum important, non modò ad finem apposita & accommodata sunt, verùm etiam ad quietem, remißionémque animorum. Quoniam autem raro admodum contingit hominibus, vt ad finem perueniant: sæpenumerò autem requiescunt, animósque à laboribus relaxant, & vtuntur ludo & ioco non solùm immoderato, & supra modum, verùm etiam propter voluptatem: vtile fuerit in ijs, quæ à musica nascuntur, voluptatibus acquiescere. Euenit autem hominibus, vt iocum & ludum finem constituant. habet enim fortasse voluptatem nonnullam adiunctam etiam finis: verùm non quamlibet, neque forte fortuna oblatam, sed longè maximam, & egregiam. Homines autem dum hanc quærunt, pro hac illam sumunt, propterea quòd ea cum fine actionum humanarum similitudinem quandam præ se ferat. Nam & finis nullius rei futuræ gratia optabilis est: & hæ tales voluptates (eas dico, quæ ex musica percipiuntur) nullius rei futuræ causa expetuntur, sed præteritarum rerum gratia, nempe laborum, & doloris. Quam ob causam igitur beatitudinem & in his voluptatibus quærant, & ex his voluptatibus sibi comparare studeant, hanc quis esse causam probabiliter existimare pos-

ſit. De muſica autem, eam omnium eſſe communem non propter hanc cauſam ſolùm, ſed etiam propterea quia vtilis ſit ad requiem & recreationem à labore, nemo in controuerſiam vocauerit, vt appâret: verùm enim verò quærendum eſt vtrùm per ſe, an ex euentu muſica relaxandi animi cauſa expetatur: verendúmque eſt ne hoc ei quidem euenerit, ſed honoratior eius natura ſit, quàm vt propter eam, quam diximus, vtilitatem atque indigentiam expetatur: oporteátque non ſolùm communem ex ea voluptatem, cuius omnes habent ſenſum, percipere (ineſt enim in muſica naturalis voluptas. quocirca omnibus ætatibus, omnibúſque moribus, eius vſus amœnus & gratus eſt) ſed num aliqua ex parte etiam ad mores, & ad animum pertineat, ac permânet, videre. Hoc autem in promtu ſit, ſi cuiuſdammodi per eam efficiamur. At nos cuiuſdammodi per muſicam fieri, cùm ex aliis multis intelligere liceat, tum maximè ex Olympi carminibus modulatis. hæc enim ſine controuerſia animos afflatu quodã diuino permouent & concitant. At animi concitatio ex afflatu diuino nata, morum & affectionum animi perturbatio eſt. Præterea verò omnes homines cùm imitationes audiunt, animis permouentur ex conſenſione & contagione naturæ, etiam ſine numeris & modis ipſis. Quoniam porrò euênit, vt muſica ſit è numero rerum iucundarum: virtus autem in eo verſatur, vt quis rectè lætetur, & amet, & oderit: oportet ſcilicet nihil ita diſcere, nulliique rei ſic aſſuefieri, vt rectè iudicare, & probis moribus, honeſtiſque actionibus delectari. At in numeris & modis præter veras naturas, inſunt maximè iræ, & lenitatis, & verò etiam fortitudinis, & temperantiæ, & omnium his contrariorum habituũ, aliarúmque rerum moralium ſimu-

lacra quædam expressa. Atque hoc facta ipsa declarant. cùm enim talia audimus, animorum fit in nobis mutatio, & perturbatio. At aliquem in ijs, quæ similitudine, & imitatione sunt expressa, assuefactum esse dolere, & lætari, non longè abest ab eo, vt eodem modo ad res veras sit animatus atque affectus. verbi causa, si quis alicuius imagine aspicienda delectetur non propter aliam causam, quàm propter speciem & formam ipsam, huic eius ipsius aspectus, cuius imaginem contemplatur, iucundus sit necesse est. Euênit autem, vt in alijs quidem rebus sub sensum cadentibus, nullum insit morum simulacrum, verbi gratia, in ijs, quæ tactum, & gustatum mouent: verumtamen in aspectabilibus inest aliquãtulũ, (tales enim sunt figuræ) sed parũ admodũ. tum omnium hominum talis sensus communis est. Præterea verò non sunt hæ, quæ fiũt, morũ figuræ, atque hi colores, morũ simulacra, sed signa potius. & hæc insunt in corpore, inter corporis affectus. Verumtamẽ quantacunque sit in harum rerum inspectione differentia, oportet pueros, & adolescenteis non Pàusonis, sed Polygnoti, & siquis alius pictor, aut fictor moralis est, hoc est mores exprimit, picturas intueri. At in modis ipsis & cantibus insunt imitationes, aßimulationésque morum. atque hoc in promtu est. tantum enim differunt ac distant inter se harmoniarum naturæ, vt, qui audiunt, aliter atque aliter afficiantur, neque eodem modo ad unamquãque earũ moueatur: sed ad has quidã aliquãto mæstius, & contractius, vt ad eã, quæ mixolydia, seu mixtolydia appellatur: ad illas mẽtibus remollescãt, vt ad remissas & molleis: ad aliã moderati fiant, maximéque sedati: cuiusmodi quiddã efficere videtur sola ex harmonijs Doria. Phrygia autẽ ad mentẽ instinctu diuino concitandam valet. hæc

enim probè dicunt qui in hac disciplina studiosè versati sunt. Namque ex factis ipsis sumunt eorum, quæ dicunt, testimonia. Enimuerò & eorum, quæ ad numeros, qui à Græcis rhythmi dicuntur, pertinent, eadem ratio est. alij enim mores habent sedatiores, alij ad mouendum valent: atque horum alij motus habent ineptiores atque illiberaliores, alij politiores ac liberaliores. Ex his igitur perspicuum est posse musicam mores animi cuiusdammodi efficere, & conformare. At si hoc facere potest, ad eam scilicet pueri sunt applicandi, eáque erudiendi. Est autem ad huius ætatis naturam accommodata musicæ doctrina. Pueri enim propter ætatem sua voluntate nihil iucunditatis expers ferre possunt. At musica ex earum rerum numero est, quæ iucunditate ac voluptate conditæ sunt. & aliqua nobis videtur esse cum harmoniis & numeris cognatio. Quocirca multi sapientes partim animum harmoniam esse dixerunt, partim ex harmonia constare.

6 *Vtrùm autem pueros ita musicam discere oporteat, vt ipsi canant, & muneribus, operibúsque musicis manus admoueant, nécne, quemadmodum suprà dubitatum est, nunc est dicendũ. Non est porrò obscurũ valde referre ad id, vt cuiusdammodi homines fiant, si quis ipse in muneribus, operibúsque fungendis versetur. Nam fieri nõ potest, aut vix quidẽ certè, vt, qui non fuerunt munerum atque operum participes, boni iudices artis fiant: simúlque pueros oportet aliquod vitæ traducendæ atque occupandæ genus habere: & Archytæ crepitaculum præclarè esse comparatum existimare, quod pueris dare solent, vt, dum hoc vtuntur, nihil eorum, quæ domi sunt, perfringant. quod enim puerile & iuuenile est, quiescere non potest. Atque hoc quidem ludicrum pueris*

infantibus cónuenit: disciplina verò pueris grãdioribus crepitaculum est. Sic igitur musicam pueros esse docendam, vt musicæ muneribus fungantur, operúmque sint participes, ex his intelligere licet. Quid deceat porrò ætates, quid non, difficile non est definire, & quod quidam obijciunt studium esse sordidum atque illiberale dissoluere. Primùm enim quoniam iudicandi gratia operibus fungendum est, iccirco oportet eos, dum pueri sunt, opera tractare: vbi verò adoleuerunt, grandiorésque facti sunt, opera quidem missa facere, recta verò iudicare, & rectè lætari posse, propterea quòd in pueritia musicam didicerunt. Deinde verò quòd quidam musicam vituperant, tanquam sordidos efficiat atque illiberaleis artifices, non erit difficile eos refellere, si considerauerimus quatenus ij, qui ad virtutem ciuilem erudiuntur, musicæ operibus fungi, & qualeis modos cantúsque, & qualeis numeros tractare, præterea qualibus in musicis instrumentis, seu organis musicam discere debeant. Namque hoc aliquid interesse probabile est. in his enim reprehensionis ac vituperationis dissolutio posita est. nam modos quosdam musicæ id, quod dictum est, efficere nihil vetat. Perspicuum igitur est, oportere eius studium ac disciplinam neque posteriores actiones impedire, neque corpus illiberale, & ad bellicas ac ciuileis exercitationes inutile reddere, ad exercitationes quidem iam, ad disciplinas verò posterius. Aptè autem & conuenienter pueri musicam discant, si neque in eis, quæ ad artificum certamina pertinent, elaborent, neque admirabilia, & eximia, atque exquisita opera magno labore suscepto perdiscant, quæ nunc in certamina, ex certaminibus in disciplinam introducta sunt: sed talia vsque ad eum finem discant, donec elegantibus & honestis modis ac numeris de-

lectari possint, & nō solùm genere musicæ communi, quemadmodum & nonnulle aliæ animantes: præterea verò & mancipiorum ac puerorum multitudo. Appâret autem ex his, etiam quibus organis sit vtendum. Nam neque tibiæ in puerorum institutionem introducendæ sunt, neque aliud organum artificum proprium, qualis est cithara, & siquod aliud est huiusmodi: sed ea sola, quæ efficient eos bonos auditores aut doctrinæ musicæ, aut alîus. Præterea tibia non est organum ad mores mitiores exprimendos, aut inserendos aptum, (ethicum Græci appellant, nos morale dicamus) sed potius ad animos furore quodam Bacchico stimulandos accommodatum. Quare talibus temporibus eo vtendum est, quibus eius vsus valet ad animos expiandos potius, ac lustrandos seu purgandos, quàm ad erudiendos. His accedat, tibiam hoc habere institutioni & doctrinæ aduersarium, quòd tibiæ cantus prohibet ratione vti. Quocirca rectè veteres eius vsum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, cùm antea eo vsi essent. otium enim vberius ex omnium rerum copia nacti, maioréſque animos ad virtutem consecuti, tum superioribus temporibus & post bellum Persicum ex rebus fortiter & præclarè gestis ferociores & elatiores effecti, omne disciplinæ genus attigerunt, nullum dilectum adhibentes, sed aliam atque aliam insuper indagantes. Quapropter etiam artem tibia canendi ad disciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum sumtus suppeditabat (choragum appellant Greci) ipse choro tibiam inflauit: & Athenis ita increbruit, vt fere plerique liberi & ingenui homines tibia canerent. Atque hoc ex ea tabula appâret, quam Thrasippus is, qui Ecphantidæ ludorum sumtum suppeditarat, dedicauit. poste-

rius verò spreta atque improbata est periculo eius facto cùm iam melius, quid ad virtutem valeret, quid non, iudicare possent. similiter & multa organa vetera, vt pectides, & barbiti, & quæ ad voluptates eorum pertinent, qui cantores audiunt eis vtenteis: cuius generis sunt septangula, quæ heptagôna nominant Græci, & triangula, quæ trigôna, & sambucæ, & omnia, quæ scientiam in manuum opere, munere´que positam desiderant. Habet autem rationem probabilem & ea de tibijs fabula, quam confinxerunt veteres. aiunt enim Mineruam tibias à se repertas abiecisse. Cùm igitur hoc quoque liceat dicere, deam, quòd oris deformitate offensa esset, hoc fecisse: tum verò probabilius est, propterea quòd tibiarum inflandarum disciplina nihil ad mentis agitationem conferat: Mineruæ autem scientiam & artem tribuamus. Quoniam porrò tractandorum organorum, & fungendi muneris musici disciplinam artificum propriam, seu artificialẽ improbamus: artificialẽ autẽ, seu artificibus conuenientẽ statuimus eã, quæ ad certamina pertinet: (in hac enim is, qui agit, non virtutis suæ, sed eorũ, qui audiunt, voluptatis, huiusque ineptæ ac putidæ causa, musicã tractat:) iccirco ingenuorũ esse nequaquã iudicamus operis huius functionẽ, sed mercenariorũ hominum. Itaque éuenit, vt euadant artifices illiberales. finis enim, quem sibi proponunt, & quem intuentur, malus est. Nam spectator, qui ineptus & indoctus est, musicam mutare consueuit. Itaque etiam artifices, qui sese ad eum meditando componunt, tum ipsos cuiusdammodi efficit, tum eorum corpora propter motiones.

Quod ad harmonias autem & numeros, & disciplinam pertinet, videndum est vtrùm omnibus harmonijs, omnibúsque numeris vtendum sit, an aliqua adhibenda sit distin- 7

ctio. Deinde ad eos, qui in institutione puerorum elaborant, vtrùm eandem definitionẽ accommodemus, an tertiam quã-dam aliam afferre oporteat, quoniam musicam in cantu, & numeris consistere videmus: horum autem vtrumque quid ad institutionem & disciplinam puerilem valeat non est ignorandum: & vtra musica sit optabilior, ea, quæ in cantu consistit, an quæ in numeris. Cùm igitur existimemus, non-nullos huius ætatis musicos, & quosdam philosophos, qui-cunque fortè ea doctrina, quæ ad musicam pertinet, erudi-ti sunt, multa his de rebus rectè disputata tradidisse, subti-liorem quidem & accuratiorem de singulis sermonem eos, qui plura cognoscere velint, ab illis petere sinemus: nunc au-tem generaliter, rudi quadam duntaxat, & adumbrata de-scriptione exposita, de ijs disseramus. Quoniam autem can-tuum partitionem, quam philosophi quidam faciunt, pro-bamus, qui cantus alios moraleis, alios ad actionem perti-nenteis, alios ad animos instinctu diuino concitandos valen-teis ponunt, & harmoniarum naturam ad vnumquemque horũ accommodatã aliam ad aliã partẽ faciunt: dicimus au-tẽ nõ vnius vtilitatis causa vti musica oportere, sed pluriũ: (institutionis enim, siue disciplinæ, & lustrationis, siue ex-piationis gratia, ea vtendũ est: quid autem lustrationẽ, seu expiationem appellemus, nunc quidem simpliciter, aliàs au-tem in libris de arte poëtica planius exponemus) deinde verò ad ætatem traducendam, vitámque degendam: postremò ad remissionem animorum, & ad requiem ac recreationem à contentione & labore: quoniam igitur hæc ita sunt, perspi-cuum est, omnibus harmonijs vtendum esse, verùm non eo-dem modo omnibus vtendum: sed ad institutionem qui-dem ac doctrinam, ijs, quæ maximè sunt morales: ad eos

verò

verò audiendos, qui manus organis admouent, operéque musico funguntur, ijs, quæ ad actionem, íisque, quæ ad animos afflatu diuino concitandos valent. Qui enim affectus in aliquibus animis exsistere solet validè & acriter, hic in omnibus inest: sed eò differt, quòd in alijs magis, in alijs minus inest: quod genus est, misericordia, & metus, & præterea mentis concitatio ex afflatu diuino. Etenim ex hac agitatione & permotione nonnulli concitati feruntur, sed hos videmus sacris cantibus tranquillari ac sedari, cùm vtuntur musici cantibus animum furore leuantibus ac purgantibus, proinde quasi curationem, & purgationem consecuti sint. Hoc igitur idem accidere necesse est & misericordibus, & timidis, & omnino ijs, qui alio aliquo affectu facile commouentur: ceteris autē quantum, talium motionum ad quenque attinet ac péruenit: atque omnibus purgationem atque expiationem quandam contingere, omnéisque non sine voluptate leuari. Similiter verò & cantus ad purgandos atque expiandos animos valentes, lætitiam afferunt hominibus damni & noxæ expertem. Quapropter in talibus harmonijs, talibúsque modis & cantibus certatores ij spectandi sunt, qui musicam theatralem tractant. Quoniam autem spectator est duplex: alter liber & eruditus: alter indoctus & stolidus, ex illiberalibus, & mercenarijs hominibus, & talibus alijs concretus & conflatus, danda sunt etiam iis, qui tales sunt, certamina & spectacula ad requiē & remissionē animorum. Quemadmodum autem eorum animi ex habitu naturæ consentaneo deprauati ac detorti sunt: sic & harmoniarum & cantuū quædam deprauationes sunt: eos cantus dico, qui nimis contenti sunt, & indecoris quasi coloribus infuscati. Affert autem vnicuique voluptatē id, quod cuius-

quę naturæ accommodatum est. Quaproter permittenda iis, qui certant, licentia est ad talem spectatorem talis cuiusdam musicæ generis vsurpandi: sed ad institutionem & disciplinam, quemadmodum dictum est, cantibus mores exprimentibus, quos moraleis diximus appellari, vtendum est, & talibus harmonijs. Talis autem est Doria, vt antè diximus. Recipienda porrò est & siquam aliam probent ij, qui nobiscum societate philosophiæ in vita degenda, & artis musicæ disciplinæ coniuncti sunt. Socrates autem in libris de rep. administranda non rectè Phrygiam harmoniam cum Doria relinquit, ídque cùm ex omnibus organis musicis tibiam improbarit. nam eandem vim habet in harmoniis harmonia Phrygia, quam in organis tibia. vtrumque enim ad animos instinctu diuino concitandos, & ad affectus commouendos valet. quod poësis declarat. Omnis enim bacchatio, omnísque talis motus ex omnibus organis in tibiis est maximè. ex omnibus verò harmoniis & cantibus, hæc organa cantibus Phrygiis maximè sunt decora. exempli causa, dithyrambus sine controuersia Phrygius videtur esse. cuius rei cùm multa alia exempla commemorent ii, qui huius scientiæ sunt intelligentes: tum hoc Philoxeni proferunt, qui in fabulis Doria harmonia dithyrambum facere conatus, non potuit: sed ab ipsa natura in Phrygiam récidit, conuenientem harmoniam. De Doria autem sic omnes vno ore sentiunt, eam esse maximè sedatam, & mores habere maximè virileis. Præterea verò quoniam quod medium est inter duo extrema, laudamus, & sequi dicimus oportere: Doria autem harmonia huius naturæ est cũ aliis harmoniis comparata: perspicuũ est, cantus Dorios discere magis, quàm vllos alios, pueros decere. Sunt autẽ duo spectanda, quod fieri potest,

& quod decet. Etenim ea, quæ fieri possunt, & quæ quemque decent, tractanda sunt potius. Definita porrò sunt hæc quoque ætatibus, verbi causa iis, qui annis confecti & ætate defessi sunt, haud facile est contentas & acreis harmonias canere, sed remissas natura suggerit iis, qui id ætatis sunt. Quocirca rectè etiam hoc nomine Socratem reprehendunt nonnulli ex iis, qui in musica versãtur, quòd remissas harmonias in institutione ac disciplina puerorum improbarit, eas accipiens tanquam temulentas & ebriosas, non ex vi & potestate ebrietatis, quasi ebrios item efficiant: (maiorem enim vim habet ebrietas ad furorẽ Bacchicũ incutiendum:) sed tanquam languidas, fractas, ac defessas. Quare & ad ætatem futuram, grandiorum natu dico, oportet taleis harmonias, & taleis cantus adhibere. Præterea siqua talis harmonia est, quæ puerilem ætatem deceat, quia possit ornamentum simul & doctrinam afferre, qualis ex omnibus harmoniis Lydia maximè videtur: in promtu est treis fineis ac veluti terminos in institutione ac disciplina esse constituendos, quòd medium est, quod fieri potest, quod decet.

Errata operarum, & quædam ab interprete postea animaduersa, sic corrigito. primus numerus paginam, secundus versum indicat.

2,3. *vel basilicum: hoc est,* 5. *dele* ciuitati 4,14. *id, cuius gr.* 5,6. *ad id, quod* 12.25. *hoc in quibusdam esse defin.* 20,30. *ea autem* 30,5. *minus accuratè opus, ac munus suum explent.* 32,23. *Atqui perspicuum est,* 43 26. *Neque autẽ est ad inuen. facile,* 60,5. *si accusator aliq. dele* quis 61,8. *à quibusdã, & àquibúsnã?* 26. *præbeat se belli sociam, aux.* 28. *sibi nõ expediat* 62,2. *bellũ etiam tum cum finitimis Ach.* 64,1. *aliquid adiuuare* 18. videtur etiam hic locus sic verti posse: *& si is decesserit intestatus, quem ille heredem reliquerit, hic cui velit, collocat.* 23. *& euentu declaratum est, hoc ab eis p.* 69,13. *ídque diutißimè, ad Cr.* 18. *eodem modo legibus vtuntur, q.* 70,22. *præfinita est, altera ad r.* 75,16. *Præstabat autem, & si viror.* 78,23. *ac locari iußisse.* 88,2. *ciuis est: non eadem s.* 89,19. *temperantia et iust.* 91,17. *obtinentur: vt autem* 93 2. *obtinet: pauci contrà* 97,11. *imperium dicant:* 98,2. *Quare neque ex his efficitur, vt sint illæ, q. d.* 103,5. *malum esse. At si l.* 105,19. *imperiti: at non m.* 106,14. *iudicant ij, quibus* 17. *gerunt ij, quibus m.* 107 2. *salutareis: penes eum autem,* 9. *leges, malas, aut b.* 27. *qualium rerum sit æqualitas,* dele *autem* 118,24. *ac virtute: an non ex p.* 119,12. *Necesse igitur esse, eum latorem l.* 120,29. *ac viros plureis longè cet. virt. tamen non est in contextu Græco vox πλείους. i. plureis.* 125 20. *neque vlla aliarum reip.* 155,14. *ita vt propter has c.* 161. *aut pluribus: vel alijs alia: vel nonnulla cor.* 163,26. *qualis est in quibusdam reip.* 165,23. *verùm habet aliam* 179.23. *cooptatus fuerat: qui ex olig.* 193,5. *nam aristocratiæ à pol.* 12. *magisque præsente reip. statu contenti.* 196,13. *comparantur, fides h.* 221,24 *& locupletibus: maximè q.* 234,12. *ne liceat vsque à certo loco, etc.* 27. *quod ad militareis, & bell.* 239,30. *minores, ex quibus c.* 242 24. *quot. & qui, & quarum* 249,11. *suppetere oporteat.* 255,14. *legum scribendarum.* 279,23. *vt aliud malum tollatur* 288,21. *hæc enim discordias etc.* 294,26. *cursim habuimus:* 299,3. *hæc enim non occ.* 300,3. *mulceat aureis.* 302,27. *mentis labor autem* 307, 25. *moueantur: sed* 309,30. *discant, quoad elegantib.*

